

İKİ AYLIK SOSYALİST SİYASİ KÜLTÜR DERGİSİ. FİYATI 5 YTL

KIZILCIK

2007 HAZİRAN
TEMMUZ 30

Edgard Degas
Ayfer Coşkun

**“İşte Taksim,
İşte 1 Mayıs!”**

**Türkiye’de
Sermaye Birikimi**
Gaye Yılmaz

Önyargı Üzerine
Orhan H. Aydın

Ekonominin Göstergeleri
İzettin Önder

**Cumhuriyet elden
gidiyor mitingleri**
Kaan Toker

Genel Oy

Doğal Enerji
Tanay Sıdkı Uyar

Kıbrıs Nedir, Ne Oluyor?
Yeşim Özakınsel

Almanya’da Yeni Bir Parti
Engin Erkiner

Özgürlük ile eşitlik
Hüseyin Hasançebi

Karadeniz Otoyolu

Nasreddin Hoca 800 yaşında
Öner Ciravoğlu

**Orhan Duru ve
hikâye sanatı**

Konur Ertop

Bayburtlu Zihni
Refik Zerengil

Tan Oral

...İLERLEYELİM,
AYNI YERDE...

...DEĞİŞELİM,
AYNI KALARAK...

...GELİŞELİM,
OLDUĞUMUZ GİBİ...

...YENİLESELİM,
ESKİSİ GİBİ...

...KALKINALIM,
OTURDUĞUMUZ YERDE...

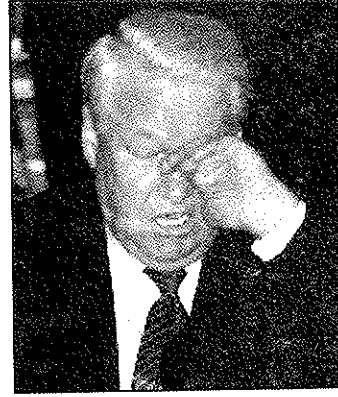
Bu sayıda

Kapak ve iç sayfalarda:
Edgard Degas ve resim sanatı

- 6** Hayat Ağacı
10 "İşte Taksim, işte 1 Mayıs!"
13 Türkiye'de sermaye birikimi
Gaye Yılmaz
19 Önyargı
Orhan H. Aydın
"Eski değerler tartışma konusu olup uzaklaşınca..."
24 Türkiye hâmile mi?
Ömer Bedri Canatan
Yükselen şiddetin nedenlerine
dair kapsamlı bir analiz
30 "Millet" ile "Halk"
Halim Togan
32 Ekonominin göstergeleri
İzzettin Önder
34 "Cumhuriyet elden gidiyor mitingleri"
Kaan Toker
41 Genel oy
Yalçın Yusufoglu
46 Doğal enerji
Tanay Sıdkı Uyar
52 "Geleceğin 'süper güç'ü Brezilya"
Zeki Yavuz
59 Kıbrıs
Yeşim Özakınsel
Kıbrıs'ta neler oluyor? Daha önce neler
oldu da şimdi bunlar oluyor?
63 Afganistan
64 Yeni bir parti
Engin Erkiner
Yeniden, Almanya'da kurulan yeni Sol Parti üzerine
70 Özgürlük ile Eşitlik
Hüseyin Hasançebi
80 Edgard Degas ve resim sanatı
Ayfer Coşkun
83 Karadeniz otoyolu
Karadeniz'in, Karadenizliler'in ve bütün ülkenin yüz karası
85 Nasreddin Hoca 800 yaşında!
Öner Ciravoglu
87 Hikaye sanatımızda Orhan Duru
Konur Ertop
91 Bayburtlu Zihni
Refik Zerengil
94 "Hı" ile başlar, "XQW"ye varır
Tektaş Ağaoğlu
Latin alfabesine gerçekten niçin geçildi?
96 Kızılçık'ta internet turu

YAYIN KURULU: Ali Rıza Tura, Cahit Mete, Can Kayabal, Hüseyin Hasançebi, Kaan Toker, Mehmet Özgen, Tektaş Ağaoğlu, Zekiye Arıkel

Sahibi ve Sorumlu Yazışları Müdürü: Can Kayabal. **İrtibat Adresi:**
Moda Cad. No:6/57 Kadıköy-İST. Tel: (0216) 338 23 04. Fax: 0216
418 92 82 **Posta Çekli Hesap No:** 1052647-Züleyha Yıldız. **Grafik:**
Kızılçık. e-posta: kızılçık2004@yahoo.com **Basım:** Engin Yayıncılık.

Yaşamakta olduğu öldüğü zaman,
akla gelen adamlardan biri...

Filistin topraklarında Filistinli/İsraili çatışması giderek Filistinli/Filistinli çatışmasına dönüşüyor.

Filistin'in kurtuluşu emperyalist yağmacıların inisiyatifine ("insaf"ına —çıkarına!—) kaldığı sürece başka ne olabilir!

Buş'un finosu sahneden çekildi gitti.
Yerine gelen gidene —büyük ihtimal—
aratmayacak.

Biri, ne dediğinden çok, niçin dediğini sahabenin hiç anlamadan aval aval dinlediği nâfile lâfbesi...

Öbürü, oligarşik iktidar katmanlarının Susurluk'ta suça iştirak kat sayısını kullanarak iktidara yürütmek isteyen bir siyaset kabadayısı...

Birbirlerinde ne gördüler?

Bir arada ne yapmayı tasarlıyorlardı? Ne yapabilirlerdi?

Çömlek beklendiğinden de çabuk patladı.

Hazrete TBMM onur ödülü verilmiş.

"Kelâlâka?" diyeceksiniz.

Pekalâka!

Müstahak ve lâyıktır...

KIZILCIK

Mübalâğa Kalabalıklar

Laikliğin (üstelik Cumhuriyet'in de!) elden gitmekte olduğundan endişe duyanlar Ankara'da, İstanbul'da, İzmir'de, Samsun'da ve başka yerlerde toplandılar. Mübalâa kalabalık oldu. Meydanlar insanla doldu, caddeler taşıdı. Asayiş kuvvetleri hiç bir şey yapmadan seyretti. Yollar kesilmedi. Otobüsler, feribotlar yarı yoldan çevrilmedi. (İstanbul Belediyesi Çağlayan'a birkaç yüz otobüsle ücretsiz yolcu taşıdı.) Hiç bir şehirde on binlerce polis, jandarma, asker konuşlandırılmadı. Biber gazı, su topu, cop kullanılmadı. En ufak bir "provokasyon" girişimi olmadı. Tek bir kişi bile gözaltına alınmadı. TV kanallarının canlı yayın yapmasının yasaklanması, İstanbul'da Üsküdar/Kadıköy-Beşiktaş vapur seferlerinin iptal edilmesi gibi güvenlik önlemlerine de gerek görülmedi... Mitinglerin ardından kolluk kuvvetlerine, polise, jandarmaya, bütün emniyet yetkililerine, gösterdikleri tahammül, anlayış, hoşgörü, vb. için yazılı/sözlü basından tebrikler yağdı.

Büyük kalabalıkları harekete geçiren organizasyonun ardından kimler olduğunu, bir başka deyişle, bu büyük "halk hareketi"nin düzenlenmesinde olsun, korunmasında olsun belirleyici işlev yüklenen resmî, yarı resmî mihrakları bilen biliyordu. G. K. Başkanı'nın Tandoğan'dan üç gün önceki basın toplantısında söyledikleriyle Çağlayan'dan üç gün önce internette yayınlanan E-posta ultimatomla söylenenler de kimi yetkili dikkatlerden besbelli uzak kalmamıştı.

Yarın ya da ileride herhangi bir gün, milyonla sayılan değil, 50 ya da 100 bin işçi, emekçi, illâ Taksim'de de değil, herhangi bir yerde işçi hakları, özgür sendikal örgütlenme, serbest grev hakkı, yeterli sayılır sosyal güvenlik ve işe yarar ücret için toplanmak isteyecek olsa ne olur?

Ne olacağı Çağlayan mitinginden 48 saat sonra 1 Mayıs 2007 günü görüldü!

Görüldü mü sahiden?

Görülen, sadece, "aşım" güç kullanımı, "polis" vahşeti. Vahşetin ardında yatanın ne olduğu görülmedi, çünkü görülme istenmiyordu. Mitingleri kasidelerle kutlayanlar 1 Mayıs'ta Taksim ve civarında olanların ardını âdeta zoraki bir suç ortaklığı duygusuyla görmezden geldiler. Mitinglerden —en azından— ağızlarının tadı kaçanlar ise, AKP gibi bir partinin şahsında "demokrasiyi" savunma adına başımızdaki iktidara "mağduriyet" yakıştırmayı demokratik bilinçlerinin icabı saydılar. Arada AKP iktidarının ne olduğu ve bugüne kadar ne eyleye geldiği güme gitti... "Hükümete e-posta koyanlar görevden alınsın!" diyen AKP'li milletvekilini, "Haddini aşını!" diye azarlayanın da aynı AKP yönetimi olduğu görmezlikten gelindi.

Demokratlık AKP iktidarının şerrini ehven saymak mıdır? Nereye kadar?

SEÇİMSİZLİK

Türkiye, arkasından tam bir şenlik yaşayacağı bir seçime gidiyor. Partilerin seçim platformuna taşıyacakları ana tema, hemen hepsinde aynı:

“Türkiye bölünecek ve bir İslam devleti olacak!” “Hayır, böldürmeyeceğiz, İslam devleti yaptırmayacağız!”

Ekonomide, dış politikada, toplumsal yaşamda seçimin ne gibi değişiklikler yapacağı hiç bir partinin gündeminde yok. Bu konuda “aykırı” sesler genel olarak “sol” partilerden gelir diye beklenir, ama seçime katılan bir kaç küçük parti de aklını ve dilini düzen partilerinin çatışma konusuna göre ayarlamış. Yani seçimlerde, sol partiler olsa bile “sol” bulunmayacak.

Şu akla bir bakın: AKP seçime “mağdur” olarak giriyormuş. Bu onun lehine imiş. Devlet onun istediğini Cumhurbaşkanı seçtirmesine izi vermemiş. Halkımız mağduru sever ve korumuş... Seçime dönük ulema analizlerinden biri bu.

Biz sanki bu memlekette doğup büyümedik! Halkımızın mağduru koruduğu nerede, ne zaman görülmüştür? Gelir dağılımı en bozuk ülke olmamız, yoksa bundan mıdır? Sonra, AKP niçin mağdurmuş? Beş yıldır iktidarda olan, Türkiye’nin siyasal tarihini azbuçuk bilenler bilir, rastlanmadık bir beceri ve gözükaralıkla kendine beş yılda gerçekten de parlak bir sermaye zümresi yaratan, partiye kayıtlı başbakanı en alt kasaba delegesine kadar, en azından hepsi Unakıtan kadar paragöz ve servet sevdalısı yüz binlerce adamını kayırıp zenginleştiren sanki başkasıymış!

Ulusalcı blok da mağdurmuş... Dikkat, bu blok kendini “ulusal onur” a adamıştır. Dediklerine göre, Kuzey Irak’ta Kürt devleti kuruldu, Türkiye sustu. Kıbrıs’ın kuzeyini elimizden alacaklar, Türkiye susuyor. Avrupa Birliği bizi aşağıladı, ABD askerimizin başına çuval geçirdi, Türkiye hep sustu, hâlâ susuyor. İşte mağduriyet! Halkımız “ulusal onur” una çok düşkündür, ulusalcıların bu mağduriyetini görmezden gelmeyeceğini, milyonluk mitinglerde göstermiştir...

Bu durumda halk kendisi mağdur değil, mağdurlar arasında bir seçim yapacak demektir. Ortaoyunu gibi bir iş. Bozmak mümkün müdür?

Hayır, mümkün değildir. İğneyle kuyu kazar gibi topluma maledilmiş, hayatın gerçekleri ve sınıf mücadeleleri içinde çelikleşmiş, ne dediğini bilen bağımsız bir sol siyasî hareket yoksa, seçim bildiğimiz seçim-

lerden biri olacaktır.

Böyle diye, solcuların (sosyalist solcuların diye vurgulayalım) bu seçimde yapacakları hiç bir şey yok mudur?

Sonuç almak bakımından değilse bile ciddiye alınmak bakımından yapacakları bir şey olabilir: Seçime “Bağımsız adaylar” ile dahil olmak. Evet ama bu da çok zor bir iş. “Bağımsız aday” fikri iki türlü var: Biri DTP’nin, yüzde

10 barajıyla savaşmak için bağımsız adaylık yolunu zorunlu olarak seçmiş olması. Bir de, Türk solcu aydınlarından oluşan bir grubun “bağımsız” adaylık için ileri sürdüğü cılız çağrı. Bu çağrıyı yapanların hesabı yüzde 10 barajını aşmakla sınırlı. Olumlu bir silkinme sayılmalı ama ortaya koyacağı iddia “adam seçtirmek”ten öte bir şey olmalı. Buna, “bağımsız aday”lığın kapitalizmi savunan veya ona razı olan bütün siyasal konseptlerden ve ideolojilerden de bağımsız olması eklenmeli. Çünkü, yıllarca gerekeni yapmayacak, ama seçim gelip catınca “adam seçtirme” derdine düşeceksin... bunun açıklaması yoktur.

“Bağımsız” adaylığı, bu saatten sonra olabildiğince anlamlı kılabilmek için, solcu Türk aydınlarının çağrısıyla yetinilmeden, DTP’nin oluşturduğu bağımsız adaylar hareketiyle örtüştürmek daha doğru olmuştur. Bu sadece, sosyalistlerin Kürtlerden gelen taleplere destek verdiklerini değil, ülkenin batısında ve metropol kentlerinde yaşayan ve toplumun en çok dışlanmış kesimlerini oluşturan Kürt emekçileriyle dayanışma içinde olduklarını da göstereceği için önemliydi. Bağımsız sosyalist adayların hakikî “bağımsızlık kriteri” de böylece görünür hâlâ gelebilecektir. Bu noktada “Kürtlerin Türk adaylara oy vermeyeceği” gerçeği bir engel gibi gözükse bile en azından bağımsız sosyalist Türk adaylar ve hepimiz için, Kürtlerin neden Türklere oy vermediğini anlamamıza, ya da vermeleri için ne yapmamız gerektiğini somut bir siyasî deneyle kavramamıza hizmet eder. Bu ve daha pek çok deneyden öğrenerek gidilirse, sosyalistler bir sonraki seçime seçimsiz girmekten kaçınmanın gayretine yönelirler. Böyle bir şeye de sahiden niyetliyseler bunu, bir sonraki seçime hazırlanmanın bütün gereklerini seçimin hemen ertesi günü yerine getirmeye başlayarak, dostu düşmana göstermeliler.

Bundan ötesi “hayal” görmek, her seçim arifesinde olduğu gibi yine hep aynı hayalle oyalanmaktır.

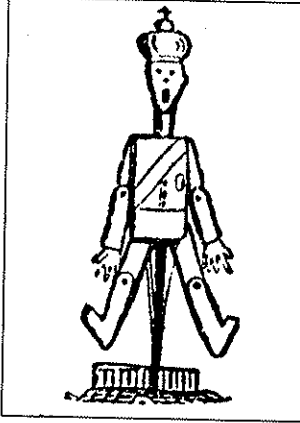
Bir Sandık, İki Sandık...

Türk devletinin kuruluşta yapısına dışarıdan el uzatılmaz. "Dışarı-sı", bütün siyaset alanını değil, halk kitleleriyle sandık bağı olan siyaset alanını kapsar. Türkiye'de bu alan siyasetin sadece bir bölümüdür. Siyasetin sandık üzerinden elini halka kaptırmış bölümü aynı zamanda Türkiye'nin demokrasi diye bilip tanıdığı alandır. Demokrasi buradan ibarettir. Devlet bu alanın dışında kalır. Adnan Kahveci, T. Özal'ın bakanıyken, "Gelin!" dediği yurtdışındaki siyasî göçmenleri niçin hapisten kurtaramadığı sorulduğunda, "Devleti ben mi yönetiyorum?" diye cevap verdiğinde anlatmak istediği buydu. Bu nedenle, "devletin demokratikleştirilmesi" gibi Batılı kavramlar Türkçeye çevrilebilir kavramlardır ama, Türkçe kullanımlarının içi boş kavramlardır. Türk devleti dışarıdan demokratikleştirilemez. Lastik topun bir yerine parmakla basılınca içeri gömülmesi gibi bir demokratikleşmeden fayda ummanın boşuna olduğunu Avrupa da giderek öğreniyor.

Türk devleti, kendisi dışında kalan siyaset ve toplumdaki dinamiklerle demokratikleştirilemez ama kendi bünyesinden çıkardığı bir dinamikle, eğer gerekiyorsa, istediği kadar demokratikleşebilir. Devletin bu türden girişimleri olmuştur ve bu dönemlerde Türkiye demokratikleşiyor gibi görünmüştür. Siyasetin sandık ve halk bağı olan bölümü ile devlet ve bürokrasi olan bölümü arasındaki ilişki ve diyalog çok özel bir "Türk"çe ile yürür. Bu dil de devletin kuruluşu ile bağlı bir dildir. Bu dili en iyi konuşan parti Cumhuriyet Halk Partisi'dir. Bu dil aksansız konuşulursa devlette ve siyasette işler bozulmaz, bozulursa rejim krizi doğar. Cumhurbaşkanlığı seçimleri her gelip dayandığında bu dilin bilinip konuşulması şart olur. Sandıktan gelen siyasetin sınırı burada biter. Eğer siyasetin bu bölümü devletle konuşması gereken dili konuşamıyorsa gürültü kopar. Sonuçta devletin dediği olur.

CHP, siyasetin devlete açılan alanı ile sandığa ve halka açık alanı arasındaki ilişkiyi devlet tarafından görüp her zaman sert tutarken, Bayar-Menderes-Demirel geleneğinden siyasî partiler ise, "diyalog" diye medenî bir şey bildikleri için bu alanı yumuşatırlar; ne şiş yansın ne kebab diyerek gücün ve infafin devlette kaldığı, Sezar'ın hakkının Sezar'a verildiği bir dengeyi kurmaya çalışırlar. Özal ve Demirel sandık ve halk tarafından gelip Cumhurbaşkanlığına çıkabildiler ama, geçtikleri tarafın, yani siyasetin devlet tarafındaki kısmının dilini bildikleri için bunu başarabildiler. Bu onlara, "Çarıklı erkân Çankaya'ya çıktı" deme imkânı verdi vermesine de, sadece bir kereliğine ve resmî devir-teslim töreninden önce olmak üzere.

Tayyip Erdoğan ve partisi, siyasetin iki ayrı bö-

lümü arasında konuşulan "Türkçe"yi bilmeyen bir geleneği temsil ediyor. Beş yıllık hükümeti döneminde de ne öğrendi, ne de öğrenmeye sabrı, âsâbı elverdi. Türkiye'nin değil, dünyanın koşulları öylesini gerektirdiği için, öğrenmeye zorlanacağı kadar da başı darda düşmedi. Bu nedenle, Cumhurbaşkanlığı seçimini yüzüne gözüne bulaştırınca sandığa kaçtı. Bir sandık yetmedi, bir ikincisine el attı.

Sandık açık kaldıkça rejim güvencesinde olur gibi, simgesi Demirel olan yaygın yanlış görüşten dolayı herkeste bir rahatlama oldu, halka gidilecek ve sandık meseleyi bir rejim krizine dönüştürmeden çözecek diye. Yok böyle bir şey. Sandık siyasetin ona tahsis edilmiş kısmına, o da ancak bir hile ve hokkabazlıkla tasarruf edebiliyor. Buna, dil alışkanlığı, "iktidar" deniyor ama denmesinde bir zeval olmadığı için denebiliyor. Siyasetin diğer devlet bölümü ile konuşacağı dili de yine sandık bu krizlerde öğreniyor. Türkiye'de sandığın, gerçek veya uyduruk, demokrasi ile bir ilgisi yoktur.

Nitekim nemasına Tayyip Erdoğan'dan mükemmel bir şemsiye bulan TUSİAD bile krizi görünce, "Bu devleti sokakta bulmadık!" demeye getirdi. Liberaller bile, çoğu, böyle konuştular. T. E., siyasetin öbür tarafıyla, dilini bilmese bile huyunu ve niyetini bilip uzlaşmaya gitmediği için eleştirildi. Liberallığın, demokratlığın encamı buymuş, görüldü. Buna kırk yıl önce "Filipin Demokrasisi" denmiş, sol-devrimci-Kemalist akım tarafından sandıkla ilgili bölümü ilga edilmek istenmişti. Bir kaç kere edildi de. Ama "demokrasi" bölümü varken devletten hayır görmeyen halk, devletin saf Kemalist devlet olarak kaldığı durumdan hep daha çok zarar görmüştür.

Bu defa, AKP gibi bir partiye C. Başkanlığı emanet edilemez dayatmasına karşı halka, "Sen cumhursun, başkanını kendin seç!" tuzağı (ikinci sandık) kuruluyor. Bunu yapanların hiç de, yetkileri nerdeyse sıfırlanmış da değil, biraz olsun azaltılmış bir C. Başkanı seçtirme niyetinde olmadıkları çok açık. Bir taşla bir kaç kuş birden vurmak istiyorlar, ama bunu isteyen başkaları da var. Cumhuriyeti bozmadan sözümona "Cumhur" adına devleti tüm teferruatı ve müstemilatıyla sırtlayıp götürme hevesi rejim kriziyle birlikte bir çok cenahta birden fena halde depreşiyor.

Bugüne kadar anlamış olmalıydık ki, devletin sandıklısının da, sandıksızının da arkasında, 85 yıldır tekeli bir sermaye zümresi var. Kemalist Cumhuriyet yanlıları da, liberaller ve İslamcılar da o zümre adına halkı ketenperede tutuyorlar. Halk tümüne birden boş verip kendi çıkarına sahip çıkmayı öğrenene kadar bu böyle sürer. O gün gelince de, zaten, kızılca kıyamet kopar...

İki Takıyye

İki takıyye var. Biri, "Cumhuriyetçi/lâik"lerin anladıkları; öbürü, hiç anlamadıkları.

Kendi kendine AK Parti diyen AKP'nin kodamanları (eski ANAP, MHP, vb. eskileriyle Millî Görüşçü çekirdek kadrodan bir kesim) "Bu ülkede biz Merkeziz, Merkez de biz!" derken takıyye yapmıyorlar. AKP merkez değilse, kim Merkez? Merkez olması için AKP'nin eksiği ne, fazlası ne? Merkez nasıl olunuyor?

AKP'liler kendileri ve arkalarında mevzîlenen sınıf çıkarları için elzem ve lüzumlu olan siyasî pozisyonlarını açıklamaktan başka bir şey yapmıyorlar. Merkezde olup Merkezden olmanın tadını çıkarmak varken niye hiç olmayacak başka hülyaların peşine düşsünler? İktidar Merkezde: para, servet, şan, debdebe, triyonluk Mercedes arabalar, vb... hepsi orada. Hukukta, kanunda ve siyasette her daim bağışlanan suçlar, cümle günahlar orada. Devlet karşısında mağdur rolü oynayıp keskin mi keskin, parlak "muhalif" nutuklar atarak kalabalıklar önünde poz kesme imkânı da oradâ!

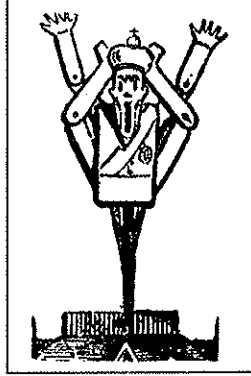
"Ben de muasırım (globalleşmeci)!" diyerek TUSİAD'a kırtan Baykal'cı ve CHP'li cemaat, AKP'nin bu Merkezci söylemine takıyye diye takılıp asıl takıyyeye yol veriyorlar.

RTE ve arkadaşları Millî Görüşçü hassasiyetlere takıyye yapıyorlar. İktidar için, yani barajlı seçimden kendi paylarına olabildiğince oy devşirebilmek (ya da devşirdiklerini gösterebilmek) için öyle yapıyorlar. Zenginleşmek, zenginliğin tadını çıkarmak için burjuva Cumhuriyet'te hükümet olmak ve hükümette kalmaktan âlâsını dünyanın bu hâlinde ve tarihin bu vaktinde başka nerede bulacaklar? Şeriat yasalarına özenmek, halifeliği geri getirmek gibi bir hedefleri ya da niyetleri niye olsun? Akıllarını peynir ekmekle mi yediler?

Dindar Cumhurbaşkanı söylemi, mesela, düpedüz takıyyedir. Seksen yıllık Kemalist Cumhuriyet'in banka hesapları, holding bilançoları ve tapu sicillerine yığınak yapmayı sürdürürebilmek için Millî Görüşçü nostalji önüne atılan yemdir.

Efendim, baksanıza nasıl kadrolaşıyorlar!

Evet, kadrolaşıyorlar. Ne için? Hilafeti geri getirmek için mi? Onlar o kadrolarla günün birinde hilafeti geri getirmeye kalktığında sizin eliniz armut mu toplayacak? Hangi devirde, nerede yaşıyoruz? Atatürkçü Cumhuriyet'in temelleri o kadar çürükse gelin o halde her şeyi yeni baştan konuşalım!

Kadrolaşmaksızın hükümet gibi hükümet olunamaz. Hükümet gibi hükümet olmadan ZENGİN olunduğu nerede görülmüş? Şunun şurasında hükümet oldukları daha beş yıl. (95-97 macerası yarıda kesildi, hevesler kurşaklarda kaldı.) Bugüne kadar henüz kaç tane havaalanı, liman, rafineri, baraj, bilmem ne fabrikası sattılar ki? Kaç uluslararası büyük holdingle ortaklık kuruldu? Büyük Şehir Belediyeleri'nin kaynakları ne kadar sağılabilir? Kadrolaşmasınlar da n'apsınlar?

Burada işin içinde bir başka takıyye var: "Cumhuriyetçi" takıyye! Sözgelimi, Baykal gibilerinininki. Cumhuriyet elden gitti gidecek diye kıyameti koparmanın da hedefi iktidar değilse nedir? Kavga rejim kavgası değil, hükümet kavgası. Öyle olduğu içindir ki AKP'li rical ellerinden alınmak istenen hükümet yetkisini babalarının hakkı gibi savunmaktalar.

AKP'nin önü kesilsin, Cumhuriyet kurtulsun! Sonra?

Hürriyet gazetesinde Baykal'a övgüler: "Onun da globalleşmeden ve AB'den yana olduğunu gördük. IMF politikalarını sürdürecekt, özelleştirmelerden vazgeçmeyecek, çünkü başka yolu yok. O da bunu biliyor..." Cumhuriyet'ten ve değerlerinden anladıkları bu. Baykal ve onun gibilerinin ve tarihin uygun bir momentinde onların yanında/arkasında yer almakta yarar görenlerin de... Cumhuriyet ve değerleri emin ellere emanet edilsin! Hangi ellere? Ne için?

Milyonluk mitingler.... Yer yerinden oynuyor, Türkiye felaketten kurtarılıyor! NATO'ya, ABD'ye, AB'ye hayır! mış! Bundan âlâ takıyye mi olur? Yeni Cumhurbaşkanı üzerinde uzlaşılmalı diye kopan kıyametin ardında hemen her noktada mükemmel bir uzlaşmadır gidiyor. Globalleşmenin önünde hepsinin boynu kıldan ince. IMF'ye evet! (önemli olan IMF politikalarının uygulanıyor ve uygulanacak olması değil, uygulamanın ardındaki "cumhuriyet" anlayışı), AB'siz asla olmaz! NATO'suz da, tabii! Liberal ekonomi ise her şeyin olmazsa olmazı...! Arşı âlânın bayrak rengine boyandığı mitinglerde bütün bunlara karşı yükselen tek tük slogan, pankart, itiraz işin çeşnisi olmaktan öte neydi ki? Miting dalgası geçti, ardında AKP'siz AKP politikalarından şaşmayacak siyasetlere, oportunistlikte Tayyip Erdoğan'a taş çıkartacak siyasîlere destek kaldı.

Cumhuriyetin değerleri üzerinde birleşmek dedikleri bu olsa gerek.

'Dink'e yayın yasağı

"İstanbul— Hrant Dink suikasti dâvasının görüleceği 14. Ağır Ceza Mahkemesi duruşma gününü 2 Temmuz olarak belirlerken, Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre 'duruşmanın zorunlu olarak' kapalı yapılmasına karar verdi. Ayrıca duruşmanın ayrıntıları için de yayın yasağı getirildi. Soruşturma dosyası üzerinde de gizlilik kararı alınmıştı. Bu durumda soruşturmanın aşamalarının yanı sıra duruşma da gizli olacak. Duruşmaya gazeteciler alınmayacak ve mahkeme salonunda yaşananlar, şanıkların anlatımları haberleştirilemeyecek." (2007 Mayıs ayı sonlarında bir gün, *Radikal*.)

Altı kaval, üstü şeşâne!

C. Başkanı'nı "Halk seçsin!"

Laf!

Yapılanlar bu ülkede yönetici sınıfın akıldan, mantıktan, ahlak ve îzandan nasipsizliğinin ne ölçülere varmış olduğunun göstergesi.

Parlamentar sistem burjuva çıkarlarını korunup kollanması için özel olarak tasarlanıp sınanmış sistemlerin en ehvenidir. Onu bile sınıf çıkarlarıyla bağdaştıramayıp yüzlerine gözlerine bulaştıranlar, şimdi aynı çıkarları ucube bir başkanlık sistemiyle dayatmanın daha kolaylarına geleceği hesabına yatıyorlar.

"Halk seçsin!" demek, "Biz halka kimi seçtireceğimizi biliriz! Seçtirelim de görün!" demektir.

Gerisi gelecektir.

Bekleyin...

Okuma

Kürtler kendi özgür iradeleriyle TBMM siyasetinde yerlerini alacaklar. AKP ile CHP doluya koyuyorlar almıyor, boşa koyuyorlar dolmuyor. Yine kazdıkları kuyuya düşecekler.

Müşterek oy pusulasına bağımsız aday isimlerinin yazılması daha iyi oldu. "Okuma yazma bilmez Kürt" üzerine yapılan hesapların nasıl boşa çıktığı bir kez daha görülecek.

Kürtlerin kırk-elli yıllık kendi "okuma" tecrübeleri var...

Biz mi yaptık?

"%10 barajlı seçim yasasını biz mi yaptık?" diyorlar. Çoğu düşünce, kalem erbabı bol keseden onlara hak veriyor. Onlar yapmamış. "Yasa öyle, sonucu böyle, n'apalım!" diyorlar. "Başımız üstüne!"

Lâf ola beri gele...

Yasayı onlar yapmadı, kim yaptıysa yaptı ama, yasayı yapanlar tarih oldu, yasanın rantını dünyanın gözünün içine baka baka onlar yiyor.

TBMM'de göğüslerini gere gere A. Gul'a oy veren nice AKP'li vekilin sepete attığı oyu içinde 2002 seçiminde %1.5-%2 kıl payıyla baraja takılan partilerin (özellikle de Doğuda, Güneydoğuda DTP'li seçmenin) oyu var. Kendi aldıkları oylarla değil, başkalarına verilen oylarla oraya geldiler. Sonra da o oylarla kendi adamlarını C. Başkanı yapmaya kalktılar.

Seçim yasasının ya da temsili demokrasi'nin "cilvesi" diyorlar buna. Cilveyse, cilve gökten zembille düşmüş soyutlama mı? Değil.

Kapitalist toplumda adına "demokrasi" denilen nanenin somutu.

Yasayı başkaları yapmış, herkes o yasayla seçime girmiş, alan da, veren de razıymış!

Alanı anladık da, veren nereden razıymış? Onu kim razı etmiş?

Nasıl ediyor?

Helâl

Kendi kuracağı Müslüman "sol" partiyi kuramadı, gitti buldu!

Parti Meclis Grubu'nda cemaate duhulü kutlanırken sevinçten öleyazdı.

Böyle bir âdem işte!

Polis devleti

"Demokrat" ve "özgürlükçü" AKP'ye ordan burdan "demokrasi ve özgürlük için" milletvekili olmaya katılımlar olurken demokrat ve özgürlükçü AKP polise olağanüstü yetkiler tanıyan yasayı bir çırpıda çıkarıverdi.

Polis devletine bir katkı daha.

Hep böyle oluyor. Bir ellé ne veriyorlarsa, öbürüyle beş mislini geri alıyorlar. Nedenise adları "demokrat ve özgürlükçü"ye çıkıyor!

Ketenpere

Adam pervasız. Açmış ağzını konuşuyor: "22 Temmuz seçimi Türkiye demokrasisi için bir dönüm noktası olacaktır. Bu kısır döngünün kırılması için tek geçerli çözüm AK Parti'nin %35-40 veya daha fazla oranda oy alarak darbe heveslilerinin yolunun kesilmesidir." (H. C. Güzel, *Radikal*, 29 Mayıs 2007.)

%35-40 ve daha fazla oy!

Allah gözünü doyursun!

Ketenpereyi görüyorsunuz.

"%35-40 oy" sanki AKP'nin 4,5 yılda yaptıklarının sözümona "halkımızca onaylanması" olmayacak!

Ondan sonra?

"Türk demokrasisi için" nereye, hangi dönüm noktası?

"Halkımız"a neyi onaylatacakları apaçık ortada. Daha da önemlisi, nasıl onaylatacakları... Bin türlü —hukukun, yasanın, siyasetin cevaz verdiği/vermediği— numarası var. Hangisine takılacağınıza şaşırsınız.

Bu bir.

İkincisi, asıl %35-40 oyla geri gelen bir AKP iktidarı azdırır (eğer daha azacağı varsa) cunta/darbe heveslerini. HCG gibi aklının ve dilinin zembereği boşalmış zevâtın hiç anlamadığı —ya da anlamaz görünmekte özel maksat güttüğü— nokta bu. Seçimi "gücü gücüne yetene!" anlayışıyla girişilecek bir kavga alanına çevirmek isteyenlerin neyin peşinde olduklarını sormak gerekir.

Nasıl?

Ketenpereden nasıl kurtulmalı?

Ketenpereyi görmek, kurtulmanın başlangıcıdır. O da, her şeyden önce, olup bitene sınıf gözüyle bakmayı gerektirir.

Bile bile lâdese hayır!

Öcülere geçit yok!

Bağımsız sınıf siyasetinde pusulayı şaşırmaya hayır!

Âyetullah mı konuşuyor?

Daha önce bir kaç kere sorduk. Bir kere daha soralım.

Bu ülkede kimi fevkalâde kararlar arifesinde âdeta resmen devreye giren ve silahlı kuvvetler adına günün Genel Kurmay Başkanı'na işgal edilen —İran'daki mollalar rejiminin nihai karar yetkisine haiz yüksek Âyetullahlar Meclisi'ne benzer— bir en üst onay makamı mı var ki, Org. Büyükanıt Paşa'nın 12 Nisan basın toplantısında söyledikleri o kadar öne çıkmış, onca ileri geri yorum konusu olmuştur?

Bunlar ve onlar

Bir düğmeye basmakla 160 "tesis" birden açtığı parti mitinglerinde önünde gördüğü bindirilmiş kıtalar sanki arkasında ona destek olan halkmış gibi konuşuyor. Yetmiş milyon nüfusun 3-5 milyonunun çıkarına iş görüyor, gerisine tavra satıyor...

"Al ananı da git!"

Her şeyleri yalan... Ekonomi siyasetleri, dış politikaları, sosyal/kültürel yaklaşımları, hattâ kendi tabanlarına takıye olsun diye ağızlarından eksik etmedikleri "mütedeyyin" söylemleri bile... Geçen seçimde seçim yasası hokus pokusuyla ellerine tutuşturulan iktidarlara da...

Önlerindeki kalabalıklara yukarılardan —eski zaman padişahları ya da Roma'lı Sezarlar gibi— güller saçarak, 2002 Kasım seçimini elele kotardıkları iç ve dış ortaklarıyla daha bir süre işlerini (kendi deyişleriyle tüccar siyasetini) sürdürecekler.

Ne kadar?

Bilinmez.

O kadar da önemli değil. Kimse şu ya da bu seçime, bu ya da şu mitinge, 27 Nisan gece yarısı muhtırası gibi emrivâkilere bel bağlamasın. Bunlardan kurtulma bir sınıf meselesidir. Çalışanlar, emekçiler her gün biraz daha mülksüzleştirilenler kıyâm etmedikçe, kopacak hiç bir küçük "kıyamet"ten hayır gelmez. Gelmeyecektir. Bunlar gidince yerlerini alacak yenileri, gözleri iktidar hırsıyla aç kurtlar gibi parlayarak pusuda beklemekteler. Hepsinin gözü çalışanlardan sızdırılan —giderek daha da artan bir "verim"le sızdırılacak— ganîmette. Bugünden onlara karşı mevzilenmeye bakmak, bunlara karşı yürütülecek en devrimci muhalefettir.

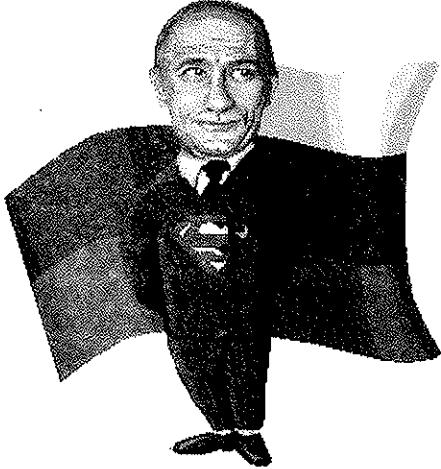
Aziz Putin

Bay Putin'in ileride bir gün Aziz olacağı bugünden belliymiş...

Rus Ortadoks kilisesinin Putin tarafından birleştirildiği haberi geldi. Fotoğrafları, video çekimleri arşivlere girdi.

17 Devrimi Rusya'da sınıflara bölünmüş toplumu bir emekçi kurtuluşu ütopyası altında birleştirmek için dini de parçalamıştı, devleti de. Putin ise, emekçi kurtuluşu olan ütopyaya doğru seksen yıl iyi kötü birlikte yürüyen Rus toplumunu yeniden ve derin uçurumlarla bölmek için şimdi dini birleştiriyor...

"Birleşelim, bütünleşelim, din kardeşiyiz!" gibi sözlerin kapitalizmi kurtarmak, sınıfsal ayrışmayı derinleştirmek gibi bir tarihsel içeriği vardır. Bu nedenle ve zorunlu olarak, emekçilerin birliği için mücadele, devletimiz, dinimiz ve etnik kimliğimiz bakımından "bölünelim!" ilkesine dayanıyor. "Aziz Putin" bize bunu hatırlatıyor ve dünün sosyalist Rusyası'ndan bugün nerelere ne sebeple gelindiğini gösteriyor!

Maganda

Maganda magandadır, Deniz Akkaya hanımın dostu da olmuş olsa.

Herif kadını alenen dövmüş. Mahkeme suçu sabit görmüş, 10 ay hapis cezası vermiş. Sonra..?

Sonra 10 ay hapis cezası 9 Milyar para cezasına çevrilmiş!

Dayakçıya bu kıyakçılık niye?

Adam aynı suçu bir daha işler mi diye sormanın âlemi yok ama, mahkemenin 10 ay hapiste yatmakla 9 Milyar TL ödeyip hiç bir şey yapmamış gibi yaşayıp gitmek arasında ne gibi bir değer bağı kurduğu meraka değer.

Biri...

Medyada biri var. Kendine has, dehşetengiz bir "kişilik"... Bilir bilmez her konuda lâf etmeye, akıl satmaya bayılır. Cazgırdır da, üstelik. Diline düşenin canına okunur.

Türkiye'nin ve Türklerin en dehşetli Turgut Özal hayranıdır. Hazretin ölüsüne bile yalakalık etmeyi marifet ve kendisi için bulunmaz pâyeye sayar. Onunla birlikte askerî cunta gölgesinde devlette üst düzey —sorumlu— görev üstlenmiş olmasına bakmadan, hiç utanmaz, ikide birde sivil yönetimin faziletlerinden dem vurur, öyle yaparken de nedir, ne değildir hiç bilmeden Jakobenlik'ten söz açıp ona buna (en olmayacak tiplere) sövme makamında Jakobenlik atfeder.

Aklı sıra "atanmışlar"a karşı seçilmişleri tutar da en âlâsından atanmışın Özal (ve kendisi gibi bir cunta yaşaması) olduğu hiç aklına gelmez.

Bir de, bu kişi hem şişman, hem savaş çığırtkandır! Her fırsatta askerleri Irak'ta maceraya teşvik etmeyi meslek edinmiştir. 1 Mart teskeresi TBMM'de reddedildi diye kahrolmuştu. Acısını hâlâ içinden atamamıştır. Bunu övüne övüne tekrarlamak için hiç bir fırsatı kaçırmaz. Öyle birisi işte!

En son incisi (iki ay önce G. K. Başkanı Kuzey Irak'a operasyon yapılmalı diye konuştu ya): "Keşke merhum Özal Kuzey Irak'a girmek istediği zaman Genel Kurmay Başkanı Org. Yaşar Büyükanıt olsaydı..." (Radikal, 20 Nisan 2007.)

Bu kadar pervasızlık nerden diye sorar mısınız, sormaz mısınız?

Piyasalar

Kim kimi (ya da ne, neyi) "satın" alıyor?

Hiç bir şey —C. başkan seçimi krizi, suikastler, faili meçhuller filan— "piyasalar"ın güvenliğini sarsmıyor. %70 yabancı sermayeli İMKB, AKP'yi ve ekonomi politikasını satın alıyor... muş! BU da ülkede her şeyin nasıl yolunda gittiğini, AKP sayesinde sağlanan istikrarın nelere kaadir olduğunu gösteriyor... muş!

Doğru söze ne denir?

Seçim krizine, suikastlere, faili meçhullere bakmadan "satın alınan" ekonomi politikası, AKP'nin sağladığı "istikrar" neymiş gösteriyor!

Millet

27 Nisan Genelkurmay muhtırası ardından Mayıs ayı başlarında bir gün Başbakan Erdoğan İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı müştemilâtı bir köşkün kim bilir hangi odasında Genelkurmay Başkanı'yla başbaşa uzun bir görüşme yaptı. Bu görüşmede ne konuşulup neler söylendiğini Recep Tayyip Erdoğan'ın çok sevdiği ve güvendiği "Milleti"nin bilip öğrenmeye hakkı yok mudur?

Bunu hiç sorup eden, mesele yapan oldu mu? Olduysa, oldu da ne oldu?

Kim bilir belki de hem Başbakan'ın, hem Genelkurmay Başkanı'nın yakın çevresinden bilip öğrenenler olmuştur. Öyleyse, RTE'nin ve adamlarının ikinin biri hülûs çaktıkları "Millet" işte onlardan ibarettir!

Sarkozi

Fransızlar bastı bacak Sarkozi'yi kendilerine başkan seçtiler. Seçimi kaybeden rakibinin kadın ve de dört çocuk anası olmaktan başka ne cazibesi vardı ki?

Globalleşme denen şeyin Avrupa'da en çok —ya da sadece— Fransa'da belli bir dirençle karşılaşılıyor olması, her halde Fransa'yı da şah damarından kısı kıvrak yakalamış olduğundandır. Sosyalist aday Fransızlara Sarkozi'den farklı bir hal ve gelecek vaatlemeyince —böyle bir şey vaad etmeye mecalinin de el vermeyeceğini açıkça ilan edince— Sarkozi'nin ben sizi "sokak eşkiyası"nın şerrinden koruyacağım vaadi sonucu belirlemeye yetti.

İşte size Avrupa'nın en ilginç toplumunun hâli!

İngiliz işkencesi

İngilizlerin Irak'ta halka ve tutuklulara işkence uyguladıkları ortaya çıktı! Ne zaman çıktı?

Yeni!

Ne kadar şaşırtıcı değil mi? Evet öyle. Hiç yakışmadı? Yakışmadı.

Akıl ve izan kaybının ne ölçüye vardığı görülüyor... Asıl, İngiliz işkencesini duyunca şaşırana şaşmalı. Bir halkın üzerine çullanıp toprağını sömürgeleştirmek, çoluğunu çocuğunu köleleştirmek işkencesiz nerde mümkün olmuştur? Irak'a müdahalesini savunacak ya da "anlayış"la karşılayacaksın, sonra da işkencesine şaşıracaksın!

İşkence modern ve liberal Avrupa değerler sistemiyle çelişiyormuş! Öyle miii..? Tarihin bu saatinde nasıl oluyormuş öyleyse?

Hadi canım sen de!

Liberalizm de budur, modern Avrupa'nın gittiği yol da.

Ölmek veya ölmemek

Mayıs ayında Şırnak'ta askerî harekât sırasında mayına basan altı asker canlarından oldu. Bunlar kaçınıcı? İnsanlarımız, o yandan ya da bu yandan birer, ikişer, üçer, beşer, altışar ölüyorlar. Ne için ölüyorlar? Vatan içinse, onların vatan için ölmelerini kim istiyor? Ne için?

Şırnak'takine benzer daha başka harekâtlarda can veren bazı askerlerin cenazelerine oğullarının ölümlerinden canı yanıp da bundan kimleri suçlayacağını "şaşırdığı" söylenen kimi annelerin yavaşlatılmadıkları da bilinmeyen bir şey değil.

Anaların çocuklarını vatan uğruna ölmeye yollamak değil, *ölmelerini* sağlayacak yolları açmak sivil hükümetlerin işi ve görevidir. 25 yıldır "vatan uğruna ölmeler" bitmek bilmiyorsa soruna askerce değil, "sivil"ce bir çare bulunması gerektiğinin hâlâ anlaşılamamış olması nedendir?

CHP ile DSP birleşince ne olacak?

Bu iki parti yanyana geldiler. Belli ki bir gün birleşecekler. Ya da aralarında ona benzer bir yakınlık kurulacak. Kitleler bastırdı, böyle oldu deniliyor.

Birçokları sevindiririk oldu.

Niye ki?

Sol birleşmiş!

Hadi CHP'yi geçtik, o neyse ne.

DSP'nin (Ecevit'in kendi aklına/boyuna ölçüp biçtiği has devlet partisinin) ideolojik bağlantıları karanlık Yeniçeri ordusu gibi bir kalabalıktan başka bir şey olmadığı bilinmiyor mu?

Şimdi ya bu birlikten bir şey çıkmazsa diye endişe duyanlar var. Oysa, asıl, ne çıkacağını iyice bir irdelemek lâzım. O zaman göreceğinizden endişe duymayacağınızdan emin misiniz?

“İşte Taksim, İşte 1 Mayıs”

*Taksim’de toplananlarda yabancı düşmanlığı yoktu.
Kürt ve Ermeni düşmanlığı da yoktu. Oraya girmeleri
engellense bile demokratik haklarını kullanmak
isteyenlerin sivil direnişinin onuru vardı*

Otuz altı kişinin yaşamını yitirdiği Kanlı 1 Mayıs’ın 30. yıldönümü, yasakları ve barikatları aşarak Taksim’e gelen yaklaşık 3000 kişinin Meydan’da katıldığı bir yürüyüş ve gösteriyle anıldı. Taksim’e giremeyen binlerce insan yollarda durduruldu, gözaltına alındı.

Mülkî âmirlik İstanbul halkını çileden çıkarıncasına Taksim yasağını trafik yasaklarıyla uygulamaya koydu. Trafiği bloke etmek yetmezmiş gibi, olayların görüntülenmemesi, halka yansıtılmaması için basın özgürlüğü de engellendi, bütün TV naklen yayın araçları müsadere edildi, Kasımpaşa’da tutuklu tutuldu, yayın yapmaları bir süre engellendi. Eminönü, Beşiktaş, Şişli ve Tarlabası’ndan Taksim’e çıkan yörenin ana arterleri trafiğe kapatıldı. Vapur, metro ve tramvay seferleri iptal edildi.

Yasak sadece Taksim’e çıkan yolların kapatılmasıyla kalmadı, Boğaziçi ve Fatih köprülerinde Anadolu yakasından Rumeli yakasına geçiş tek şeritten verildi, araçlar ve içindeki kişiler tek tek arandı. Kavacık, Ümraniye, Kozyatağı gibi Anadolu yakasının uzak semtlerinde bile insanlar özel otolarında veya toplu taşıma araçlarında mahsur kaldılar, taşıtlar 10 km yolu 4,5 saatte gittiler. Bazı TV kuruluşları saat 13.00 haberinde “İstanbul yaya kaldı” dediler. Gazeteler “İstanbul’un gözaltına alındığını” söylediler, CNN Türk “Mitinge izin verilseydi bu kadar kaos olmayacaktı” dedi.

İstanbul’da 1 Mayıs için 17.000 emniyet görevlisi görev yaptı. Beyoğlu ve Şişli ilçelerindeki bütün okullar tatil edildi. (Olaydan sonra demeç veren Vali’nin —sanki kararı başkası vermişmiş gibi— “okulları kapamaya gerek yoktu” demesi de ilginçti.) Gene aynı zat tepkilere karşılık, “Büyük kanlı olayların olacağını haber almıştık,” diye kendini savundu.

Sabahtan itibaren değişik saatlerde Karaköy, Kabataş, Beşiktaş, Dolmabahçe, Tophane, Harbiye’de, Okmeydanı Piyalepaşa’da, hatta Taksim’e çok uzaktaki Kurtköy’de ve tören sonra-

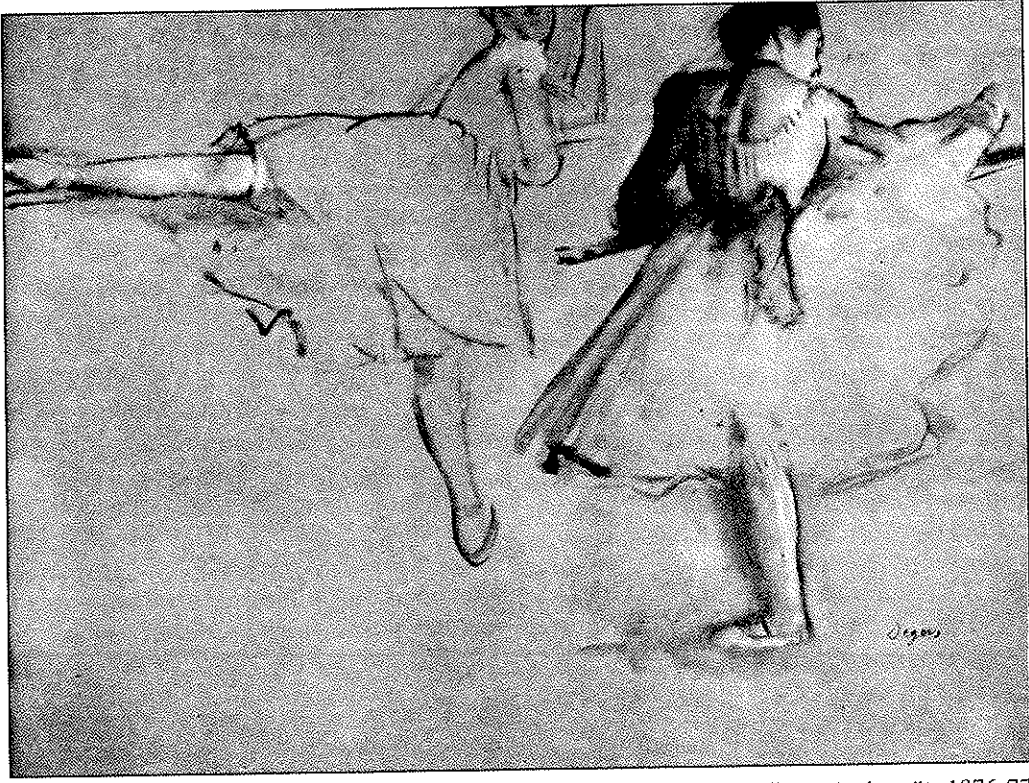
sında Sıraselviler, Elmadağ, Tarlabası ve İstiklal Caddesi yan sokaklarında resmî duyuruya göre 798 kişi göz altına alındı. Sık sık alışık olduğumuz cop sahneleri, yumruklanmış insanlar, görüntü aldılar diye dayak yiyen gazeteciler, yerlerde sürüklenen genç kızlar, veya birer gazından göz gözü görmeyen (göz yaşları içinde kaçışan insanlarla dolu) meydanlar, bayılmış bir kadının yanından geçip giden, görevi yerdeki kadına yardım etmekken, insan yakalayıp gözaltı aracına tıkmayı tercih eden polisler ilh... İki gün önce Çağlayan mitingine bedava yolcu taşıyan belediye otobüsleri bugün 30. yıldönümü eylemine gidecek olanlara (zaten) değil, esas olarak Taksim’e değil, işine gücüne giden yüz binlerce yurttışa kapalıydı.

1 MAYIS FOBİSİ, OTORİTE MANİSİ

Korkunuz neydi, niyeydi ve kimdendi? Yüz binlerce insanı ne için perişan ettiniz, caddeleri insanlara ve taşıtlara kapattınız, o kadar polis memurunu tam teçhizatla göreve sürdünüz, 900’den fazla insanı nezarete aldınız? Taksim ve havalasında işçilere, diğer emekçilere, genç kızlara, delikanlılara demokratik bir mitingi değil, copu, tekme tokadı, göz yaşartıcı bombayı, nezarethane bodrumlarını reva gördünüz? Neden?

1 Mayıs’ı sahiplenen insanlar ve kuruluşlar, 30 yıl önce 1 Mayıs töreninde Sular İdaresi önünde kurşunla ve büyük çoğunluğu Kazancı Yokuşu’na inen Osmanlı Sokağı ağzında (Bugünkü Marmara, o zamanki adıyla Intercontinental Oteli’nin batı köşesinde) can vermiş olanların anıları için Taksim’e çıkacaklar diye!

Bu bir 1 Mayıs fobisidir. Ama aynı zamanda otorite manisidir. Zaten fobiler manilerle birlikte giderler. Bu kez de öyle oldu. Yönetmeyi güç gösterisi bellemiş, demir yumruk kullanarak insanları sinmeye, boyun eğmeye, itiraz etmemeye alıştırmış alışkanlık gene iş başındaydı. 1 Mayıs katılımcılarının itaatsizli-

Dans eden kızlar çalışırken. Kağıt üstünde etüt. 1876-77.

ğini anladık ama, diğer İstanbul halkının ne taksirleri vardı ki, onları da mağdur ettiniz, taşıtlarda, çevre yollarında hapsettiniz, bir yerlere gitmek zorunda olanları kilometrelerce yürüttünüz?

1925 Takrir-i Sükûn'dan başlayarak 1 Mayıs'lar yasak oldu bu ülkede, bu cumhuriyette. Polisçe bilinen —ve Birinci Şube jargonunda müseccel (sicilli) denilen— komünistler her 1 Mayıs'tan önce gözaltına alınır, bir kaç gün sonra bırakılırlardı. İşçiler fabrikalarda eylem yapmasınlar diye 1 Mayıs Bahar ve Çiçek Bayramı ilan edilmişti. İşverenler işçileri 1 Mayıs'larda pikniğe götürürlerdi.

İlk kez 1975 yılında İstanbul Tepebaşı Salonunda 5000 kişinin katılımıyla 1 Mayıs ve aynı güne denk gelen Vietnam'ın zaferi (ABD ordularının çekilmesi) kutlandı. Bu toplantı Takri-i Sükûndan beri ilk yasal 1 Mayıs çıkışı oldu. 1976'da DİSK'in girişimiyle yüz binlerce kişi Taksim Meydanında bir araya geldi. Ertesi yıl bilinen kanlı olaylar cereyan etti. 1978'de insanların bir bölümünün çekinip gelmeyeceği sanılırken, gene aynı büyük kalabalık aynı alanda toplandı. 1979'da bütün İstanbul'da sokağa çıkma yasağı konuldu. 1980'de de Taksim ve İstanbul yasağı devam etti. Aynı yıl gelen 12 Eylül rejimi 1 Mayıs'ı hepten

resmî tatil olmaktan çıkardı.

SORUN SINIF SORUNUDUR

Bu küçük anımsamaların elbette nedeni var. Aradan seksen sene geçti, 1 Mayıs fobisi geçmedi. Değişim, değişim dediniz, Türkiye değişiyor, hepimiz değiştik, değişiyoruz diye karamet buyurdunuz, seksen sene oldu 1 Mayıs düşmanlığı aynen sürdü, işçilere, emekçilere konulan yasaklar devam etti gitti. Avrupa Birliği'ne girdik giriyoruz dediniz, Kopenhag Kriterlerini benimsediğinizi söylediniz, Avrupalı olmakla övündünüz, ama AB üyesi olan ve olmayan bütün ülkeler arasında 1 Mayıs'ı İşçi Bayramını tanımayan tek devlet olarak kalmaktan şeref duyduunuz.

Bu nokta çok önemlidir. C. Başkanlığı seçimi konusunda kopan fırtına ve yükselen gerilim ne olursa olsun, Anayasa Mahkemesi'nin aldığı karar siyaset arenasında ne kadar önem taşırsa taşırsın, 1 Mayıs 2007 günü İstanbul'da yaşananlar sol açısından daha önemlidir. Sağ-sol mücadelesinin SINIF SORUNU olduğunu asla unutmamak, unutturmamak, sınıf bilincinden uzaklaşmamak gerektiğini gösterdiği için önemlidir.

C. Başkanı'nın şu kimse olması, bu kimse olması emekçi sınıfların mücadelesi açısından

farketmez. Ankara'da kıyamet kopar, TBMM, Hükümet, TSK, Anayasa Mahkemesi, siyasi partiler birbirlerine girerler, ama C. Başkanı şöyle veya böyle seçilir, seçilemiyorsa prosedür değişir seçilir, çünkü bu işler devlet meselesidir, ama unutmamamız gereken şu ki, 1 Mayıs'ta emekçiler mücadele ediyorlarsa, onları durdurmak, bastırmak daha önemli devlet meselesidir. Çünkü bu bir emekçi sınıf mücadelesidir, burjuvazinin sınıf egemenliği ve otoritesidir.

1 Mayıs 2007'nin medya kameraları vahşeti sayısız çirkinlikleriyle görüntüledi ve yayınladı. Medya bu şiddetten dolayı mülkî âmiri suçladı. Oysa olay bir anda kendiliğinden ortaya çıkmış bir eylem değildir ki, vilayet-emniyet kendi inisiyatifini kullanmış olsun. Taksim 1 Mayıs konusu haftalardır gündemdedir, asıl karar merciinin İçişleri Bakanı'nın, Başbakan'ın dışında olması düşünülemez ve uygulananlar bütünüyle AKP'nin sorumluluğundadır. Başbakan'ın olaydan 1 gün sonra "işçilerin 1 Mayıs'ını" sözüm ona kutlarken, o gün orada olanlar hakkında en ufak bir üzüntü beyanından özenle kaçınması da ilginçtir.

Çok açıktır ki, tepede birbirleriyle tepişenler karşılarında emekçiyi gördü mü her ne surette olursa olsun birleşiveriyor, yekvücut oluyorlar. C. Başkanı adayını seçtirmemek için yapılanlar karşısında demokrasi havârisi kesilen AKP yanlısı televizyon kanalları, özellikle onlardan birisi, bütün gün 1 Mayıs'cılara karşı ağız dolusu sövdü, ne bozgunculukları kaldı, ne bölücülükleri. Başka zaman basın özgürlüğünü dillerinden eksik etmeyenler, yayın araçlarının bir otoparkta tevkif edilerek yayının yasaklanması na karşı tek bir söz etmediler. Hattâ, olayı haber olarak bile vermediler.

EYLEM AMACINA ULAŞMIŞTIR

1 Mayıs'ta işçilerin Taksim'e çıkmalarına niçin engel olunur?

Hiç kimse kalkıp "Taksim Meydanında kitale toplantıları yapılmıyor, o nedenle izin verilmiyor," diye yalan söylemesin. Millî Futbol takımı için Taksim Meydanı açılır, kortej Yeşilköy'den yola çıkar, Taksim'e varınca ya kadar saatler geçer, Taksim'de kalabalık saatlerce onları bekler. Polis bayramı Taksim'de kutlanır. Serbest piyasa sevdalısı AKP için veya ondan öncekiler için, ondan sonrakiler için şirketlerin Taksim Meydanı'nda müzik platformları kurup kalabalık toplamaları serbesttir, ama emekçilerin 1 Mayıs'ta ala-

na çıkmaları zinhar yasaktır, suçtur.

2007 yılında DİSK başvurdu, mülki idare Taksim için hiç bir şekilde izin vermeyeceğini yineleyip durdu, son akşam geri adım atarak az sayıda insanın Taksim'e girmesine engel olunmamasını kabul etti. Buna rağmen Dolmabahçe'de toplanan bir yürüyüş koluna gene izin verilmedi, ilk gelen sinema emekçileri (Sine-Sen üyeleri) ve başkaları göz altına alındılar. İdare bir akşam önce bir TV kanalında ifade ettiği sözünde durmamıştı, DİSK ve katılımcı kuruluşların mülki amirlerle yaptıkları git-gelli tartışmalardan sonra topluluk Taksim'e doğru ilerlemeye başladı, Meydan'a tek tek veya küçük gruplar hâlinde gelmiş ve birike birike kalabalıklaşmış insanlarla buluştu.

Yürüyüş kolu Gümüşsuyu'ndan Taksim'e ilerlerken (ısrar etmenin, kararlı davranmanın ve sonuç almanın verdiği gururla) birden bire "İşte Taksim, İşte 1 Mayıs!" sloganı yükseldi. Önceden düşünülmüş, kararlaştırılmış böyle bir slogan yoktu, o söz kendiliğinden ortaya çıktı ve Taksim'deki herkesi kucakladı.

1 Mayıs'ın ruhuna uygun "Yaşasın 1 Mayıs", "Biji Yek Gulan", "Yaşasın Halkların Kardeşliği", "İş, Ekmek, Özgürlük" veya son günlere vurgu yapan "Faşizme Karşı Omuz Omuza" ya da ardarda gelen cinayetlerin karar mercilerinin ortaya çıkarılmamasına tepki için söylenen "Katiller Halka Hesap Verecek" sloganları vardı. 1 Mayıs Marşı tek marştı.

Taksim'de toplananlarda yabancı düşmanlığı yoktu, "Hepimiz Türküz" diyen (ve bu ülkede Türk olmayanları dışarlayan, onların yurttaşlık haklarını yadsıyan, geniş bir kitleyi rencide eden) şoven sloganlar da yoktu. Tersine, Türk, Kürt, Çarkez, Gürcü, Laz, Abaza, Ermeni, Yahudi, Rum, Arap, Sünni, Alevi veya inanmayan bu coğrafyadaki tüm halkların, etnilerin, kültürlerin, inançların kardeşliğinin ve birlikteliğinin vurgusu vardı. Şeriat fobisini arşı âlâya çıkarmaktan medet uman kamu oyu şekillendiricilerinin Kürt manisi, Ermeni düşmanlığı yoktu. İrtica (gericilik) geliyor diyerek otorite gericiliğinin eteğine tutunanlar da yoktu. Yabancı düşmanlığını aynı zamanda Avrupa bizi bölmek istiyor diyerek demokrasi düşmanlığının hizmetine koşanların iğvası da yoktu.

Sonuç olarak, bütün bunlar 1 Mayıs demekti ve en önemlisi spontane şekilde öne çıkan slogan eylemin amacına ulaştığının, 30 yıllık Taksim yasağının delindiğinin ilanı oldu. Taksim'e girmeleri engellense bile demokratik haklarını kullanmak isteyenlerin sivil direnişlerinin onuru vardı.

80'lerden 2000'lere: Korumacılık, Rekabet ve Devlet Bağlamlarında Türkiye'de Sermaye Birikimi

Gaye Yılmaz

Rekabet ve korumacılık birbirinin karşısına konulabilecek kavramlar değildir

Giriş

Ana akım iktisatta öne çıkan eğilimlerden biri de korumacılık ve rekabet kavramlarını birbiriyle çatışan bir ikilem olarak ele almaktır. Bu ikilemin arkasında, korumacı eğilimlerin rekabete engel olduğu, tersine, rekabete açık ekonomik sistemlerde de korumacılık düzeylerinin zayıf olduğu ön-kabulü yatmaktadır. Devletin bu ikileme dahil edilişinin merkezinde de bu kutuplaşma yer alır ve sürece, bir başka ön-kabul daha eklenir: "Devlet doğası itibarıyla korumacıdır, dolayısıyla, rekabetin artması otomatik olarak devletin gücünü de geriletecektir.". Bu çalışmada, Türkiye'de 80'li yıllardan günümüze kadar uzanan sermaye birikim süreci, bu ikili yaklaşımların eleştirisi üzerinden okunmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda birinci bölümde, öncelikle, korumacılık ve rekabet kavramlarının sermaye birikiminin tarihsel süreci içinde nasıl anlamlandırıldığı ve bu iki dinamiğin Devlet tartışmalarındaki yerine ilişkin tezler tartışılacaktır. İkinci bölüm ise, Türkiye'de sermaye birikimi ve Devletin 1980'lerden günümüze kadar geçen zaman diliminde geçirdiği dönüşümlerin bu iki kavram ışığında analizine ayrılmıştır.

1. BÖLÜM: ULUS DEVLETLER ALTINDA 'KORUMACI' VE 'REKABETÇİ' SERMAYE BİRİKİMİ ÜZERİNE

Rekabet yaklaşımları, genelde, firmaların pazar paylarına, üretim miktarlarına ya da fiyat düzeylerine odaklanmakta, daha çok 'tam rekabete' vurgu yapmakta ve tıpkı 'merkez-çevre' ikilemi gibi 'tekel' kavramı ile zıtlık ilişkisi içinde ele alınmaktadır. Rekabetin Miktar Teorisi başlığı altında toplanabilecek bu tarz yaklaşımlara yanıt olarak Jenkins, rekabet ile kast edilenin tam rekabet durumu değil; emek ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ile farklı endüstrilerdeki kâr oranlarının eşitlenme eğilimine girmesi olduğuna işaret etmektedir (Jenkins, 1987: 48). Bu bağlamda sözü edilen firma sayıları değil; kaynakların hareket kabiliyetidir. Öte yandan rekabet, yalnızca değişim sürecine dair bir durum değil, üretim, gerçekleştirme, dağıtım da dahil olmak üzere tüm birikim süreci üzerinde etkili bir durumdur. Emek süreci üzerinden üretim alanındaki mücadele, piyasa payları ve yatırım stratejilerini artırma girişimlerinin hepsi rekabet mücadelesinin boyutlarıdır (Jenkins, 1987:45).

Gerçekten de sermayeler arası rekabet, yalnızca piyasadaki fiyatlar üzerinden yürüyormuş gibi görünür. İleri teknolojiye sahip olmayan işletmelerin, piyasaya daha fazla miktarda ve daha ucuz fiyatla mal arz etme gücüne sahip olmadıkları için rekabet gücünden yoksun oldukları ileri sürülür. Doğru olmakla birlikte bu saptama bu şekilde noktalandığında teknoloji, fiyat ve üretim miktarları kavramlarının hepsi tarihsel kökenlerinden koparılmış ve birer 'neden'e dönüştürülmüş olur. Oysa bütün bunlar birer 'neden' değil; üretimin kapitalist bir tarzda örgütlenmiş olmasının sonuçlarıdır. Başka bir deyişle, sürekli olarak büyüyen artı-değer üretiminin sermayenin değişmeyen kısmını büyütürken, kendini, teknolojik gelişme olarak ortaya koymasının; buna bağlı olarak görece artı-değer üretiminin artmasının; birim meta içindeki harcanmış emek zamanı miktarındaki kısalmaya paralel olarak meta değerinin azalmasının ve bu azalma ile arz miktarındaki artışın piyasa arz-talep veya fiyat dengelerine düşüş biçiminde yansımalarının sonuçlarıdır. Marx'a göre böylesi bir durumda diğer sermayelerin piyasada kendilerini var etmelerinin koşulu da artık değişmiştir: onlar da artı değer üretimini büyütürken, teknolojiyi geliştirmek, emek üretkenliğini

New Orleans Pamuk Borsası. Detay.

arttırmak ve daha büyük miktarlarda üretim yaparak metallerinin fiyatlarını ucuzlatmak zorundadır (Marx, 2000:310). Bir başka deyişle rekabet, farklı üretim dallarındaki eşit büyüklükte sermayelerin karları arasındaki eşitsizliği gidermenin koşulu ve ön-varsayımdır (Marx, 1979:692). Devlet, bu sürecin bütün aşamalarında, rekabetin taşıyıcı unsurları olan: emek-sermaye; sermaye-sermaye ve emek-emek arasındaki ilişkilerin esas olarak hukuksal dolayımını kurar. Bu dolayım, ulusal ölçekte para-banka ve kredi sistemi, fiyat mekanizmaları, vergilendirme, istihdam, işsizlik ve sendikalaşmayla ilgili düzenlemeler, rekabetin uluslararası boyutla ilişkilendirilmesi, ulusal eğitim politikalarının ihtiyaç duyulan emek türlerinin yetiştirilmesine hizmet edecek biçimde dönüştürülmesi de dahil olmak üzere birbirinden farklı ama özdeş olan pek çok devlet faaliyetini içerir.

Rekabet ile tekelleşme kavramlarını, birbirine zıt ve bir arada yaşanması mümkün olmayan bir yaklaşımla ele alışların öncüllerini Lenin'de (1989) bulmak mümkündür. Kapitalizmin rekabetçi aşamasını tekelleşme sürecinin izleyeceğine dair yaklaşımlara karşı Jenkins, rekabet ile tekelin zıt kutuplar olmak yerine diyalektik bir biçimde birbiriyle bağlı olduğu dikkate alınarak analiz edilmesi gerektiği vurgusunu yapmaktadır.

Benzer bir düalizme, rekabeti 'korumacılığın' karşısına koyan ve böylece 'korumacı' olarak tanımlanan dönemlerde rekabetin; serbest rekabetin yükseldiği dönemlerde de 'korumacılığın' gerilediğini, hatâ tamamen ortadan kalktığını ileri süren yaklaşımlarda rastlamak mümkündür. Gerçekte ise rekabet ve koruma iki kutuplu bir duruma işaret etmediği gibi, sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşmasını ortaya koyan rekabet olgusunun kendisi bir tür koruma refleksidir. Bu ikisi karşıt değil, birbirini tamamlayan iki eğilimdir: rekabet olmadan koruma; koruma olmadan rekabet olmaz.

Her ne kadar kökeni, Avrupa'da ulus devletlerin ilk inşa sürecinde (15-18. yy) gelişen Merkantilizm'e kadar dayanıyor olsa da (Balaam ve Veseth, 2001:26), korumacılık kavramı günümüzde esas olarak 1945-1980 dönemine veya Keynezyen döneme referansla kullanılmaktadır. Buna karşın Keynes'in, örneğin, sermaye hareketlerinin devletler tarafından kontrol edilmesini savunduğu halde; uluslararası sermaye hareketlerinin her türüne karşı çıkmadığı bilinmektedir (Helleiner, 1996: 37). Keynezyenizm olarak sosyal bilimler literatürüne giren yaklaşım ise özünde ulus devletlerin ve paranın rolü'ne dair, birinci paylaşım savaşıdan itibaren başlayan ve uzun yıllar devam eden bir tartışmaya dayanmaktadır. Ekim devrimi ile daha da alevlenen bu tartışmaya 1920'lerde iki farklı yanıt üretilmiştir: bir tarafta, devrimci tehdidin üstesinden gelmek

için ulus devletlerin rolü sınırlandırılmalı, sendikalar karar süreçlerinin dışında bırakılmalı, paranın devlet üzerindeki gücü restore edilmeli diyenler; diğer tarafta ise, dünyanın farklı bölgelerinde yönetsel ve teorik yenilikler ve yeni motivasyonların devrimci süreçleri gerileteceğini savunanlar (Holloway, 1996: 12-13).

Keynes ise bu süreci 'eski dengelerin alt üst olduğu; devlet adamları tarafından ileri sürülen bütün politikaların bir zamanlar doğruymuş gibi görünse de geline nokta doğru luk payı gitgide azalan varsayımlara dayandığı' bir süreç olarak değerlendirmekte ve —ilericilerin desteğini arkasına alarak— 'bu sürece uygun, iktisadi güçlerin sosyal adalet ve toplumsal istikrara zarar vermeyecek bir şekilde kontrol altına alındığı yeni bir ekonomik yapılanma' önermekteydi (Keynes'den aktaran Holloway, 1996: 13). 1929 yılında patlak veren büyük bunalım, emek-sermaye ilişkileri üzerine iki şekilde yansdı: birincisi, şirketler, mümkün olan her yolu deneyip, kâr oranlarını restore etmeliydiler ve ikinci olarak da bunalımın işçi sınıfı içinde yol açtığı tatminsizlik bir şekilde süratle giderilmeliydi (Holloway, 1996: 18). Ancak, ne Roosevelt'in uygulamaya koyduğu 'New Deal' (1932), ne Keynes'in teorisi, ne de hükümet politikaları kâr oranlarının restorasyonuna yetmedi; kapitalist yeniden yapılanma için İkinci Savaş kaçınılmaz hâle gelmişti (Holloway, 1996: 20).

Savaş sonrasında —esas olarak— erken kapitalistleşmiş ülkelerde, para, faiz ve istihdam başta olmak üzere ekonomik yaşamın bütün alanlarına aktif olarak ulusal devletlerin müdahale ettiği; ekonomilerin yüksek gümrük duvarlarıyla ithalatı caydıran bir yapıya büründüğü; emek ile sermaye arasında uzlaşma sağlayacak sosyal politikaların uygulamaya konduğu ve değer yasasının uluslar arası ölçekten ziyade ulusal ölçekte işlediği bir birikim süreci başlatıldı. Benzer bir süreç GKÜ'lere (Geç kapitalistleşmiş ülkeler) belli bir gecikme ile yansıyacaktı. Dış ticaret boyutuna 'ithal ikameci', sosyal boyutuna 'refah devleti', iktisadi boyutuna ise 'Keynesyen ekonomi' adı verilen bu birikim rejiminin bütünü 'korumacı dönem' olarak anılmaya başlandı. Ancak, Yaghmaian ve Bina'nın da işaret ettiği gibi, korumacı dönemin dış ticaretle ilgili boyutu 'ithal ikameci sanayileşme' ile günümüz ekonomisini ifade etmede referans gösterilen 'ihracat yönelimli sanayileşme' birbirine alternatif iki kalkınma stratejisi değil; sermayenin uluslararasılaşmasının olgunlaşma aşamasındaki iki basamaktır. Bu bağlamda, gerek ithal ikameci, gerekse ihracat yönelimli sanayileşme basamaklarının her ikisinde de sermayenin uluslararasılaşması, kapsamlı devlet müdahaleleri üzerinden gerçekleşmektedir (Yaghmaian ve Bina, 1990: 80).

2. BÖLÜM 80'LERDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KORUMACILIK, DEVLET VE REKABETE AÇIK SERMAYE BİRİKİM REJİMİ

Tam olarak 'Daha önce yurt dışından ithal edilen bir malın, yurt içinde üretilmeye başlaması' anlamına gelmese de ithal ikameci politikanın ve korumacılığın Türkiye'de kısmen uygulanmaya başlaması 1930'lu yılların başına rastlamaktadır. 50'lerin sonunda başlayan ve 60'larda hızlanan ithal ikameci sanayileşmenin 30'lardakinden en temel farklılığı ise kamu kesimi giderek sermayeye girdi teminini amaçlayan ara malları üretimine kayarken, özel sektörün nihai mal üretimi işlevini üstlenmiş olmasıdır (Gülalp, 1980:40, 46).

Genellikle birbirinden farklı gerekçelerle açıklanıyor olsa da, 1980 yılının hemen hemen bütün dönemlendirme çalışmalarında önemli bir referans tarih olarak alınmasını haklı çıkaran olgu 24 Ocak 1980 Kararları olmuştur. 24 Ocak-İstikrar Programı çerçevesinde alınan kararların büyük çoğunluğunun 1954 yılı sonuna kadar geçen sürede alınmış olduğunun altını çizmek (Kazgan, 1985: 302), özellikle süreci bir kopuştan ziyade, bir süreklilik olarak okumanın önemine işaret etmesi bakımından gereklidir. Toplumsal ilişkilerin toplam yeniden üretiminin derin bir kriz içinde bulunduğu bu dönem, aynı zamanda geleceğin aktörlerinin kimler olacağına dair bir dizi ipucunu da barındırmaktadır (Ercan, 2007c: 376; Keyder, 1987:32-33). Krizden çıkış önerisi olarak geliştirilen 24 Ocak kararları ile ön-

celikle: kamu açıklarının azaltılması; özelleştirmelerin hızlandırılması, AR-GE harcamalarının artırılması, yüksek katma değerli sanayi ve hizmet sektörlerinin geliştirilmesi (Tanyılmaz, 2007c: 292), enflasyonun geriletilmesi ve döviz darboğazının aşılması (Gülalp, 1980:54) hedeflerinin gözetilmiş olması da, Ercan'ın 'geleceğin aktörleri' tespitini haklı çıkarmaktadır. Bu hedefler, rekabet, korumacılık, devlet ve birikim dörtlüsü üzerinden okunacak olursa:

a) Kamu açıkları azaltılarak, devletin, Fukuyama'nın önerisine benzer bir şekilde 'sahasını daraltırken, etkinliğini arttırmasının' (Fukuyama, 2007:28);

b) Artan devlet etkinliğinin, başta AR-GE harcamaları olmak üzere yüksek katma değerli meta üretiminin geliştirilmesine yönelmesinin;

c) Hızlandırılan özelleştirmelerle, rekabetin artırılmasının

öngörüldüğü şeklinde çıkarsamalar yapılabilir. Ercan da, tüketim ve ara malı üretiminde belli bir doygunluğa ulaşan Türkiye'li üretken sermayenin, kâr oranları yüksek alanlara kayma hedefi ile buna dönük pratiklerin dönemin belirleyici özelliği olduğunu vurgulamaktadır (2007c:385). Devletin bu süreçte geçirdiği dönüşümün üretken, sermayenin değişen talepleriyle ne denli paralel olduğu göz önüne alındığında, 'korumacılığın' terk edildiğine dair tezlerin (Güngen, 2007c:331) doğruluğu tartışılır hale gelmektedir. 'Katma değeri yüksek meta üretimi hedefi', ayrıca, Türkiye'de 80 öncesinde

New Orleans Pamuk Borsası. Tuval üstüne yağlı boya. 1873.

özellikle ara ve tüketim malında (Sektör II) yoğunlaşan birikim dinamiklerinin, artık, üretim mallarına (Sektör I) yönelme eğilimine girdiğine de işaret etmektedir. Uluslararası ticaret alanı özelinde kullanıldığı durumda da, Türkiye'de korumacılığın terk edildiğini söylemek zordur. Örneğin, Hükümetin Temmuz 2004'de Dünya Ticaret Örgütü Hizmet Ticareti Konseyine sunduğu taahhütler listesi 'geçici' olarak düzenlenmiş ve diğer ülkelerin taahhütleri kesinleşmeden listeye son şeklinin verilmeyeceği notu düşülmüştür (Yılmaz, 2007:251). Sonucundan bağımsız olarak, tek başına böylesi bir tavır bile, Türkiye'de korumacı eğilimlerin azalma değil, tersine artma eğiliminde olduğunu düşündürmektedir. Korumacılıktaki bu gelişme, sermaye birikim düzeyi ile ilişki içinde yorumlanacak olursa, dünya ticaretindeki artan payı ile oranlı olarak Türkiye'nin de kartlarını bundan böyle oyunun kurallarına göre oynayacağını sinyallerini aynı zamanda.

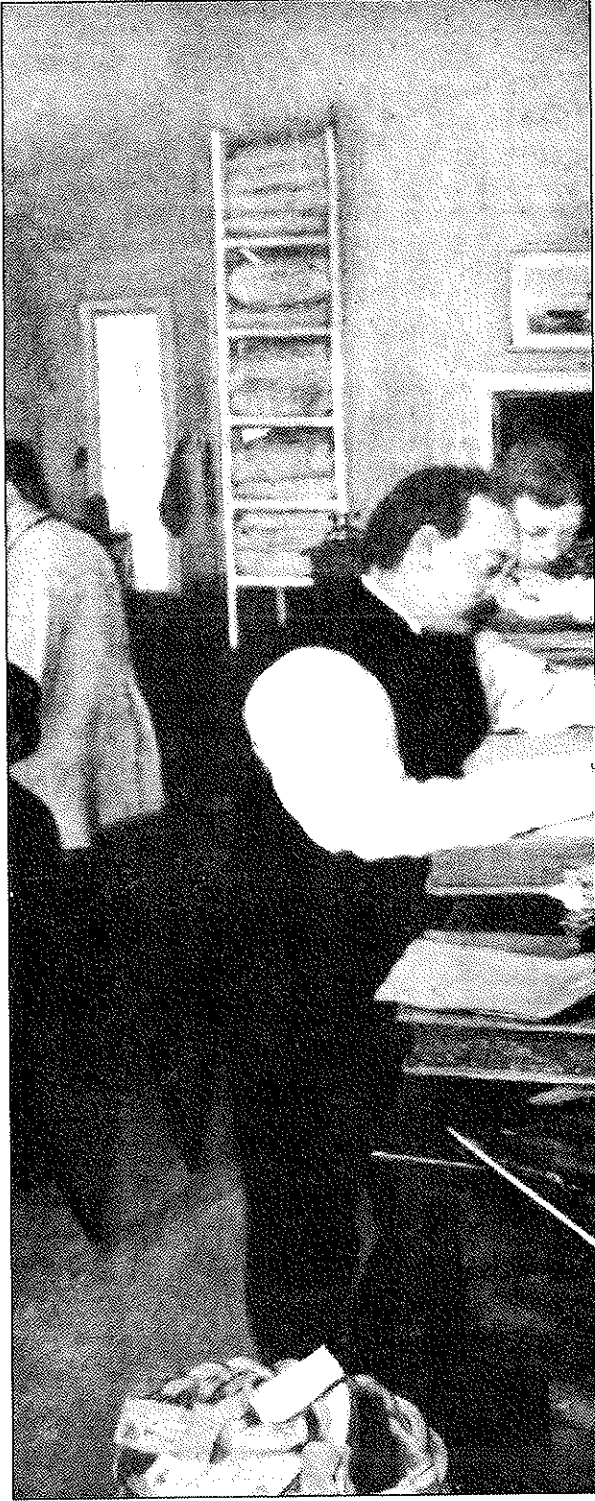
Özelleştirme ve rekabet arasında kurgulanan ilişki ise, tıkanma sürecine giren birikime yeniden ivme kazandırmak için rekabetin artırılması ve özelleştirme sonucunda artan üretim verimliliği desteğiyle enflasyon oranlarının düşürülmesi ihtiyacı üzerinden okunmalıdır. Kamusal alanda etkinliğin, özelleştirme ve saha daralması yoluyla artmasının sermaye birikim süreci üzerine hangi formlarda ve ne şekilde yansıyacağı sorusunun yanıtını Marx'ın 'Kapitalist Sınıfın Kolektif Mülkiyeti Altında olan Ortak Fon' tezinden çıkarmak mümkündür:

"Marx'ın tezi, üretimin çeşitli sektörlerinde üretilen artı değerlerin tamamının tüm kapitalist sınıfın kolektif mülkiyeti altında olan bir ortak fona girdiği şeklindedir. Artı-değer üzerindeki bu ortak mülkiyet, aslında, bir bütün olarak kapitalist sınıfa, kapitalizmin bütün üretken sektörlerindeki işçi sınıflarının sömürü oranında kolektif bir çıkar biçiminde yansır. Bu kolektif değer fonunun farklı kapitalistler arasında bölüşümü kapitalistler arasındaki rekabet tarafından belirlenir. Ve en geniş anlamıyla kapitalistler arasındaki bu rekabetçi mücadelenin sonucu, her kapitalistin toplam artı-değerdeki payını kâr biçiminde geri almasıdır. Bireysel kapitalistin toplam artı-değer içindeki payı, söz konusu kapitalistin kolektif fona yaptığı katkı tarafından değil, yaptığı toplam sermaye harcaması tarafından belirlenir. Böylece, daha emek yoğun sanayide üretilen artı-değer, dolaşım alanındaki rekabetçi süreç üzerinden sanayinin daha sermaye yoğun sektörlerine transfer edilmiş olur. Böylece sermayenin ortalama organik bileşiminin düşük olduğu sanayi kolundaki işçiler, genellikle, organik bileşimin yüksek olduğu sanayilerdeki sermayeler için de kâr üretir. İşte bu rekabetçi süreç üzerinden, tüm kapitalist üretim sürecini kapsayan ortalama bir kâr oranı

oluşur. Diğer yandan, toplam artı-değer yalnızca üretim süreçleri kolektif fona artı-değer katkısı sunan kapitalistler arasında değil, aynı zamanda sermaye mülkiyetinin diğer biçimlerine dayanan ve bu fondan kendilerine düşen payı talep eden: finans sermaye, toprak sermayesi gibi başka kapitalistler de vardır. Bu nedenle toplam artı-değer sadece çeşitli "kâr bölüşümlerine" değil, faiz, toprak rantı gibi "üretken olmayan sermayeler" in "gelir" taleplerine de konu olur. Tıpkı, toprak sahibi olanların toprak üzerindeki tekeli mülkiyetine dayanarak toplam artı-değerden kendi payını istemesi gibi devlet tekeli de taleplerinin karşılanmasını zorunlu hâle getirecek yapıları oluşturur. Bu bağlamda, devletin maliyetleri de bu kolektif artı değer fonundan karşılanır." (Barker 1978).

Yukarıdaki alıntı, son yıllarda gerek kapitalist işletmeler özelinde gerekse devlet genelinde sıkça tekrarlanan yenilikçilik, verimlilik ve etkinlik gibi kavramların 'ideolojik söylemler' değil; her biri sermaye birikiminin yapısal sürecine tekabül eden gereklilikler olduğunu, dışa yönelik birikim rejiminin neden 'korumacılığı' dışlamadığını ve bir toplumsal ilişki olan sermaye ile devletin neden birbirine karşıt olarak ya da düalist bir yaklaşımla analiz edilemeyeceğini ortaya koyması bakımından önemlidir.

Ayrıca, birinci bölümde de aktarıldığı üzere, rekabetin yalnızca piyasa ve bölüşüm ilişkileri ile sınırlı olmadığı ve emek üretkenliğini arttırmayı ön şart olarak gerektirdiği hatırlanacak olursa, özelleştirmelerin de katkısıyla derinleşen emek süreçlerindeki dönüşümler daha anlamlı ve işlevsel hâle gelecektir. Devlet, yalnızca özelleştirmelerde değil, emek süreçlerinin dönüşümünde de yasal mevzuat değişikliklerini kuran ve uygulayan aslı aktör olarak yer almakta, emek ve sermaye piyasalarında yaşanan değişimler ölçüsünde kendisi de dönüşüme uğramaktadır. Ayrıca devlet, kapitalist sermaye birikim sürecinin çelişkilerinin üzerinin örtülmesinde ve kalkınma kavramının da yardımıyla bu sürecin meşrûlaştırılmasında önemi rol oynamaktadır (Türkay, 2007). Öte yandan tüm bu tespitlerin doğru olmasına karşın, Devlet tartışmasının bu tespitlerle noktalanması, örtük olarak, onun sermaye açısından bir gereklilik olduğunu vurgulamak anlamına gelebilir. Bu nedenle öncelikle 'devletin nasıl tanımlanması gerektiği' sorusunu sormakta yarar vardır. Devlet, sermaye açısından biçimsel ya da soyut bir gereklilik değil, sınıf mücadelesinin gelişmesinden kaynaklanan ve sınıfsal tahakkümün kolektif bir gereği olan tarihsel bir gerekliliktir: devlet, mantıksal olarak sermayenin gerekliliklerinden dolayı gelişmiştir; o, tarihsel olarak sınıf mücadelesinden çıkıp, gelişmiştir (Clarke, 2004:231). Dolayısıyla Türkiye'de devletin halen içinde bulunduğu yeniden

New Orleans Pamuk Borsası. Detay.

yapılanma süreci, 80'li yıllarla başlayan toplumsal dönüşümün ve sınıf mücadelelerinin içinde gelişmektedir. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken bir başka konu da, sermaye birikim sürecinde yaşanan dönüşümlere paralel olarak ulus-altı ya da ulus-üstü kurumların ön plana çıkmasının devletin sermaye birikim sürecinin dışında tutulması olarak değil karar alma süreçlerinin özelleştirilmesi olarak değerlendirilmesinin daha sağlıklı olacağıdır. Bir diğer ifadeyle, devletin sermaye birikim sürecindeki yeri farklılaşmakla birlikte önemini korumakta, ancak bu süreçte hukuksal yapı ile birlikte karar alma süreçlerinin aktörleri dönüşme uğramaktadır. (Türkay, 2003).

'Döviz Darboğazı' ibaresinde ifade bulan yapısal ihtiyacın temelinde ise, üretken sermaye ihracına dayalı birikim döneminin (1999 ve sonrası) öncülü Para-sermaye hareketlerine dayalı birikimin (1988-1999) dinamiklerini izlemek mümkündür (Ercan, 2007c:402). 1989 yılında sermaye hesabının serbestleştirilmesi, bazı yazarlarca sadece yabancı spekülasyon sermayeye bağımlılığın artması şeklinde yorumlanmış olmakla birlikte (Yeldan'dan aktaran Yılmaz, 2007: 242) bu girişim, yabancı sermayenin yanı sıra Türkiye sermayesi için de uluslararasılaşmanın ve birikimi hızlandırmanın önündeki önemli bir engelin kaldırılması anlamına gelmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, açıklık kazandırma amacıyla, Türkiye'de 80 sonrası sermaye birikimi ile ilişkili olarak bazı ikilemler üzerinde durulmuştur. Bunlardan biri, Türkiye'de 80 sonrası uygulamaya konan ihracat yönelimli, dışa açık birikim sürecinin, bir önceki ithal ikameci, içe dönük birikimle karşılaştırıldığında belli farklılıklar arz etse de, gerçekte sermaye birikimi açısından 'korumacılıktan' vaz geçildiği anlamına gelmediğidir. Gülaip, birikim süreçlerinde devrevi olarak alternatif modellerin birbirini izlemesi ya da bir devrenin sona ermesinin öznel tercihlerle değil, sistemin zorlamasıyla benimsendiğine işaret etmekte ve her bir devrenin sona ermesinin, o devre içinde benimsenen modelin bunalıma düşmesi sonucunda, alternatif modele daha değişik bir düzeyde geçildiğini belirtmektedir (Gülaip, 1980:42). Rekabet ve korumacılık da birbirinin karşısına konabilecek kavramlar değildir. Türkiye'de 80 sonrası birikim sürecinin tartışıldığı yukarıdaki çalışma, sermayenin yoğunlaşması arttıkça, merkezileşme yani rekabet eğilimlerinin güçlendiğine ama bu durumun, AR-GE yatırımlarından, katma değeri daha yüksek ürün üretimini geliştirici politikalara, emek piyasalarının esnekleştirilip, kurlsızlaştırılmasına, sermaye vergilerinin düşürülmesine ve uluslararası ticarete belli düzeyde restleşmelere kadar pek çok 'korumacı' politikanın eş-anlı uygulandığı bir

süreçte yaşandığına dikkat çekmeyi amaçlamıştır.

Çalışmada ele alınmaya çalışılan bir diğer sorunsal ise, 'korumacılığın terk edildiği, rekabete açık rejimlerde devlet gücünün zayıflayacağını' ileri süren tezlerdir. Buna karşın bu çalışma, yalnızca korumacılık ve rekabet eğilimlerinin diyalektik birlikteliğine işaret ettiği için değil, yanı sıra, bu ikisinin, ulusal devletlerin gücü yardımıyla etkin bir şekilde var olabileceğini göstermeye çalıştığı için de kendisini bu tezin karşısında konumlandırmaktadır.

İçe dönük ve dışa yönelik birikim rejimleri kapitalist birikim sürecinin farklı uğraklarıdır. Bu rejimlerin her ikisi de korumacılık ve rekabet dinamiklerini —farklı düzeylerde de olsa— barındırırlar. Önemli olan, tarihsel ve konjonktürel açıdan gelinen nokta ve o noktanın, sınıf mücadeleleri izin verdiği ölçüde benimsettiği ekonomik modeldir (Gülalp, 1980:42).

Kaynakça

Balam, N. David & Veseth, Michael, 2001 "Introduction to International Political Economy", - New Jersey - USA

Barker, Colin, 1978 "The State as Capital" International Socialism 2:1, Summer 1978, s.16-42

Clarke, Simon, 2004 "Devlet Tartışmaları: Marksist Bir Devlet Kuramına Doğru" Ed. Clarke, Simon, Ütopya Yayınları, Ankara

Ercan, Fuat, 2007c "Türkiye'de Kapitalizmin Süreklilik İçinde Değişimi" Ed: Yılmaz, Demet; Akyüz, Ferhat; Ercan, Fuat; Yılmaz, R. Koray; Akçay, Ümit; Tören, Tolga "Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi" Dipnot Yayınları, Ankara

Fukuyama, Francis, 2007 "Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim" Remzi Kitabevi İstanbul

Gülalp, Haldun, 1980 "Türkiye'de İthal İkamesinin Bunalımı ve Dışa Açılma" ODTÜ Gelişme Dergisi, C./, Sayı:1&2

Güngen, R. Ali, 2007c "1980'ler Türkiye'sinde Devletin Yeniden Yapılandırılmasına Dair Yaklaşımlar Üzerine Eleştirel Notlar" Ed: Yılmaz, Demet; Akyüz, Ferhat; Ercan, Fuat; Yılmaz, R. Koray; Akçay, Ümit; Tören, Tolga "Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi" Dipnot Yayınları, Ankara

Helleiner, Eric, 1996 "States and Re-emergence of global finance: From Bretton Woods to 1990s", New York

Holloway, John, 1996 "The Abyss Opens: The Rise and Fall of Keynesianism" Ed: Bonefeld, Werner and John Holloway, "Global Capital, National State and the Politics of Money", Macmillan, London.

Jenkins, Rhys, 1987 "Transnational Corporations and Uneven Development: The Internationalization and The Third World, London

Kazgan, Gülten, 1985 "1980'e kadar Türkiye'nin Dışa Açılma Denemeleri" "Ekonomide Dışa Açık Büyüme", Altın Kitaplar Yay.

Keyder, Çağlar, 1987 "İthal İkameci Sanayileşme ve Çelişkileri" Derleme "Kriz, Gelir Dağılımı ve Türkiye'nin Alternatif Sorunu" Kaynak Yayınları

Lenin İ., V. 1992 "Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması" Sol Yayınları, Ankara

Marx, Karl, 2000 "Kapital Birinci Cilt" Sol Yayınları, Ankara

Marx, Karl, 1979 "Grundrisse: Ekonomi Politigin Eleştirisi İçin Ön Çalışma" Birikim Yayınları, Ankara

Tanyılmaz, Kurtar, 2007c "Türkiye Ekonomisinin 80 Sonrası Sanayileşme Deneyimine Bakarken" Ed: Yılmaz, Demet; Akyüz, Ferhat; Ercan, Fuat; Yılmaz, R. Koray; Akçay, Ümit; Tören, Tolga "Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi" Dipnot Yayınları, Ankara

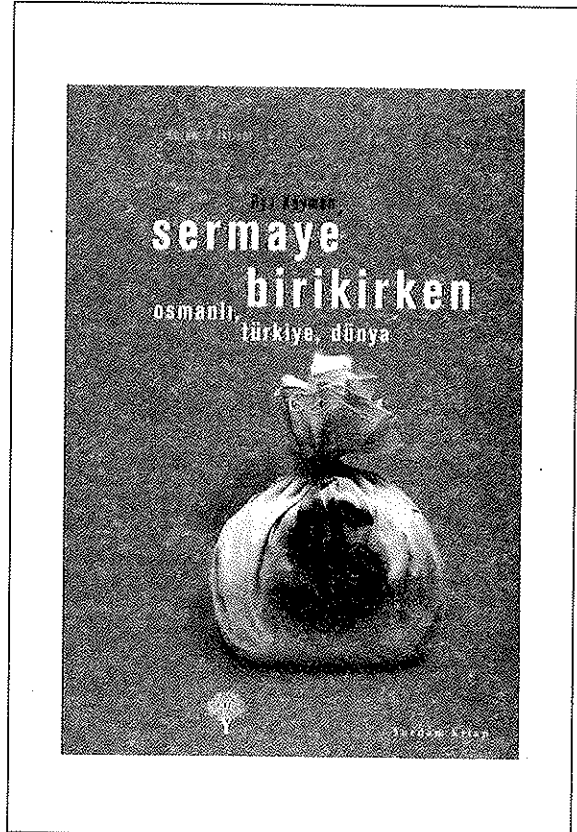
Türkay, Mehmet, 2007 M.Ü. Kalkınma/Doktora Ders Notlarından

Türkay, Mehmet, 2007 "Devlet Ulusal Kalkınma ve Kapitalizmin Dinamikleri", Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler, Aylan, Arı (Derl), İstanbul: Derin Yayınları, s.1-23.

Türkay, Mehmet. "Karar Alma Süreçlerinin Özelleştirilmesi Yeni Aktörler Yeni Hukuk", İktisat Dergi, Sayı 435 (Mart 2003), s.61-64.

Yaghmaian, Cyrus ve Bina, Behzad, 1990; "Post-war Global Accumulation and Transnationalization of Capital", Review of Radical Political Economics. Vol. 22, Cornell University New York

Yılmaz, Gaye, 2007, "Arena Switching in International Trade Negotiations" Ed. Blaas, Wolfgang & Becker, Joachim, London

Önyargı

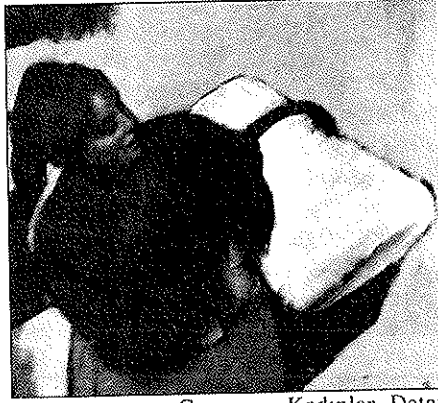
Orhan H. Aydın

"Eskiden çok kesin olan değerler tartışma konusu olup uzaklaşınca, o değerler olmadan yaşamasını bilemeyenler son düğmelerine kadar üniformalarının evrenselliği içine kapanırlar"

Uzunca bir süredir, en çarpıcı kültürel etkinliğin okuma eylemi olduğunu düşünüyorum. Elime "Peter von Matt"ın *Edebiyat ve Psikoanaliz* adlı kitabı geçinceye kadar okuma eylemine yakın plandan bakmak hiç aklıma gelmemişti. Kitabın 129. sayfasında insanı şaşırtan bir saptama var. Kültür tarihi içinde önemli bir nitelik sıçramasının yaşanmasına neden olan devrimci değişimin, geç antik çağda sesli okumadan 'sessiz okuma'ya geçiş olduğunu belirten P.v.Matt, bu alanda ikinci en büyük olayın Sigmund Freud tarafından gerçekleştirildiğini söylemektedir. Freud 20.yy.'a kadar süregelen okuma eylemine köklü bir değişiklik getirmiş ve bunun metinlerin çözümlenmesinde, algılanmasında, anlaşılmasında farklılıklar yarattığını belirtmiştir. Vardığı sonucun olağanüstü yanlarının olduğunu kabul etmeliyim. Bir metni, iki ayrı kişi birbirinden farklı okuma yöntemiyle ele alıyor ve bu metin—mucizevî biçimde— anlam değişimine uğruyor.

Matt'ın açıklamalarına göre: Freud'un gerçekleştirdiği değişim pek farkında olunmasa da herkesi ilgilendirmektedir, çünkü kendisinden beslendiğimiz ve içinde yaşadığımız tüm kültür alanını etkisi altına almıştır. "Yeni olan" Freud'un bilinen ünlü tezlerinin (Ödipus kompleksiyle, rüyalarımız ve arzuların gerçekleştirilmesi üzerine yapılan araştırmalarla, başarısızlığın mantığının ne olduğuyla) bir yan ürünü gibi görülmemelidir. Özellikle edebiyat bilimiyle ve modern metin çözümlemeleriyle ilgili yeni yaklaşımın temelinde, "metin karşısındaki okur duruşu"nun değişmesi yer almaktadır.

"Aydınlanma çağı entellektüellerin dünyaya, insanlara ve metinlere yaklaşımını değiştirmiştir. Bağımsız, özgür düşünce her şeyin üzerinde yer almış, düşüncenin önüne hiçbir sınır konulmaması talep edilmiştir. İşte, Freud, entellektüellerin dünyayı, insanları ve metinleri algılama biçimlerini, onların dikkatini başka bir etkenin üzerine

Çamaşırcı Kadınlar. Detay

daha çekerek bir kez daha değiştirmeyi başarmıştır. Freud, "bağımsız düşünce"nin karşısına ona eşdeğer gördüğü "gözlemlemeyi" getirip koymuştur. Bu, metinler üzerine yönlendirilen "yeni bir bakış"tı.

"Gözlemleme, düşünme eylemine ortaklık etmeye başlamış ve entellektüellerin her ikisini nöbetleşe kullanmaları sonucunda, metinlere yeni renkler ve anlamlar katılması mümkün olmuştur. Metinler yenilenmiştir. Yeni bakış, bakılanı değiş-

tirmiştir..."

Gözlemlenerek okunan metnin içinden seçki yapılarak, okura göre belirlenen daha çok, ya da daha az öneme sahip sözcükler ayıklanmaz. Altı-ları çizilip, belli bir hiyerarşi içinde ele alınmaz. Metinler şu anlamlı, şu anlamsız, bu önemli, bu önemsiz gibi bir yaklaşımla okunmaz. Anlatılan olayların bazıları belirleyici, bazıları ise gereksiz bulunarak metin kurgusuna müdahale edilmez. Hiç bir olay diğerinden daha az önemli değildir, bu "yeni bakış"a göre.

Geleneksel okuma eyleminde metnin anlamının peşine düşülür, araştırılır ve onu bulup ortaya çıkarmak en önemli hedeftir. Eylemin merkezinde bütünüyle anlamlandırma vardır. "Yeni bakış"ta ise, okuma işinin bir anlam bulabilmek için yola koyulmaktan daha farklı bir eylem olduğu düşünülür. Okur bu konuya karşı ilgisiz bir tutum sergiler. Bu türden işler okuma bittikten sonra devreye girecek düşünme eylemi sırasında ele alınacaktır zaten, ancak okuma sırasında bunlar gözetilmez ve gergin olmayan, keyifli bir yüz ifadesiyle, ağzımızı burnumuzu buruşturmadan, alnımızı kırıştırmadan, ahlayıp puflamadan, okumayı ayrıca olağandışı mimiklerle de beslemeden metin sonlandırılır. Metin bütün çıplaklığıyla önümüzde durmaktadır, üzerinde hiç bir örtü yoktur ve hiç bir şeyin de üzeri örtülmez. Gözlemcinin önünde rengarenk, özgür, cıvı cıvı bir metin durmaktadır. Bu âdeta etrafa ışıklar saçan

kaotik bir tablodur.

Geleneksel okumada okur metne bütün dikkatini yöneltir, üzerinde kafa yorarak, eleştirisini de yapı yapı eylemini sürdürür. Gözlemleyerek okuyan okurun ise yapacağı tek şey, eleştiriye bir kenara bırakıp okumasını sürdürmektir. Sözcüklere, metne ve yazara karşı tüm önyargıları gömerek, yalnızca okumayı başarabilmek “yeni bakış”ın en belirgin özelliğidir. Freud, bunun öyle çok kolay başarılabilecek bir eylem olmadığını bilmektedir elbette, ancak biraz da ironik bir biçimde, “Yapacağınız tek şey, önyargılarınızdan arınarak okumaktır...” diyerek, bizleri yeni bakışa yönelmemiz için cesaretlendirmektedir.

Önyargılardan arınarak etrafımıza bakınmamızın, çevremizdeki tüm renkleri ortaya çıkaracağı bellidir. Bunlar daha önce var oldukları halde bizim göremediğimiz renklerdir.

Freud’un araştırmasını yalnızca modern metinlerin okunmasıyla sınırlı tutmamak gerektiğini düşünüyorum. Yaşamın her bağlamında, karşılaşılan her olayda okunması gereken metinler var. Var da, onların yanlış anlaşılmasını sağlayan “önyargılar” da eksik değil, hattâ hiç eksik olmuyor, aynı, sırtımızdan sopanın eksik edilmemesi gibi...

ÖNYARGILARIN KAYNAKLARI

Freud’un “önyargılardan sıyrılarak okuma” önerisinin önümüze daha katlanabilir bir dünya çıkaracağını düşünerek, uygulamada karşılaşılabilecek çetrefilli sorunların neler olabileceği konusunda kafa yormanın boşuna harcanmış bir zaman olmayacağı kanısına vardım. Ayrıca Türkiye’de iktidar mücadelesinin ve rekabetinin kızıştığı, çatışmanın eşğine kadar sürüklendiği günlerde, “önyargıların kullanım alanının” birdenbire genişleyerek, —politikayı önceleri iktidarla muhalefetin bir cilveleşmesi gibi algılayan ve çok fazla da önemsemeyen— yığınların oluşan girdabın içine nasıl çekildiğini, insanların boşluğa doğru savrulup, oradan çaresizlik ve korkuyla nasıl aşağılara baktığını gözlemleyince (Nisan 2007, Tandoğan/Ank., Çağlayan/İst.Cumhuriyet mitingleri), önyargının kaynakları ciddi biçimde ilgimi çekmeye başladı. Belli bir sezgiyle, önyargıların çoğunun yığınların yönetilmesinde araç olarak kullanıldığı düşüncesine kapıldım. Önyargı kavramı daha önce bana, insanı bir zayıflık gibi görünürken, artık insafsızca kullanılan bir “manipulasyon” malzemesi gibi gelmeye başladı. Bu toplumun bireyi olarak ulusal tarihimizi, siyasi tarihimizi, sosyal ve kültürel tarihimizi, kısacası “geçmişimizi” merak edip okumadığımızı, bunlarla ilgili bir fikir sahibi olmadığımızı bilmekteyim; ayrıca öyle olur olmaz konularda fikir sahibi olmanın, vatanseverlikle bağdaşmadığı konusunda da yeterince uyarıyı almış biri

olarak, her defasında bütün bu konular hakkında nasıl da kesin yargılara varabildiğimize şaşmışımdır.

Kendi toplumsal tarihimiz hakkında en düşük düzeyde bilgiyle yetinirken, dünyanın geri kalanı hakkında üzerinde değerlendirme yapabilecek düzeyde bilgi sahibi olmamız beklenebilir mi? Hayır. Ancak, bu memlekette dünyanın birçok ülkesinin insanlarıyla ilgili (onların yaşam tarzları, dinleri, inanışları, günahları ve sevapları konusunda) yargı oldukça kesindir. Çoğu, özellikle Batı, bize düşmandır. Bunlar asırlar boyu, gece/gündüz demeden, işi gücü bırakıp Türkleri yok etmenin yollarını araştırmışlardır ve bundan da vazgeçecek gibi değillerdir. Üzerinde tartışmaya dahi gerek duymadığımız, mutlak bir bilgidir bu. Eğer herkesin bize düşman olduğu konusunda edinilmiş mutlak bilginin yaydığı güçlü mücadele ve saldırı duygularında zaman içinde bir eksilme ve seyreleme görülürse, bunların yeniden güçlendirilmesi için önyargıların bilinmesi, zımparalanıp parlatılması, manşetlere taşınıp altlarının çizilmesi, tekrar tekrar hatırlatılıp, safaların sıklaştırılması gerekmez mi? Yoksa, nice olur halimiz?

Önyargılar üzerinden siyaset yapılabilmesi için, kavramın ele alınışının alabildiğine basitleştirilmesi gerekir. Anlatımda etkiyi arttıracak güçlü simgelerin kullanılması ve toplumun tüm kesimlerinin yaratılan simge ormanında kaybolmasının sağlanması görkemli bir hedeftir.

Toplumsal önyargıların mağduru durumundaki toplumlar ve onların bireyleri yeni önyargıların geliştirilmesinin en önemli kaynağıdır. Bu durum egemen güçler tarafından da iyi bilinmektedir. Ayırıcı ve olumsuz önyargılara mâruz kalınması, gevşeyen millî duyguların koyulaştırılması açısından kolaylıkla kullanılabilir fırsatlar yaratır, çünkü dışarıdan yöneltilen bu tür aşağılayıcı söylem, davranış ve yaklaşımlar buna mâruz kalan önyargıların güçlendirecektir.

Ülkemizde de, düşman(!) Batı’nın bizimle ilgili mevcut olumsuz yargısının düzeltilmesi yönündeki çabaların değil de, aksine, bu olumsuzluğu güçlendirecek ve önyargıları pekiştirecek olayların her zaman otoriter yapıların işine yaradığı kanısındayım. Demokratik taleplerin en hakçası dile getirilirken kafaların copla kırılmasını, barışçı imajın yayılmasına hizmet eden bir girişimin akla sığmayacak bir vahşetle ezilmesini, batı kamuoyunca saygıyla karşılanan bir kimliğin linç edilme girişimini ve bunun sıkça yapılarak görütülenmesini (bu örnekleri can sıkacak kadar çoğaltabileceğimizi herkes tahmin edebilir) başka nasıl açıklayabiliriz?

Bütün bu girişimler terazinin karşı kefesine yerince ağırlık konulması anlamına gelmektedir.

Çamaşırcı kadınlar. Kağıt üstüne mürekkepli boya. 1876-1878.

Asıl mesele, bu üzeri mühürlü, tescilli dehşetengiz yüklerin karşısına aynı etkiyi yaratacak, şiddet dolu duyguların yerleştirilerek olayın dengelenmesidir. Bu yöntem kefelerin asılı olduğu zincirler kopuncaya kadar, belli bir kurnazlıkla sürdürülebilir. Kefeler yükü çekemez hâle geldiğinde ise dengeler altüst olur ve oyun bozulur. İnsan psikolojisinin vahşete ve baskıya dayanma sınırı vardır. Bu sınır aşıldığında, bu sınırları zorlayanların da işi bitmiş olur. Egemen güçlerin hesaplayamadığı iki husustan biri, gerdikleri sinir tellerinin kopma noktasıdır. İkincisi, sinirler boşandıktan sonra neler olacağıdır. Demokrasi mücadelelerinin sancılı geçmesinin ve özgürlüklerin kazanılmasının hiç de kolay olmamasının nedeni budur. Her ânı acılarla doludur. Bu süreçleri kısmen yaşamış ve yaşamakta olan toplumların bireylerinin özgürlüklerine bu kadar düşkün olmalarının nedeni de budur.

L. Gumplowicz (1838-1909) Polonya'lı bir yahudidir. Avusturya'da yaşamaya kalkmış ve katmerli bir aşağılanmaya mâruz kalmıştır. Hem ulusal aidiyet, hem de dinî mensubiyet bakımından katıksız bir azınlıktı orada. Bu kişi, yaptığı çalışmalarda "önyargıların" varoluş nedenlerini irdelemiştir. Bunların açıklanabilir yapılar olup olmadığını incelemiştir. Ona göre, toplumsal yapı için-

de belli bir gruba dahil olmanın, "biz" ve "onlar" diye bir duygunun gelişmesine neden olmasının yanı sıra, gruplaşmanın ileri aşamasında kurulan sosyal ilişkilerde ötekileştirilenlerin ve benzerlerinin dışlanması da sıkça görülen bir olaydır. Bu olgu güçlenerek "yabancı düşmanlığına" varabilmektedir. Eğer ötekileştirme rehabilite olmaz ve süreç normalleşmez de hastalıklı bir histeriye dönüşürse sonunda "eksterminasyon", yani bir "yoketme", ya da "imha etme" eğilimi ortaya çıkabilir. 20. yy.'ın başında yapılan bu saptamalar insanlık tarihinin en korkunç katliamlarının habercisiydi sanki...

W.Sumner (1840-1910) Gumplowicz ile aynı çizgiyi izleyerek önyargıların kaynağını araştırmıştır. Ona göre de, kişinin içinde bulunduğu kendi grubuyla (bu dernek, siyasî parti, tarikat, vakıf, mezhep, din, futbol takımı da olabilir/O.A.) diğer grup arasında ciddi bir kutuplaşma ortaya çıktığında—in grup/out grup—herkes ait olduğu gruba sempati duyguları geliştirirken, diğer grup üyelerine karşı nefret duygusu beslemeye başlar.

Bu içe dönük sempati, bağlılık, sadakat ve fedakârlık duygularının tam karşıtları diğer grup için hazır bekletilir. Nefretin dile getirilmesi bir aşırılık hâlini alırsa, grup üyeleri kendi değerlerini her şeyin ölçüsü olarak görmeye başlar. Bu

Genç kadın. Pötre. Tuval üstüne yağlıboya. 1867.

aşamadan sonra akıldışı değerlendirmeler etrafta uçuşmaya başlar. İki tarafın birbirini anlaması olanak dışıdır, çünkü neredeyse her iki tarafın üyeleri de kendileri söyleyip kendileri dinler. Kimse diğerini dinlemez. Mücadelenin etkin biçimde yürütülmesi ise basitleştirilmiş söylemlerde aranır. Klişe laflar, sık tekrarlanan sloganlar, toplu karşı çıkışlarla yapılan güç gösterileri, kaba saba ve özellikle de cinselliğin öne çıktığı küfürleşmeler, kulaktan kulağa yayılması istenen ırkçı, çirkin fıkralar ortalığı kaplar.

Yakın tarih bize bu tırmanışların toplumsal önyargıları alabildiğine beslediğini ve kalabalıkların birkaç slogan ve simge etrafında kenetlenerek önce "nasyonalizme", yani milliyetçiliğe, sonra da hızla şövenizme nasıl yöneldiğini biliyoruz; bütün bu sürecin ise nasıl sonuçlandığını da...

Diğer yandan tarihte yaşanmış ve geçmişte kalmış bazı sıradışı olaylar da önyargıların yaygınlaşmasına neden olabilir. Kaynağını tarihten alan önyargıların canlı tutulmasını isteyen, bunun için çaba gösteren, böyle olmasının kendi yararına olduğunu düşünen pek çok kişi ve kurum (grup) vardır. Bazı tarihsel olayların o andaki koşulların

ortaya çıkardığı özel durumlar nedeniyle yaşanıp tekrarlanması mümkün olmayacak biçimde sonlandıkları halde, sözkonusu koşulların kesintisiz biçimde sürüp geldiğini iddia ederek (gerçeğin böyle olmadığını bile bile) özelliği ve kendine özgü olduğu olayları dahi ait olduğu tarihten koparıp alarak güncelleştiren ve anlatılan masala da herkesin inanmasını isteyenlere sıkça rastlıyoruz. Bir kez daha karşılaştığımız akıldışı yaklaşımın, önyargıların canlı ve diri durmasından medet umanların hiç de umurlarında olmadığını görüyoruz. Bir söylemin, ya da eylemin akıldışına düşmesi onları ilgilendirmemektedir, çünkü gözboyama ve etkin beyin yıkama yöntemiyle olayın akıldışı yanı gözden kaçırılabilir; ayrıca bu farkedilse de kaygılanmazlar, çünkü bunu algılayanların yoğun ajitasyon ve propaganda nedeniyle seslerini çıkaramayacaklarını bilirler. Bu türden bir önyargı yapılandırmasının, kafamızı hafifçe kaldırıp etrafımıza baktığımızda farkına varacağımızdan eminim.

Maniple edilen, geçmişten gelen, yapılandırılan, yenilenen, pişirilip pişirilip önümüze sürülen, kendiliğinden gelişen ve akıl dışına taşan önyargılardan söz etmek mümkün olduğu gibi, bunların korunmak istenilen değerlerle ve otoriter sistemlerin devamlılığıyla da bir ilişkisi olduğu kuşkusuzdur.

Toplum içinde sınırlı sayıda üyesi bulunan grupların kendilerine ait önyargılarının dışında, bir de toplum yapısı içinde daha geniş alanlara yayılma niteliğine sahip önyargılar vardır. Bu türden önyargıların bazı özellikleri vardır. Bunlar genellikle herkeste kaygı uyandıran klişeleşmiş, kalıplaşmış yargılardır (stereotipler). Ayrıca yaygınlaşan önyargıların en belirgin yanının, bunları benimsemiş olanların yaşam gerçekleriyle karşı karşıya kaldıklarında bu gerçeklik onların savunduğu kesinlikleri sarsacak nitelikte olsa bile, bunu algılamayıp, bundan ders çıkarmamalarıdır. Bu insanlar basit genellemeleri, manevi gerilimler yaratan aşırı yargılamaları tercih ederler ve bu halleriyle de baskıcı, otoriter rejimlerin epeyce işine yararlar. Sosyologların ilginç bir araştırmasının sonucuna göre, aynı zamanda bu otoriter rejimlerin etkili yöneticileri de şiddetli önyargılara maruz kalmış "otoriter karakter"lerdir.

Janowitz'in 1963'de yaptığı bir araştırmada, ABD'de İkinci Dünya Savaşından sonra Yahudiler ve siyahilerle ilgili önyargıların azaldığı saptanmıştır. Ancak yine de bu önyargıları inatçı biçimde sahiplenen bazı grupların dergi çıkartıp dü-

şüncelerini yaymak istedikleri belirtilmiştir. Sana-yileşmiş toplumlarda etnik bazda yapılan düşmanlıkların azalmasını sağlayan önemli sosyal dönüşümler gözlemlendiği söylenen söz konusu araştırmada, yine de bu tür gelişmelerin kendi sınırlarını aşamadıkları ve ırkçı önyargıların tamamen kaybolmadığı belirtilmiştir.

Muhafazakâr akımların ve otoriter yapıların önyargıları diri tutmalarının bana göre bir başka nedeni de, onların aracılığıyla kaybolmaya yüz tutan eskimiş değerleri ilelebet yaşatabileceklerine inanmalarıdır. Son bir gayretle ve olanca güçleriyle önyargıların hikmetine sığınmışlardır.

Yaşam gerçekleri hiçbir zaman muhafazakârın istemine uyum sağlamamaktadır. Bunun muhafaza edilmek istenen şeyin iyi, ya da kötü olmasıyla bir ilgisi yoktur. Sosyal, siyasi, ekonomik ve sınıfsal gerçeklik kendi devinimi içinde şekillenmekte, herkesin bu değişim ve dönüşüm içinde durumunu ve duruşunu düzenlediği gözlemlenmektedir. Muhafazakâr olanlar yenilenmeye ve uyum sürecine direnir, daha doğrusu süreci görmezden gelir.

Modern edebiyatın önemli isimlerinden Hermann Broch, 1928'le 1932 yılları arasında yazdığı üçlemde (*Uyurgezerler*), çağın en belirgin sorununu olarak gördüğü, "değerlerin yitirilmesi" temasını işlemiştir. Yazar bu temayı bazı sembollerin yardımıyla anlatmayı uygun bulmuştur. Değerlerin hızla yitirilmesiyle ortaya çıkan kaosun yanı sıra ve bu değerleri korumak isteyenlerin olanaklarını okurunun dikkatine sunmuştur.

Yukarıda sözünü ettiğimiz otoriter rejimlerin ve önyargılara boğulmuş bireylerin, simge savaşlarının —bayrak, üniforma, papaz cübbesi, gamalı haç gibi...— alabildiğine yükseldiği, sonunda 60 milyondan fazla insanın yok olduğu o korkunç savaşın arefesinde yazılmış, çarpıcı bir eser olan *Uyurgezerler* roman dizisi geçen yüzyılın en önemli sanat olaylarından biridir.

Bu roman üçlemesinin ilk kitabı 1888: *Pasenow oder die Romantik* adını taşır. Bu kitapta kaybolan değerler karşısında Pasenow'un olanağının ne olduğu anlatılır.

Joachim Pasenow'un kardeşi bir düelloda ölür ve baba bunu, "Onuru için öldü," diye yorumlar. Bu cümle Pasenow'u çok etkiler. Ancak, dostu Bernard bu fabrikalar çağında iki insanın ellerine tabanca alıp birbirlerini öldürmeye kalkışmalarını —hem de onur için— hiç anlayışla karşılamaz ve olayı eleştirir. Düelloyu bir saçmalık olarak görür. Onun bu değerlendirmesi karşısında Pasenow şaşırır ve dostunun onur duygusuna sahip olmadığını düşünerek, onu küçümser.

Bernard düelloyla ilgili eleştirisini şu sözlerle sürdürür: "Duygular zamana direnmiyor. Onlar tutuculuğun yıkılmaz temelleri, soyaçe-

kimin kalıntıları..."

Pasenow bu eleştiriyi de kabul edilmez bulur, çünkü o, kalan değerlere bağlı kalmayı bir erdem olarak görmektedir.

Romanda Pasenow karakteri üniformayla tanıtılmaktadır. Anlatıcı şöyle der:

"Eskiden yüce yargıç olan Kilise insana ege-men olmuştu. Papazın cüppesi göksel gücün simgesi-yken, subayın üniforması ve yargıcın cübbesi de dindışı şeyleri temsil ediyordu. Kilisenin büyü-lü etkisi silindikçe, papaz cüppesinin yerini üniforma alıyor ve mutlak gücün düzeyine yükseli-yordu.

Eskiden çok kesin olan değerler tartışma konu-su olup uzaklaşınca, o değerler olmadan yaşama-sını bilemeyenler başları önde, son düğmelerine kadar üniformalarının evrenselliği içine kapanırlar, çünkü kaybolmaya yüz tutan değerleri —sa-dakat, aile, vatan, disiplin, aşk gibi— böylece ko-ruduklarını düşünürler."

Pasenow bu duygularla düğün gecesi gelinin yanına uzanır, ama giyiniktir. Bütün dikkatini üniformasına vermiştir. Yatağa uzanmak üniformayı biraz buruşturmuştur. Farkına varır varmaz üstünü başını düzeltir ve aynı zamanda parlak cilalı ayakkabılarını çarşafa sürmemek için ayaklarını zorlukla sandalyenin üstünde tutma çabası içinde-dir...

Yazar H. Broch, kaybolan değerlerle, bunları korumak isteyenlerin altına sığındıkları simgeleri öyküsünün doruk noktasında unutamayacağımız biçimde aktarmayı başarmıştır. Bu anlatının, roman sanatının da doruklarına ulaştığını düşünüyorum.

Değerlerin aşınarak, toplumların kaosa sürük-lenmekte olduğunun uyarısını yapan yazar, bu-nun önlenmesinin yolunun tutucuların sunduğu sığınaklar olamayacağını da çarpıcı biçimde ifa-de etmiştir.

Önyargıların dip diri ayakta kalmasını sağlaya-cak girişimler dışında, indirgemeler, şablonlar, ki-lişeler, basitleştirmeler, slogana dayalı propaganda-lar, bunlara hizmet eden simgeler ve sonuçta bun-ların bileşiminden ortaya çıkan "şey" —bu, adını tam olarak koyamadığım, tanımlayamadığım, ama çok fazla rahatsız olduğum bir manzumedir— in-sanlığın derdine çare olmayacaktır. Bu uğurda gö-ze alınan otoriter ve totaliter yönetim biçimleri acıların artmasından başka işe yaramıyacaktır, üs-telik işe yaramadığı da tarihî bir gerçekliktir.

Sorun her şeyi basitleştirip, toptancı çözümler-le çözülemediğine göre bunun tersini denemenin tek çıkar yol olduğu ortadadır. Zor olanın de-nenmesi gerekir, yani özgürlüklerin, demokrasi-nin, insanca olanın önüne hiç bir değeri geçir-memeliyiz.

Türkiye Hâmile mi?

Ömer Bedri Canatan

Devlet ırkçı değil, İslamcılar ırkçı değil, milliyetçilerimiz, ulusalcılarımız ve yurtseverlerimiz de ırkçı değil ama bu cinayetlerimiz tamamen Türk ırkçılığına işaret ediyor. Bu nasıl oluyor?

Türkiye'de şiddet belirgin biçimde artmakta. Daha da artacağı düşünülmekte ve bundan korkulmaktadır. Nereye varabileceği konusunda fikir yürütenlerin çizdikleri gelecek resimlerinin en iyimser olanları bile tüyleri diken diken etmektedir. Etnik, dinî, kültürel ve ideolojik kaynaklı kanlı iç çatışmaların kapıda olduğuna işaret edenler çoğalmaktadır. Konu siyasal alanda da ana tema hâline gelmiştir ve 2007 genel seçimine bu sıcak atmosfer içinde gidilmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili süreçler Türkiye'de şiddetin, ilerlemiş bir hâmilelik dönemini ima etmektedir. Ancak fikirler ve düşünceler daha ileri gide-memekte, bu noktada durmaktadır. Türkiye hâ-mile ise, ne doğuracağını bilen bulunmamaktadır. Bugünden bilinmeyen bu husus, 22 Temmuz seçim sonuçlarının öyle değil de böyle tecelli etmesine havale ediliyor.

Yükselen şiddetin nedenlerine bakıldığında durum değişmektedir. Türkiye'nin içinden bakan bilim, siyaset ve medya çoğunluğunun gösterdiği neden başka, Türkiye'nin dışından, dünyadan bakanların gösterdiği neden başkadır. Bu da, ayrıca, yükselen şiddetin nedenleri ve kaynakları konusunda kafa karıştırmaktadır. Gerçi içerden bakanlar da Batı'nın yüksek düşünce araçlarını ve siyaset dilini aynen benimseyip kullanmakta, birbirinden çok farklı nedensel kaynakları ve amaçları olan değişik şiddet biçimlerinin hepsine birden "terör" demeye getirmektedirler; şiddetin üstüne bu tanım temelinde gidilmesini istemektedirler. Bu da çok doğru ve doğal bir şey gibi gözükmektedir. O zaman elbette, bu eğer terör ise, onun

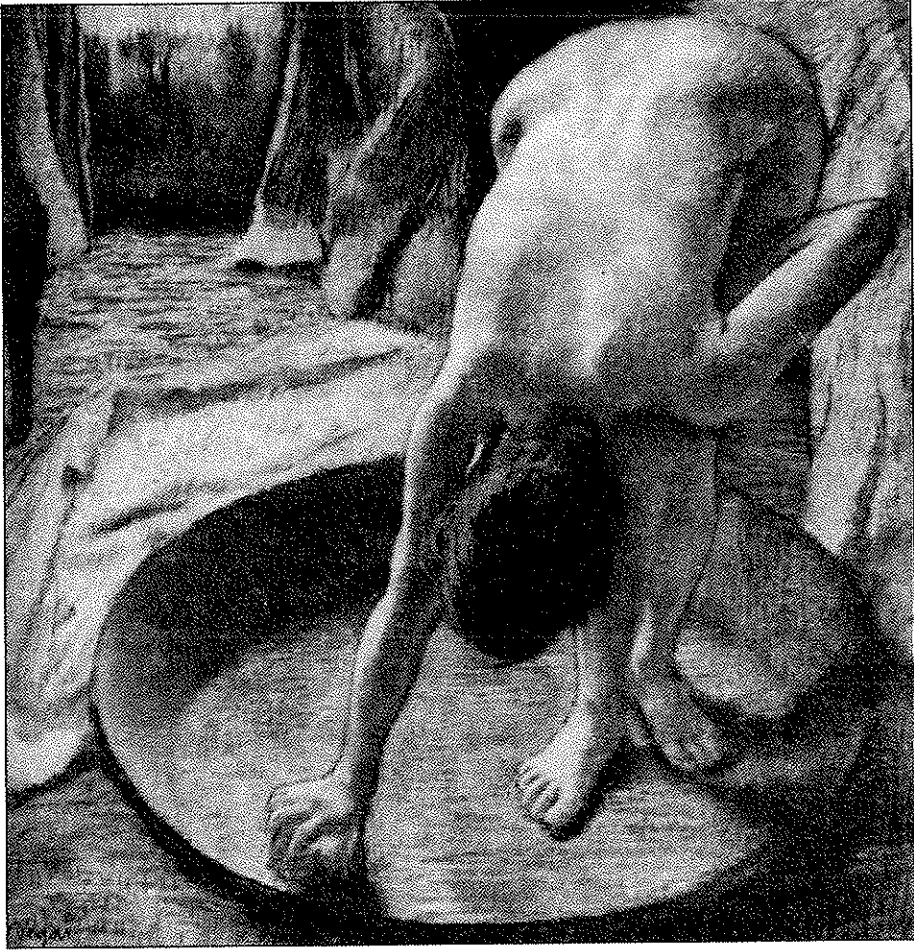
üzerine, tekeli devlette tek meşrû şiddetle gitmekten başka bir yol bulunmuyor ve bilinmiyor. Türk devlet ve siyaset yapısı zaten toplumsal olayların üzerine, tekelindeki şiddeti hattâ çoğu zaman meşrûiyet sınırını aşan ölçüde kullanarak gitmeye teşne olduğu için sonuç ateşe benzin dökmekten başka bir şey olmuyor. Bu durumda düşünmek gerekir: Türkiye'deki toplumsal şiddet eğiliminin toplumsal sonuçlar yaratmaya aday bir dinamiği var ve bunun ne olduğunu anlamak için olaya değişik açılardan yaklaşılmalı.

Batı'nın düşünce ve siyaset araçlarını kullanarak Türkiye'nin içinden bakanlar nasıl şiddetin kaynakları konusunda çok lâf edip hiç bir şey söylemiyorlar ise, bizzat Batı'nın kendisi de, az laf ediyor ama o da hiç bir şey söylememiş oluyor. Batılı Türkiye gözlemcilerinin ve analistlerinin Türkiye'de tırmanan şiddetin nedeni hakkında görebildikleri tek şey, buna "laik"ler ve "İslamcı"lar arasındaki çatışmanın yol açtığıdır. Türkiye "laik"ler ve "İslamcı"lar olarak ikiye bölünmüştür. Devlet laikleri, de-

mokrazi de İslamcıları desteklemektedir. Aralarındaki çatışma hem "demokrasi"ye, hem de "devlet"e zarar vermektedir. AB ve ABD, bu zararlı çatışmada ve elbette Türkiye'nin yüksek menfaatleri açısından "demokrasi"ye destek çıkmaktadır. Bunun somut siyasî karşılığı, Türkiye'nin yoluna, seçimden geçtikten sonra da AKP ile devam etmesinden ibarettir. Bu kestirme, çarpık, ayrıca Türkiye'de iliklere işlemiş liberal görüş ve siyasetin de gerçek yüzünü deşifre eden bir yaklaşımdır. Hal böyle olunca, şiddetin nedeni olduğu varsayılan toplumsal kutuplaşmanın

Banyo leğeni. Detay.

Banyo leğeni. Kağıt üstünde pastel boya. 1886.

öteki kutbu da ortaya çıkmaktadır. Bu da bir bütün olarak devletçiler, ulusalcılar, bayrakçılar, ırkçılar, CHP-MHP siyasî blokunda ifadesini bulan ve sol siyasî güçlerin önemli bir kesiminin de kendini içinde bulduğu yurtseverler blokudur.

Bu tabloya soğukkanlılıkla bakan kimi çevreler, kişiler ve siyasî gruplar “faşizm” tehlikesinden söz etmektedirler. Böyle bir kutuplaşma “demokrasi” ile “devlet”i birbirinden ayırıp karşı karşıya getirmekte ve sonuç olarak da her ikisini birden sahipsiz bırakmaktadır. Bu durumda devleti tutanların da, demokrasiyi tutanların da eli ister istemez faşizme varacaktır. Bu görüşte olanlara göre sağa da kaçsak, sola da kaçsak faşizme yakalanmış olacağız. Bayrak da bizi faşizme götürüyor, türban da. Ulusalcı görkemli bayrak mitinglerinin faşizme kitlesel taban oluşturmaya dönük bir sermaye faaliyeti olduğunu ileri süren görüşü de, AKP ve arkasındaki sermaye güçlerinin İslamî faşizme veya aynı anlamda olmak üzere “parti devleti”ne

götüreceğini ileri süren görüşü de, doğrudur diye değil, şiddetin kaynaklarını irdelerken doğru istikamette gidebilmek için ciddiye almak gerekir.

“Terör” sayılan şiddetin değişik türleri bulunduğuna göre, aynı zamanda değişik nedenleri de olmalıdır. Bir de bu yönden bakalım.

PKK “terör”ü denilen bir şey ve buna karşı devletin ve hükümetin, ordu ve özel güvenlik birimleri aracılığıyla uyguladığı bir karşı şiddet politikası var. Bu şiddetin kaynağı elbette farklı ve kim ağzını açarsa, nedenlerinin, bu devlet ve bu toplumun kurulduğu koşullarda aranması gerektiğini söylüyor.

Büyük kentlerimizde ayyuka çıkan, kendini çeteleşmeler ve hırsızlık-kapkaççılık biçiminde gösteren özel bir şiddet türü daha var. Buna güvenlik zaafiyetlerinin ve artan yoksulluğun yolaştığı söyleniyor. Yoksulların karnını doyuran sosyal yardım politikaları izlenebilirse duracağı umulan bu şiddetin nedenini İslamcı kesim, genel ahlâkın bozulmuş olmasıyla açık-

layıp, yoksulluğun üzerine iase torbaları, Ramazan çadırları, Fak Fuk Fonlarla ve vakıf sadakalarıyla giderken, ulusalcılar kanadı modern güvenlik (baskı) tedbirlerinin arttırılmasını öneriyor.

Bir şiddet türü de papaz Santoro, Hırant Dink ve Malatya'da üç Hristiyan misyonerin öldürülmesi gibi, daha derin siyasal ve ideolojik anlamları olan vahşi cinayetlerle kendini göstermektedir. Devlet ırkçı değil, İslamcılar ırkçı değil, milliyetçilerimiz, ulusalcılarımız ve yurtseverlerimiz de ırkçı değil ama bu cinayetlerimiz tamamen Türk ırkçılığına işaret ediyor... Bu nasıl oluyor?

Adliye önlerinde işlenen "adalet" cinayetlerinin haddi hesabı yok. Kadına karşı uygulanan erkek şiddeti ayrı, toplumsal şiddet ayrı olmak üzere Türkiye tam bir Batı Ortaçağı'nı andırıyor. Farklı toplulukların farklı biçimde, Kürtlerin ise "Töre cinayeti" biçiminde sürdürdükleri şiddetin ise önu bir türlü alınamıyor.

Bu noktada, şiddet olmasa konusu da olmayacak olan medya, "bilim"i yardıma çağırıyor. Revaçta olan "bilimsel" öngörülere, insana bakışta tek penceresi "Freud" olanları. Bize öğretiyorlar: Emzik emerken açık etmişiz içimizdeki şiddet güdüsünü. Dinimizde yokmuş ama şiddet, yanlış dinsel yorumlarımızda varmış. Babalık duygumuz da bu toplumsal şiddeti arttırıyormuş. Devletin egemen ideolojisinin de teşvik edici rolünü unutmamak gerekirmiş. Yoksulluk da yaygınlaştı ve toplumsal değerler sistemimizi erozyona uğrattı, bu da görülmeliymiş. Kültürümüz de asıl olarak şiddeti hoşgörmeyen bir kültürmüş fakat o da deforme olmuşmuş. Kim etmiş? Niçin etmiş? Bunlar belli değil.

O zaman bilimle gidelim bu şiddetin üzerine: Dünya Bankasından yardım alıp yoksullara ekmek verelim. İşsizliğe çare bulalım. Dilimizi yumuşatmamız, kışkırtıcı konuşmaktan da kaçınmamız lâzım. Avrupa hoşgörü kültürünü kültürümüzün temeline yerleştirmemiz, şiddetle şöyle ya da böyle hiç bir alış veriş olmayan (!) dinimizi doğru öğretmemiz, insan haklarına ve bunun içinde özellikle kadın haklarına kafamızda, toplumda ve kurumsal olarak devlette daha geniş bir alan açmamız lâzım. Avrupa Birliği yolundan geri dönmenin şakasını bile yapmamak lâzım. Devletin de Kürtlere karşı biraz insafli olması lâzım. Siyaseti kin ve nefretten arındırmamız lâzım, vb., vb...

Bütün bunları bir kenara koyarak artan bu şiddete başka ve yeni bir açıdan bakamaz mı-

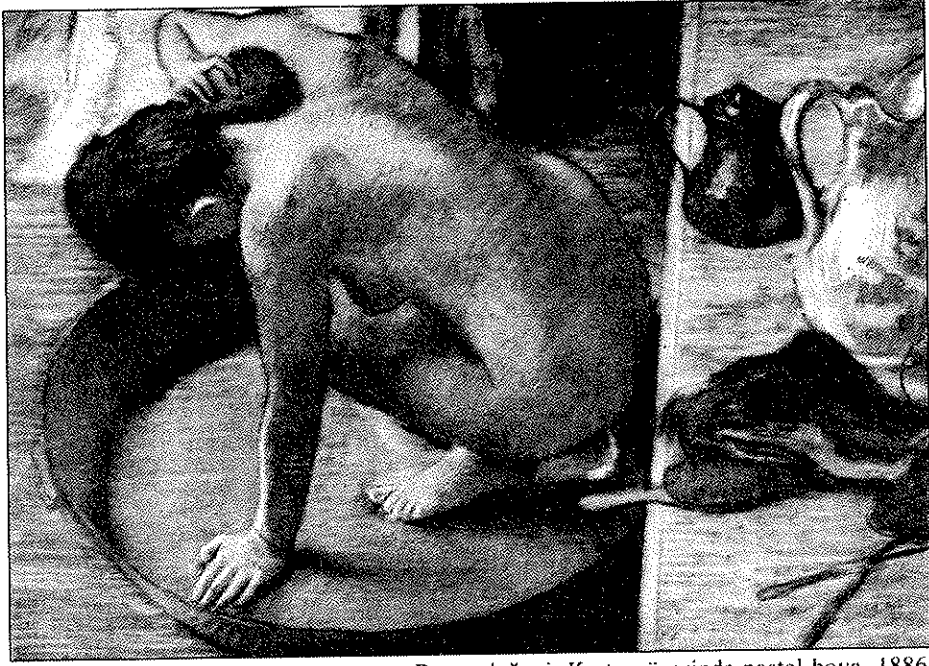
yız? Bakarsak ne görürüz?

"Terör" veya "toplumsal şiddet" diyerek sadeleştirdiğimizi sandığımız, ama büsbütün anlaşılmaz kıldığımız bu azgın toplumsal şiddet eğilimini, herkesin aklını bir parça karıştırmış olan liberal özgürlükçü, serbestiyetçi, Avrupalı yaklaşım, yani sermaye birikim konseptini buna hapsedmiş kapitalizm azdırıyor olmasın? Buna hemen itiraz yükselecektir. "Liberalizm şiddeti savunmaz!" denecektir. Böyle bakmak "sınıfcılık"a şartlanmış olmak demektir; sınıfcılık eninde sonunda şiddetin en büyüğüne (devrime) götürür denilerek karşı çıkılacaktır.

Olsun! Nereye götürürse götürsün, biz eskiden bilip şimdi unuttuğumuz sınıfçı yerden bakalım. Liberal itirazda hiç bir haklılık, doğruluk, bilimsellik payı yoktur. Liberalizm kafaları büsbütün karıştırdığı için artan şiddetin kaynağını açıklamakta hükmü de yoktur. Ayrıca —ama son tahlilde— Türkiye'de yükselen bu şiddet liberalizme karşı yükselmektedir, çünkü şiddeti o yaratmaktadır. Bunu açalım:

Buradan sözü hemen ekonomi ve siyaseti yöneten örgütlü alana aktarmalıyız. Çünkü şiddetin kaynakları buradadır. Örneğin sadece Kürtlerde olduğunu varsaydığımız, ama başka toplulukların başka biçimler altında devam ettirdikleri "töre cinayeti" denilen şeyi bu bölgenin feodal tarihinden ve bugünkü toplumsal yapısından bağımsız düşünemeyiz. Bölgenin bugünkü yapısını da bir "iç sömürge" gibi şekillendiren ve demokratik-modern bir kültür doğrultusunda dönüşümü engelleyen, bölgede kendi temelini —ve çıkarını— bunda gören Türk tekeli burjuvazisinden ve kuruluşundan beri devletiyle et ve tırnak olan Türk tekeli sermayesi değilse, kimdir? Sadece kendi çıkarı gerektirdiği için liberal olan bu tekeli sermaye gücü, şimdi mi görüyor töre cinayetini?

Ülkenin 5-15 milyon nüfuslu büyük kentlerini yaşanmaz hâle getirdiği söylenen kapkaççılık ve hırsızlık gibi şiddet eylemlerine bakalım. Nedeni, siyasete, bilime, medyaya, liberal düşünceye, polis şeflerine göre "genel ahlâkın bozulması" ve "yoksullaşma" imiş. Yani yoksullar ahlâksız olurlmuş! Devlet bakanı Ali Babacan ya da Libadiye Camii avlusunda bal ve köy peyniri satan imam ahlâklı oluyor da, Dolapdere mukimleri veya bağı bahçesi yakıldığı için İstanbul'a göçmüş, burada toplumsal hayatın dışına itilmiş Kürt çocukları ahlâksız! Ahlâkî çöküntü veya yoksulluk denilen şey durup dururken mi ortaya çıktı ve yaygınlaştı? Bu dediklerimiz, liberalleşme derinleştikçe artıyor-

Banyo leğeni. Karton üzerinde pastel boya. 1886.

sa, bu bir rastlantı olabilir mi?

Lâmi cimi yok, toplumun AB ve küreselleşme denilen süreçlere intibakını da zora sokacağından ve liberalleşmenin önünü tıkayacağından endişe edilen şiddete yönelim doğrudan doğruya siyasal ve ekonomik liberalleşmenin ürünüdür. Ama liberal sermaye dalkavukları şiddet eğilimini, özgür piyasa ekonomisinin gelişmesine karşı "millî" bir tepki olarak niteliyorlar. Yani "millî" birileri özgürlük istemedikleri için şiddete başvuruyorlar. Hiç bir şey açıklamayan bu açıklama apaçık olan şeyi gizliyor. Şiddeti liberal kapitalizmin bizzat kendisi, ve pek tabîî ki "ulus devlet" eliyle uyguluyor. Tekelindeki bilimi, medyası, siyaseti, hattâ üzerinde mutlak bir hegemonya oluşturduğu sivil toplumdaki kurumsallaşmış uzantıları vb. araçlarıyla toplumun bütününe yayıyor. Şiddet kapitalizmin ayrılmaz bir sektörüdür. Bunda itiraz edilecek, anormal sayılacak, şaşılanacak ya da tartışılacak bir yön de yoktur. "Özgür piyasa" denilen şeye, bunun engelleri olan "şey"leri bertaraf etmeden ulaşmak mümkün müdür? "Özgür piyasa"ya geçiş iradesini siyasî iktidar olarak örgütlemek ve iktidar olarak tutmak, "şiddet"i zorunlu kılmaktadır. Liberal söyleme "değişim" olarak yerleşen şey gerçekte budur ve toplumun alışkanlıklarını, kültürünü, yaşam felsefesini ve kendini algılayış biçimini kökten ve toptan değiştirmeyi hedeflemiştir. Bunun için elbette şiddet gerekir. Başka nasıl olacak? Liberal kapitalist konsepte

tin "Türkiye versiyonu" diye ayrıca bir şey olamaz. Yani liberalizm içerdeki engellerine ve yarattığı sorunlara göre esneyemez, emperyalist kapitalizmin dünya çapındaki amaçlarına ve programına mutlak anlamda bağımlıdır ve ülkesine özgü siyasette seçeneksiz olmasının nedeni budur. Amerikancı ve Avrupalı olunmadan liberal olunamıyor, nedeni budur. Tersinden de doğru; ister din iman sahibi ol, ister azgın allahsız bir faşist, Amerikancı veya Avrupalı olunca liberal oluyorsun.

Sömürücü sınıf pozisyonundan uygulanan şiddet yasal ve devlet şiddeti olarak gözükmektedir. Aynı şiddet sömürülen, ezilen, dışlanan, horlanıp aşağılanan insanların, toplumsal grupların ve sınıfların eline düştüğü zaman satıra, falçataya dönüşmektedir. Savunma amaçlı şiddet araçlarından da (örgütlülük) yoksun bırakılmış olmaları nedeniyle bu kesim olabildiğince doyabilmek için alabildiğine şiddete başvurmaktan başka çaresi olmadığını kitaplardan değil, hayattan öğreniyor. Ayrıca bu kesim insanların "terörist" sayılmaları için adam öldürmeleri gerekmiyor. Onların parmaklarını oynatmaları bile şiddet tanımına sokulmaları için yeterli oluyor.

Toplumsal şiddetin kaynakları konusunda bir buzlu cam gibi görüş daraltan unsurlardan biri de "devlet şiddeti"ni tanımlarken başvurulan çarpıtmadır. Bu bir hastalıktır ve sağlı solludur. Başımızda bir devlet var, topluma şiddet uygulamaktadır. Uygulamazsa, devlet şiddeti diye bir şey

kalmamış olacaktır. O zaman ne oluyor? Bu işleri bakanı Aksu bakanlıktan çekilsin, devlet şiddeti dursun! Şiddetçi polis şeflerini alın görevden devlet de rahatlasın, toplum da! İyi ama "özgür piyasa"da bu insanlar sadece İstanbul vilayetinde otupark, çay bahçesi, vb. ile rantlardan, uyuşturucu ticaretinden, vb. oluşan 3-5 milyar dolarlık meşrû ve yasal bir pazarı yönlendiriyorlar. Onların yerine kim koyacaksın? Sanatçı ruhlu insanları mı? Kenan Evren resim yapıyor. Türkeş bile şiir okumuştur, hem de Nazım'dan! Demek ki devlet şiddeti sanat veya edebiyat veya felsefe işi değil, sınıf işi bir şeymiş.

Devlet hâkim sınıfların şiddet aracından başka bir şey değildir. Bunu sınıfçı bakış söylüyor diye, yanlış mı oluyor? Bu doğrudan daha doğru bir genellemedir. Buna itiraz etmek yerine, Türk devleti ölçüsünde şuursuz şiddet uygulayan başka devlet yoksa veya az bulunuyorsa buna kafa yorman, o devletlerin şiddetini göğüsleyen toplumların geçmişine, örgütlenmesine, devlete karşı mücadele tecrübesine bakman gerekir. Bu zahmetli bir iş olarsa, o zaman kendi devletinin kuruluşuna, onu kimin nasıl kurduğuna, İlhan Selçuk'un "Kemalizm yoktan varetmektir" demesindeki anlama bakacaksın. Demek ki Türk devleti yoktan varedilmiştir. Yani maddî temelleri oluşmamışken oluşturulmuştur. Türk devletinin ilginçliği ve biricikliği de buradadır. Türk milliyetçiliğinin neden aynı zamanda ırkçılık olduğunun açıklaması da buradadır. Bunlara açıklık kazandırmaya çalışacaksın.

Liberal şiddeti, ya da şiddetin kaynağındaki liberal kapitalizmi görebilmek için kitap karıştırmak gerekmez, hayatın çıplak gerçekliğine bakmak daha doğrudur.

Önce şunun farkında olunmalı: Günümüzde artık liberal olmayan kapitalizm kalmamıştır. Bu liberal kapitalizmi, şurada liberal partilerin, burada sosyal demokratların veya hattâ komünistlerin, başka bir yerde askerlerin ya da sivil despotların yönetiyor olması gerçeği değiştirmiyor. Kapitalizmi yönetmek açısından bütün siyasî ve ideolojik farklılıklar gibi farklı ekonomik prog-

Banyo Leğeni. Detay.

ramlar da ortadan kalkmış, bunun nasıl olacağının uluslararası kuralı oluşmuş ve oturmuştur. İşin bu yönünün ayrıca dünya çapında bir ideolojik hegemonyası da büyük ölçüde kurulmuştur; kurulamayan yerlerde silahla kurulmaktadır. Şu anda yeryüzüne yayılan şiddetin sebebi budur.

Bu, sözünü ettiğimiz liberal kapitalizmin ülkeden ülkeye değişmeyen özelliği, en başta işçi sınıfına olmak üzere, liberal kapitalizmin yıkıp yokettiği tüm çalışan/çalışmayan emekçi toplum katmanlarına karşı, en çabuk sonuç verecek olanı önce olmak üzere, şiddetin bütün biçimlerine başvurusudur. Latin Amerika'da köylüleri, Güney Kore'de veya Bengladeş'te işçileri, Türkiye'de bir de ayrıca kırdaki oldukları için Kürtleri, Afrika'da halâ ekmek diye direten yoksulları kırıp geçirmektedir. Silah gerekmeyen yerde en büyük toplumsal şiddet aracı hâline getirdiği işsizliği kullanmaktadır. İşçi sınıfının sendikalarının çoğunu etkisizleştirip teslim almıştır; hepsini öldürmek istemektedir. Türkiye'de mevcut, tarım dahil 15 milyonu işçi 23 milyon çalışandan hepi topu 1 milyonun örgütlü olmasından da rahatsızlık duymaktadır. "Demokratikleşme paketleri"nin biri gidip öbürü gelmekte ama hiç birinde "işçi" veya "sendika sözüne rastlanmamaktadır. Sendikalaşma, sektörlerin yarısında yasaktır. Manisa'da çevre yıkımına karşı yüz bin, Ordu'da devlet-tekelci fındık politikasına karşı seksen bin yoksulun meydanlara çıkması medya'da ancak magazin haber olabilmektedir.

Liberal kapitalizmin amacı, 20. Yüzyıl kapitalizmine damgasını vurmuş, hattâ bir çok ülkede kapitalizmi yıkabilmiş olan işçiler ve emekçiler sınıfını paramparça ederek aynen korumak, yani işçi sınıfının sınıf örgütlü bir toplumsal güç olarak varlığına son vermektir. Kapitalizmin kendi doğal mecrası içinde özgürce gelişebilmek için yapmak zorunda olduğu budur. Bunu ikna ederek, korkutarak, kandırarak yapmak olanaksızdır. Fiilî şiddet kullanılması kaçınılmazdır. Kullanılmaktadır. 1 Mayıs'ta işçilere kendi geçmişlerini çağırıştırır ve eski sınıf mücadeleleri ruhunu geri çağırır diye Taksim Meydanı'na çıkan işçilere devletin panzerle ve gaz bombalarıyla saldırma-

sının başka ne gibi bir nedeni olabilir?

Günümüzde şiddetin kaynağı "mülksüzleştirme"dir dedikten sonra, artan şiddet hakkındaki görüşümüz berraklaştığı gibi, burdan çıkış yolu üzerine görüş geliştirmek de kolaylaşmaktadır. Kitleleri liberal kapitalizm, yani insan ve toplum hayatı hakkında sorumluluğu reddeden kapitalizm yoksullaştırmaktadır; dolayısıyla, kapitalizme karşı mücadele, aynı zamanda şiddetle karşı verilen bir mücadeledir.

Türkiye'de toplumsal şiddetin yükselmekte olduğu gözle görünür bir hâdise hâline gelmişse, bunun üzerine düşünelim.

Bugünkü toplumsal şiddet sınıf zeminine oturmuyor, bambaşka bir problematik üzerinden geliştirmiş gibi, devleti ve cumhuriyeti savunanlarla, demokrasiyi savunanlar karşı karşıya gelmişler görüntüsü var. Şiddet bu çatışma mecrasında artacaktır korkusu yayılıyor. Nisan-Mayıs aylarındaki milyonluk "bayrak mitingleri" buna delil olarak gösteriliyor.

Böyle gören veya gösterenler, devletin devlet ve demokrasinin de *devlet* olduğunu unutmuyorlar. Ancak meseleye dünyanın ve Türkiye'nin siyasal mücadeleler tarihini de hesaba katarak konuşanların söyledikleri başka bir şey var: Bu mitingler yoluyla faşizmin kitlesel tabanı hazırlanmaktadır. Çünkü bu mitingleri Genel Kurmayın uzantısı olduğu besbelli bir dernek ve yandaşı çevreler düzenlemektedir. Bunların söylemleri böyle bir yorumu destekler mâhiyettedir. Baykal da, açıktan, kendi siyasetinin önu tıkanırsa Türkiye'nin açık faşizme mecbur kalacağını söyleyip durmaktadır. Karşıt kutbu oluşturan AKP'nin de bir İslamî faşizme açılan kapıları zorladığı söylenmektedir (Aydın Menderes). Demek ki 22 Temmuz seçiminden önceki ve sonraki tüm demokratik gürültü, sağlı ve sollu faşizmin işini kolaylaştıracak diye bir kanaat topluma pompalanmak isteniyor.

Toplumsal şiddet eğer önümüzdeki dönemde siyasete sınıf çıkarlarının çatışması olarak değil de, bugünkü siyasal kutuplaşma üzerinden yansıyacaksa, bundan hakikaten korkmak gerekir. Hâkim sermaye zümresinin siyasetteki uzantılarının halkın sırtından geliştirdikleri bu çatışmada en büyük zararı halk kendisi görecektir. Yapılması gereken, füzûli iç barış çağrılarını artırmak veya faturası gene emekçi halk tarafından ödenen uzlaşma kültürünün çığırtkanlığına soyunmak değil, şiddetle gerçek kaynağında cebelleşmektir. Ulusalıcılar ile demokrasiler uzlaşsalar da, çatışsalar da mülksüzleş-

tirme, yani şiddetin gerçek nedeni sürecektir. O durumda kitleler, başka çıkış yolu bulamadıkları için şiddetten daha çok medet umar hâle geleceklerdir. Çünkü liberal kapitalizm şiddetsiz yolabildiği, mülksüzleştirme politikasının açık ya da örtük şiddet olmaksızın uygulandığı ve başarı sağladığı tek bir örnek görülmemiştir. Bugün de siyasal demokrasinin sınırları açısından bakıldığında tek meşrû şiddet, liberalizmin şiddeti olarak tanımlanmaktadır. (Dünyanın bütün liberal ekonomilerinin baş tacı "esnek istihdam" ilkesi ve uygulaması çalışanlara fütursuzca uygulanan şiddetin ta kendisidir.) Mülksüzleştirme devam etsin, fakat şiddet de olmasın isteniyorsa, yoksulların kendilerine uygulanan şiddete o şiddetle mütenasip bir karşı şiddetle direnmeleri (sözgelimi, bir iş yerinde bir kaç işçinin işten atılmasına karşı bir çok iş yerinde bir çok işçinin birden toplu greve çıkarak karşı durması) meşrû sayılmalıdır. Liberaller demokrasi tanımını, böyle bir "şiddeti" meşrûlaştıracak kadar genişletirlerse, artık şiddet uygulamak zorunda kalmayacaklardır. Var mıdır buna?

Bu soruya liberal kapitalizmin dehşetle bakacağı sır değildir. Ama tek çıkış yolu da budur. Solun, yani sınıf siyasetinin başarmak zorunda olduğu şey, liberal kapitalizmin kendine hak bilip, çalışanlar için meşrû saymaktan fellik fellik kaçtığı sınıf şiddetinin bütün biçimlerini meşrûlaştırmak ve "demokrasi mücadelesi" denilen şeyi bu içeriğe kavuşturmadır.

Özetleyecek olursak: Toplumsal şiddet denilen şey, toplumun içine yuvarlandığı marâzî bir durum değil. Yoksullukla, değerler sisteminin aşınmasıyla filan hiç bir ilgisi yok. Kaynağı, mülksüzleştirme siyaseti. Bu siyaset bugün liberal kapitalizmin tekelinde ve dünya çapında işleyen bir çarkın Türkiye uzantısı. Buna bir cevap verilmelidir. Aksi halde mülksüzleştirme artarak süreceği için, toplumsal şiddet dedikleri şey de artarak sürecektir. Verilecek cevap sınıfsal olmak zorundadır. Devletin şöyle devlet veya böyle devlet olması hâkim sermaye zümresinin, "halkın meselesi" hâline getirdiği, gerçekte kendi meselesidir. Şiddetin bu zeminde siyasallaşması hâkim sermaye zümresinin şu veya bu kesiminin önünü biraz daha açmak içindir. Halkın hayatını zindana (faşizm) çevirmek içindir. Kürt meselesinde geline özel aşama da bu hesaba doğal bir faktör olarak ekleniyor. Bu, tehlikeli bir gidişattır.

Ne dersiniz deyin, sonunda çivi çiviye sökecek. Sökümün veya çözümün "sol" çivisi nerede?

Bir Fantezi

“Millet” ile “Halk”

Halim Togan —

Seçim barajının “temsilde adalet”e aykırı olduğunu herkes bağıra çağıra söylüyor, 25 yıldır gelen giden parlamentoların kılı kıpırdamıyor

Bilmeyiz dikkatinizi çekti mi? AKP'nin başı Başbakan, C. Başkanı aday ilanı süresinin sonuna doğru, gerginlik had safhaya vardığında, diline ötedenberi pelesenk “halkım” deyişini, “milletim”e çevirdi.

Normaldir. Siyaset adamı ne dediğini, niçin dediğini, neyi ne zaman nerde diyeceğini bilir. (En azından, bilmelidir...) Onun nerde ne zaman ne dediğine bakıp dediğinin ve demediğinin altında ne yattığına remil atmak da siyaset yorumcularının işidir.

“Halk” nedir? “Millet” ne?

Önce şu söylenmeli: Epeydir ülkenin önde gelen sözüm ona “kanaat önderleri”nin dilinden düşmeyen bazı kavram çiftleri var. Siyasî gelişmeleri “anlatmak, geçmiş “anlamlandırmak”, geleceği “anlayabilmek” için baş vurulan kavramlar: asker/sivil; millet/devlet; merkez/çevre; seçkinler/halk... gibi.

Bir çift daha var ki, bunlar arasında, pek sözü edilmiyor: Millet/Halk çifti. Onun üzerinde durmak pek akla gelmiyor. Aralarında ne fark var ki, biri diğeri yerine öteden beri hep kullanılır durur zaten diye düşünülmüyor herhalde.

Oysa apayrı şeylerdir. Nerede, nasıl ayrıldıkları na bir bakmak günümüzün siyasî gelişmeleri, geçmişte olup bitenler ve geleceğimize dair ilginç ipuçları sunacaktır.

Evet, Halk nedir, Millet ne?

2002 seçiminde kayıtlı seçmen sayısının %25'i AKP'ye oy vermişti. Seçimde Halk oy verir. O seçimde Halktan aldığı %25 oyla AKP TBMM' de tek başına hükümet oldu. AKP'yi Halkın %25 oyuyla, yani %75 karşıt oya rağmen, TBMM' de tek başına hükümet yapan, Millet oldu.

Bu nasıl oldu?

Halkın irâdesi AKP'li bir iktidara resmen ve fiilen Hayır! demişti. AKP aldığı %25 oyla ülkede geçerli sayılan *seçim yasası sayesinde* iktidar oldu. Hem de tek başına, büyük bir çoğunlukla. O yasa hemen herkesin eleştirdiği, çoğumuzun haklı olarak lânetle andığı 12 Eylül rejiminin getirdiği bir yasadır. Bütün 12 Eylül yasaları, kuralları gibi o yasanın da bugün hâlâ ardında duran Halk değil, Millettir. Bu gibi konularda Millet'in dediği olur, Halka söz düşmez. Hâkimiyet (egemenlik) bilâ kaydu şart Milletindir denilmiştir, Halkındır denilmemiştir!

Böyle bir yasanın çıkarılmasına ve yürürlüğe ko-

ulmasına icâzet veren 82 Anayasası'nı halk oylamasında %90'ın üzerinde bir çoğunlukla onaylayan, netekim, Halk olmuştur ama, Beş General'e, “Onaylamazsanız biz gitmeyiz, ona göre!” dedirten Beş General'in iradesi değildi. Millet'in iradesiydi. Beş General, emirleri altındaki silahlı güce dayanarak “kendi” iradelerini hayata geçirme yetkisini ve gücünü nereden aldılar? “Almadılar, gasp ettiler!” Gasp ettilerse, o yetki, o güç her önüne gelen beş general'in yetki gaspı için hazırda mı bekliyordu?

Aradan 25 sene geçti. O Beş General neredeler? Anayasa hâlâ bizim başımızda! Sözü edilen Beş General o zamana kadar yürürlükte olan anayasayı ihlal edip başa geçtiler, iki yıl astığı astık, kestiği kestik icraayı hükümet ettikten sonra arkalarında polis devleti nizamnâmesinden farksız bir “anayasa” bırakıp gittiler. Onlara hiç bir şey olmadı. Aradan 25 yıl geçti. Çeyrek asır! Evet, o Anayasa hâlâ âmir hükümleri ve olanca teferruatıyla başımızda. Niçin? Nasıl?

Millet öyle istediği için!

Bu Millet nedir, neyin nesidir diye sormanın tam yeri... Milleti, Halk kalabalığı içinden seçip parmakla işaret ederek, “İşte Millet!” diyemezsiniz. Ülke yönetiminde ve Halkın hayatında neler olduğuna ve neler olmadığına ve olanlarla olmayanlar arasındaki ilişkiye bakarak neyin ne olduğunu, yani Millet'in nerede, nasıl durduğunu, neyi niçin yaptığını, yapacağını kavrayarsınız.

Ne diyor, Türkiye Emekli Subaylar Derneği Genel Başkanı E. Tümgeneral Rıza Küçükkoğlu? “Ben, ‘%25’le geldiler. ulusun tamamını temsil edemezler,’ gibi görüşlere katılmıyorum. Bu Atatürk'ün parlamenter sistemine aykırı olur.” (*Cumhuriyet*, 25 Nisan 2007.)

Çok doğru söylüyor. Atatürk'ün parlamenter sisteminde —parlamenter sistemlerin çoğunda olduğu gibi— ulusun (yani Millet'in) tamamının temsili ni tayine Halk seçimde verdiği oyla kendisi yetkili değildir. En üst meşrûyet mercii parlamentodur, yani bizde Türkiye Büyük Millet Meclisi; hükümet TBMM içinden çıkar, ona karşı sorumludur; TBMM üyeleri seçimle gelip seçimle giderler ama, seçimde âmir ilke, “Temsilde adalet, yönetimde istikrar”dır. Yönetimde istikrar kimin derdidir? Halkın mı, Millet'in mi? İstikrar bozulunca, bozulmadan önce de bozulma tehlikesiyle yüzyüze gelince, ne oluyor?

Saçlarını tarayan kadınlar. Kağıt üstüne mürekkepli boya. 1875-76.

Borsa düşüyor mesela, faizler ve döviz fırlıyor! Faizler, döviz, borsa kimin derdi? Milletin! 2000-2002 arasında iki sert kriz yaşandı. Ekonominin âdeta iflahı kesildi. Faiz, döviz fırladı, borsa dibe vurdu. İşsizlik fena halde azdı... Sonra bazı şeyler eni konu düzeldi, yoluna girdi. (Öyle diyorlar.) Şimdi borsa yükseklerde uçuyor, döviz yerlerde sürünüyor. Faizler kriz döneminde olduğundan epey aşağıda ama dünyada eşi az görülen yüksek bir seviyede seyrediyor. Faize parasını koyan kazançlı çıkıyor. Parası çoksa çok koyuyor, o kadar da çok kazançlı çıkıyor. Faize kim para koyuyor? Halk mı, Millet mi? Ya da Halk ne kadar koyuyor —koyabiliyorsa— Millet ne kadar? Peki, işsizlik ne oldu bu arada? Ne kadar azaldı? Niçin (seçilen hesap tarzına göre) ya hiç azalmadı —büsbütün azdı— ya da hiç denecek kadar az azaldı? İşsiz kalanlar kimler? Milletin çocukları mı, Halkın çocukları mı? Siz söyleyin!

İşsiz kalan, işsiz kalmanın sonuçlarını yaşayan her zaman, her yerde Halktır. Halkı vuran hayat koşullarına kriz dendiğini siz hiç işittiniz mi? İşitmediniz. Çünkü o koşullar halkın herdaim yaşadığı koşullardır. Hemen hiç değişmeyen, değiştikçe de Halkı sanki hiç değişmemiş gibi etkileyen koşullar. Ama o koşullar Milletin hayatına musallat olursa, işte o zaman kriz olur! Yani kriz olmamasını sağlamak için ne yapıp edip istikrarı sürdürme talebi Millettten gelir. O nedenle, Milletin anayasasına 12 Eylül cuntasının yazdığı %10 seçim barajı Milleti ilgilendiren istikrar unsuru olarak son çeyrek yüzyıldan beri hiç değişmeden kalmıştır. 82 Anayasası bütün hükümleriyle —cunta başı olarak hükümet ettiği iki yıl içinde elli insanı idam ettiren Kenan Evren gibi en ağır bir anayasa suçu işleyen kişiyi bugün hâlâ koruyan hükümleriyle de— Beş General'in değil, Milletin iradesinin ürünüdür. Millete hizmet için darbe yapıp başa geçen ve elli kişiyi idam ede-

rek Millete hizmet ettiklerini gösterenlere Anayasayı çiğnediler diye ceza mı kesilsin? Bunu söyleyen son 25 yılda çok oldu ama, dinleyen hiç olmadı. Öyle bir şey belki başka çağdaş ülkelerde olabilir ama emekli tümgeneral R. Küçükoglu'nun dediği gibi Atatürk'ün parlamenter sisteminin geçerli olduğu Türkiye'de, %25'le gelenlerin ulusun tamamını temsil etmesine itiraz edilemeyecek olması gibi, böyle bir şeyin de asla olmayacak olması eşyanın tabiatından sayılmasa, burası Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet de olmazdı.

Seçim barajının “temsilde adalet”e aykırı olduğunu herkes söylüyor, 25 yıldır gelen giden parlamentoların kılı kıpırdamıyor. Kıpırdamaz. Onlar Halkın değil, Milletin parlamentoları. (Halkın parlamentoları oldukları zaman şimdi bir türlü olamayan pek çok şeyin pekâlâ olabileceğini, şimdi olanların da nasıl olmayabileceğini hep göreceksiniz.) Millete adalet değil, istikrar lâzımdır. Milletin adaletsiz pekâlâ yapabildiği 25 senelik tecrübeyle sabittir.

Son beş yıldır sürmekte olan AKP'li istikrar da Millete nasıl yaradı, Halkı ne hallere koydu hep gördük, görüyoruz. AKP'nin başı başbakan da görüyor, onun için de artık “HalkıM” demekten vazgeçti, “MilletiM” sözünü ağızdan düşürmüyor. İstikrar hep Millete yarıyor diye istikrar olmaktan çıkıyor değil ya! Halka yaramasa da istikrar istikrardır. İyidir. Halk da ondan nasibini n'assolsa alır. Şu kadar alır, bu kadar alır... Nasibi ne kadarsa. Zaten Halka, asıl, din lâzımdır. Ondan daha vazgeçilemeyecek nasip var mıdır? Son beş yılda da Millete istediği kadar istikrar verilirken, Halka, ne tekim, lüzumu kadar din verilmedi mi? Verildi de fena mı oldu? Halka din lâzım olmasaydı, Millete (cumhura) dindar Cumhurbaşkanı niçün lâzım olundu?

Evet, Millet başka, Halk başka.

Millete, Milletin hakkı. Halka, Halkın hakkı!

Başarı mı, Aldatılıyor muyuz?

Ekonominin Göstergeleri

İzzettin Önder —

Ekonomik gidiş, dış ve iç spekülâtörler açısından fevkalâde olumludur...

Çeşitli verilerle bezenmeye çalışılan seçim yılında, çok doğal olarak, ekonominin işleyişi ve elde edilen sonuçlar da ballandırılarak, gelişme yolunda önemli göstergeler olarak sahneye sürülecektir. Nitekim, geçtiğimiz günlerde Devlet Bakanı Babacan'ın basına verdiği demeç böylesi abartılarla dolu karmaşadan başka bir şey değil idi. Babacan'ın değerlemesine geçmeden önce, AKP iktidarının iki önemli şansından söz etmenin gerekli olduğunu düşünüyorum. Birincisi, geçtiğimiz üç dört yıl içinde dünya finans piyasalarında büyük bir bolluk yaşanırken, şiddetli bir dalgalanma görülmedi. Bu etki altında Türkiye'ye bol kaynak girişi yaşandı, buna karşın dünya finans piyasalarında şiddetli şoklar olmadı. İkincisi, teorik olarak beklendiği üzere, 2001 krizini izleyen dönemde ekonomi olağan telâfi yükselişine geçti. Buna rağmen, son dört yılın ortalama büyüme oranı, potansiyel büyüme haddinin altında bir oranda, % 4,5 olarak gerçekleşti.

Temel makroekonomik gösterge millî gelirdir. 2001 yılında Cumhuriyet döneminin en derin krizini yaşamış ve % 9,5 oranında küçülmüş olan ekonomide, 2002 yılından başlayarak, 2004 yılında hesaplama yöntemlerinin de katkısıyla gerçekleştiği ileri sürülen olağanüstü büyümeyi bir tarafa bırakırsak, yıllık ortalama % 4,5 dolayında büyüme gerçekleşmiştir. Ancak, hesaplamalarda özellikle bazı yıllarda aşırı "stok birikimi" hânesinin yer alması, resmî veriler üzerine kuşku düşürmektedir. Dolar cinsinden hesaplamalarda ise, doların aşırı baskılı tutulması, yıllar itibariyle farklı oranlarda şişirilmiş millî gelir değerlerinin oluşumuna neden olmuştur.

Merkez Bankası, tüm iddialara karşın siyasetallaşp, "örtülü kur çıpası" ve "gizli enflasyon hedeflemesi" politikaları uygulayarak, ekonominin üretici kapasitesini tahrip edercesine döviz baskılayıp, yapay olarak enflasyonun düşük, mili gelir artışının ise yüksek gösterilmesine olanak sağlamıştır. 1990'ların ortasını temel alıp enflasyona göre döviz kuru hesaplaması yaparsak, kurun günümüzde % 15 - 30 dolaylarında baskılandığını görürüz. Örneğin,

2007 yılı milli gelirinin gerçek pariteden dolar cinsinden değerini bulabilmek için, verilen resmî milli gelir değerini 1,2 ya da 1,3 değerine bölmemiz gerekir ki, bu durumda milli gelir değeri küçülür ve hükümet sözcülerinin milli gelire oranladıkları tüm değerler resmî verilerden daha yüksek çıkar.

Bu oyunun baş aktörü, sıkça söylendiği ve artık herkesçe bilindiği üzere, ilâç bağımlılığı biçiminde uygulanan, Merkez Bankası'nın bir türlü vazgeçemediği "yüksek faiz-baskılı kur" rejimidir. Bilindiği gibi, "Türkiye döviz kefenini yırtacaktır!" sloganı ile iktidara gelmiş olan 1980 dönemi kadrosu, dışa açılan özel kesimin verimsizliğini önceleri aşırı şekilde uyguladığı "ihracatta vergi iadesi" sübvansiyonları ile kapatmaya çalışırken, bu politikada başarısızlığa uğraması neticesinde, ünlü 32 sayılı kararname ile ekonomiyi pervasızca finansal serbestleştirme havuzuna atmıştır. Halk tarafından "sıcak para" olarak bilinen bu bağımlılık, günümüze kadar tüm iktidarlara su üstünde tutarken, ekonominin üretici kapasitesini eritmiştir. Yüksek faize gelen döviz, ulusal parayı değerlendiren, ithalâtı şişirmiş, ihracatın önünü tıkamıştır. İthalâtın gerisinde olmakla beraber, yükselen ihracat değerleri olumlu görülürken, ihracat içindeki dış girdi oranı yükselerek, yurtiçi katma değer görece küçülmüştür. Bu süreçte, bir yandan KOBİ'ler çöküp, işsizlik yükselirken, diğer yandan da carî açık olağanüstü boyutlarda yükselmiştir. Carî açığın önlenemez yükselişi, finansman kanallarının tıkanmaması için faizlerin yüksek düzeyde tutulmasını zorunlu kılmaktadır. 2002 yılında carî açığın milli gelire oranı % 1,5 dolayında iken, bu oran 2007 yılı sonu itibariyle, çok tehlikeli biçimde, % 33 düzeyine yükselmiştir. Ekonominin belirli kesimleri çöktürülürken, işsizlik oranı da, 2002 yılındaki resmî % 14 oranından, 2007 yılında gerçek % 34 düzeyine yükselmiş bulunmaktadır. Böylece, iradî olarak başlatılan yüksek faiz politikası, ortaya koyduğu sonuçlarla, günümüzde kaçınılmaz Merkez Bankası politikasına dönüşmüş bulunmaktadır.

Ekonomik gidiş, dış ve iç spekülâtörler açı-

sından fevkalâde olumludur; zira, dünya faiz haddi % 3 - 5 düzeylerinde seyrederken, Türkiye iç ve özellikle de dış finans parazitlerine % 10'un üzerinde faiz geliri sağlamaktadır. Bu süreçte giderek dış kaynak bağımlılığının artması, ülke ekonomisini olduğu kadar siyasetini de dışa bağımlı hale getirmektedir. Üretimden montaja yönelmiş Türkiye'de yükselen işsizlik ve carî açık, ekonominin ve halkımızın geleceğini ipotek altına alan çok ciddi tehlikelerdir. Verimsiz üretici alt-yapı ve tasarruf açığının yanlış kamu politikalarıyla birleşerek oluşturduğu kamu kesimi açığı ve carî açık (ikiz açık), kırılganlık düzeyini yükselttiği ekonomiyi, dış piyasalarda oluşacak dalgalanmalar karşısında yüksek kur riskine açık halde getirmiş bulunmaktadır.

AKP'nin icraatı sonucunda enflasyon önlenmemiş, bir yandan bütçe kısıtı, diğer yandan da ithalât yoluyla baskılanmıştır. Şöyle ki, bütçede kamu personeli özlük hakları, kamu yatırımları ve sair reel harcamaların kısılması yanında, Merkez Bankası'nın yüksek faiz düşük kur politikası ile şişirilen ithalât, hem talebin sınırlandırılmasına, hem de arzın genişletilmesine ola-

nak sağlayarak, fiyatların baskılanması yolunu açmıştır. Ancak, böylesi aldatıcı politikanın toplumsal maliyeti olarak marjinal kesimler çöktürülmüş, işsizlik yaygınlaşmış, carî açık büyümüş ve ekonomik ve politik alanda dışa bağımlılık yükselmiştir.

AKP hükümetini 2002 seçimlerinde işbaşına getiren iç ve dış güçlerin iki önemli amacı vardı. Birincisi, küresel düzlemde, Türkiye'yi derin kapitalist krizini yaşayan Batı dünyasına eklemlenerek, reel ve finansal alanda küresel piyasa alanının genişletilmesi, ikincisi ise, ulusal düzlemde, bu süreçte yaygınlaşan ve derinleşen yoksulluğa rağmen, dincilik-tarikatçılık ilişkileri vb gibi ideolojik baskılama araçlarıyla söz konusu politikaların halk tarafından benimsenmesinin sağlanmasıdır. Parti kökeni ve bileşenlerinin geçmişi itibarıyla bu amaca en uygun olan AKP, 4,5 yıllık icraatı döneminde bu görevi oldukça başarılı(!) bir biçimde gerçekleştirmiştir. Ancak, küreselleşme sürecinde Türkiye'ye biçilmiş olan görev uzun dönemli olduğundan AKP'nin icraat döneminin uzatılması kaçınılmaz görülmektedir. Bu amaca yö-

nelik olarak, Cumhurbaşkanlığı makamının ve yüksek yargı organlarının da ele geçirilip, denetim altına alınması gerekmektedir. Son siyasal manevraları bu yolda atılmış adımlar olarak görmek gerekir.

Cumhurbaşkanını seçememiş olan meclisin, Anayasa doğrultusunda erken seçim kararı almış olmasına rağmen, Anayasa'da çok temel değişikliklere gitmesi demokrasi teamüllerine aykırı olmakla beraber ne burjuvazinin, ne de Türkiye'ye her dem demokrasi dersi verme aşkı ile yanan Batılıların buna ses çıkarmaması, söz konusu çevrelerin AKP arkasındaki desteğinin açık kanıtıdır. AKP, ekonomik olarak iç ve dış sömürücülerin çıkar ve tercihleri doğrultusunda politikalar geliştirirken, dinci-tarikatçı ilişkilerle sosyolojik olarak da tabanı tutma gayreti içindedir. Bu gelişme, açıkça, ABD'nin Orta-Doğu için dillendirdiği "İlmli İslâm" modelinin basamaklarını oluşturma görüntüsü vermektedir.

Diego Martelli'nin portresi. Tuval üstüne yağlı boya. 1879.

“Cumhuriyet elden gidiyor” Mitingleri

Kaan Toker

27 Nisan muhtırası sokaktaki kitlelerin siyaseti etkileme gücüne ipotek koymuştur. Genelkurmay AKP'ye Cumhurbaşkanı seçtirmemenin itibarını sokaktaki kitlelere bırakmak istememiştir

Türkiye tarihinde benzeri görülmemiş bir di-zi miting yapıldı. İlki 14 Nisan'da Ankara'da, ikincisi 29 Nisan'da İstanbul'da. Sonra Manisa, Çanakkale diye devam etti. Ve final 13 Mayıs'ta İzmir'de oldu. Bu mitinglerin, iddia edildiği gibi, Türkiye siyasetinde bir yeni dönemin başlangıcını mı temsil ettiğini, yoksa mevcut siyasal yapının cenaze töreni mi olduğunu zaman gösterecek.

Bu mitinglerin yaratacağı etkinin yönü şimdilik kestirilemese bile, öncelikle siyasete ve sokağa kitlelerin geri dönmesinin kendisi bile yeterince önemlidir. Ancak bundan sonrasında hüküm vermek giderek zorlaşmaktadır, zira bu mitingler dizisi neredeyse her noktada ikili bir karakter sergilemiştir. Daha ilk adımda bizi bir tereddüde düşürmektedirler. Acaba bu mitingler 12 Eylül'ün depolitizasyonla kuşattığı siyasal yapıyı büyük bir kuvvetle, bir ay içinde sokağa çıkan yüzbinler eliyle kırmakta ve bir siyasallaşma dönemini mi başlatmaktadır? Yoksa filizlenen ve güçlenen farklı siyasal eğilimleri bastırmak üzere, devlet iktidarını elinde bulunduranların tahrik ve korkutmasıyla, siyasal alanı tek bir biçime düzlemek işini mi görmektedirler? Kitleleri siyasete mi çağırmıştır bu kalabalıklar, yoksa orduyu siyasete mola verdirmeye mi?

Mitingleri değerlendirmek ancak yapıldıkları siyasi anın içine yerleştirilmekle mümkün olacaktır. Şu açık: Mitingler, Cumhurbaşkanlığı seçimi üzerinden yürüyen devlet iktidarını pay etme mücadelesinin bir aracı olarak kullanıldılar ve çok öncesinden planlandılar.

ADD, Genel Başkan Yardımcısı Ali Ercan imzalı 16 Şubat 2007 tarihli genelgesinde Cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin eylemlilikleri planlamaya başladığını örgütlerine duyurmaktadır:

“31 Mart 2007 veya 14 Nisan 2007 günü, Ankara'da, 4 Kasım 2007 da olduğu gibi, Cumhuriyet Yürüyüşü planlanmaktadır. Hazırlıklara şimdiden başlanması, etkinliğin başarısını arttıracaktır. Cumhurbaşkanı seçimi ile ilgili etkinlikler dahil tüm bu etkinliklerde Genel Merkeze bilgi veril-

mesi, önerilerin Genel Merkezce değerlendirileceğinin bilinmesi gerekir.”

Olan, siyasi iktidarı elinde tutarak devlet iktidarına ortak olan ve bu payını Cumhurbaşkanlığını da alarak arttırmak isteyen hükümet ile devlet iktidarını elinde bulunduran Cumhuriyet elitleri —ordu-bürokrasi-yargı-üniversite— arasında bir kayıkçı dövüşüdür. Bu kayıkçı dövüşü, yürütme ve atama yetkilerine ve sembolik değere sahip önemli bir mevzi olan Cumhurbaşkanlığı üzerinden tırmanmıştır. Cumhurbaşkanlığı muharebesi, zaten genelde sürdürdükleri mücadelenin mevzi savaşları niteliğine uymaktadır. Taraflar hâkim bir tepeyi ele geçirmeye çalışmaktadır.

Burjuvazi ise her iki tarafı da olanca samimiyetiyle alkışlamakta, teşvik etmektedir. Neden etmesin ki? Onun iktidarını ve egemenliğini pekiştirmek için mücadele eden tarafları gördükçe neden mutlu olmasın ki? Bazen kimi memnuniyetsizliklerini ifade etse de, bu yalnızca süren kayıkçı dövüşünün ateşlendirdiği ortama karışan aykırı seslerin bir an önce bastırılması içindir. Baykal, hükümet olurlarsa mevcut hükümetin ekonomik programını sürdüreceğini ilan etmedi mi? AB ile kavgalı olamayız demedi mi? İktidarıyla muhalefetiyle burada elele vermiyorlar mı? Burjuvazi için bu ne saadettir! İlaallah, ondan iyisi var mı?

Mitingler, mitingleri düzenleyenlerin beklentilerini aşacak kadar başarılı olmuştur. Anlaşılan odur ki, mitingleri düzenleyenlerin başlangıç amacı, AKP'nin cumhurbaşkanı seçmesine karşı Ankara'da bir kitle gösterisi düzenlemektir. Ankara mitinginin başarısı diğer mitingleri tetiklemiştir. Yoksa sıralamanın merkezden çevreye doğru değil, çevreden merkeze, Ankara'da yapılacak bir final mitingine doğru olması gerekirdi.

Mitingleri düzenleyenlerin hedefleri de mitinglerin akışı boyunca değişmiş ve gelişmiştir. AKP'nin bu Meclisten cumhurbaşkanı seçmesinin engellenmesi amacıyla yapılan ilk mitingin ardından, “Birleşin, birleşin!” diyerek AKP'ye alternatif olabilecek karşı bir siyasi merkez (merkez sağ

Bekleme. Kağıt üstüne pastel. 1882.

ve merkez sol) yaratmaya soyunmuş, daha sonra bu merkezde etrafına toplananları tek bir iktidar alternatifine (birleşik merkez sol) indirgemeye çalışarak devam etmiştir. Mitinglerin bu hedeflerinde başarılı oldukları ortadadır. Mitingler CHP'yi ve onun muhafazakâr devletçi çizgisini büyük ölçüde konsolide etmiştir. Ve son olarak, bu merkezin dışındaki soldan muhalefeti sindirmek üzere bir zemin düzleme hareketini başlatmıştır.

Şimdi, bu kadar büyük kalabalıklar bir araya gelince, bu kalabalıkların ne olduğunu, ne istediğini tahlil etmek zorlaşır. Etki eden sayısız faktör ve niyet ve sonuç birbirine karışır. Görünen veya gösterilen ne kadar büyükse, geneli kapsayıcıysa arkasında olanı anlamak o kadar zorlaşır. Yine de iş mitinge, eyleme, gösteriye, sokağa çıkmaya geldi mi, en kendi halinde işçinin, emekçinin, solcunun bile epey tecrübesi vardır.

Öncelikle meydanlar böyle kalabalıkları ilk defa görüyordu ama, âşikâr ki, bu kalabalıklar da meydanları ilk defa görüyordu. Mitinglere katılanların çok büyük bir çoğunluğu hakkını sokakta aramak, sesini duyurmak işine hayli yabancıydı. Mitinglerin kalabalıklarını orta sınıfların oluşturduğu hemen herkesin üzerinde ittifak yaptığı noktalardan biriydi. Tıpkı orta sınıfların bir kısmının orada olmadığını söyleyenlerin gözlemlerinde haklı oldukları gibi.

Daha önce başka gösterilere, eylemlere katılan hemen herkesin benzer bir gözlemi olmuştur: Polisin müdahale ettiği ve göstericilerle gösterici olmayanların birbirine karıştığı durumlarda gösterici olmayanlar kendisini göstericilerden ayırt etmek

için, "Ben vatandaşım," der. Bu, aynı zamanda, gösteri yapanlar vatandaş değil demektir. Özellikle 12 Eylül'ün yarattığı vatandaş tipi budur. Vatandaş, hakkını gösteri, eylem, miting, grev, direnişle aramayan, talebini, sözünü kitlelerle taşımayan kişidir. Vatandaş, siyasal katılımı rıza göstermeyle sınırlı olandır. İşte meydanlara çıkanlar bu Vatandaş Rıza'lardır. Bu defa rıza göstermemiş, itiraz etmişlerdir. Demokratik haklarını kullanmış, oy vermek dışında bir siyasal katılım aracını kullanmışlardır. Bu kalabalıklar büyük olasılıkla Susurluk Eylemleri sırasında ışıklarını yakıp söndüren ama evlerinden dışarı adım atmayanlardı. Şimdi, ilk kez evlerinden sokağa çıktılar, meydanlara indiler, bir bölümü mitinge katılmak için bir şehirden başka bir şehre gidip geldi. Her ne kadar her şey bir müsamere havasında geçse de büyük bir kitle ile birlikte talepleri için hareket ettiler. Bunun bilinçte yarattığı dönüştürücü etki malûmumdur.

Örneğin Savaş Ay'ın Çağlayan mitingi izlenimi şöyle:

"Şunca yılın gazetecisiyim, yüzlerce seçim gezisi, miting, gösteri, cenaze töreni, açılış, kutlayış gördüm, böylesi bir kalabalığa ilk rastladım. Kalabalıklar arasında rastladığım siyasîlere, sanatçılara, toplum mühendisi sayabileceğimiz dostlara sordum bu durumu. Değerlendirmeleri hemen hemen aynı: "Türkiye'de yeni bir miting kültürü oluşuyor. Yüz binlerce insan herhangi partinin, ideolojinin, dar grupçu anlayışın peşinde yürümek, belirlenen sloganları atmak yerine içten, yüreктen gelen duygularını haykırıyorlar. Polise taş atan,

birbiriyle çatışan, zıtlaşanlar yok. Polis jopu yok, biber gazı yok, huzursuzluk yok. Bütün bunlar sayısal çoğunlukların, muhtıraların gücünden daha büyük güçtür. 'Erk'in bizatihi kendisi budur.'

Evet, iktidarın bizatihi kendisi bu alanlarda cimsleşmiştir. İktidar bu alanların üzerini öylesine kaplamıştır ki, onun gölgesinden başka hiç bir şey görülemez olmuştur. Ama alanlardakilerin de büyük bir huşu içinde bu gölgenin altında olmaktan memnuniyet duydukları şüphe götürmez.

Zaten bu meydanlardaki kalabalıkları işçilerin, emekçilerin, ezilenlerin hiç bir eyleminde, hiç bir barış mücadelesinde görmedik. Onların yanında veya safında görmedik. 29 Nisan'ın iki gün sonrası 1 Mayıs'ta işçiler alanlara çıktıklarında bunlar yine yoktu. Bu durum bize bu kalabalıkların niteliği hakkındaki en değerli bilgiyi vermektedir. Alanlara toplananlar düzen ve rejimin bekası için alanlardaydı.

Bu mitinglere şöyle bir bakıldığında göze ilk çarpan, hiç bir masraftan kaçınılmamış bol figüranlı büyük prodüksiyonlara benzedikleridir ama, ne olursa olsun, mitingler bir muhalif söylemi de beraberinde taşımak durumunda kalmıştır. Bu söylemin sözcüleri de rejimin sadık taraftarları olmakla birlikte, muhalif bir söylem ile alanlardaki kalabalıklar arasında bir etkileşim olması hâli, mitinglere katılanların sokağın etkisinin farkına varması, rejim için bir tehlike olabilirdi. Mitinglerin akışı içinde buna da müdahale edilmiştir.

27 Nisan bildirisi daha sonraki mitingleri hükümsüz kılmıştır. Mitinglerin ne düzenleyicilerinin, ne katılımcılarının, ne de destekçilerinin Genelkurmayın muhtıra vermesi veya müdahale etmesiyle ilgili bir sorunu yoktur, ama tam tersini söylemek mümkün değildir. 27 Nisan muhtırası sokaktaki kitlelerin siyaseti etkileme gücüne ipotek koymuştur. Görünen odur ki, Genelkurmay AKP'ye Cumhurbaşkanı seçtirmemenin itibarını sokaktaki kitlelere bırakmak istememiştir. Kitlelerin siyasete müdahalesinden duyulan genetik rahatsızlığın bir kez daha nüksettiği düşünülebilir. Bu muhtıra biraz da bu kitlelere karşı verilmiştir.

Zira sürecin doğal akışı aynı sonuca işaret ediyordu. 27 Nisan'daki ilk tur oylamasının ardından CHP Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştu. 29 Nisan mitingi 14 Nisan'dakine benzer bir güç ve etkiyle yinelenenecekti ve Anayasa Mahkemesi aynı kararı verecek ve Cumhurbaşkanı seçimi yapılamayacağı için AKP yine erken seçim kararı almak durumunda kalacaktı. Karar bir yana, bu durum sokağa çıkan kitlelerin değiştirme gücünü daha da açığa çıkartacaktı. Buna karşı sokağın gücü elinden alınarak olay müsamereye, resmî bayram kutlamasına çevrilmiştir.

Mitingler, Cumhurbaşkanı adayları, seçimler, muhtıra, Anayasa Mahkemesi derken gerilim bir an had safhaya erişmiş gibi gözüktü.

Tüm bunların üzerine bir de 1 Mayıs gelince, tabii, "Yapacak bir şey yok, bari şu işçileri bir dövelim!" hâli oluştu. Hani kim rejimden yana, kim rejimi yıkmaya çalışıyor gerginliği memlekette biber gazı, işçilerin sırtına inmedik cop bırakmamacasına işçilerin üzerine boşaldı. Yani, işçi sınıfı yetiştirdi de millet bir rahatladı! Demek memleketin huzuru bile işçinin sırtından sağlanıyormuş. Bakın, demişlerdir birbirlerine, biz biraz ittince bu işçiler azıveriyor...

Mitingler tüm bu gerilimli anlar içinde hız, kuvvet ve kalabalık kesilmeden devam etti. Ancak öte yandan, ne kadar teşvik edilirse edilsin, ne kadar harekete geçirici sembollere başvurulursa vurulsun, böyle kalabalıklar kolay kolay toplanamazlar. Bu toplanmanın arkasında birikmiş büyük bir tehdit algısı var. Korkutulmuşluk var. Pleblerin ayaklanacağından endişe eden Romalının korkusu var. Anlamak kolay mı? Zor.

Rejim elden gidiyor, laiklik elden gidiyor, din elden gidiyor, Cumhuriyet elden gidiyor, memleket elden gidiyor, devlet elden gidiyor... Olan, elden gider. Olmayana çare yok. Hâliyle işçilere, emekçilere şimdiyedek elden gidiyor mitingi yapmak hiç nasip olmadı. Hep "elde yok, avuçta yok" mitingleri, eylemleri yaptılar onlar. Bu yüzden, elden gidiyor mitingleri yapanların ruh hâlini anlamak sol için, işçi ve emekçi için o kadar kolay değil. Hani biz emekli generallerin değil de Fukara Tahir'lerin başını çektiği ettiği eylemlere alışık olduğumuz için, empati kurmakta zorluk çekiyor olabiliriz. Ancak asıl fark, bu alana toplananlardaki memleketin sahibi olma duygusundadır. Fark, memlekete sahiplik duygusunun yarattığı milliyetçiliktedir. Galiba biz en çok bizim; işçinin, emekçinin, köylünün, yoksulun, ezilmişin, aşağılanmışın, kadının, yaşlının, çocuğun, ve illâ ki de Kürdün, Ermeninin, Lazın, Çerkezin, Türkün, Alevinin, Sünninin, dinsizin... bu memlekete sahip olması (hattâ hiç birinin sahip olmaması) ihtimalini seviyoruz. İhtimalin milliyetçiliği olmayacağı için anlamakta zorluk çekiyoruz.

Mitinge katılanların siyasî tercihleri de başka bir konudur. Mitingin ana kalabalığını muhafazakâr CHP seçmenlerinin oluşturduğu ortadadır. Bunun için %40 gibi oranlar verilmektedir. Mümkündür. Ama geriye kalanı için konuşmak zor. Örneğin, katılımın bir milyonun üzerinde olduğu söylenen Tandoğan mitinginde katılımcıların %20'sini bir önceki seçimlerde DSP'ye oy verenlerin oluşturduğu iddia edilmektedir. Demek ki, bir önceki seçimlerde DSP'ye oy verenlerin yarısı Tandoğan'daydı. Bu sayılar ve oranlar doğruysa DSP'ye oy verenlerin diğer yarısından fazlası Çağlayan'da, hele İzmir'deki miting için verilen iki milyon kişi sayısı doğruysa, DSP'ye oy verenlerin bu kez tamamı da İzmir'deydi. İşte %200'ün üzerinde bir katılım: Muhteşem! Bunlar ya sayı

saymayı bilmiyor ya da...! Bu hesaplar bir yana, görmekten ve gösterilmekten hoşlanılmayan diğer katılımcıların klasik ANAP tabanı ve GP seçmeni olduğudur.

Mitingler, tüm milliyetçi söylemine ve milliyetçilerin karşıtlıkta ortaklaştıkları Tayip Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığına aday olmasına karşı yapılmasına rağmen tüm milliyetçileri aynı alanda toplayamamıştır. Mitinglere katılım milliyetçiler arasındaki bölünmeyi açığa çıkartmıştır. Ulusalıcılar mitingleri düzenler ve katılırken, MHP dahil milliyetçilerin bir kısmı uzak durmuştur.

Ama zaten miting alanları bu siyasî ayrımları geçersizleştirecek bir ideolojiyle donatılmıştı. Alanlara toplananlar millet olarak ilan edilmiştir. Deniz Baykal CHP'nin 24 Nisan'da yapılan Meclis grubu toplantısında, "Millet topluma demokrasi verdi," deyivermiştir. Erdoğan da Erzurum'da milleti toplamıştır.

Artık Türk bayrağını her eline alan millet olduğu iddiasıyla ortaya çıkmaktadır. İşin kötüsü, artık kimse millet olmaktan daha azıyla ortaya çıkmaz hâle gelmeye başlamıştır ki, bu, totaliter bir rejimin, adlı adınca faşizmin işaretidir.

12 Eylül rejimi hükmünü böyle icra etmektedir.

12 Eylül rejimi bu mekanizmaların tetiklenmesini sürekli hale getirmiştir. Dini kullanmakla temayüz etmiş bir darbenin oluşturduğu bir rejimde siyaset yapıyoruz. Herkes diinci, Türkçü, devletçi, orducu, milliyetçi, muhafazakâr... Ya birbirlerine karşı kabarıp karşılıklı sönüyorlar. Ya da hepsi birlikte bu rejimden rahatsız olan, azıcık olsun değiştirmeye kalkışanların tepesine biniyorlar.

Herkesi aynılaştırmak için uygulanan şiddet o kadar büyük ki, farklılık ancak, ortaya atılan kendini millet ilân etmesi ve diğerini gayri millî olmakla suçlamasındaki hızla ölçülebilmektedir. Kimse, Türk milleti tasavvurunun içine konan her ne ise, Türkçü, İslamcı, devletçi, orducu, milliyetçi muhafazakâr, laik, vb onun kendisinde cisimlendiğini, muarızının ise bunun tam aksi olduğunu iddia etmeden hiç bir şey diyemez, yapamaz hâle gelmiştir. Artık lâfa besmelesiz başlanamaz, bitirilemez olmuştur: "Bismillah...", "Ne mutlu..."

Tabii, millet olma iddiası her durumda iddia sahiplerini eksik bırakmaktadır. Cumhuriyet mitinglerinin muazzam kalabalıkları bile millet olma iddiası karşısında az, eksikli kalmaktadır. Bu azlık, eksiklik sadece geri kalanın üzerindeki ideolojik şiddeti büyötmeye yaramaktadır.

Kurulanan kadın. Kağıt üstünde pastel. 1903.

Bu şiddet kendisini daha güçlü kılabilmek için var gücüyle simgelere abanmaktadır. Bayrak, daha çok bayrak, daha büyük bayrak... Onuncu Yıl Marşı... Onun arkasına yığılmış bir tarih kurgusu... Cumhuriyetin asr-ı saadet hayali...

Türkiye, mitingleri düzenleyenlerin hayalini kurduğu asr-ı saadet devri, otuzlu yıllar Türkiye'si olmaktan çıkarak çok oldu ama hiç yoksa 28 Şubat'tan beri, on yıldır aynı teraneyi dinlemeye devam ediyoruz. Karşısında durduklarını

iddia ettikleri İslamcılar gibi onların da ilerleme düşüncesi geleceğe değil, geçmişe dönüktür, retrospektiftir. Bu Tanzimat aydınından beri böyledir. Bu zihniyet kalıbı değişmemiştir. Yalnızca, İslam'ı ikame edecek laik bir ideoloji kılıfına bürünmüştür. Tüm retrospektif ideolojiler gibi tarih dışıdır. Hâlâ "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle" olma hayali kurmakta, kendilerini bunun sembollerıyla ifade etmektedirler. Maalesef ne dünya ne de Türkiye, kurtarıcılık mitosu ile asr-ı saadet hayali arasına sıkışmış dünyalarına sığmıyor. O yüzden baktıkları her yerde yalnızca hayallerini görüyorlar. Bu tür ideolojiler, tarihe yeni bir sayfa açan kuruluş dönemlerinde anlaşılabilir olabilirler, kısmen mâzur da görülebilirler belki ama, bunca yıl sonra tekrar edilmeye devam edilirlse kötü bir farsa dönüşürler. Bunun gerçekliğini denemek için artık Onuncu Yıl Marşı ile yetinmekten vazgeçip yeni bir marş yazsınlar: Seksenbeşinci Yıl Marşı! Bakalım bir güfte bulabilecekler mi?

Bu mitingler takiyyeciliğin sadece Millî Görüş geleneğine ait olmadığını göstermiştir. Tandoğan Mitinginden Çağlayan Mitingine giderken Cumhuriyet Mitingine çağrının içeriği değişivermiş, ırkçılık karşıtlığı, darbe karşıtlığı çağrıda zuhur etmiş, ama bunlar mitinge pek de buyur edilmemiştir. Sorarlarsa söylememiş olmayalım, eleştirilere paratoner olsun, kimi sol unsurlara da seslensin diye eklenmiş oldukları belli olan bu karşıtlıklar mitingin genel havası içinde neredeyse hiç görülmemiş, görüldüğü yerlerde tevil edilmiş veya açıkça telin edilmemiştir. Türkan Saylan'ın konuşmasında bir cümleyle geçiştirilen darbe karşıtlığı, Nur Serter'in konuşmasında, "Askere nasıl memur dersiniz!" denilerek kınanmıştır. Biz darbeye karşıyız ama sivil darbeye denmiştir.

İnönü Üniversitesi (İÜ) Rektörü Prof.Dr. Fatih Hilmioğlu, "Kim gelirse gelsin Türkiye Cumhuriyeti laiktir, laik kalacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk ile birlikte temelleri atılmış, Cum-

huriyetin kuruluş felsefesine uyan uyar uymayana bu millet gereken cevabı verecektir. Devletin çeşitli kurumları da gereken cevabı verecektir. Kim gelirse gelsin. Yüzde 35 ile değil isterse yüzde 95 ile gelsin. Onu da 'söyleyeyim,' diyor.

Birgül Ayman Güler, "Bu derneğin başkanını, Amerikalı Bush'un "bizim oğlan" diyemediği paşaları, askerinin kafasına çuval geçirtme ayıbıyla ezilmemiş subayları, şehitlerimizi, gazilerimizi, bağımsız Türkiye'nin güvencesi Kemalist orduyu bağrımıza basıyoruz! Memleketin savunması ABD'nin eline bırakılmışsa, memleketin bütçesi IMF'ye teslim edilmişse, memleketin yönetimi Brüksel memurlarına terk edilmişse, Türkiye sömürgeleştiriliyorsa, Türkiye eyaletleştiriliyorsa, Türkiye parçalanmak isteniyorsa, Kemalist ordu konuşacak! Üniversite konuşacak! Yargı konuşacak! İşçi, köylü, memur, esnaf.... Kadın-erkek, genç-yaşlı yollara düşecek, örgütlenecek. Bağimsızlık bunu gerektirir! Demokrasi bunu gerektirir! Demokrasi, bağımsızlığın gerektirdikleridir."

ADD Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Nur Serter, "Bindirilmiş kıtalar değiliz, olmadık. Biz Türk milletiyiz. Türkiye'nin sesiyiz... Genelkurmay Başkanı'na memur diyen bir zihniyete karşı, Türk ordusunun önünde saygıyla eğiliyoruz. Türk ordusu 27 Nisan'da bizim sesimizi duymuş, sesimize sahip çıkmış, demokrasiye sahip çıkmıştır. Türk ordusu, 27 Nisan'da laik Cumhuriyet'e, Türk milletinin gerçek iradesine sahip çıkmıştır. Türk ordusunun karalanmasına izin vermeyeceğiz," diyor. Çağlayan mitinginde.

Fakat mevcut düzeni bu otoriter rejim taraftarlığı ne kadar temsil ediyorsa, liberalizm de o kadar temsil ediyor. Bakmayın, miting alanlarında edilen emperyalizm, küreselleşme karşıtı söyleme. Alanı dolduran orta sınıflar için AKP'nin ekonomik-liberalizmi de bir diğeri kadar makbuldür.

AKP'nin liberalizmi de 12 Eylül'ün otoriter demokrasisi ile akrabalığını mutlaka korumak durumundadır. Zaten Abdülkadir Aksu'nun İçişleri, Cemil Çiçek'in Adalet bakanı olduğu bir hükümet demokratik bir hükümet olabilir mi!

Liberal ekonomi-otoriter demokrasi ANAP'ın modelidir. ANAP'ın liberal ekonomisi 12 Eylül rejiminin yaşayabilirliğini sağlamıştır ve tersi de aynı ölçüde doğrudur.

ANAP'tan sonraki tüm hükümetler, 12 Eylül rejimine son vereceğini iddia eden DYP-SHP koalisyonu dahil, ANAP modelinin taklitleridir.

Özal'ın dört siyasî eğilimi birleştiren modelini hafife almamak gerekir. ANAP liberalizmi kentli orta sınıfları siyasal olarak kuşatmış, ekonomik olarak beslemiş ve zihniyetlerini şekillendirmiştir.

ANAP büyük burjuvazi ile orta sınıflar arasında bir saadet zinciri kurmuştur. ANAP iktidarı büyük bir sınıf atlama hayalidir. Ekonomideki liberalleşmenin şekillendirdiği sınıfsal yapılar bu

hayalin maddî taşıyıcıları olmuştur. Ve elbette tüm saadet zincirleri gibi zayıf bir temel üzerine kurulu olan bu zincir de parçalanmıştır. Bu zinciri siyasal olarak parçalamanın onuru, hâliyle, bu zincirin dışında tutulan işçi sınıfına aittir. Bahar eylemlerinden Zonguldak grevine kadar işçi sınıfı parçalanmaya mahkûm bu zincirin daha erken parçalanmasının fiziksel yükünü omuzlamış, ancak bu başarısını siyasî bilince çıkaramadığı ve yıkılanın yerine uygulanacak siyasî programı ortaya koyamadığı için, bu başarıyı götürüp kendi eliyle DYP-SHP koalisyonuna teslim etmiştir.

Orta sınıflar ANAP sonrasında tüm partilerde bu yıkılmış hayalin karşılığını aramıştır: DYP, SHP'den RP, MHP, DSP'ye kadar...

AKP de bu hayale bulunan karşılıklardan biridir. İşin ilginç tarafı, bu hayali ANAP'tan bu yana en iyi karşılayan partidir de. AKP iktidarı orta, üst sınıfların ekonomik durumunu iyileştirmekte başarılıdır. AKP döneminde ekonomik büyümenin rantını yiyen toplumsal kesimler bunlardır. Alanlara toplanan orta sınıflar, miting kürsüsünün iddia ettiği gibi küreselleşme ve işbirlikçi AKP'nin ekonomik politikalarından en fazla zarar görenler değil, tam aksine, en fazla yararlananlardır. Orta sınıflar bu süreçte elbette yeniden yapılanıyor. Buradaki rahatsızlık daha fazla bölüşüme dairdir. Ertuğrul Özkök bu rahatsızlığı iyi ifade ediyor:

"O kızı çok küçük yaşında tanıdım. Orta halli bir ailenin çocuğuydu. O kız şimdi 34 yaşında. İki çocuğu var. Dünyaya hoşgörülü bir biçimde bakıyor. AKP'ye oy vermemişti, ama iktidara geldiğinde, "Önyargılı davranmamak lazım" demişti. Ekonomi politikalarını beğeniyordu. Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerinin başladığı gece çok mutluydu. "Bunu başarabilirlerse, bu partiye oy verebilirim" demeye başlamıştı. Çevresinde birçok arkadaşının da böyle düşündüğünü söylüyordu. Dün, işte o kız Çağlayan mitingindeydi. Üstelik ne hoşgörüsünde, ne öteki insanlara bakışında değişen bir şey yoktu. Ama değişen şeyler vardı. Mesela korkuları. Hayat tarzının zorla değiştirileceği, Türkiye'nin Atatürk'le kurulan imajının bozulacağı, "devletin baştan sona zapt edileceği" korkusu. Mesela kendisi gibi kadınlar başlarını örtmediği takdirde, eşlerinin devlette yüksek makamlara çıkamayacağı duygusu. Başlarını örtmedikleri takdirde, ne kendilerinin, ne eşlerinin ihaleleri kazanamayacağı, en hak ettikleri işleri bile alamayacakları duygusu. Bu gerçek bir korku mudur?

Yoksa hayali mi? Hiç fark etmez." (Hürriyet, 30 Nisan 2007)

Demek rahatsızlığın esası buradadır. Başları örtülü olanlar veya eşleri daha fazla ihale almaya başlıyorlar. Dert, orta üst sınıfların arasındaki devlet ihalesi kapma, bölüşme kavgasıdır. İhale, ter-

fi, makam, iltimas kavgasıdır. Devlet iktidarı üzerindeki kavganın bir uzantısı da budur. Başörtüsü, yaşam tarzı lâfzı bu kavganın büründüğü kılıktır. Asker, bürokrat elitele ittifak zeminidir. Mitinglerde toplanan kalabalıkların özü buradadır. Bu öz, ilk fırsatta eteklerindeki emekçileri silkeleyecek, kürsüden dillendirilen sömürü, emperyalizm, yoksullaşma, vb. lâflara yan bakacak, AKP'nin yürüttüğü politikaların aynısını yürütecek bir CHP iktidarını zorlayacaktır.

Hükümetten aynı anda hem memnun hem de memnuniyetsiz orta sınıflar. Bu, mitinglerin ikili bir karakterini oluşturuyor.

Bu kalabalıkların harekete geçirilmeleri için hem çokça korkutulmaları hem de çokça cesaretlendirilmeleri gerekmektedir.

Korkuyu büyütme için tehdidi büyütme gerekir. Tehdit büyüdükçe güçlülük imajı zayıflamaktadır. O zaman güç imajını da abartmak gerekir. Bu sarmaldan çıkış yoktur. Bu sarmalda gerçeklik duygusu tamamen kaybolur, onun yerini imajlar, kurgular, komplo teorileri, hayaller ve sanrılar alır. Türkiye'ye karşı dünya çapında komplolar, parçalanıp yıkılan bir ülke ile müreffeh, yıkılmaz, her şeye muktedir bir ülke hayalleri birbirini kovalamaktadır.

Kaderlerini kendi ellerine almak için sökağa ilk çıktıkları anda iradelerini başka bir güce, orduya, vb. devretme arzularını haykırmak zorunda kalıyorlar.

Cumhuriyetin üzerine kurulduğu ayaklardan biri olan Batılılaşma düşüncesinden, AB üyeliğinden vazgeçmeyi düşünüyorlar ama Batı'ya sırt döndüklerinde bugün karşılarına çıkacak ilk şeyin İslam olduğunu biliyorlar.

Çok önceleri değil, daha 2004 yılı içinde Türkiye'nin AB üyeliğine destek oranı yüzde seksenlere ulaşıyordu. Bu oran bugün neredeyse tersine dönmüştür. Bu tersine dönmenin birçok nedeni sayılabilir ama hepsinin merkezinde AB'nin Türkiye'nin üyeliğine ilişkin ayak sürümesinin ve bunun sonucunda toplumda doğan istenmemişlik, aşağılanmışlık, küçük görülmüşlük duygularının etkisi olduğu aşikardır. Yine bellidir ki, Cumhuriyet mitingine katılanların çoğu iki üç yıl önce sine kadar Türkiye'nin AB üyeliği konusunda olumlu görüşe sahip olanlardı. Herhalde AB üyeliğini Batılılaşmanın, modernleşmenin bir şartı olarak en fazla görenler bunlardı. Şimdi Cumhuriyet mitinglerinde AB karşıtı konuşmaları alkışlayanlar, AB karşıtı sloganları atanlar da yine bunlar.

Yine, memleketin esas sahipleri olarak toplumun geri kalanını hakir görmekte, aşağılamakta bir beis görmüyorlar. Kendileri hakir görülemez ama hakir görebilirler.

Hepimizin başını örtecekler, avâzeleriye yeri göğü inletiyor ama, "Aç başını!" demeyi kendilerine hak görüyorlar.

"Türkiye laikdir, laik kalacak!", diyorlar ama buna itiraz daha aynı anda aynı miting alanlarından geliyor, Alevilerin "Türkiye laik değildir, laik olacak!" sloganları yükseliyor. Bu herhalde AKP iktidarına eleştiri değil. AKP hükümeti giderse, laikliği kurtardı diye Alevilerin karşısına çıkabilecekler mi?

Öte yandan hâlâ dine nizam verme peşindeler. Tandoğan Mitinginde Alpaslan Işıklı duramayıp, "Bir bölümü sözüm ona dindardır. Aslında en büyük kötülüğü İslam dinine yapmaktadırlar. Yeryüzünün en son ve en gelişkin dinini ilkel Afrika dinleri gibi sakaldan ve türbandan ibaret bir aksesuar fetişizmine indirgeme çabası içindedirler. Küresel efendileri İslamı

hazmedememektedir. Bunun için İslamı bırakmış, 'İlmî İslamı' icat etmişlerdir. İlmî İslam, emperyalizme teslim olmuş İslam demektir. Yani İslam'dan başka bir şeydir," diyor.

Müesses nizamın şartlarına itiraz ediyorlar ama bu şartlar ortadan kalkarsa müesses nizamın nasıl ayakta kalabileceğini düşünmüyorlar.

Cumhuriyetin temel niteliklerini savunanlar, aslında Türkiye Cumhuriyeti ne kadar laikse, demokratikse, sosyal devletse, hukuk devletiyse o kadar laik, demokratik, sosyal devlet, hukuk devleti olsun, bununla kalsın istiyorlar.

Laiklik ne, demokrasi ne, sosyal devlet ne, hukuk devleti ne umurlarında değil, tek dertleri mevcut rejim sürsün. Laiklikten anladıkları Diyanet İşleri Başkanlığı, demokrasiden anladıkları asker gelsin, sosyal devletten anladıkları sadaka vermek, hukuk devletinden anladıkları Anayasa Mahkemesi'nin 184'ü 366'dan büyük ilan eden kararı.

Bu yüzden en çok soldan, işçiden, emekçiden korkuyorlar. Mitinglerle birlikte sola karşı saldırıya geçiyorlar:

"Mitinge katılanların DİSK, KESK, TMMOB, Türk Tabipler Birliği gibi kendini solda gören örgütlere de ciddi itirazı olduğunu düşünüyorum. Bu örgütlerin yurtseverlikle milliyetçiliğin; laiklikle demokrasinin iç içeliğini birbirine karıştırdığını düşünen bir sol kitle vardı Tandoğan'da.

DİSK, KESK, TMMOB ve TTB, zaman zaman, PKK ile organik bağı görülen bazı kuruluşlarla aynı zeminlerde bir arada görünmekten çe-

Kurulan kadın. Detay.

kinmediler.

Ama, Atatürkçü Düşünce Derneği'nin başkanını gerekçe göstererek, kendi tabanlarının katılımı ile büyüyen tarihi bir zeminde yerlerini almadılar.

Çünkü, oradaki yüz binlerin ruh halini anlayamıyor/anlamazdan geliyorlar.

Bu örgütlerin, tutumlarını ilerde tabanlarına anlatmakta zorlanacakları gerçek; ama asıl sonuç solda yeni ayrılık görüntüsü yaratmış olmalarıdır.

Öte yandan; bu 4 örgüt, hiç istemedikleri halde, CHP'ye ise avantaj sağladılar; çünkü mitinge en büyük katkısı CHP'nin verdiğini ortaya çıkardılar.” (Şükrü Küçükşahin, *Hürriyet*, 16 Nisan 2007)

Daha şimdiden bu ideolojik şiddetin etkisi solun üzerinde görülmeye başlamıştır. İlk defa Kürtlerin alana alınmadığı bir 1 Mayıs mitingi yaşadık Eskişehir'de.

Çünkü onların ipliğini pazara çıkaracak olanın, emekçileri ve ezilenleri bir araya getirebilecek gerçek gücün sol olduğunu biliyorlar.

Burada solun tutumunu da tartışmakta yarar var. AKP'nin sicilini din istismarı, laiklik karşıtı uygulamalar, kadrolaşma üzerinden tartışmak emek düşmanlığıdır. AKP'nin sicili işçi düşmanlığı, emeğe, ezilenlere, yoksullara karşı politikaları, demokratikleşmeye ve özgürleşmeye ket vurucu siyasetleri nedeniyle bozuktur. Bunlarda hasımlarıyla el ve ağız birliği ettiği için bozuktur.

İşçi sınıfına yapılacak en büyük fenalıklardan biri bu kayıkcı dövdüşünün onu ilgilendirmedigini, onun kendi ekmek kavgasına bakması gerektiğini söylemektir. Bu, öncelikle, işçi sınıfının dâvasının genel olarak toplumun özgürleşmesiyle, toplumsal eşitlikle, adaletle ilişkisi olmadığını, işçi sınıfının çıkarlarının ufkunun, tıpkı burjuvazi gibi, kendi dar ve bencil çıkarlarıyla sınırlı kalacağını, toplumun bütününe eşit ve özgür bir dünya sunma kapasitesinde olmayacağını söylemektir. Ve dolayısıyla, işçi sınıfının bu konularda bir görüş ve siyasal tutum oluşturmaya gerek olmadığını söylemek, işçi sınıfının siyasetinin oluşmayacağı bu konularda sınıfın tek tek bireylerini burjuva siyasetlerin etki alanına terk etmek demektir. Marx, işçi sınıfı tarihin en devrimci sınıfıdır derken, işte, tam da bunun aksini söylemiyor muydu? İşçi sınıfının kurtuluşunun toplumun kurtuluşu olacağını, toplumdaki tüm eşitliklikleri ve özgürlüksüzlükleri ortadan kaldırmamanın yolunu açacağını söylemiyor muydu? İşçi sınıfı tüm sömürü, baskı ve eşitsizliklere karşı mücadeleleri kendi mücadelesinin parçası hâline getirmeyi mi?

Cumhurbaşkanlığı seçimi için sözümüz yok mu? Ertuğrul Kürkçü yazdı: “Gerçekte toplumun kendisini yönetmek için bir cumhurbaşkanına ihtiyacı yok... Halk egemenliğinin gerçekleşmesi için, güçlü bir cumhurbaşkanı değil, halk karşısında hiçbir gücü olmayan bir cumhurbaşkanı gerekir.” (*Siyasî Gazete*, Sayı:22 s. 6, Mayıs 2007)

Solun yapacağı belli değil mi? Tepemizdekilerin üzerinde itiştikleri iktidar mevzilerini iktidarlarından soyutlayıp, yetkilerini birer birer halkın eline teslim etmek.

Sol mevcut siyasî kamplaşmayı, “Ne şeriat, ne darbe!” diyerek karşılıyor. Böylece kendisini devlet iktidarını paylaşma üzerinde yürüten kamplaşmanın dışında tanımlıyor. Bu slogan solun kendisini şeriatçı ve darbeci eğilimlere karşı konumlandırması bakımından doğrudur ama somut durumun değerlendirilmesi bakımından yanlış bir slogandır. Çünkü ortada aynı yakınlıkta bir şeriat veya darbe tehlikesi yok. Yalnızca şüyyu vukuundan beter bir durum var. Bunlar artık birer siyasî manivela. Yine de bu ikisini birbirinden ayırmak gerekir. Darbe tehlikesinin olmamasının nedeni zaten bir darbenin biçimlendirdiği askerî vesayet rejiminin varlığı ve bunun üzerindeki toplumsal mutabakattır. Bu yüzden bir MGK kararı, bir internet bildirisi yeterli olmaktadır. Şartlı refleksler anında harekete geçmektedir. “Aman askeri kızdırmayalım, ne istiyorlarsa yapalım” duygusu hâkim olmaktadır.

Bakın “Darbeleri askerler yapmaz” başlıklı köşe yazısında H. Gökhan Özgün ne diyor:

“80'li yıllarda bir Fransız siyasî analiz uzmanının 'darbe' üzerine fikirlerini okumuştum.

'Darbe yapmak' diyordu uzman, 'yemek yapmak gibidir.' 'Gerekli malzemeleri bir araya getirdiğinizde dünyanın her yerinde, her ülkesinde, her dönemde darbe yapabilirsiniz, Yaptırabilirsiniz. Amerika'da da, Fransa'da da, Almanya'da da darbe yapabilirsiniz.'...

Şöyle devam ediyordu uzman, 'Amerika'da darbe yaparsanız mesela 15 dakika sürer, Fransa'da 1,5 saat, hadi diyelim Almanya'da 15 saat.' Buralarda darbenin mayası bu kadardır. Belki Amerika, Fransa'da da darbe yaptırmıştır da, bilmiyoruzdur. Haber olacak kadar uzun sürmemiştir.

Yani 'darbe'den korkan ordusundan korkmuyordur. Başka bir ülkenin gizli servisinden de çekinmiyordur. Darbe kâbusları gören, maalesef, kendinden, kendi milletinden, kendi devletinden korkuyordur.” (*Radikal*, 13 Nisan 2007)

12 Eylül rejiminin ruhu Anayasanın Geçici 15. Maddesinde duruyor. Mutabakat zemini budur. Tüm hükümetler, partileri bunun kurduğu rejimle hemhal oluyor. Zaten onun kurduğu iklimden çıkıyorlar. AKP de hemhal olmuştur. İtişmesi buna karşı çıktığından değildir, iktidar zeminindeki yerini korumaya ve genişletmeye. Bu yüzden elindekinden olacaksa çok güzel uzlaşır. Uzlaşmaktadır. Diğeri, iktidarın meşrûyet ve gücünü dinci parti arttıracaksa ona evet der.

Artık Cumhuriyet mitinglerinin sonuna gelindi. Bundan sonra bu kalabalıkları yine meydana görmeyeceğiz ama onların etkisini siyasette, özellikle işçilerin, emekçilerin, ezilenlerin üzerinde çok hissedeceğiz.

Genel Oy

Genel oyun ve parlamentonun her şey demek olmadığı elbette doğrudur, ama bunu söyleyenler "halk cahildir, vereceği oya güvenilmez" diyerek siyaset alanına tepeden baka baka seçimsiz siyaset yapanlardır, yaklaşımlarının demokrasiyle ilgisi yoktur

Cumhur Başkanlığı makamı konusunda zıtlaşan taraflardan birisi, "Genel oy (parlamento çoğunluğu) her şey değil," demektir. Öbür taraf ise genel oyun adını "millî irade" koymuştur. Ebedi ve Milli Şef'in tek parti rejimine karşı Demokrat Parti tarafından öne sürülen bu terimi ne yazık ki aradan 60 yıl geçtiği halde ve artık onun ilerisine çoktan geçilmiş olması gerekirken hâlâ önem taşıması (çünkü genel oyun hâlâ hukuk cam-bazlıklarına, gece yarısı muhtıralarına muhatap olması) acıklıdır. Oysa, "millî irade" diyenler için "millî irade"nin hangi mekanizmalarla ve nasıl tecesselli ettiği önemli değildir, kendilerine parlamento çoğunluğunu getirecek bir sandık düzeni yeterlidir.

Evet, bir tarafta bunlar vardır, öte tarafta öyle de olsa, böyle de olsa genel oya itibar etmeyenler bulunmaktadır. Mesela, CHP'den ayrılan eski Parti Meclisi üyesi Haluk Özdalga, Deniz Baykal'ın, Gen. Bşk. Yrd. Örsan Öymen'i kuvvet komutanlarıyla görüşmeye memur kıldığını ve "askerlerin baskısı ile AKP hükümetinin düşürülmesi, CHP'nin iktidara gelmesi stratejisini izlediğini" söylemiş, "Bu açık tahrik ve teşvik Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde bizzat Baykal tarafından sürdürüldü," demiştir (Yeni Şafak, 28. 5. 2007.) Nitekim Baykal 27 Nisan muhtırasından sonra ve Anayasa Mahkemesini 367 konusundaki kararından önce, "Eğer Mahkeme C. Başkanlığı seçimini iptal etmezse çatışma çıkar," diyecek kadar tehditkârlığı sürdürmüştür.

DEMOKRASİDE KARA LEKE

Haluk Özdalga bu konudaki saptamalarını daha önce *Tempo* dergisinde yayınladığı "CHP 'müdahaleyi' nasıl kışkırttı" başlıklı ayrıntılı bir makalede dile getirmiş ve ileri sürülen hususlar konusunda herhangi bir tekzip gelmemiştir. İşte H. Özdalga'nın makalesinden uzunca bir bölüm:

"Mevcut yasama döneminin sonuna geldiğimiz şu günlerde, CHP'nin ana muhalefet partisi olarak yürüttüğü siyasetinin tahlil edilmesi ülkemizde demokrasinin yerleşmesi için şart görünüyor. 2002 seçimleri sonrasında Baykal'ın izlediği siyasetin, iki temel üzerine kurulu olduğu söylenebilir.

Birincisi, eğer mümkünse ve öncelikle, askerlerin baskısı altında AKP hükümetinin düşürülmesi, AKP'nin parçalanması ve Ankara'da kotarılabilecek ye-

ni bir Meclis aritmetiğine göre CHP'nin iktidara gelmesi. Bu mümkün olmazsa, sivil ve askerî bürokrasinin yoğun muhalefeti teşvik edilerek, AKP'nin iktidar alanının daraltılması, yönetim yetkilerinin zaafa uğratılması ve yanlış yapmaya sevk edilmesi. Bu anlayışın arkasında, Baykal yönetiminin demokrasiyle bağdaşmayan zihniyeti yatıyor: Sivil ve özellikle askerî devlet kurumlarının "doğal" desteği nedeniyle, Ankara'da iktidar, seçimleri kaybetse dahi daima CHP'ye ait olmalıdır.

Baykal muhalefatinin ikinci temel anlayışı, ne pahasına olursa olsun iktidarın başarılı olmasını engelleyecek bir siyaset izlemektir. Söz konusu olan CHP'nin ve sosyal demokrasinin programına, hattâ Türkiye'nin çıkarlarına açıkça uygun bir durum bile olsa, eğer o durumdan iktidar partisi olarak AKP kazançlı çıkacak gibi görünüyorsa, muhalefet ve engelleme yapılmalıdır. Siyasî literatürde bunun adı, yıkıcı muhalefettir. 2002 seçimlerine CHP kendini iktidarın en büyük adayı gözeterek girdi. 57. hükümetin kötü yönetimiyle gelen çöküş sonunda ortada ciddi bir rakip kalmamış gibi görünüyordu. Ama evdeki hesap çarşıya uymadı, ancak açık ara ikinci gelebildi. Hükümet kurulduktan sonra CHP Genel Merkezi'nde, askerlerin baskısı karşısında AKP iktidarının uzun süre ayakta kalamayacağı, CHP'ye iktidar yolunun açılacağı konuşulmaya başladı. Zaten Ecevit de 1998'de iktidara o şekilde gelmemiş miydi? CHP'nin bu siyaseti kısa sürede bir sır olmaktan çıktı; önce genel merkez duvarlarının, sonra Türkiye sınırlarının dışına taşı, açıkça bilinir ve izlenir oldu.

TSK komutanları ne zaman siyasî konulara müdahale anlamına gelen bir açıklama yapsa, CHP Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen bu açıklamaları destekleyen, öven ve askerleri müdahale için yüreklendirmeye çalışan demeciler vermeye başladı: Komutanlar tamamen haklıydı, doğru konuşuyorlar, hatta az bile söylüyorlardı. Belli ki bu, bizzat Genel Başkan Baykal tarafından verilen bir görevdi. CHP, askerlerin ülke yönetimine ve siyasete müdahale etmesini alenen teşvik ediyordu. Söz konusu genel başkan yardımcısının o dönemde ayrıca, üst düzey komutanlarla özel görüşmeler yaptığına dair duyumlar vardı. Emekli Oramiral Özden Örnek'in kısa süre önce kamuoyuna yansıyan günlükleri, CHP'nin söz konusu genel başkan yardımcısının

kuvvet komutanları ile gizli görüşmeler yaptığını doğruluyor ve bu görüşmelerde askerleri açık bir dille kışkırttığını yazıyor: Dönemin genelkurmay başkanı adeta AKP'nin adamı gibi hareket ediyormuş (çünkü darbe yapmak isteyen komutanları engelliyor!) ve o nedenle artık kimse ordudan bir şey beklemiyormuş... Hiç kuşkusuz, emekliye ayrılan komutanlar hatıralarını yazdıkça ve konuştukça, kamuoyu er veya geç bu gizli görüşmelerle ilgili çok daha fazla ayrıntıyı öğrenebilecek.

Bir siyaset adamı için en affedilmez şey, demokratik rejime müdahale için askerlere davette bulunmaktır. O nedenle MHP lideri Devlet Bahçeli, TBMM eski başkanının kuvvet komutanları ile üstelik çok daha masum içerikli görüşmeler yaptığı aynı günlüklerde ortaya çıkınca, sert tepki gösterdi ve o politikacının partiyle ilişkisinin kesilmesini istedi. CHP genel başkanı ise yardımcısının kapalı kapılar arkasında askerlerle yürüttüğü kabul edilemez ilişkilerini önemsemez göründü. Belli ki her şeyden haberi vardı ve kendi onayı ile yürütülen bir siyaset söz konusu idi.

AB ülkelerinden birinin Ankara'da görev yapan büyükelçisinin 2003'te bir gün anlattıkları ise inanılır gibi değildi. Baykal'ın yakınında ve genel merkezde en üst düzeyde görev yapan bir CHP milletvekili, o büyükelçinin ülkesine bir ziyaret yapacaktı. Söz konusu ziyaret nedeniyle gerçekleşen görüşme sırasında büyükelçiye şu müjdeyi (!) de vermişti: Biliniz ki AKP hükümeti bu dönemin sonunu getiremeyecek; askerler müdahale edecek, bu hükümet gidecek, biz iktidara geleceğiz. Büyükelçi, bu olayı naklederken bile şaşkınlığını saklayamıyor, sosyal demokrat bir partinin iktidara gelme umudunu askeri bir müdahaleye bağlamış olmasına inanamıyordu. O dönemde Avrupalı sosyal demokrat liderler Baykal'ın randevu taleplerini geri çevirmeye, Ankara'ya başka nedenlerle geldiklerinde CHP'ye nezaket ziyareti dahi yapmamaya başladı.

Askerler üzerinden siyaset yapmak, Baykal için yeni bir şey değil. 28 Şubat müdahalesini, "TSK 'demokratik kitle kuruluşu' (!) gibi çalıştı", "...kurmayca planlanmış bir strateji izledi. Bir müdahale açıktır, ama resmî muhtıra bile verilmeden sorun çözülmüştür" diye yüz kızartıcı övgülerle desteklemişti. Ama, AKP hükümetinin askerler tarafından düşürülmesi beklentisi gerçekleşmedi. Bu sonuçta, eski Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök'ün demokrasiye ve ülkeye bağlılığının büyük katkısı oldu.

Baykal, cumhurbaşkanlığı seçiminin yaklaşmasıyla küçük bir rota değişikliği yaptı. Bu kez Ankara'daki iktidar gücüne dayanarak, cumhurbaşkanlığı seçimi nedeniyle AKP'yi köşeye sıkıştırmak, burnunu sürtmek ve yıpratmak siyasetini başlattı. Bunu da yine, öncelikle askerler üzerinden yürüttü. Söz konusu olan asla Tayyip Erdoğan'ın veya Abdullah Gül'ün kişisel konumundan kaynaklanan bir durum değil; AKP'nin başında başka bir kişi de bulunsa,

Baykal'ın tamamen aynı tutum içinde olacağı muhakkak. Tıpkı, SHP genel sekreteri olarak Turgut Özal'a karşı da izlediği siyaset gibi. Söz konusu olan, "Ankara'daki iktidar" gücünü kullanarak rakibi AKP'yi zor durumda bırakmak ve sandıkta elde edemediği üstünlüğü o yoldan sağlamamak istemesi.

Herhalde daha önce görevlendirdiği yardımcısı bütün çabalarına rağmen bir müdahaleyi sağlamakta başarısız (!) kaldığı için, bu kez genel başkan olarak ipleri doğrudan eline aldı. Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili Baykal'ın sürdürdüğü söylem, hesaplı ve büyük ölçüde askerlerin kışkırtılması üzerine kuruluydu. Bu özelliğiyle, demokrasi tarihi için hacimli bir kara kitap oluşturabilir.

İşte Baykal'dan bazı örnekler: Hatırlanacağı gibi, 2007'da ısrarlı bir şekilde erken seçim istiyordu. O arada erken seçim kararının alınması için, açık muhtıra çağrısı yapmaktan ve TBMM iradesine dönük tehditler dile getirmekten kaçınmadı (Haziran 2007): "Bizim önerdiğimiz (Mayıs 2007) öncesi erken genel seçim), muhtıra şeklinde ya da daha ince yöntemlerle aşılmasına gerek bırakmadan sorunu sandıkta aşma olayıdır." Sonbahar aylarında erken seçim kararı için zamanın daralması üzerine, harekete geçmekte acele edilmesi için, sözde ince bir siyaset üslubuyla yapılan, ama kaba ve muhatabının askerler olduğu belli bir çağrı daha (Eylül 2007): "Başbakanın cumhurbaşkanı adaylığını önlemek gerektiğini düşünüyorlarsa, şimdi önlesinler." Grupta yapılan bir konuşmada, önce, "Herkesi göreve çağırıyorum," der ve hemen sonra kimleri göreve çağıracağı eksiksiz anlaşılsın diye, tamamlayıcı açıklama olarak talihsiz ve isyan duyguları uyandıran bir kıyaslama yapar (Ekim 2007): "...Celal Bayar, Adnan Menderes... geldi, geçti. Ama bugünkü yönetim kadar... laiklik özüne karşı bir kadro gelmedi." Sözde ince ve örtülü bir üslupla, ama gerçekte kaba bir şekilde yürüttüğü sürekli kışkırtmalara rağmen netice alamayan Baykal, zamanın daralmasıyla birlikte, son bir umut ve çırpınış içinde açık kışkırtmaya başladı (Mart 2007): "Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olmasına Silahlı Kuvvetler kayıtsız kalmayacaktır diye düşünüyorum."

27 Nisan günü Cumhurbaşkanlığı seçimi için ilk oylama yapıldı ve üçte iki çoğunluk bulunamadı. Baykal'ın ısrarla kışkırtmaya çalıştığı müdahale henüz gerçekleşmemişti. O gün Baykal, "tüm çağrılarına rağmen toplumun en önemli ağırlık merkezlerinin duruma seyirci kaldığını" söyleyerek, askerlere serzenişte bulundu ve TBMM iradesine dönük bir müdahale gerçekleştirmedikleri için üzüntülerini dile getirdi. Aynı gece yarısı askerlerin demokratik işleyiş müdahalesi geldi. CHP Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen hemen ve büyük bir coşku ile, askerlerin bildirisiyle tamamen aynı görüşleri paylaştıklarını ilan etti. Baykal da açıkça destek çıktı ve 1 Mayıs günü parti grubunda yaptığı konuşmada, askerî müdahalenin, öyle bir ihtiyaç du-

Konser. Kâğıt üstüne guaş ve pastel. 1875-1877

bulduğu için yapıldığını söyledi.

(...) 2002 sonrasında ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde Baykal'ın izlediği siyaset ise CHP ve demokrasi tarihinde daima bir leke olarak hatırlanacak." (Yeni Şafak, 10. 05.2007)

Haluk Özdalga'dan bu kadar.

YAPILAN SUÇTUR, AMA BİZDE ONURDUR

Komutanlarla böyle bir ilişki bizde herkese çok olağan gelebilir, ama demokratik bir ülkede düşünülemez bile. Örneğin, muhalefet partilerinden Almanya'da SDP veya Fransa'da SP silahlı kuvvetlerle görüşmeler yapıyor diye bir haber çıksa ne olur, düşünebiliyor musunuz? Bırakın başka partileri, bizzat o partilerin seçmeni ayağa kalkar.

Özdalga'nın bu açıklaması nedeniyle en azından yargının partiden bilgi istemesi gerekirdi. Sık sık parti kapatma davası açan Yargıtay Başsavcılık makamı CHP için soruşturma başlatmalıydı. Dokunulmazlığı nedeniyle Öymen'e soruşturma açılamazdı, fakat parti hakkında kovuşturma yapılabilirdi. Çünkü siyasi bir partinin askeri şahsiyetlerle ilişkisi siyasetidir. Bırakınız CHP inkâr ve tekzip etsindi, ama zevahiri kurtarmak için bile soruşturma açılması icap ederdi. Çünkü TSK ülkenin dışı karşı savunmasıyla yükümlüdür. Eğer bir parti bu konuda bilgilenmek istiyorsa, hükümetten bilgi alırsa veya Meclis'te görüşme talep eder. Bir muhalefet partisinin

komutanlarla ilişkisi mutad ve olağan değildir. Ama Türkiye'nin tabuları nedeniyle ve —dillerden hiç eksik edilmeyen— “özgöl koşulları”nda böylesi bir bağıntı demokrasiye aykırı sayılmaktadır. Eğer böyle bir asker-siyasetçi ilişkisi iddiası araştırılmazsa aykırılık normalleştirilmiş, meşrûlaştırılmış olur. Bir parti siyasi görüşlerini ve tutumlarını her zaman çeşitli vesilelerle açıklar, ama silahlı kuvvetlerle gizli —veya açık— görüşmeler yapmaz. “Biz yaptık oldu,” dersiniz, o zaman bunun adı demokrasi olmaz.

Genel oyun ve parlamentonun her şey demek olmadığı elbette doğrudur, ama bunu söyleyenler “halk cahildir, vereceği oya güvenilmez” diyerek siyaset alanına tepeden baka baka seçimsiz siyaset yapanlardır ve yaklaşımlarının demokrasiyle ilgisi yoktur. Ben sık sık yazmışım: darbeleri, müdahaleleri her zaman bir takım siviller teşvik ve tahrik eder. Örneğin, 12 Eylül 1980 darbesinden önce Başbakan Demirel'in Müsteşarı Turgut Özal'ın dosyalarla komutanlara gidip 24 Ocak İstikrar Kararlarını demokrasi koşulların uygulamanın mümkün olmadığını söylemiş ve onları müdahaleye teşvik etmiştir. Nitekim 12 Eylül rejimi de onu cunta hükümetinin ekonomiden tam sorumlu başbakan yardımcılığına getirmiştir. Daha sonra Turgut Özal'ın büyük bir pişkinlikle demokrasi havârisi kesilmesi ve hâlâ da bir takım ardcı hayranlarınca yeni kuşaklara öyle tanıtılması bu ülke siyasetini acı bir ironisidir.

Darbe kundakçılığı yapan, sonra da darbe hükümetinde bir kilit noktada görev almaktan perva duymayan bir demokrat nasıl olursa Özal da öyle demokrattır.

12 Eylül'ün önce Mamak, sonra da Zincirbozan sakini Deniz Baykal da anlaşılan öyle bir politikacıdır.

YASAKLARLA, TABULARLA GENEL OY

Şüphesiz ki, genel oy demokrasinin kendisi değil, sadece bir parçasıdır ve demokrasi belirli evrensel temeller üzerine kurulur. [Yeni Türkçe kural kelimesi —adı üstünde— kurmaktan geliyor, eski dildeki karşılığı kaide, üzerine oturtulan zemin, taban, dip, yani temel demek.] Genel oy ancak o temeller üzerinde yükseliyorsa, başka kurum ve kavramlarla ve toplumun içselleştireceği değerlerle anlam taşır.

Demokrasiyi tamamen tatil edip baskı rejimi kurarlar kendilerine göre bir anayasa yapmışlarsa, demokratik toplumlarda serbest olan şu, şu, şu siyasetçi görüşleri, talepleri yasaklamışlarsa, o anayasaya ve yasalara göre parti kapatıp, siyasetçi, gazeteci, yayıncı tutukluyorlarsa, “istikrar” diyerek, “bölücü-lük tehlikesi” diyerek genel oya yüksek barajlar koymuşlarsa, yasalar yurttaş karşı otoriteyi koru-

mak ve pekiştirmek için şekillenmişse, daha daha, işkenceciler yargılanmıyor, yargısız infazcılar beraat ediyorsa, siyasi suikastler birbirini kovalıyor, tetikçiler yakalansa bile asli failleri, emir mercileri asla bulunmuyorsa, bütün bunlar sayısız örnekleriyle yaşanırken, yönetenler, "Hukuk var, demokrasi var, genel oyla seçilen parlamento var, daha ne istiyorsunuz?" diye soruyorsa onların demokratiğinden söz edilemez. Getirdikleri sistem siyasi yasaklar ve tabular sistemidir. Bazı kavramlar, kurumlar, kişiler ve görüşler her türlü eleştirinin hatta tartışmanın üstündedir, sistem "Şunu zinhar tartışamazsın, bunu asla konuşamazsın" gibi tabularla doludur. [O sistemin başbakanı-cumhurbaşkanı bile o tabulara dokunamaz. Mesela Turgut Özal ne zaman "federasyon" lâfını ağzına alsa, hemen zılgıtı yiyip susardı, "Yok canım, ben federasyonu savunmuyorum, sadece 'o da tartışılın' diyorum," diyerek tehlikeli sulara adım atmadan tornistan ederdi. Uzunca bir süre sonra tekrar "federasyon" diye ağız yoklar, gene püskürtülürdü. Kendisi için demokrasi isteyemeyen birisinin başkaları için demokrasiyi savunması, hele hele demokrat olabilmesi elbette mümkün değildir.]

Tabu yalnızca yasak anlamına gelmez, tabunun daha da önemli kısmını toplumun koşullanmışlığı oluşturur. Koşullandırılar yönetici sınıflardır, onların politikacıları, medyası, ideologlarıdır, törelerdir, dindir, yerleşik önyargılardır, vb., vb.

"Genel oy ve parlamento her şey değildir" diyen çevreler demokrasinin kurallarına saygılı oldukları, temellerine indikleri için değil, mevcut demokrasiden daha ilerisini istedikleri için hiç değil, sadece ve sadece kendi kurumlarını, konumlarını, nüfuzlarını ve doğru bulduklarını genel oyun da, evrensel hukukun da üzerinde gördükleri için öyle konuşurlar. Genel oyu başka demokratik kurumlarla, çözümlerle daha da güçlendirmek, etkili kılmak için değil, sınırlamak, kısırlaştırmak, gerekirse askıya almak için küçümserler.

"Biz siyasetçi değiliz" diye diye herkesten daha fazla siyaset yapan çevrelerin siyasi partiler düzenindeki izdüşümü ve baş sözcüsü CHP'nin genel başkanı 1982 Anayasasına en fazla sahip çıkan politikacıdır. Örneğin, Recep Tayyip Erdoğan dört yıl önce 59. Hükümet'in programını sunarken Türkiye'ye yeni bir Anayasa gerektiğini söylediğinde kıyametleri koparan Deniz Baykal olmuştu. "Meclis'i kurucu meclis gibi çalıştıralım, prensipleri siyasi zeminde görüşelim, sonra çerçeve metni uzman bilimcilere, sivil toplum örgütlerine götürelim, hep birlikte bir taslak hazırlayalım, tartışmalı noktaların da altını çizelim, kamuoyunun görüşüne sunalım, oradan yazımı son hâline getirip, referanduma gidelim," diyeceğine, peşinen, "Asla olmaz, olamaz!" diye bağırıp çağırmıştır. Oysa yeni bir anayasa 25

yıldır demokrasinin âcil bir gereksinmesidir. Aradan yıllar geçse geçse artık âcil ve tâcil olmaktan çıkmış, daimi tecil konusu hâline gelmiştir. Bu tecilin son sorumlusu da CHP'dir.

BARAJLI TEMSİLSİZLİK

Temsili demokrasi yurttaşların siyasal eğilimlerinin büyük ölçüde bir yasama organına yansması, bu temel organın toplumu temsil etmesi ve kuvvetler ayırımı uyarınca ülkenin siyasî, hukukî, idari yapısının şekillenmesi demektir. Bizde ise, hem % 10'luk ülke barajıyla, hem yer yer % 35'lere kadar varabilen seçim bölgesi barajlarıyla yarıya yakın (% 45) seçmenin oylarını çöpe atan anti-demokratik, adaletsiz seçim sistemi 1983'ten beri hayasızca yürürlüktedir. Halen bu büyük haksızlıktan en fazla yararlanan, 3'te 1 oyla iki katı (3'te 2) iskemle kazanmış (bir koyup iki almış) AKP'dir. Aynı sistemden ikinci derecede nemalanan, 5'te 1'den az oyla, 3'te 1 iskemle (5'te 1,7 sandalye) kazanmış ve 4,5 yıldır rakibiyle parlamentoculuk oynamış CHP'dir. Muhteremler, birbirlerine ne kadar yüksek sesle ve ne denli çok bağırırlarsa bağırınsınlar, her ikisi de barajlarda al gülüm ver gülüm tam bir ahenk içindedirler. Her ikisi de aldıkları oylar onlara hak ettiklerinin iki katı milletvekili çıkartmıştır.

Bu hakkaniyetsiz seçim sistemi ilk kez Kasım 1983'te uygulanmış, 1987'de Özal'ın alavare-dalaveresiyle ve SHP'nin (CHP'nin o günkü hâli) himmetiyle daha da adaletsizleştirilmişti. 12 Eylül yetmesi Anap 1983-1991 arasında bu sistemin yüzü suyu hürmetine hükümet etmiştir. Bu sistemi kurmuş ve 1983'ten beri pek beğenmiş olanların şimdi o sistemle oluşmuş parlamentonun çoğunluğunun C. Başkanını seçmesine (oyların ancak üçte birini temsil ediyor diyerek) karşı çıkmaları, ancak kendilerinin kabul edebileceği bir profili "uzlaşma, uzlaşma" diye dayatmaları ve anayasada bulunmayan 367'lik toplanma sayısını mahkeme kararıyla anayasa hükmü haline getirmeleri tabii ki demokrasi değildir. İstedikleri türden birisini Çankaya'ya seçtirecek, ama seçmenin yarısını temsil dışı bırakabilen bir seçim sistemini temsili demokrasi diye devam ettireceklerdir.

1983-2007 arasında parlamentodaki bütün partiler aynı sistem sayesinde tahteravalli oynamışlardır. Anap, DYP, SHP (CHP), DSP, MHP, Refah (Fazilet, Saadet) ve AKP, hepsi, ama hepsi ya iktidarda veya muhalefette olmuşlardır. Bu 7 parti arasında hükümet kurmayan bulunmadığına göre, sadece parlamentonun değil, hükümetin de nimetlerinden müstefid olmuşlardır.

2002'de barajlar nedeniyle TBMM dışında kalan DSP, ANAP, Fazilet Partisi (öncesi Refah, sonrası Saadet), MHP, DYP gibi partilerin HEPSİ 1990'ların ikinci yarısında koalisyonlarla (Anayol, Refahyol, DSP-MHP-Anap) hükümet olmuşlardı. Ama hiç birisi % 10'luk seçim barajını kaldırma-

Konser. Detay.

nın —değil girişimini yapmak— lâfını bile etmemişlerdir. 1991-1995 arasında işbaşında olan (% 50 oyluk) DYP-SHP koalisyonu da sistemden hayli memnun kalmıştır.

Bugün de AKP ile CHP barajın düşürülmesine açık açık karşı çıkmaktadırlar. Hattâ bu konuda CHP'nin sesi daha yüksek çıkmaktadır.

YURTTAŞ TOPLUMU VE ADEMÎ-MERKEZİYET

Genel oyun her şey anlamına gelmediğini, genel oyun ancak demokrasinin evrensel kurallarını ve olmazsa olmaz koşullarını tanımakla demokratik olabileceğini yazının girişinde söylemiştik. Ama o koşullarda bile ne tek başına genel oy, ne de bugün dünyada var olan demokrasi yeterlidir.

Gelişkin bir demokrasiye doğru gitmek için sivil toplum (doğru Türkçe adlandırmayla “yurttaş toplumu”) için atılımların yapılması şarttır. Bu yolda:

- * katılımcı sistemin bütün olanaklarının kullanılması gerekir,

- * temsili demokrasi ile doğrudan demokrasiyi bütünleştirebilecek çoğulcu yöntemler öngörülmalıdır,

- * karar mekanizmalarının (çoğunluğu seçimden seçime iskemle sayısıyla belirlenen) siyasi partilerin tekelden çıkarılıp yurttaşların iradesinin o düzlemlere yansımaya öncelik tanınmalıdır,

- * hem devlet dışı örgütlerin o iradeyi paylaşabilecekleri, hem de çağdaş teknolojinin olanaklarından yararlanarak birey olarak yurttaşların görüşlerinin mümkün olduğunca dikkate alınabileceği düzen yaratılmalıdır. Vb. vb...

Böyle bir toplum yeryüzünde henüz mevcut olmasa da, bireyin özgürleşmesi sürecinde —ileri bir adım atılarak temsili demokrasinin ötesine geçilmesini öngördüğü için— bu hedef önemlidir. Fakat şimdiki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde genel oya aldırmaayanların böyle bir hedefleri kesinlikle olmadığı bir yana, onlar devletin ve merkezî otoritenin parlamento üzerinde daha da güçlendirilmesi için vardılar. Parlamento çoğunluğunu elde etmiş olanların ise, “İşte size demokrasi,” diye demokrasiyi seçimden seçime konulan sandık gibi göstermesi de öyledir.

Yurttaş toplumu o kesimlerin istediğinin tam tersi bir kavramdır. Bizde sivil toplum kuruluşları denilen örgütlerin uluslararası (İngilizce) literatürdeki karşılığı Non-governmental Organizations (kısaca NGO) = “Devlet Dışı Kuruluşlar”dır. F.Almanya Anayasa Mahkemesi'nin 1968'de aldığı bir karar tüm dünyada NGO olmanın önkoşulu sayılmaktadır:

1) O kuruluşun varlığı yasayla belirlenmeyecek. Örneğin, yasayla kurulmuş TMMOB, TTB, TBB, TOBB gibi tüm meslek ve işveren, ziraat, esnaf-zanaatkar odaları öyledir, o dallarda faaliyet yapmak için üyelik mecburidir. Bu örgütlenmeler NGO, yani yurttaş kuruluşu değildir. 2) Yasayla kurulmamış olsa bile bir örgütün STK, NGO, yurttaş kuruluşu sayılabilmesi için onun hiç bir surette devletten mali katkı almaması gerekir.

Sivil toplum, ülkedeki kamu kurumlarının sahip oldukları siyasi ve idari yetkilerin gerçekten kamuya mal edilmesi için devletin aradan çıkarılması ve o erklerin, yönetsel yetkilerin devletten tamamen bağımsız ve o alanlarda işlevli (özerk) yurttaş kuruluşlarına devredilmesi demektir. Bunun birinci adımı desantralizasyondur, ama gerçek anlamda desantralizasyon henüz yeryüzünde yoktur (bizde hiç yoktur.) Dünyada ne federatif yapılar, ne de yerel yönetimlerin yetki ve inisiyatifleri merkezîyetçiliği ortadan kaldırmıştır. Kendisine ister federatif desin, ister konfederatif, dünyadaki hâkim siyasî model ulus-devlettir.

Bizde ademi-merkezîyetçilik denilince kıyamet kopar. Merkez tapınıcı ne kitlelerin bilincinden ve davranışından silinmiştir (örneğin, yukarıdaki anımsatmada sözü edilen ademi-merkezîyetçiliğin vatana ihanete koşut olacağına dair devletle toplum arasında ittifak vardır; nitekim Evren Paşa bile âhir ömründe bu iltifata mazhar olmuştur (veya “bunak” olmuştur!), ne de merkezde olanların kendiliğinden bu otoriteden vazgeçmeleri söz konusudur.

Şu halde, devletin (sistemin) demokratikleşmesi ile toplumun demokratikleşmesi birbirini bütünleyen ve etkileyen birleşik bir süreç. Bu süreci hızlandırmak siyasî ve gayri siyasî yurttaş örgütlenmeleriyle, demokratik kitle kuruluşlarıyla, bilim ve düşün insanlarıyla topyekûn EMEK GÜÇLERİNE, toplumun geleceğinden sorumlu Sol'a düşüyor.

Fosil Enerjiden Küresel Isınma, Nükleer Enerjiden Atıklar... Çözüm:

Doğal Enerji

Tanay Sıdkı Uyar

Avrupa'dan "Enerjinin Etkin Kullanımı Yasasını niye çıkartmıyorsunuz?" diye bir baskı gelmiyor; çünkü Enerjinin Etkin Kullanımı Yasası işlevine uygun olarak çıktığı anda, Avrupa'nın standart dışı çöpleri Türkiye'ye ihraç edilemeyecek

Atmosfer içinde yaşamın sürekli olmasını sağlayan tek kaynak her sabah doğan güneştir. Güneş ışınlarının atmosferin içine taşıdığı ısının bir kısmı, bir battaniye hâlinde dünyayı saran sera gazları (karbondioksit vb.) tarafından, atmosferin içinde tutulur. Hepimizin, 6 milyar kişinin yaşadığı, 12 kilometre kalınlığında bir atmosferin dışında 60 derece olan sıcaklık atmosferin içinde ortalama 16 dereceye yükselir. Bunu sadece güneş sağlar; bunda ne petrol, ne nükleer, ne de kömürün katkısı yoktur. Fosil yakıtların da ana kaynağı, güneş enerjisi ve fotosentez yoluyla hayat bulan ormanlar ve diğer canlılardır. Kömür, doğalgaz ve petrol ortak olarak karbon ve hidrojen içermektedir. Ancak karbon/hidrojen oranları farklı olduğu için katı, sıvı veya gaz olarak bulunmaktadırlar.

Endüstrileşme öncesi doğal enerji insanlar için yeterli iken, endüstrileşme ile birlikte atmosferin içinde petrol, kömür ve doğal gaz yaygın olarak tüketilmeye başlanmıştır. Fosil yakıtların yeraltında bulunduğu binlerce yıldır kurulmuş dengeye ve atmosferin içindeki yaşam hacmine insan etkinlikleri müdahale etmeye başlamıştır. Artan dünya nüfusunun gerek duyduğu enerjiyi sağlamak amacıyla atmosfer içinde fosil yakıtlar kullanılarak elektrik üretildiğinde, her kWh elektrik basına atmosfere kömür için 1 kilogram, petrol için 650 gr ve doğal gaz için 450 gr karbondioksit salınmaktadır. Atmosferi saran battaniye, fosil yakıtların kullanımı sonucu giderek kalınlaşmakta ve atmosferde tutulan ısı miktarı artmakta ve atmosfer dışına transfer olması gereken bir miktar ısı atmosferin içinde tutulmaktadır.

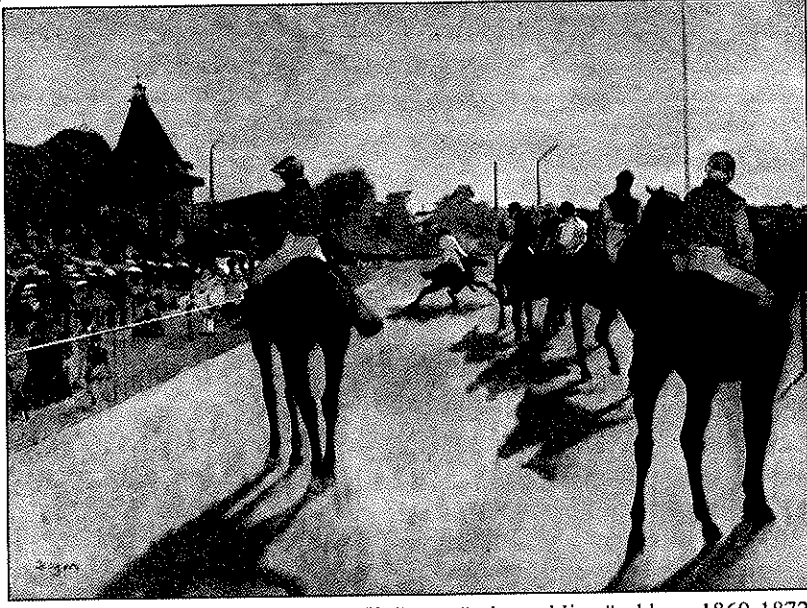
Eğer ağaçları kesiyorsanız, atmosferden karbondioksiti alan bir canlıyı yok ediyorsunuz.

Dolayısıyla, battaniye kalınlaşıyor. Halbuki ağaçlar, bizlerin verdiği karbondioksiti geri alacak bir mekanizma. Onlar da yaşıyor. Bitkilerin yapraklarının büyüyor olması, karbondioksit dengesine olumlu etki ediyor.

Son yüzyılda biriken ek karbondioksit nedeniyle atmosferin ortalama sıcaklığı 0.5-0.8 derece artmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da deniz seviyeleri 25 cm yükselmiş ve sel felaketleri artmıştır. Bunların hepsi atmosferin içinde yaşamamız için elverişli koşulları oluşturan bir mekanizmanın, battaniye kalınlaştıkça, bizi tehdit eder hâle gelmesi sonucudur. Neden tehdit ediyor? Hemen adapte olabilirsek, adapte olamıyoruz. Salgın hastalıklar başlıyor, şok ısı dalgaları geliyor ve şok ısı dalgalarına alışkın olmayanlarımız telef olup gidiyor. Kasırga vb olaylar daha sık olarak yaşanmaya başlandı. Daha fazla miktarda su atmosferde dolaşıma girdi. Bu battaniyenin kalınlaşması, atmosferin içindeki buzul kütlelerini çözmeye başlıyor. Kutuplardaki buzullar kopmaya başlıyor.

Son bin yılda, 1850'li yıllara gelene kadar sabit olan karbondioksit miktarı, son 150 yılda 280 ppmv'den 380'e çıkıyor. Bu hızla giderse, bu değerin 2100'e kadar en az 500'e, en fazla da 1000'e ulaşması bekleniyor. Birleşmiş Milletlerin çabaları ile bu oran 350-400 ppmv'da tutulmaya çalışılıyor. 1992 BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve 1997 Kyoto Protokolü benzeri anlaşmalar bu yönde atılmaya çalışılan adımlardır.

Son 150 yılda 0.5-0.8 derece artan atmosferin ortalama sıcaklığının, eğer kömür, doğalgaz, petrol kullanımı aynı hızda sürerse, önümüzdeki yüzyılda 1-5 derece artması, deniz seviyelerinin de 1 metre yükselmesi bekleniyor. Buzlar eriyince daha fazla su dolaşıma giriyor, yağmur

Yarış pistinde. Kağıt üstünde renkli mürekkep. 1869-1872.

yağdığında daha fazla yağmur yağıyor, ısındığı zaman daha fazla su buharlaşıyor. Dağlardan akan su, etrafında ne varsa götürebiliyor. Bu, salgın hastalıklara da neden oluyor. Göç yapan kuşlar, varmaları gereken yerden önce dönmeye başlıyorlar. Zamansız dönüş, telef olmalarına neden oluyor. Bir önceki yılda hafızasında olan bilgiye göre davranıyorlar. Montreal'deki son İklim Değişikliği taraflar toplantısında, iklim değişikliğinin başladığı ifade edildi. Yeni duruma uyum için Dünya Sağlık Örgütü bir açıklama yaptı ve belli bir para ayırdı.

1950'lerden itibaren insanlar atmosferin içinde savaş amaçlı olarak nükleer santraller kurmaya başladılar. Pahalı, riskli ve tehlikeli oldukları, denetlenmelerinin zorluğu ve atıklarının depolanacağı bir yer henüz mevcut olmadığından başta Amerika olmak üzere 1978 yılından bugüne nükleer santrallerin yenileri sipariş edilmemiştir. Almanya benzeri ülkeler de programlı biçimde nükleer santralleri kapatmaktadırlar. Bugün için en önemli konu nükleer atıkların hangi ülkede depolanacağı ve bu atıkları depolamanın bedelini hangi ülkenin vatandaşlarının ödeyeceğidir.

Endüstrileşmiş ülkeler petrol krizinden sonra zorunlu olarak enerjinin etkin kullanımına ve yenilenebilir enerji teknolojilerini geliştirerek doğal enerjiye önem vermeye başladılar.

Ada devletleri 1979 yılından itibaren Birleşmiş Milletlere başvurdular. 1988'de IPCC (Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli) Dünya Meteoroloji Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından bir bilim adamları ekibi

olarak kuruluyor. Yaklaşık 2 bin bilim adamı bir araya geliyor ve 1991 yılında ilk değerlendirme raporlarını hazırlıyorlar. Onun üzerine, Birleşmiş Milletler, 1992'de İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesini imzaya açtı. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi; "Dünya ülkelerine böyle bir tehlike var; gelin, birlikte oturup bir değerlendirme yapalım" çağrısı.

1992'de imzaya açılan sözleşmeyi 1994'e gelene kadar yeterli sayıda ülke imzaladı. Türkiye imzalamadı tabii. "Biz, kalkınması gereken ülkemiz. Millî kaynaklarımızı kullanacağız." "Biz fakiriz. Onlar çok kirlittiler. Biz kirlfetmedik, bizim daha kirlfetme hakkımız var" gerekçeleri ile ortak değerlendirme toplantılarına katılmadı. Zamanın Çevre Bakanı da Kyoto'ya gitti, dönüşte, "Biz fakiriz. Zenginleşene kadar, Rio'ymuş, Kyoto'ymuş, onlarla ilgilenmeyeceğiz" diye açıklamalar yaptı.

IPCC, 1995'te ikinci raporunu hazırladı. 1997'de Kyoto Protokolü imzaya açıldı. Bir araya gelen ülkeler değerlendirmeler yaptılar ve bir dizi karar açıkladılar. O tartışmalara katılmayan ülkelerin çıkarlarını gözetmeyen kararlar aldılar. Bizim yapmamız gereken, bu toplantılara katılıp, terk edilmesi önerilen kömür, doğalgaz, petrol santrallerinin Kyoto protokolünün yaptırımlarından habersiz olan bizim gibi ülkelere transferinin önlenmesini talep etmekte. Endüstrileşmiş ülkeler kendileri emisyonlarını azaltırken, daha yüksek emisyonlu olan teknolojilerini, onu tehdit görmeyen ülkelere aktarıyorlar.

Bu ise, küreselleşmenin saldırısı için elverişli koşulları oluşturmaktadır. Enerjinin etkin kul-

lanımı ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını Parlamento kararları ile zorunlu hâle getiren endüstrileşmiş ülkeler, kendi pazarlarında standart dışı olan ürünleri ihracat kredileriyle, tahkimle ve hazine garantisiyle, bizim gibi ülkelere aktarmaktadır. İhracat kredileri aynen dükkanlar da satılamayan malları pazarlamak için açılan krediler ve kredi kartları gibidir. Taksitlere bölünerek parası alınan ve sanki ucuzmuş gibi gösterilen ve de ihtiyacımız olduğuna ikna edildiğimiz, kendi çöplerini pazarlamak için tasarımılanmış ve uygulamaya konmuştur.

Örneğin, 1970'lerde İsveç'te yurttaşlar referandumda "Nükleer santrale hayır" dediler, onun üzerine bize nükleer santral kredisi açıldı. Daha sonra İsveç de yurttaşlar "Evet" deyince krediyi iptal ettiler. Kredi olmayınca pahalı olduğu için endüstrileşmiş ülkelerin müşteri olmadığı bir çöp teknolojinin ülkemize pazarlanması önlenmiş oldu.

1994 yılından itibaren tüm dünya ülkeleri oturup, "Atmosferin yaşam dengesinin bozulmasına karşı nasıl önlemler alacağız?" diye konuşurken, biz, 70 milyon insan olarak bu tartışmalarda temsil edilmedik ve dışarıda kaldık. ABD dahil tüm dünya ülke temsilcilerinin bulunduğu birlikte değerlendirme toplantılarına biz katılmadık. "Biz, birlikte değerlendirmek istemiyoruz, bizi ilgilendiren bu konuda bildiğiniz gibi karar alın" dedik.

Ülkelerin sera gazı indirim taahhütlerini içeren Kyoto Protokolü 1997 yılında Üçüncü Taraflar Konferansında (COP3) imzaya açıldı. IPCC, 2001'de üçüncü raporunu hazırladı. 2002'de yapılan Johannesburg Zirvesi (COP8), Kyoto Protokolünün hayata geçmesi için yoğun çabaların harcandığı bir toplantı oldu.

Kyoto Protokolü taraf ülkelerden 2012 yılına kadar, kömür, doğalgaz, petrolden kaynaklanan sera gazı emisyonlarını 1990 seviyelerine göre yüzde 8, yüzde 7, yüzde 6 azaltacağı taahhüdünü alıyor. Norveç gibi ağırlıkla hidrolik kullananlara da yüzde 10 arttırma hakkı veriliyor. Taraflar Konferanslarında (COP) kararlaştırılıp, mutabakata varılan nokta bu. Buna göre, adil, uzmanların "tamam" diyebileceği bir çerçeve oluşturuldu. Bugüne kadar oluşan emisyonlardan en çok Avrupa Birliği ülkeleri ve ABD sorumlu olduğundan, en yüksek indirim onlar için öngörüldü. Kyoto Protokolü Rusya'nın onaylamasıyla 55 ülke ve emisyonların yüzde 55'inden sorumlu ülkelerin onaylaması şartı sağlanarak yürürlüğe girdi.

Avustralya ve ABD henüz Kyoto'yu onaylamamış olsalar da, tüm önlemlerini alarak ülkelerini karbonsuzlaştırmak için çaba sarf etmektedirler. Amerika, 1980'den itibaren 15 bin tane rüzgâr santrali kurdu. Çözümü öncelikle enerjinin etkin kullanımında gördü. Petrol krizinden sonra endüstrileşmiş ülkeler hemen enerjinin etkin kullanımına geçtiler; yani buzdolapları, televizyonlar, ekmek kızartma makineleri ve benzeri cihazların daha az enerji tüketen ürünleri geliştirdiler. İlk tepkileri bu oldu. Daha az enerji tüketip, petrol ve diğer fosil yakıtlara daha az bağımlı olmayı zaten planlıyorlar ve yürütüyorlar.

Bu arada, ABD 1 milyon tane çatıyı güneş piliyle kaplamaya karar verdi ve biyodizelin yüzde 8'ini bitkilerden üretiyor. Fotosentez ile üretilen tüm bitki artıkları ve biyokütleyi değerlendiriyorlar. ABD, Avustralya, Kanada, bu önlemleri alıp, zaten teknolojilerini geliştirdiler; ama geliştirdikleri her yeni teknolojiyle, daha az enerji tüketen her ampulle beraber, kendi ülkelerinde standart dışı olan, artık pazar değeri bulunmayan ürünleri başka ülkelere aktarmaya başladılar. Bunlar için ihracat kredileri verip, verirken de tahkim anlaşmasını zorunlu kılıp, sorun çıktığında tüm yurttaşlara bedeli paylaştırmak için Hazine garantisini de şart koştular. Küreselleşmenin böylesine planlı bir saldırısı karşısında, küreselleşmeye karşı mücadele, esas itibarıyla hepimizin kendi uzmanlık alanlarında, mahallemize, sokağımıza, kentimize gelen saldırıyı algılayıp, onu geri püskürtmemizle başarıya ulaşacaktır. Arada bir biraraya gelip küreselleşmeye karşı olduğunu söylemek ve toplantıya katılanların sayısının ne kadar çok olduğu ile övünmek yeterli olamamaktadır. Aksine küreselleşmeye karşı mücadele ediyormuş gibi görünmeye yardımcı olmaktadır. Bu da küreselleşmenin saldırısını planlayanların ve bundan geçimini temin edenlerin ekmeğine yağ sürmektedir. Eğer bir ülkenin dükkanların da akkor flamanlı ampuller satılıyorsa ve hâlâ insanlar 10 misli fazla elektrik enerjisi tüketen 30 yıl öncenin ampulünü kullanıyorsa, sizin kentinizde bu yapılıyorsa, o zaman, siz, küreselleşmeye karşı mücadele etmiyorsunuz demektir. Ülkemiz Avrupa'ya en verimli buzdolaplarını üretip ihraç ederken; ülkemizde küreselleşme karşıtları, ekologistler, demokratik kitle örgütü yöneticileri Gümrük Birliği Anlaşmasıyla, Avrupa'nın ve diğer endüstrileşmiş ülkelerin standart dışı, artık kullanmadığı buzdolaplarının ülkemize ithaline dur demelidir.

Enerji Bakanlığı, basından öğrendiğimize göre, 28 adet kömür santralının lisansını verip ihalesini yapıyor. Sugözü termik santralinde Kolombiya'dan gelen kömür kullanılıyor. Bugün bazı meslek odaları ve Enerji Bakanlığı sözleşmiş gibi büyük hidrolik santralleri ve linyit yakan termik santralleri kuralım diyorlar. Bence yanlış yapıyorlar. Bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve küresel gelişmelerden habersiz oldukları kanısındayım.

ABD ve Avustralya'nın Kyoto Protokolünü imzalamamasının temel nedeni çöp teknolojilerini aktardıkları mevcut pazarlarını kaybetmek istememeleridir. Geçtiğimiz 30 yıl boyunca kullandıkları kömürün, nükleerin, petrolün ortaya çıkmaya başlayan toplumsal mâliyetlerini kendi yurttaşlarına ödetmek istemediklerinden, bu yükler bizim gibi ülkelere transfer edilene kadar, Protokolün uygulanmasını geciktirmek istiyorlar. Ama kendileri, Kyoto Protokolünün er geç imzalanacağını bildikleri için, atmosferin içinde başka türlü bir yaşam olamayacağı için, gelecek yıllarda karbon vergisi ödememek için tüm önlemlerini alıyorlar. 1 milyon çatıyı güneş piliyle kaplıyorlar.

Ülkemizde bazı kesimler "ABD de imzalamıyor, biz de imzalamayalım, şu kömür santrallerini AB'ye girmeden hemen kuralım," deyip, ihalelerini yapıyorlar, ihracat kredileri uluslararası tahkim kapsamında alındığından santral çalıştırılmasa da parası ödeniyor. Mobil fuel oil santralleri gibi zorunlu olarak veya AB müzakeresine sürecinde temel kirleticiler olarak termik santrallerin kapatılması gündeme gelince, bu santrallerin yatırım mâliyeti karşılanacak ve üretilmesine izin verilmeyen elektrik enerjisinin bedeli sağlanan alım garantisi nedeniyle sanki üretilmiş gibi yatırımcılara ödenecek.

Benzer durumun yaşandığı doğal gaz sektöründe yapılan uzun vadeli ya satın al ya öde anlaşmaları nedeniyle 500 milyar dolarlık doğal gazın parasını ödemek zorunda kalıyoruz.

Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği ülkeleri fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltmak için önlemler alırken, ülkemiz 1990'dan 2003 yılına gelene kadar doğalgaz alım anlaşmaları, kömür devir anlaşmaları ve petrol boru hattı anlaşmaları gerçekleştirdi. 1992'den itibaren tüm dünya karbonsuzlaşmaya başlar-

ken, biz karbonlulaşmaya başladık. 1991-2003 arası, ne kadar kömür, doğalgaz, petrol anlaşması varsa yaptık, onların kendilerinden uzaklaştırmaya çalıştıkları karbon vergisi yükünü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının üzerine aldık.

Endüstrileşmiş ülkeler karbonsuzlaşıp, enerjinin etkin kullanımına geçerken; biz, enerjinin etkin kullanımını bir tarafa bırakıp, "Nasıl olsa başka ülkelere ucuza alıyoruz" deyip, araştırma-geliştirmeyi de bıraktık. Amerikan Enerji Bakanlığı, yıllık Çalışma Programına, "Başka ülkelere serbest ticaretin önündeki engellerin temizlenmesi" diye madde koymuştur. Nedir bu serbest ticaretin önündeki engellerin temizlenmesi; Tahkim Anlaşmasının geçirilmesi, Danıştayın yetkili olmasının önlenmesi. Bu nedenlerle Enerji Bakanlığında avukatlar görevlendirildi ve sonunda uluslararası tahkim kabul edildi.

Bizim sorunlara sadece karşı çıktığımızı söylememiz hiç bir şey ifade etmiyor. Karar verici veya konuşturduğu yapay uzmanlar, "kardeşim, ben karşı çıkmıyorum ve doğru buluyorum" diyor. "ben, bu işin uzmanıyım. Bunlar anlamıyor, bunlar fanatik insanlardır" diyor. Başka bir durum var; bilmediğiniz bir konuyu biliyormuş gibi yapmak, aksine, yaptığınız işle, kötü işin yapılmasına yardımcı oluyorsunuz. "Nükleere karşıyım, kömürü savunuyorum" dediğiniz zaman, yurttaş birazcık biliyor kömürün ne olduğunu, sizin nükleer konusunda söylediklerinize de inanmıyor.

Doğru bilgilerle donatılmış yurttaşlar, eğer bir de birbirleriyle etkileşim içinde iseler onları yanlış yönlendirmek mümkün olamamaktadır. Doğru bilgileri yaygınlaştırdığımızda, yurttaş oy vereceği siyasi partiyi seçerken de, belediye başkanını seçerken de bu bilgileri kullanabilmeli. Sadece karşı olduğumuzu söyleyerek işlevimizi yerine getirmiş, görevimizi yapmış olamıyoruz Yurttaşların birbiriyle etkileşim içinde olması da gerekiyor.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesini Türkiye, 2003'e kadar imzalamadı. Oysa Kyoto Protokolü olsa da, olmasa da, karbonsuzlaşma, ülke ekonomisinin bir ihtiyacıdır." Avrupa Birliğine girsek de, girmesek de, bizim rüzgârımız, güneşimiz, jeotermalimiz, biyokütlemiz, Avrupa'ya göre iki misli fazla. Çok daha az bir bedelle yenilenebilir enerji kullanımına ge-

Yarış pistinde. Detay.

çebileceksen, yanlış olanı yapmaya ve doğru olanı önlemeye çalışıyoruz.

Türkiye'de enerji ihtiyacının öngörümü, geçmiş yıllardaki enerji tüketimleri üzerinden yapılıyor. Geçmiş yıllarda kullandığımız teknolojiler, Avrupa'da artık kullanılmayan çöp teknolojiler, 10 misli daha fazla elektrik tüketen tekstil makineleri Avrupa'dan 1986'da bize geldi, tekstil sanayicimiz ağır bedeller ödedi.

Günümüzde endüstrileşmiş ülkelerde geliştirilmiş, dünyada mevcut en yeni teknolojiler birim ürün veya hizmet başına 4-10 kez daha az enerji tüketmektedir. Kirliliğin önlenmesi ve emisyonların azaltılması yönünde tüm dünyada geliştirilen yeni teknolojiyi dikkate almayan bir enerji ihtiyacı belirlemesi yanıltıcı olmaktadır. Karar vericiler gerçek gereksinimimizin on misli fazlası kadar enerji üretilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

Mevcut enerji ve çevre politikaları, Türkiye'nin fosil yakıtlara olan mevcut bağımlılığını sürdürmeyi esas alıyor. Karar verme mekanizmasına gelenlerin, bakanlıklarda çalışanların kamu için çalışması lazım. Maaşını vergilerimizden alanların yurttaşlar için çalışması gerekir. Bugün kamuda görevli atanmışların çoğu nükleer, kömür, doğalgaz, petrolün ülkemizde daha çok kullanılmasını gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Kamuda çalışan ve ülkesi için en doğru olanı yapmak isteyen ama pasif görevlere atanmış kıyıda duran kamu personelinin söz etmiyorum. Kamu kuruluşlarının yetkili ve uzmanları başka ülkelerin çöplerinin bu ülkeye davet edilmesi ve bu ülkede bu çöplerin ticaretini yapan işadamlarıyla, yurtdışında onları terk edip buraya atmak isteyenlerin köprüsünü kurmamalıdır.

Şu anda ülkemizde enerji ve çevre alanlarında yapılan ve yapılamayanlardan Enerji Bakanlığı'ndaki ve Çevre Bakanlığı'ndaki tüm çalışanlar sorumludur. Çevre Bakanı ülkemizin topraklarına gömülen çöpleri görünce şaşırarak ve cezalar az olduğu için bu çöpler gömülüyor demek yerine bu çöpleri yasalara aykırı olarak gömülmesini önlemeyen ve hattâ izin veren yetkilileri sorgulamalıdır. Çevre yasasının öngördüğü cezaların hemen uygulanmaması bu çöplerin müsait olan yerlere gömülmesine verilen izin ve süre olarak algılanmış ve uygulanmıştır. Çöpleri yasa dışı yollarla bertaraf etmek isteyenler gömme işlemini bile ucuza getirmek istediklerinden bir kısım çöpler toprağın üstünde kalmış, yeterince gömmemişler. İyi saklanmış olanların hemen bulunması gerekir.

Çernobil'deki nükleer reaktör patlaması sonrası yükselen radyoaktif bulut rüzgâr yönüne gö-

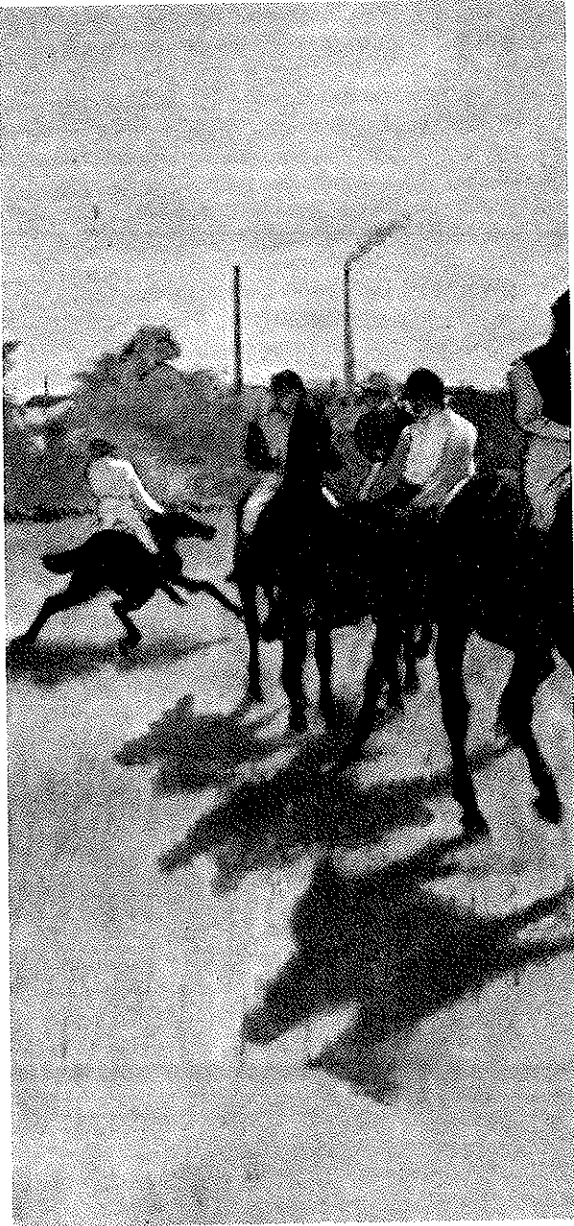
re önce İsveç'e gidiyor, orada tespit ediliyor, sonra bulut yükselip Anadolu'nun tümünün üzerine çöküyor. Bugün sadece Karadeniz Bölgesi değil Isparta dahil tüm Anadolu'da kanser ölümleri yaygınlaştı. Halbuki 200 metreden yapılacak taramalarla tüm radyoaktif serpintilerin tespit edilmesi mümkün iken Anadolu'da bu yapılmadı. Yapıldıysa da sonuçları açıklanmadı. "Bir şey olmadığını" kanıtlamak için kamu görevlisi yetkililer televizyonda çay içtiler. Bu kişilere güvenilip, bu ülkede nükleer santral nasıl çalıştırılır ve güvenli çalışması denetlenir bu da bir başka sorun.

Fransa Cumhurbaşkanı ülkesinde, Türkiye'ye Avrupa standartlarına göre daha kirlitici yatırımlar yapan iş adamlarına "Merak etmeyin, Türkiye imtiyazlı ortaklık olacak. Türkiye'deki çimento fabrikaları ve demir-çelik tesisleri uzun süre kapatılamayacak" diyor. Gümrük Birliği Anlaşmasına imza atmakla imtiyazlı ortaklığı kabul etmiş durumdayız. Yani şu anda ülkemiz Avrupa Birliği'nin içinde bir İmtiyazlı Ortak durumunda. "Avrupa Birliği'nin içine girsek mi, girmesek mi?" diyenler, dışında olduğumuzu varsayıyor ve mevcut durumdan memnunar. "Ne derlerse yapalım" diyenlerle, "Onların standartlarına uymayalım; biz, ona karşıyız" diyenler arasında Fransa ve Almanya'nın çıkarlarına hizmet ediyorlar, onların çöplerinin bu ülkeye aktarılması için altyapı oluşturuyorlar. Türkiye ne zaman Avrupa ile uyumlu bir etkileşime girse, standartlarını yükseltmeye başlasa bu barış ortamını ortadan kaldıracak konular gündeme getirilmektedir. Türkiye ve Avrupa'nın yurttaşlarını birbirinden uzak tutacak, insanî özelliklerini kullanacak kadar yakınlaşmalarına izin veremeyecek müdahalelerde bulunuluyor.

Avrupa'dan "Enerjinin Etkin Kullanımı Yasasını niye çıkartmıyorsunuz?" diye bir baskı gelmiyor; çünkü Enerjinin Etkin Kullanımı Yasası işlevine uygun olarak çıktığı anda, Avrupa'nın standart dışı çöpleri Türkiye'ye ihraç edilemeyecek. İmtiyazlı ortaklığı, Türkiye'de hurda demir-çelik tesislerini kuranlar, Kolombiya'dan ithal edilen kömürle çalışan termik santralleri Türkiye'de kurup çalışanlar tercih ediyorlar. Sugözü'nde yapılan santral Kolombiya'dan 20-30 yıl kömür almayı taahhüt etmiş ve santralde üretilen elektrik devletin alım garantisi kapsamında ve satın alınmak zorunda, elektrik satın alınmasa da, parası ödeniyor. Rusya'ya da kullanmadığımız doğalgazın parasını ödüyoruz. Enerji politikamız bu esaslarda oluşturulmuş durumda.

Gümrük Birliği kapsamında da, ülkemizde Avrupa standardında ürün üretip ihraç ederken

Avrupa'nın çöplerini almayız diyemiyoruz. Gümrük Birliği izin vermiyor; serbest ticaret olacakmış. Yani Avrupa'yla ilişkimizin şu anki mevcut durumunun sakatlığı burada. Avrupa'nın iki yüzü var. Avrupa Birliği üyesi olan ve olmak isteyenlere belli ortak standartlara ulaşmaları talep ediliyor. Enerjinin etkin kullanımı, yenilenebilir enerjiye geçilmesi talep ediliyor. Bizim de üye olup karar verme mekanizmasına girebilmemiz için uymamız gereken standartlar bunlar. Ortak dilek bu. Ama tek tek ülkeler bu ortak dileğin gereğini yaparken, yani kendi standartlarını yükseltirken, arta kalan çöplerini, Yunanistan, İspanya, Portekiz gibi yeni üye ülkelere; dahası, Tür-

Yarış Pistinde. Detay.

kiye gibi, standartları düşük olan ülkelere pazarlayıp aktarmaya çalışıyorlar. Avrupa Birliğinin Gümrük Birliği Anlaşmasının zamansız imzalanmış olması bizi bu konuda hedef hâline getiriyor. Avrupa Birliğine karşı tavrımız, AB'ye girmek veya girmemek olarak tanımlanamaz. Gerekirse Gümrük Birliği Anlaşması iptal edilebilir.

Türkiye'de bugün tüm sistemi etkileyen iki önemli eksik siyasî partiler kanunu ve seçim kanunudur. Avrupa'nın Türkiye'den talep etmesi ve kendisini de yeniden gözden geçirmesi gereken öncelikli alan seçim barajlarıdır. Eğer seçim barajları kaldırılır ve Türkiye için kalıcı çözümün enerjinin etkin kullanımı ve yenilenebilir enerjiye geçiş olduğunu dile getirenler TBMM'de temsil edilirse ve TBMM bunu kabul ederse Avrupa Birliğine üye ülkelerden ülkemize yapılan fosil ve nükleer enerji yatırımları duracaktır. Bu nedenle Avrupa Birliği'ni oluşturan ülkelerin yöneticileri Türkiye'de seçim sisteminin değişmesini ve yeni fikirlerin Parlamento'da temsil edilerek Türkiye'ye çöp teknolojilerin Avrupa Birliği üyesi ülkelere transferinin durdurulmasını istememektedirler. Siyasî partiler kanununun demokratikleştirilmesi konusunda Türkiye'ye ısrar edilmemesinin bir nedeni de uluslararası ilişki ve ihalelerde muhatap olarak bir koalisyon hükümeti yerine, tek bir kişi ve onun sözünden çıkmamaya söz vermiş danışman ve milletvekillerini görmek istemeleridir. Avrupa Komisyonu "Çevre standartlarını yükseltin, yenilenebilir enerjiye geçin, "Siyasî Partiler ve Seçim Yasalarını demokratikleştirin?" gibi taleplere öncelik vermiyor.

Siyasî Partiler Kanunu yurttaşların üye olup karar verme mekanizmalarına katılabilmesine izin vermiyorsa, insanlar geliştirdikleri düşünceleri TBMM kürsüsüne ulaştırıyorsa sorunların tanımlanması ve çözümler üretilmesi için çaba sarfetmez. Ülkemizin bugün karşı karşıya olduğu tüm sorunların çözümünü bulacak kapasite Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasında mevcuttur. Sorun üretilen çözümlerin TBMM kararlarına yansıtılmasının mümkün olmamasıdır.

Siyasî parti ve seçim kanunu işlevsiz olunca yurttaşlar insanî özelliklerini kullanıp, diğer yurttaşlarla etkileşip vardığı ortak noktalar üzerine geleceğini belirleyememektedir. Aksine birbiriyle rakip olup, kaba kuvvetin ve paranın egemen olduğu orman kanunlarına göre sığınaçağı çardağı seçmekte ve kendi tarafının diğer tarafları yenmesini beklemektedir. Böylesi ilişkiler yurttaşların eşit, özgür ve demokratik bir ülkede barış içinde bir arada yaşamasını sağlayacak koşulları ortadan kaldırmaktadır.

Geleceğin “süper güc”ü Brezilya

Zeki Yavuz

Brezilya, sekiz buçuk milyon kilometre karelik toprağıyla Latin Amerika'nın yarısını kaplıyor. Batı Avrupa'dan ve (Alaska hariç tutulursa) ABD'den daha büyük olan bu ülkede dünyanın beşinci büyük nüfusu yaşıyor

“İlk defa bu ülkenin akıl almaz genişliğini sezmeye başladım. Aslında ülkeden çok kıta demeli: üç yüz, dört yüz, beş yüz milyon insanı barındırabilecek dev bir dünya, ancak binde biri kullanılan el değmemiş bereketli toprakların altında paha biçilmez bir zenginlik. Yapılmakta olan bunca işe, inşaata, üretime ve organizasyona rağmen ülke daha gelişiminin başında. Brezilya'nın gelecekteki nesiller için önemi, en cüretkâr hesaplarla bile kestirilemez. Böylece, gereksiz bir sürü eşyam gibi, beraberimde getirdiğim Avrupalı küstâhlığı hızla ortadan kayboldu. Dünyamızın geleceğine baktığımı biliyordum.” Avusturyalı yazar Stefan Zweig, 1941'de yazdığı *Geleceğin ülkesi: Brezilya* kitabında, geride bıraktığı faşizm ve savaşın dehşetine rağmen muhteşem doğasına, ilkel, ancak huzurlu yaşamına, konuksever insanlarına hayran olduğu bu ülkeye övgüler düzüyordu (ne var ki, hümanist yazar, savaşın tüm dünyayı sardığı, faşist istilânın doruğuna çıktığı 1942 yılı başında, hayal kırıklıkları ve bunalım içinde Rio de Janeiro yakınındaki Petropolis'de karısıyla birlikte yaşamına son verecekti).

O yıllarda kırk milyonluk Brezilya, savaşın yıkımından uzakta (başlangıçtaki iyi ilişkilerine karşın, Nazi Almanyasına ve İtalya'ya 1942'de savaş açmasını saymazsak), bir “kahve ülkesi” olmaktan çıkıyor, başkan Vargas'ın Estado Novo'sunda (Yeni Devlet) hızla sanayileşiyor, kentleşiyor, enerji, madencilik, imalat, inşaat sektörleri devlet girişimleriyle katlanarak büyüyordu. Daha 1930'da Arjantin'in dörtte biri kadar kişi başına gelirle yoksul ülkeler arasındaki Brezilya, elli yıl boyunca ancak Japonya ve Finlandiya'nın aşabildiği bir hızla kalkındı. Bir dönemine “Brezilya mucizesi” de denilen, 1973'deki petrol krizine rağmen sürdürülebilir bu gelişme, “kayıp on yıl” olarak görülen 1980'lerde borç krizleri ve aylık %80'leri geçen hiperenflasyonla sekteye uğradı. Yirmi yıllık askerî diktatörlük toplumsal çalkantılar içinde 1985'de sona ererken, çare olarak denenilen anti-enflasyonist istikrar programları, neo-liberal bir yeniden yapılanmanın yolunu açtı. Bu sancılı dönüşümler içinde askerî diktatörlüğe ve neo-liberalizme direniş içinde boy veren, ülkenin en büyük sendikası (CUT), tarım işçileri hareketi (MST) ve sol muhalefetin desteklediği İşçi Partisi (PT) liderinin, hem de tüm dünyada ve Latin Amerika'da işçi hareketinin gerilediği bir ortamda, 2002'de başkan seçilmesi ise, çok farklı beklenti-

lere yol açtı. Beş yıldır tüm dünyada geniş ilgi gören, Dünya Sosyal Forumu'nun başladığı Porto Alegre'den 2001'den beri “başka bir dünya mümkün” diye dünyaya seslenen, bazen taban tabana zıt tahmin ve yorumlara konu olan Brezilya'da olanlar ve ülkenin geleceği, dışarıdan bakanlar için aslında kendilerinin ve dünyanın geleceğine dair bir ipucu bulma kaygısından ötürü büyük ilgi çekiyor. En azından bizim için bu böyle. Acaba bu yılın başında başkanlığının ikinci dönemine başlayan Lula'nın ülkesinde dünyanın geleceğine dair bir söz mü söyleniyor?

Brezilya, sekiz buçuk milyon kilometre karelik toprağıyla Latin Amerika'nın yarısını kaplıyor. Batı Avrupa'dan ve (Alaska hariç tutulursa) ABD'den daha büyük bu topraklarda, daha çok kıyı şeridinde ve kentlerde (%84) toplanan dünyanın beşinci büyük nüfusu yaşıyor. Sayılı metropoliten bölgelerden Sao Paulo (18,5 milyon) ve Rio de Janeiro (11,5 milyon) ile birlikte 190 milyonluk bu nüfusun yarısı çalışma çağında. Brezilya ekonomisi, bir trilyon dolara dayanan (2006 tahmini: 966 milyar dolar) millî gelirle (GSYİH) dünyada onuncu sırada. 1980 öncesindeki gibi dünyada en büyük üreticisi ve ihracatçısı olduğu kahve, artık ihracat gelirinin üçte ikisini değil, küçük bir yüzdesini (%2,5) oluşturuyor. İhracatının yarıya yakını (%40) birinci ya da ilk sıralarda geldiği şeker, portakal suyu, sığır (170 milyon büyük başla dünyanın en büyük sürüsü Brezilya'da), domuz ve tavuk eti, soya, tütün, muz, karabiber, mısır gibi tarımsal ürünler. Sanayi üretimi tarımı geçeli kırk yıl, mâmul mallar ihracatı kahveyi geride bırakalı otuz beş yıl olmuş. Minas Gerais'da 1815'de demir, kireçtaşı ve kömür işlemeyle başlayan demir-çelik sektörü, şimdi demir cevheri ihracatında dünyada ikinci (15 milyar dolarlık cirouyla dünyanın ikinci büyük maden şirketi Companhia Vale do Rio Doce, CVRD, geçen yıl Çin'e 55 milyon ton demir cevheri sattı). Petrokimyada, Meksika'lı Pemex ve Venezuela'lı PDVSA ile birlikte bölgenin üç petrol devinden biri olan Petrobras (cirosu 56 milyar dolar), geçen yıl ülkenin petrolde kendine yeterli hale gelmesini sağladı. Derin denizlerde uzmanlaşan ve günde iki milyon varil petrol üreten şirket, aralarında Türkiye'nin de olduğu ülkelerde sondajlara ve ihracata yönelirken (Lula'nın ileride OPEC'e girme isteği biliniyor), bir yandan da şeker kamışından etanol ve diğer biyoyakıtlarla, alternatif

Yarışlarda bir araba. Tuval üstüne yağlıboya. 1870-1873

enerjilerde öncülük yapıyor (ülkede taşıtların dörtte üçü etanol kullanabiliyor). Brezilya dünya etanol ihracatının da yarısını elinde tutarken, yirmi yıl içinde petrol ihtiyacının onda birini karşılamayı hedefliyor*. Ekonominin bir başka temel taşı, Sao Paulo'nun ABC sanayi bölgesinde toplanan ve yılda iki buçuk milyon (2007) taşıtın üretildiği yabancı sermaye ağırlıklı otomotiv endüstrisi. Çimento, ilaç, elektrikli aletler, beyaz eşya, tekstil, kâğıt gibi önde gelen diğer sektörlerin yanında bir başka büyük ihracatçı, Boeing (ABD), Airbus (AB), Bombardier (Kanada) ile birlikte dört büyük sivil uçak üreticisinden biri olan Embraer. Askeri uçak da üreten şirket (motorları ABD'li General Electric'den geliyor), savaş gemileri yapan, yeni bir nükleer denizaltı projesi sürdüren diğer üreticilerle beraber, ki Brezilya dünyanın beşinci büyük silâh satıcısı, 1860'lardaki Paraguay savaşından beri büyük bir savaşa girmemiş ordunun kendine yeterliliğini sağlıyor.

Öte yandan sanayileşme, hayvancılık ya da tarım faaliyetleri nedeniyle uğradığı büyük kıyıma rağmen (1970'den beri Türkiye büyüklüğünde bir alan orman olmaktan çıktı), dünyadaki yağmur ormanlarının yarısını, tatlı su kaynaklarının beşte birini ve yüz binlerce hayvan ve bitki türüyle dünyanın en büyük biyolojik çeşitliliğini barındıran Amazon ormanlarının yüzde altmışı Brezilya'da. Tüm çevre tehdidine karşın Amazon havzasının muazzam hidroelektrik potansiyeli (enerji tüketiminde dünyada sekizinci olan Brezilya, 1990'ların ortasından beri zaten hidroelektrik enerji üretiminde üçüncü sırada) ve henüz Kuzey Amerika'daki mekanizasyon düzeyine ulaşmamış tarımın gelişme payı da hesaba katılmalı.

Peki bu muazzam kaynaklar kapitalist dolaşım ilişkileri içinde ne ifade ediyor? Örneğin, aralarında Latin Amerika ve Afrika ülkelerinin olduğu 60 kadar kahve üreticisine, 91 milyar dolarlık dünya kahve pazarından ancak 9 milyar dolar kalıyor. Aslan payını Nestle, Kraft, Procter & Gamble, Sara Lee ve Tchibo gibi ABD ve AB şirketleriyle süpermarket zincirleri alıyor. Lula'nın Hindistan'ı yanına alarak, çöken DTÖ Doha görüşmelerini canlandırmak istemesi, ABD ve AB ile masaya oturarak "adil ticaret"i, tarım ürünlerinde gümrük duvarlarının indirilmesini gündeme ta-

şması bundan. Brezilya'nın dünya ekonomisine entegrasyonu, neoliberal programlar sonrasında artmış durumda (2004'de dış ticaretinin milli gelire oranı %40). İhracatı 2001-2007 arası ikiye katlansa da dünya ticaretindeki payı yirmi yıldır pek değişmedi (ithalatta %0,8, ihracatta %1,1). Ticaretinin yarısını ABD (2007'de %20) ve AB (2007'de %24,4) ile yapıyor. İthalatta ABD, Arjantin ve Almanya, ihracatta ABD, Arjantin ve Çin başı çekiyor ve dış ticareti 2001'den beri fazla veriyor (2007'de 45 milyar dolar).

Öte yandan Ocak ayında Venezuela ve Arjantin'le birlikte duyurulan Gran Gasoduto del Sur (Venezuela petrolünü Amazonlardan geçirerek tüm kıtaya dağıtacak, 23 milyar dolara 2009-2017 arasında yapılması planlanan dünyanın en uzun petrol boru hattı) gibi dev alt-

yapı projeleri, Nisan ayında katılacağını açıkladığı ve bölgede Dünya Bankası ve IMF'ye alternatif olabilecek Banco del Sur ("Güneyin Bankası"na başlangıçta Venezuela 1,4 milyar dolar, Arjantin 350 milyon dolar vermeyi planlıyor; bu iki ülkenin 31,3 ve 37,5, Brezilya'nın ise 110,5 milyar dolar döviz rezervi var) ve nihayet 1991'de kurulan ve geçen yıl Venezuela'nın da katıldığı Mercosur'un (Güney Ortak Pazarı) tüm kıtayı —Meksika ve Panama hariç— kapsayan, AB'yi model alan Unasur'a (Güney Amerika Milletler Birliği) doğru evrilmesi bölgesel entegrasyonda dikkate değer gelişmeler.

Ülkedeki bazı toplumsal göstergeler ise, üretim ilişkilerindeki güç dengeleri ve paylaşımın çizdiği bir başka tabloyu ortaya koyuyor. Kişi başına milli gelir, sağlık, eğitim gibi kriterleri de içeren BM İnsani Gelişim Endeksine (HDR 2006) göre Brezilya, ancak 68. ya da 69. sırada. Asıl çarpıcı olan (aslında "mucize"nin de püf noktası), 1960'lardan beri bozulan gelir dağılımı ve 0.57-0.58 civarındaki Gini katsayısıyla son on ülke arasında olması (Lula döneminde Bolsa Familia gibi yoksullara yardım programlarıyla küçük bir düzelme olsa da). Kalabalık kentlerde geniş halk kesimleri, favela denilen teneke mahallelerde (Rio ve Sao Paulo nüfusunun üçte biri) işsizlik ve yoksullukla boğuşarak, çete savaşlarıyla, polis kurşunlarıyla içiçe yaşıyor (yalnız Rio de Janeiro'da yılda altı bin cinayet işleniyor; son 25 yılda "şiddet" sonucu bir milyon kişi öldü). Kırsal alanlarda ise, ekilebilir toprakların üçte ikisi, nüfusun yüzde üçünün elinde. Tüm çiftlik sahiplerinin %1'i (on bin dönümden büyük toprağı olanlar), çiftlik arazilerinin %39'unu ellerinde tutuyorlar. Bölgenin en büyük sosyal hareketi MST, bir buçuk milyon topraksız tarım işçisiyle, yirmi yılı aşkın süredir bu yapıya karşı toprak reformu mücadelesi veriyor ve işgallerle adalet arıyor.

Brezilya, gerçekten "geleceğin ülkesi" mi? Yoksa eski bir deyişteki gibi, hep öyle kalacak mı? Tarık Ali'nin sözünü ettiği "Karayip korsanları" arasına girip, Güney Amerika'daki "umut eksenini" omurgası olabilir mi? Doğum sancıları çeken ve dünyanın beşinci büyük ekonomisi olacak Unasur, ör. Meksika'yı NAFTA yerine kendi çekim alanına sokabilir mi? Tek kutupluluktan çıkmakta olan dünyada, Brezilya başka bölgeler-

de ittifaklar arayıp gerçekten dünyanın gidişine, emperyalizmin ve neo-liberalizmin hegemonyasına karşı etkili bir müdahalede bulunabilir mi? Yoksa tam tersine, Lula'nın, PT, CUT, MST ve diğer sol güçlerin, elleri kolları "piyasanın görünmez eliyle" bağlanmış mı? Dahası, bazı eleştirenlerin iddia ettiği gibi, Lula ve PT yönetimi, bir "seçim partisine" dönüşüp yolsuzluklara gömülerek ve hükümet olmak için sermayeyle ittifaka girerek neoliberal programı klâsik sermaye partilerinden de cüretkârca uygulamayı sürdürecektir mi? Sorular ve beklentiler daha da uzatılabilir, ancak bunların düşünülebilir olması bile bölgedeki ve Brezilya'daki sınıf mücadelesinin canlılığına işaret ediyor. Yanıtı kuşkusuz Yirmi Birinci Yüzyıl'ın başında âdeta eski yüzyıllardan gelen bir partiyi, tarım işçileri, kilise taban cemaatleri gibi hareketlerin desteğiyle iktidara taşıyan ve de orada tutan yoksul yığınların, örgütlü emeğin kararlılığı ve yaratıcılığı belirleyecek. Ancak şimdiden denebilir ki, Latin Amerika'dan esen umut rüzgârları, Brezilya olmaksızın dünya ölçeğinde taşları oynatamayacak.

Brezilya'nın bugününü anlamak için, ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal mirasına bakmak iyi bir başlangıç noktası olacak. Bu yazıda, Brezilya'nın beş yüz yıllık tarihinin özellikle 19. Yüzyıl'dan sonrası, sermaye birikimi ve dünya ekonomisine entegrasyonu açısından üç dönemde ele alınacak*: 1) Birincil mallara dayalı ihracat ekonomisi, 2) İthal ikameci sanayileşme dönemi, 3) İhracata dönük neo-liberal dönem. Yayınlayacağımız bir sonraki yazıda ise, Lula'nın başkanlığı (2002) sonrası gelişmeler, ülkedeki toplumsal muhalefetin potansiyeli ve sorunları, tarihi bağlamında ve çeşitli özgüllükleriyle işlenecek.

SÖMÜRGE DEN ESKİ CUMHURİYETE: ŞEKER, ALTIN VE KAHVE

Pedro Alvares Cabral, 1500 yılında Brezilya'nın kuzeydoğusuna ayak bastığında, altı yıl önce Papa'nın metal mührünü taşıyan İspanya ve Portekiz krallıkları arasındaki Tordesillas Anlaşması'na göre, 46. boylamın doğusundaki bu toprakların kendi payına düştüğünü biliyordu. Bu kıyılarda barış içinde yaşadıkları anlaşılan birkaç milyon yerlinin payına ise savaş, göç ve salgın hastalıklar düşecek, 19. Yüzyıl ortasında sayıları yüz bine inecekti (Peru, Bolivya, Guatemala gibi ülkelerin aksine, bugün Brezilya'da, çoğu Amazonlarda kalan üç yüz bin yerlinin önemli bir ağırlığı yoktur). Portekizliler, aradıkları değerli madenleri bulamayınca iki yüz yıl tropikal ormanlarla kaplı kıyı şeridinden, Bahia, Pernambuco gibi kuzeydoğu eyaletlerinden kereste taşıdılar, şeker kamışı ektiler, rafine-riler kurdular. Plantasyonlarda, köleleştirilen yerlileri ve 1560'dan itibaren Afrika'dan getirdikleri köleleri çalıştırıyorlardı. Zamanla tek ürünle kaplanan ve 17. Yüzyıl ortasına dek (bir dönem Hollandalı Batı Hint Şirketinin elinde) en büyük şeker üreticisi olan bölge, üretimin Antillere kayması ve Portekizli Bandeirantes çetelerinin Minas Gerais (Genel Madenler) eyaletinde, altın ve elmas bulmasıyla terkedildi ve kuraklaştı (bugün de Brezilya'nın en yoksul eyaletleri kuzeydoğudadır). Güneyde 18. Yüzyıl boyunca kısa sürede Ouro Preto gibi yüzbinlerce kişilik maden kentleri doğdu (altın tükenince buradan da geriye maden çukurları,

terkedilmiş evler ve sömürge sanatı örneği kiliseler kalacaktı), ülkenin başkenti 1763'de Salvador de Bahia'dan, Rio de Janeiro'ya taşındı.

Napolyon'un İspanya'yı fethinin ardından gelen 1820 İspanyol devrimi ve Latin Amerika'daki bağımsızlık dalgası, kıtadaki güç dengelerini altüst etti. İspanyol bölgesindeki Libertador'lardan Simon Bolivar, Kolombiya, Venezuela, Ekvator'u ("Büyük Kolombiya"), San Martin, Arjantin'i, Bernardo O'Higgins, Şili'yi özgürlüğüne kavuşturacak, ancak pan-Amerikan idealler, kıtanın büyüklüğü, Katolik, yoksul beyaz nüfusun edilgenliği ve yerlilerin (Meksika hariç) kayıtsızlığı karşısında gerçekleşmeyecekti. Brezilya'da ise, Portekiz aristokrasisi ve kurumlarının bölünmesi sonucu, 1822'de kraliyet ailesinden Dom Pedro imparatorluğunu ilan etti. Ülkenin bağımsızlığını pratikte İngiliz donanması sağlamış, İngiltere anlaşmalarla çıkarlarını sağlamlaştırarak, Avrupa'ya batı yarımkürede müdahale ve sömürge hakkı tanımayan yayılmacı Monroe Doktrinini (1823) açıklayan ABD'nin ardından, yeni devleti tanıdı.

İber sömürgeciliğinin yerini İngiltere'nin alması kıtada kapitalist ilişkilerin belirleyiciliğini artırdı. Toprağın serbestçe alınıp satılmasını, yerlilere ve kiliseye ait toprakların tarıma açılmasını sağlayan 1850 Toprak Kanunu, 19. Yüzyıl'ın ilk yarısından itibaren Rio de Janeiro'dan başlayarak Sao Paulo ve Parana eyaletlerinde orman arazilerine yayılan, yüz yıldan fazla sürecek kahve egemenliğinin önünü açıyordu. 1880-1919 arası Amazon bölgesi dünyanın en büyük kauçuk sağlayıcısı oldu (sonraları Güneydoğu Asya'nın seri üretim yöntemleriyle rekabet edemedi), gıda, tekstil gibi dayanıksız tüketim malları üreten ilk sanayi kuruluşları ortaya çıktı. Gene de, serbest ticaret yanlısı tüccar ve çiftçilere, liberal orta sınıf kurumlara karşın ülke, nehir ve liman çevreleri, katır kervanlarının güzergâhı dışında dünyadan kopuk bir tarım ülkesiydi. Çiftliklerde, köleler ve daha çok (gizli bir ırkçılıkla) Avrupa'dan getirilen beyaz işçiler çalıştırılıyordu. Nüfusun çoğunluğunu (1800'de üçte ikisi) oluşturan ve 19. Yüzyıl ortalarında sayıları üç milyonu bulan Afrika'lı köleler yalnızca huzursuzluk yaratmıyor (ör. Sudan'dan Bahia'ya getirilen Müslüman köleler 1807-1835 arası dokuz kez başkaldırdı), kapitalist iç pazarın gelişimini de engelliyorlardı. Özgür emeğe göre, kölenin üretkenliği düşük, satın alınması, yetiştirilmesi ve idâmesi daha pahalıydı. İngiltere'nin de baskısıyla köle ticareti, (ABD'nin güneyi gibi) gecikmeli olarak 1851'de yasaklandı (dünyada yasaklanması 1815), kölelik ise 1888'de kaldırıldı. Kölelerin bir kısmı güneydoğudaki merkez-lere göçü hızlandırırken, 1855-1874 arasında sayıları çeyrek milyonu bulan Avrupa'lı göçmenlerin akımı hızlanacak (1875-1960 arası beş milyon kişi), bu göçmenler, sanayi sermayesiyle birlikte gelişen işçi sınıfına Marksist görüşleri de taşıyacaklardı.

Ücretli emeğin serbest kalması, 1873 dünya krizine rağmen, 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında yabancı yatırımların artması, altyapıdaki gelişmeler (1855'den itibaren demiryolları), kilise ve ordu içindeki tartışmalarla dayanakları zayıflayan monarşi, 1889'da kansız bir darbeye devrildi. Eski Cumhuriyet (1889-1930), gevşek bir federal yapıda, café com leite (sütlü kah-

ve) denen, Sao Paulo kahve oligarşisiyle Minas Gerais'deki hayvancıların çıkarlarına dayalı bir politika izleyecekti. 1930'lara kadar kahve kültürü güneydoğuda, şeker kamışı ve pamuk da kuzeydoğuda yoğunlaşmıştı. Birinci Dünya Savaşı öncesi ticaret hadleri genelde hammaddelerden yanaydı. Dünyadaki kahvenin 1911'de %80'ini üreten Brezilya'nın ihracat gelirinin dörtte üçü kahve fiyatlarına bağlıydı ve yoksul, seyrek nüfusu, zayıf altyapısıyla (1930'da 70 bin milik yolun, yalnız 566 mili asfalt) başlıca ABD (1928'de ihracatın %45'i, ithalatın %26,6'sı), İngiltere, Almanya, Fransa ve Arjantin'le ticaret yapıyordu. ABD, 1880-1913 arası Latin Amerika'ya ihracatını yedi kat arttırmış, savaş sonrası (1917'de) rakipsiz kaldığı bölgede, ticaretin yarısını ve ekonomik egemenliği —Arjantin dışında— silâh zoru, resmî işgâl olmaksızın eline geçirmişti. Brezilya, kahve arzını ve fiyatını, dış finansmanla ve stok tutarak kontrol edebiliyordu. Elde edilen gelir yeni plantasyonlara yatırıldığında, arz artışı, düşen fiyatlar, ek destek ve borçlanma döngüsü, ekonominin mevcut birikim modeliyle kendi ayakları üzerinde durmasını engelliyordu. Nitekim 1929 dünya ekonomik krizinde hızla döviz rezervleri tükendi, stok artışı ve talep yetersizliği kahve fiyatlarını çökertti (1929'da 11 pence iken, 1931'de 4 pence). Dünya ticaretinin %60 gerilediği bir ortamda üç yılda ihracat geliri üçte bire düştü, ithalat %70 azaldı. İflas, işsizlik, yoksulluk, orta sınıflarda ve kentlerin işçi kesimlerinde yaygın hoşnutsuzluk ortamında, 1920'lerde Eski Cumhuriyete ve kahve oligarşisine karşı pozitivist modernleşmeci bir anlayış ve ulusal demokratik taleplerle başarısız isyanlara girişen "tenentes" (teğmenler) hareketinden de esinlenen milliyetçi Rio Grande do Sul valisi Getúlio Vargas, 1930 seçimlerini yitirmesine karşın askeri bir isyan başlattı, ardından generallerin de onay vermesiyle iktidara geldi.

O zamana dek Brezilya ekonomisine damgasını vuran, sömürgecilerin merkantilist arayışlarıyla başlayan ve Avrupa ticaret sermayesinin yönlendirdiği, tarımsal mallar ve kıymetli maden ihracatının ardışık evreleri olmuştu. Avrupa sanayisine girdi sağlayan kapitalizm öncesi dönem, İngiltere'nin hakimiyetindeki uluslararası ekonomik sistemin hareketlerine ve Avrupa kapitalizminin doğuşu sırasındaki iş bölümüne bağlıydı. Liberal bütçe, para, ve ticaret politikaları, laissez-faire (bırakınız yapsınlar) karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı, İngiliz sermayesinin altyapıda, sanayi tesislerinde, finansal hizmetlerde ve kahve ihracının pazarlanmasında hakimiyetini kolaylaştırıyordu. Sıkı para politikalarına karşın dünyadaki eğilimi izleyerek ekonomi 1920'lerde hızla büyüdü, sanayileşme ve kentleşme artmaya başladı. Uluslararası pazara yüksek düzeyde bağımlılığın, ki yerli sanayi de, yatırım malları ithali için kaynak yaratan ihracatın performansına bağlıydı, doğal sonucu olan çöküş, yerli aktörleri önlemler düşünmeye sevkederken, şokun etkisiyle inisiyatif, gelişen sanayi sermayesi alacaktı.

"YENİ DEVLET" TEN "BREZİLYA MUCİZESİ"NE: İTHAL İKAMECİ SANAYİLEŞME

Onbeş yıl aralıksız iktidarda kalacak Vargas, elde kalan 70 milyon çuval kahvenin (üç yıllık dünya tüketimi) 1931-1938 arası imha edileceği Brezilya'da, ABD'deki New Deal benzeri devlet müdahaleleri ve korumacı önlemlerle, sosyal güvenlik sistemi, gizli oy, kadınlara oy hakkı, yargı bağımsızlığı gibi reformlarla (1934 anayasası) krizin etkilerini hafifletmeye, bir yandan da 1932'de isyan çıkarmış coronelismo'yu ("albay" denilen tarımın güçlü patronları) geriletmeye ağırlık verdi. 1933-1936 arasında, yatırım ve sermaye malları ithalatında düşüşe rağmen, mevcut kapasitenin kullanımıyla, güneyde kahveden pamuğa geçiş ve yeni pazarlar bulunmasıyla ekonomi, yıllık %8 büyüdü (pamuk %25, tekstil %16,8). Sanayileşmeyle gelişen sınıflar ve krizin keskinleştirdiği çelişkiler, dünyadaki kutuplaşmanın da etkisiyle (Brezilyalı komünistler, sokaklarda faşist Integralismo hareketiyle çatışıyor, 1935'de, eski bir tenente olan Luis Carlos Prestes'in önderliğinde başarısız bir askeri ayaklanma başlatıyorlardı) çok geçmeden Vargas yönetimini daha net bir çizgiye sürükledi.

Vargas, komünist komplo bahanesiyle 1937'de (adını Portekiz'deki Salazar faşizminden alan) Estado Novo'yu (Yeni Devlet), kendi yetkilerini arttıran, yasaama özerkliğini kaldıran, partileri kapatan, eyalet yöneticileri ve belediye başkanlarının atanmasını, sansürü, ölüm cezasını getiren, öte yandan sosyal hükümleri koruyan, eğitim, kültür, ailenin korunması haklarını veren yeni bir anayasayla birlikte ilan etti. Merkezi yönetimi güçlendirmesine rağmen, tarımın en önemli gelir kaynağı olduğu eyaletlerde, büyük toprak sahiplerine dokunmadı (eski güç ilişkileri 1950'lere dek sürdü, toprağın büyük çapta yeniden dağıtımı hiç gerçekleşmedi). İş günü süresi ve asgari ücretin düzenlenmesi gibi popülist önlemlerine sanayi kentlerinde işçilerden destek almasına karşılık, sendikaları korporatist bir kontrol altında tutarak grevlere izin

vermedi, radikal işçi hareketini ezdi, 1950'lere dek nüfusun yarısının okuma yazma bilmediği ülkede basını sansürledi. Kırdan kente göç eden kitlelerin kontrollü biçimde üretim sürecine sokulması, hızlı büyümenin asli unsurlarından biriydi. Bu dönemde, farklı sınıfları ve grupları yapısal dönüşüm programı etrafında birleştirmenin siyasi aracı olan milliyetçilikle beslenen aktif bir devlet, sermaye birikiminin ana kurumu oldu. İthal ikamesine yönelik bir plan doğrultusunda (SSCB'nin krizden etkilenmemesi, en büyük sanayici birliği FIESP de dahil, her kesimde planlamanın prestijini arttırmıştı) stratejik sektörlerde devlet girişimleri, bütçe ve para politikaları, yabancı sermaye kontrolleriyle iç pazara yönelen ulusal şirketlere öncelik verildi.

1945'te dünyada esen özgürlük rüzgarlarıyla, komünist partiye de izin veren,

Yarışlarda bir araba. Detay.

tüm organlara seçimle gelme, yasalar önünde tam eşitlikle hak ve özgürlükleri genişleten yeni bir anayasadan, Vargas'ın siyasal af ilanı ve sendikalarla gelişen ilişkisinde tedirgin olan ordunun, iktidara el koymasıyla geçirilen bir ara dönem sonrasında, Vargas'la (1951'de yeniden seçildi) sürdürülen program, tarımdan sanayiye kaynak aktarımı ve yabancı sermaye kullanımıyla tekstil, ilaç ve otomotiv endüstrisini, Amazona ulaşan yeni karayollarıyla madencilik ve ormancılığı, dev tarım-sanayi kompleksleriyle mekanize tarımı geliştirecek, gıdada ithal ikâmesi tamamlanacaktı. Vargas'ın ordu zoruyla 1954'deki intiharından önce son girişimi ise, dev petrol şirketi Petrobras'ı kurması oldu.

Başkan Kubitschek (1956-1960), Programa de Metas ile yarı mâmul ve dayanıklı tüketim malları üretimine ve muazzam bir altyapı hamlesine odaklanarak, modernizmin abidesi yeni başkent Brasília'yı, kent plancısı Lucio Costa ve mimar Oscar Niemeyer'e 41 ayda kurdurdu (1960). Öte yandan dış koşullar değişmiş, genişleyen ABD sermayesi gelişen Brezilya iç pazarına yönelmişti (1966'da 300 firmanın 1 milyar dolarlık yatırımı vardı). Ulusal sermayenin, sınırlı kaynakları ve geri teknolojiyle bocalaması, 1950'lerde kahve gelirlerinin gerilemesi (1966'da ihracatta payı hâla %60'dı), hızlı gelişimin getirdiği enflasyonist baskılar, ithalatın kısıtlanması, büyüme oranında düşüş ve 1959'da dış borçların bir milyar doları aşmasıyla IMF devreye girdi. Ancak Kubitschek, devalüasyon, petrolde devlet tekelinin, yakıt, gübre, tahıl desteklerinin kaldırılması gibi istekler karşısında anlaşmayı reddetti. İşçi ücretlerindeki reel artışa karşın büyük bölgesel dengesizliklerle yükselen hoşnutsuzluk ve 1961'de ekonomide gerileme siyaseti dalgalandı. Yeni başkan Quadros'un istifası, sol eğilimli Joao Goulart'ın başa geçmesi, IMF'ye direnişi sürdürmesi, 1962'de ABD'yi Uluslararası Kahve Sözleşmesine ikna etmesine karşın kahveye gelen vergilerle bu çabanın boşa çıkması, 1963'deki zorunlu devalüasyon, Planlama Bakanı, ithal ikâmecî modeli kuramsallaştıranlardan, kalkınma iktisatçısı Celso Furtado'nun hazırladığı, uluslararası sermayenin beklentilerinin (memur maaşlarını düşürme, bütçe açığını kapatma, daha çok devalüasyon) aksine büyüme ve düşük enflasyonu birlikte hedefleyen Plano Trienal'in başarısızlığı (enflasyon %80'i buldu), Goulart'ın halkın desteğiyle toprak reformuna yönelmesi, sonunda sermayenin, tüm bu reformcu girişimlerin birkaç yıl önce Küba'da olduğu gibi devrimle sonuçlanmasından korkmasıyla 1964 darbesiyle noktalandı.

Latin Amerika'da on beş yıl sürecek askeri darbeler dizisinin ve Brezilya'da yirmi bir yıllık askeri dönemin başlangıcında General Castelo Branco (1964-1967), ABD ile sıkı ilişkileri olan Planlama Bakanı Roberto Campos'a PAEG (1964) planını hazırlattı (ABD, Goulart karşıtı kampanyaya verdiği parayla, darbe sırasında kıyıda savaşı gemileriyle, son yıllarda belgelendiği gibi CIA'nın akıl hocalığıyla darbecileri desteklemiş, askeri hükümeti hemen "demokratik güçler"in başarısı diye tanımıştı). Enflasyon

ve bütçe açığını denetleme amacıyla Merkez Bankası kuruldu, devlet tahvilleri enflasyona endeksledi, sıkı para ve kemer sıkma politikaları eşliğinde krediler üretkenlik kriterine göre sınırlandı, ömür boyu istihdam kaldırıldı, işten atılanlar için maaşlardan kesilen vergilerle bir fon oluşturuldu, toprak reformu rafa kaldırıldı, hükümet denetimindeki sendikalara baskı yoğunlaştırıldı ve reel ücretler düşürüldü. Ekonominin durgunluğa girdiği ilk yıllarda, "gerekli müdahaleleri" yapıp kışlaya döneceğini söyleyen "ılımlı" Branco ile "devrimin" sonuna kadar götürülmesini isteyen, soğuk savaş ideolojileriyle donanmış "sertlik yanlıları" arasındaki çekişme, 1965'de muhalefetin eyalet seçimlerindeki başarıları karşısında ikin-cilerin lehine sonuçlandı.

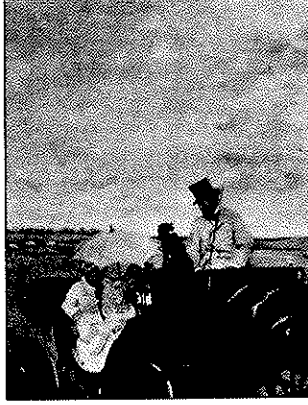
Askeri yönetimin bildirilerinin sürekli anayasayla gelişmesi sonucu generaller, seçici bir kurulun belirleyeceği başkana kanun hükmünde kararname yetkisi veren, iki parti dışında (biri resmi ARENA, öbürü icazetli muhalefet MDB) tüm partileri kapatan, seçimleri eyalet düzeyiyle sınırlayan (en büyük 500 yerleşimde seçimi engelleyen), yargı özerkliğini, toplantı ve gösteri özgürlüğünü kaldırarak, "kamu güvenliği" için askeri polisi kuran, her alanda gözetim bürokrasisi yaratan bir anayasa (1967) yaptılar. İki yıl sonra bununla da yetinmeyerek, anayasaya olağanüstü hali, ölüm ve sürgün cezalarını, gözaltılarda hakim zorunluluğunu dondurmaya, özel askeri mahkemeleri, seyahat özgürlüğüne kısıtlamaları eklediler. Mareşal Costa e Silva ve eski gizli servis şefi General Medici (1967-1974) döneminde grev yapan işçileri, sokak protestolarına ya da şehir gerillacılığına kalkışan öğrencileri, onları destekleyen Katolik grupları, kısaca tüm muhalefeti ezecek yeni ordu birimleri kuruldu, eski başkanlar dahil binlerce kişiye siyasî yasaklar getirildi, basına sansür uygulandı, on binlerce kişi yargısız hapse atıldı, işkenceden geçirildi. Toplumsal muhalefetin tamamen susturulmasıyla birlikte, Maliye Bakanı Delfim Netto'nun (1967-1974) yönetiminde fiyat ve ücret denetimi sürdürüldü, borsa kuruldu, gradualismo (ılımlı geçişçilik) ile, ücretlerin bastırılmasıyla artan kârlardan, ihracat ve yabancı sermaye girişinden gelen fonlarla, yatırımlar, para arzı ve krediler kademeli olarak arttırıldı. Bu dönemde yarısı Brezilya, Arjantin ve Meksika'ya giden ABD'nin bölge yatırımları, 1970'de 15 milyar dolardan 1981'de 38 milyar dolara çıkacaktı (ABD'li şirketler 1970'lerin sonunda otomotiv sektörünün %90'ına hâkim oldular). Ayrıca Kennedy yönetiminin Castro'ya karşı başlattığı 22,3 dolarlık Alliance for Progress (İlerleme İçin İttifak) yardım programı da ek fonlar sağlıyordu. Devlet kilit sektörlerde varlığını sürdürerek, devlet girişimleri, çok uluslu ve ulusal özel şirketler arasındaki üçlü iş bölümünü düzenledi. Askerî dönemin en baskıcı kesitinin, büyümenin %10-12 olduğu 1968-1974 arasındaki "Brezilya mucizesi" ile örtüşmesi, aynı zamanda devletin emek ve her türlü muhalefet üzerindeki tahakkümünün semaye birikimi açısından işlevselliğini sergiliyordu.

İthal ikâmecî inisiyatif, 1973 ilk petrol krizinde bü-

yüme oranları düşmesine karşılık, sanayinin dikey bütünleşmesini (karmaşık sermaye mallarının yerli üretiminden kilit girdilere, petrol ve diğer yakıtlara) amaçlayan II. Ulusal Kalkınma Planı ile sürdürülebildi, yeni yatırımlarla (haberleşme, hidroelektrik santraller, madencilik ve imalat, atom enerjisi) ve daha fazla ihracatla bir süre daha hızlı büyüme sağlandı (1971-73 %12, 1974-76'da %8 ve 1977-79'da %6'ya yakın). Ancak devlet girişimleri, fiyatlarını özel sektörü destekleme ya da enflasyonla mücadele amacıyla düşük tuttuğundan yeni projelere kaynak bulamıyor, daha fazla petrodolara başvuruyorlardı (bu ilişkilerin pragmatik sonucu, dış politikada ABD, İsrail yanlısı tavrın dengelenmesi oldu), dış borçlar hızla artıyordu (1973-79'da yılda %25,8). ABD'deki faiz oranlarının tetiklediği 1982 uluslararası borç krizi (Meksika'nın dış borcunu ödeyememesi ardından 33 ülke erteleme için başvurdu) ve ekonomide gerileme, Brezilya ekonomisini artık kısa sürede kurtulamayacağı bir krize soktu. Dış borçları on bir yılda on misline (1983'de 350 milyar dolar) çıkmış tüm Latin Amerika ülkeleri gibi, en borçlu ülkelere Brezilya'da da gelişme dinamiği tıkanıp, devletin mali kapasitesi tükendi, fiyatlar tavana vurarak 1980'lerin sonunda hiperenflasyona (1980'de %100, 1983'de %200, 1987'de %500), durgunluğa, üretim ve doğrudan yabancı yatırımlarda keskin düşüşlere yol açtı. Reel asgarî ücretin 1980'ler boyunca ciddi düşüşü, dünyanın en kötü gelir dağılımına sahip beş ülkesinden biri olan Brezilya'da yoğun bir grev dalgasına neden oldu.

Askerî yönetim, 1984'de milyonlarca Brezilyalı'nın başkanı doğrudan seçmek için sokaklara dökülmesine rağmen seçmenler kurulunun seçtiği bir başkana (daha doğrusu, onun ani ölümü üzerine, gene askerlerin desteğini alan Jose Sarney'e) Haziran 1985'de görevi devretti ve (geçiş çok daha uzun sürecek olsa da) askerî dönem resmen kapandı.

Sonuç olarak, 1929'daki Büyük Bunalım, savaş ve hemen sonrasında uluslararası sermayenin bölgeye odaklanmaması, Brezilya'da devletin güçsüz özel sermayenin yerine doğrudan bir rol alarak, ekonomiyi merkezileştiren, korumacı duvarlar arkasında yerel sanayi sermayesi birikimini sağlayan, dış şokların etkilerini sınırlayan ve 1980'lere dek uzanan uzun bir ithal ikâmecî dönüşüm ve kalkınma hamlesini başlatma fırsatı vermişti. Ancak uluslararası sermayenin 1950'lerde yeniden yapılanmasıyla yabancı yatırımların artması, bir yandan ithal ikâmecî sanayinin yerel temellerini zayıflatır, karar süreçlerini çokuluslu şirketlere kaydırırken, devlet girişimlerinin özel sermaye birikiminin alanını daraltması, sanayileşmenin getirilerinin adaletsiz dağıtımı ve gelişen işçi sınıfının kârlar üzerindeki baskısı, artan kaynak sorunları, dış borç krizi ve enflasyon, ithal ikâmecî birikim modelinin arkasında duran devletin bu kabiliyetini tüketerek yeni bir birikim sürecinin önünü açtı.

Yarışlarda bir araba. Detay.

ASKERİ DİKTATÖRLÜKTEN LULA'NIN SEÇİLMESİNE: NEO-LİBERAL DÖNÜŞÜM

Latin Amerika'nın mali krizine çözüm, Washington'da bütçe disiplini, yüksek getirili alanlara kamu teşvikleri, yaygın vergi tabanı, serbest faiz ve kur, ticarette ve yabancı sermaye yatırımlarında liberalleşme, özelleştirme, deregülasyon, mülkiyet hakkının korunması diye özetlenen "Washington uzlaşması"yla öneriliyordu (Williamson, 1989-1990). ABD (Reagan) ve İngiltere (Thatcher) yönetimlerinin öncülüğünde 1979-1981'den beri oluşturulan bu politikalar, dış borçlanmanın koşulları olarak tüm dünyada IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazine

Bakanlığının dayattığı neo-liberal "yapısal uyum programları" ve "istikrar" paketlerinin temeli olacaktı. Enflasyonu düşürme ve istikrardan öte kapsamlı bir yeniden yapılanma ve birikim modelini hedefleyen "uzlaşma", 1990'larda toplumsal dönüşüm boyutunu daha da geliştirerek, piyasanın kurumlara (sağlık ve sosyal güvenlik, eğitim, vb.), hukuka, hayatın her alanına sızması için "piyasa dostu" bir devlete rol biçen "geçiş dönemi" sıkıntısını "en yoksullara yansıtma", "yolsuzluk ve bürokrasiyle mücadele", "ekonomiden siyaseti ayırarak" istikrarı sağlama iddiasındaki "Washington uzlaşması sonrası"na dönüşecekti.

Brezilya, mali krizi aşma çabalarını uzun süre enflasyonu dizginlemeye odakladı. Başkan Sarney, 1986'da Arjantin ve İsrail'i örnek alan, enflasyonist geçmişten kopmak için fiyat ve ücretleri donduran Plano Cruzado'yu ilan etti. Temsili demokrasiyi genişletmesi (okuma yazma bilmeyenlere oy hakkı, belediyelerin doğrudan, koşulsuz seçimi, iki komünist partisini meşrulaştırma), ama asıl enflasyonun yıl boyu düşmesiyle, aynı yıl seçimleri kazanacak (PMDB'ye %47,8), ancak kaynak sıkıntısı, bütçe açığı sürdüğü, talep artışı dengelenemediği için enflasyon her şok müdahaleden (1987, 1989) sonra yeni zirveleri zorlayacak (1987'de %500, 1989'da %1500), Sarney halk desteğini tamamen yitirecekti (1988 belediye seçimlerinde, Sao Paulo, Porto Alegre gibi eyalet başkentleri dahil bir çok kentte PT kazandı). 1988'de iki yıl önce seçilen kurucu kongrenin hazırladığı, askeri diktaya tepki olarak bireysel hak ve özgürlükleri (çalışma, mâkul bir ücret, eğitim, tatil, sosyal güvenlik, yerlilerin toprağa sahip olması vb.) öne çıkaran, demokratik bir devleti hedefleyen, seçimlerin yanı sıra referandum, her yurttaşın yeni yasa önerme hakkı gibi katılım biçimleri, bilgilendirme hakkı gibi yeni güvenceler getiren, ancak ordu, askeri polis ve askeri mahkemelerle ilgili maddelere dokunmayan yeni anayasa yürürlüğe girdi (özelleştirme, sosyal güvenliği yeniden yapılandırma gibi neo-liberal önlemlere yol açmak için defalarca değiştirilecekti).

Halkın 1960'dan beri ilk kez başkan seçeceği 1989'da, sistem dışı bir görüntü veren, pahalı bir kampanya ile medyayı kullanan, ilk kez seçime giren Lula karşısında kaygıları kıskırtan Fernando Col-

lor de Mello, az bir farkla başkan seçildi (ilk turda %28,5'e %16,1 ve ikinci turda %53'e %47). Fiyat istikrarı, ekonominin uluslararası rekabete açılması ve devlet şirketlerinin özelleştirilmesi hedefleriyle finansal varlıkların %70'ini 18 ay donduran, ekonomiyi küçültten, enflasyonu da dizginleyemeyen (1991'de %1500) iki istikrar programının (1990, 1992) ardından Collor, kurduğu muazzam rüşvet ve yolsuzluk ağının ortaya çıkması üzerine 1992'de görevden alındı. Yerine geçen başkan yardımcısı Itamar Franco (PMDB), özelleştirmeyi yavaşlattı, kalkınmacı, milliyetçi bir planlamaya ağırlık verdi, Maliye Bakanlığına Mayıs 1993'de tanınmış bir sosyolog, Latin Amerikan "bağımlılık okulu" teorisyenlerinden, Sao Paulo senatörlüğü (MDB, PMDB) yapmış Fernando Henrique Cardoso'yu (PSDB, sosyal demokrat parti lideri) getirdi. Cardoso, Brezilya'da neoliberal programın tam kapsamıyla yürütülmesinde ve ülkenin dönüşümünde önemli bir rol oynayacaktı.

Cardoso, 1994'de yetenekli iktisatçılardan bir ekiple, temel neo-liberal önlemlerin yanında, fiyatları dondurmak yerine, enflasyonun kur değerlerine endeksli ve günlük olarak yeni fiyatlara sürekli aktarıl-maması için ("atıl enflasyon") iki para biriminin (eskisi ve dolara bağlanan yeni URV, ya da real) olduğu, istikrar sağlandıkça tüm ücret ve fiyatların URV'ye aşamalı geçeceği Plano Real'i başlattı. Kongreden aldığı olağanüstü yetkilerle, bütçe açığını düşürecek (ör. bütçenin %20'sini Sosyal Acil Durum Fonu olarak iki yıllığına bloke etmek gibi) önlemler aldı ve 1994'de %5'i geçen bir bütçe fazlası sağladı. Enflasyon ise 12 ay öncesinde yıllık %5154'den sürekli bir inişle 1998'de %1,7 olacaktı. Enflasyonun dizginlenmesiyle, aynı yıl başkanlık için adaylığını koyan Cardoso, umduğundan da rahat bir şekilde Lula karşısında ilk turda seçilecek (%54,3'e %27), 1950'den beri ilk kez genel ve yerel seçimlerle birlikte yapılan seçimde, kongre ve valiliklerde de ittifak kurduğu partilerle çoğunluğu alacak, hattâ 1997'de ikinci dönem başkanlığa izin verecek şekilde anayasayı değiştirerek 1998'de yeniden seçilecekti (Lula'nın %32 oyuna karşılık, %53'le gene ilk turda).

Uygun koşullarla göreve gelen Cardoso, madencilik (CVRD), telekomünikasyon ve elektrik enerjisi alanında özelleştirmeye hız verdi, kıyı gemiciliği, doğal gaz dağıtımı, petrolde devlet tekellerini, yerli/yabancı şirket ayırımını kaldırdı, vergi ve sosyal güvenlik alanlarına el attı. Öte yandan partilerin medya ilişkileri, kampanya finansmanına sınırlar getirdi. 1994-95'deki büyük sermaye girişiyle real değer kazanmıştı. Ne var ki, aşırı değerli ve yarı sabit döviz kuruyla, yüksek faize gelen spekülasyon sıcak para girişleri, iç çelişkiler dış borcu tırmandırdı, dış ticaret açıkları ve ödemeler dengesi sorunu, dış mali krizler 1998 sonunda ekonomiyi yavaşlattı ve real'in 1999 Ocak'ta büyük değer kaybına uğraması üzerine (merkez bankası müdahaleleriyle kontrollü) dalgalı kur rejimine geçildi.

Esas olarak 1990'larda başlayan (1991-94'de sanayi sektörü, demir-çelik, petrokimya ve gübre ile devlet girişimlerinin %90'ı satıldı, gene de büyüklüğü ne-

deniyle tam anlamıyla tüm girişimler tasfiye edilemedi) dünyadaki en büyük özelleştirme süreçlerinden biri yaşandı (1991-2000 arası 107 şirket ve aktarılan borçla birlikte 92 milyar dolarlık bir satış).

Neo-liberal önlemler, Brezilya'da diğer Latin Amerika ülkelerine göre daha geç uygulandı ve ekonominin yapısal temellerini dönüştürerek devletin ekonomideki rolünü değiştirdi. Hiperenflasyon ve devletin mâlî ve bütçe krizinde düzelmeler olsa da, uzun bir neoliberal dönüşümü yaşayan ekonomi önceki dinamizmine erişemedi, aşırı reel faizlerle sermayenin birikim ritmi düştü. Yeni birikim modeli, eski büyüme oranlarını geri getirmeye muktedir olmaktan çok, ithal ikameciliğin tükenmesiyle gelen 1980'lerin krizini aşma koşullarını yarattı, uluslararası sermaye akışlarına bağımlı bir sistem yarattı. Sermaye açısından uzun süreli büyüme, üretim kapasitesinin artışı için özelleştirme ve liberalleşen ticaretten daha fazla güvence ve neo-liberal gündemin tamamlanmasının istenmesi (bütçenin daha da kısılması, daha fazla özelleştirme ve deregülasyon), 1980'lere kadar siyaset sahnesine çıkmayan işçi sınıfı ve toplumsal muhalefetin işini daha da zorlaştırdı.

2000 yılındaki yerel seçimlerini muhalefet kazandı. 2002 sonundaki seçimde ise, oy oranına bakılırsa Lula rahat kazanmış gibi görünüyor. Ancak Brezilya'nın o yıl 255 milyar dolara varan, 1994'de millî gelirin %30'undan azken 2002'de %60'a çıkan dış borcu, ülkenin dünyadaki stratejik önemi ötesinde alacaklıları yakından ilgilendirirken bu hiç de kolay olmadı, bu sonuca giden süreçte ve yıl boyunca sancılı bir dönemden geçildi. Bu süreci, neo-liberalizmin bedellerini, Lula'nın birinci ve ikinci dönemlerini, Brezilya'daki toplumsal hareketler ve muhalefeti, önerilen alternatifleri ve perspektifleri bir sonraki yazıda ele alacağız.

* Bush'un bu yılki Brezilya ziyaretinde açıklanan iki ülke arasındaki etanol "ittifak"ının ardından Fidel Castro, 1 Mayıs kutlamaları öncesi "Acil bir enerji devrimi şart" başlıklı yazısında (bkz. www.latinbilgi.net) önemli bir uyarıda bulundu. Özellikle yoksul bölgelerde şeker kamışı, mısır, pirinç gibi gıda ürünlerinden yakıt üretmenin ve geniş tarım alanlarını ABD ve AB'nin enerji ihtiyacını karşılamaya ayırmanın doğuracağı açlık ve çevre risklerine dikkat çekti. Bugün için enerji sıkıntısına çözümü petrolde ve bir Güney Amerika enerji ağında (Asya'da İran, Hindistan ve Çin'in üzerinde çalıştıkları gibi) gören Chavez de aynı görüşleri paylaşıyor.

** Yararlanılan kaynaklardaki dönemleme için bkz. Güllalp, Haldun. (1983) "Gelişme stratejileri ve gelişme ideolojileri", Yurt Yayınevi; Milan, Marcelo. (2006), "The evolution of Brazilian capitalism in the 20th century: An SSA approach", Economic History and Development Workshop, Massachusetts Üniversitesi; Sader, Emir. (2007), "Latin America in the XXI. Century", Boron, A., Lechini, G. Politics and Social Movements in an Hegemonic World: Lessons from Africa, Asia and Latin America, CLACSO, Arjantin.

Yararlanılan diğer kaynaklardan bazıları: Galeano, Eduardo. (1983) "Latin Amerika'nın kesik damarları", Alan Yayıncılık; Hobsbawm, Eric J. (1998) "Devrim çağı", Dost Kitabevi Yayınları; Baumann, Renato. (2001) "Brazil in the 1990s: An economy in transition", CEPAL Review 73.

Kıbrıs

Yeşim Özakınsel

Kıbrıslı Türkler aslında sürekli bir travma içindeler. Oradan çıkamıyorlar. Kıbrıs'ta hiç bir şeyin değişmeyeceğine, kendi başlarına asla bir şey yapılamayacağına inanmak ve buna razı olmak onlara en iyi yol gibi görünüyor

Bir Kıbrıs yazısı okuyacaksınız. Yalnız Kıbrıs'ı anlatan bir yazı değil, kelimenin her mânâsı ile bir Kıbrıs yazısı. Bu yazı aslında tam da Kıbrıs'a benziyor. Kıbrıs gibi parçalı. Kıbrıs gibi çelişik, nereye gideceği belli olmayan. Ama bir yere gitmeyi de özleyen. Belki yazanın da Kıbrıslı olması başka türlü bir şeyi mümkün kılmıyor. Nedenlerine az sonra değinebiliriz. Kıbrıslı Türk'ün dünyayı kavrama biçiminden etkilenmiş daha doğrusu tam da onun ürünü olan bir yazı bu. Bu özellik yalnızca yazana ait değil. Pek çok Kıbrıslı'da görebilirsiniz. Aydınlarında da.

Örneğin, Kuzey Kıbrısta *Afrika* isimli gazete'de "Açı" başlığı ile köşe yazıları yazan Şener Levent, ki kendisi aydın solcu ve ilerici kimliği ile tanınır, bir yazısında şöyle bir cümle kurabiliyor: "Yeryüzündeki tüm canlılardan farklı olarak dünyaya kazık çakacağımıza inanırız çünkü hepimiz." Öncesinde, Kıbrıslıların birbirine kazık atma ustalığından söz ederken bunun nedeni olarak ifade ediyor ilgili cümleyi. Nasıl düşündüğümüze bir örnek vermek istedim. Önce bir şeye inanır, sonra onu doğru kabul eder, ardından ilişkili ya da ilişkisiz, bilimsel ya da değil bir gerekçe söyleriz. Kazık çakma konusundaki tespitinin doğruluğuna o kadar inanmaktadır ki, buna temel olacak şeyin doğruluğunu sorgulamaz bile. Halbuki dünyada öleceğini bilen tek canlıdır insan. Dolayısıyla Şener Levent'in dediğinin tam tersidir durum. Ölümü unutturmaktır bütün çaba. Ancak bunu hiç de böyle kavramayı bilmeyiz biz. Bir Kıbrıslı olarak birbirimize kazık attığımız konusundaki fikri kesindir.

Peki ama bu neden böyle-

dir ve ne zamandan beri böyledir?

Tarihsel sürece baktığımızda, Ada'daki Kıbrıslı Türklerin kendi kaderlerini tayin etmede bir özgüven sorunu yaşadığını görmekteyiz. Bunun nedeni belki de Kıbrıslı Türklerin kendilerine verdikleri değerle ilgilidir. Çünkü beynimiz çalışmamak üzere programlandı, aptallaştırıldı. Bu söylediklerim Kıbrıslı Türkler için geçerli. 1974 den sonra artan bu durumun kökleri aslında Rumların İngiliz sömürgesine karşı bağımsızlık mücadelesi vermesine kadar uzanır. Bu dönemde İngiliz polisi olmak önemli bir şeydi. Rumlar bağımsızlık mücadelesi içindeyken Türkler İngiliz polisi olarak işe alınmaktaydılar. Yıllarca İngilizlerin egemenliğinde yaşanı-

lan bir yerde polis olmak bir biçimde iktidara sahip olmak anlamını taşıyordu ve bizimkiler kendilerini iktidarla ve özenilen İngiliz hayatıyla özdeş görüyorlardı. İngiltere'nin politikası aslında kendileri açısından son derece akılcıydı. Bu durum bir süre sonra Kıbrıslı Türkler ve Rumların çatışması olarak algılanacak ve öyle de devam edecekti. Kıbrıslı Türkler bu durumu algılama fırsatı bulamadan kendilerini çatışmanın ortasında ve son derece kötü bir pozisyonda buluverdiler. Güvenebilecekleri hiç bir şey yoktu. Aslında kendilerinin olarak algıladıkları bir adada yanyana yaşadıkları ve kendilerinden çok daha kalabalık bir Rum topluluğu karşısında birdenbire düşman bir pozisyonda kaldılar. Bu pozisyon güvensizliklerinin temeli oldu. İngiltere'nin istediği de tam buydu. Türklerin ve Rumların ortak bağımsızlık mücadelesi yerine Rumlar'ın Yunanistan'la birleşme, Türklerin de ikiye bölünmüş Kıbrıs, yani taksim politikası, egemen po-

Çamaşırcı kadınlar. Detay.

litikalar olarak gelişti. Adanın tüm-den birleşik ve bağımsız Kıbrıs hâlini alması İngiliz egemenliğinin tam anlamıyla bitmesi olacaktı. Bunun yerine Kıbrıs'ta bir askerî üs sahibi olmak şansı elde edilmiş oluyordu. Evet bir üs olarak Kıbrıs yerine Kıbrıs'ta bir üs sonuçta kabul edilebilir bir durumdu. İngiliz politikalarının bir sonucu olarak gelişen çatışmalı durum bir süre sonrasında TMT'nin kurulmasının nesnel temelini sağladı ve Kıbrıslı Türklerin TMT örgütlenmesi içinde yer almasına yol açtı. O andan itibaren de Ada'da TC'nin varlığı neredeyse olmazsa olmazlaştı ve kendi kaderleri de TC ye bağımlı hâle geldi.

İngiliz arşiv belgelerinde TMT'nin kurulduğu ilk andan itibaren İngilizlerin her şeyi bildiğini açıkça gösteriyor. Hattâ TMT'ye bir süre için dokunmamak doğrultusunda emirler verilmişti. İngiliz Dış işleri Bakanı'nın Türkiye'den Kıbrıs'a daha çok ilgi göstermesini istemesinin ardından iki toplumlu çatışmalar odak hâline geldi. İngilizler böl yönet politikaları ile kontrolü ellerinde tutmak isterken Kıbrıslı Türk kimliği hızla belirsizleşiyordu.

Artık Kıbrıslı Türk için güven duygularının gelişimi için gerekli koşullar daha bir zora girmiş oluyordu. Her şeyi ebeveynlerine bağlamış çocuklar olarak yaşamı algılamaya ve ona göre yaşama-ya başladılar.

Kıbrıslı Türk için kimlik giderek karmaşık bir hal almaya başlamıştı. Kendini ne olarak algılayacaktı? Bağımsız bir kişilik olmasının önünde çok ciddi engeller vardı. Bir kısmı sonradan oluşmuş kendi varlığını kendi başına koruyamayacak durumda olduğu için bağımsız bir kimlik geliştirme şansı elde edememişti. Salt biyolojik varlığın korunması güdüsü etrafında gelişen davranışlar siyaset alanından günlük toplumsal hayata bireysel kavrayışlardan entellektüel faaliyetlere kadar her alanda kendini göstermeye başlamıştı.

Burada Kıbrıslı Türkler arasında çok yaygın olan lâkap takmak bile aslında buna değgin bir özellik sayılabilir. İnsanlara yönelik tüm eleştiriler lâkaplar çerçevesinde yürümekte. Mevcut Cumhurbaşkanı Talat için kullanılan lâkap "buzdolapçı" ve şu anda Talata karşı muhalefetin klasik biçimi, "O gitsin buzdolapçılığı yapsın"dır. Lâkap takmak ile nasıl bir duygu yaşadıklarını düşününce aslında son derece mantıklı bir sonucun ortaya çıkmış olduğu görülüyor. İsim takmak insanlara mahsus bir davranıştır ve isim takılan şeyi denetim altına almak demektir. O şeyi bir isimle andığın andan itibaren o senin kontrol edebileceğin bir şeydir duygusu

Çamaşırcı kadınlar. Detay.

oluşmaktadır. Bu, insanın güven duygusunu onaran bir şeydir ve Kıbrıs'lı Türklerin de bu duyguyu yaşamaya doğrusu herkesten çok ihtiyaçları var. Belki de çok daha fazla ihtiyaçları vardır. Çünkü hiç bir şeyi denetim altına alamıyorlar ve ancak denetleyemedikleri ve aslında öfke duydukları süreçlerle ilgili olarak lâkap takarak ya da dalga geçerek denetleme duygusu yaşayabiliyorlar. Genelde mizah duygusu da yine bir başetme mekanizması olarak gelişmiştir. Ancak mizah alanında egemenlik kurulabiliyor. Bunun dışında hiç bir yerde "Denetim benim elimde" duygusunu yaşamaya olanakları olmayan bir topluluğun yapacağı pek az şey kalıyor. Mizah ve lâkap takma, çocuk olarak kalma güvenliği, yani salt biyolojik varlığı korumanın aracı.

Yetişkin olarak davranmak tehlikeliydi artık. Kıbrıs'ta kendi başlarına kendilerini koruma şansları

yoktu. Yetişkin olmak bağımsız olmak tüm güç odaklarına karşı olmayı ve baş kaldırdığı anda başının ezilmesi tehlikesini içeriyordu. Bu tehlike öyle kolay göze alınabilecek bir tehlike değildi.

Ebeveynlere bağlı politika mesela Cumhurbaşkanlığı Talat'ın politikalarında da oldukça çarpıcı biçimde görülebilir. Yıllarca muhalefetteyken adanın askersizleştirilmesi politikasını savunmuştu Talat. Ancak hükümete geldikten sonra (Kuzey Kıbrıs'taki iktidar aslında TC'dir) Ada'nın hemen askersizleştirilemeyeceğini, ancak çözümünden sonra yavaş yavaş askersizleştirilmesi gerektiğini söyleyip ağız değiştirmiştir. Halkın politikalarını onayladığını söyleyen Talat sadece küçük bir grubun onu onaylamadığını söyleyerek devam ediyor. Bahsedilen küçük grup aslında Kıbrıslı Türk nüfustan başkası değildir. Talat daha önce savunduğu Marksist felsefeye veda ettikten sonra öğrendiği yeni bir sözcükle tanımlıyor onları: "Marjinal". Kuzey Kıbrıs'ta bu açıdan bakıldığında sağ ya da sol politikaların da çok fazla bir anlamı olmamakta. Kendilerini o ya da bu tarafta gören herkes için sonuçta hükümete geldikleri anda uygulanacak tek politika ebeveynleri tarafından geliştirilen politikadır.

Burada ilginç bir durum daha var: Politikaların ebeveynlerine bağlı olması. Kendilerini ebeveynlerine göre tanımlamaları ile ebeveynlerine karşı hissettikleri öfke içiçe, bir arada. Yani bir yandan Kıbrıslı Türklerin çoğunun Anavatan ve Yavruvatan kavramlaştırmasını benimsemesi ve kendilerini buna göre tanımlamaları söz konusu. Kendini falancanın çocuğu olarak anlatmak gibi bir şey bu. Bir yandan bu yaşanırken bir yandan da öfke yaşanmakta. Öfkeler somut durumlardan kaynaklanı-

yor. Kıbrıslı Türkler artık KKTC'yi kendilerinin azınlık oldukları bir yer olarak algılıyorlar. Kadere bakın. Tüm Kıbrıs'ta azınlık iken bir bölünme yaşıyor, görece güvenlik duygusu sağlayabilecek bu tablonun ilerleyen zamanlarda dönüştüğü ve kendilerini yeniden azınlık olarak hissedecekleri bir başka tablo olduğu gerçeği ile yüz yüze kalıyorlar. Yalnızca azınlık olarak kalmak mı? Hayır. Toplumsal yaşamın giderek dejenere bir hâl alması da söz konusu. Kıbrısta sürekli artan oranda bir Türkiye sermayesi ve nüfus ile Kıbrıs bir kumarhane ve gece klübü cenneti hâline gelmekte. Özellikle gerek Asil Nadir'in, gerekse babasının ekonomik gücünün olduğu dönemlerde pek çok küçük atelyeler ciddi bir iş olanığı ve ekonomik kaynak yaratmaktaydı. Kapitalist üretim ilişkileri içinde dahi kişi kendisini şu an yaşadığından daha saygın bir durumda görebiliyor. Emegi ne oranda sömürülürse sömürülsün, aldığı ücret hak ettiği bir para olarak algılanıyor ve daha onurlu bir duruş sergilenebiliyordu. Oysa şimdi kendilerini dilenci pozisyonunda görüyor ve sadaka ile yaşadıklarını düşünüyorlar. Bu bilinçli olarak böyle ifade edilmese bile çoğunluğa egemen olan bir ruh hâli. İnsanların çoğunun devlet dairelerinde memur olarak işe alındığı ve yine orada fazlaca bir şey yapmadan, hattâ anlamlı *hiç bir şey* yapmadan para almak insan onurunu zedeleyen bir şey. İnsanın kendisini işe yaramaz ve bir şey üretmez olarak algılamasından daha aşağılayıcı bir durum olabilir mi? Gelineen noktada, Asil Nadir'in bitirilmesinde Türkiye'nin ve Türk sermayesinin işine gelen yanlar olmuştur diye düşünülebilir.

İnsanların bugün için iyi sayılabilecek paralarla fabrikalarda çalışmaları, yine sömürü oranını yükseltse bile evlere iş vermeye kadar giden yaygın çalışma olanakları memurlaşmayı önleyen bir rol oynuyordu. O dönem İngiltere'ye ihracaat yapılabiliyordu. Bu gün için söylenen şudur: Kıbrıslı Türkleri Türkiye beslemektedir. Kıbrıs'a Türkiyeden para akışı olmasa orası ekonomik olarak ayakta duramaz deniyor. Bu hem doğru, hem de bir o kadar yanlış.

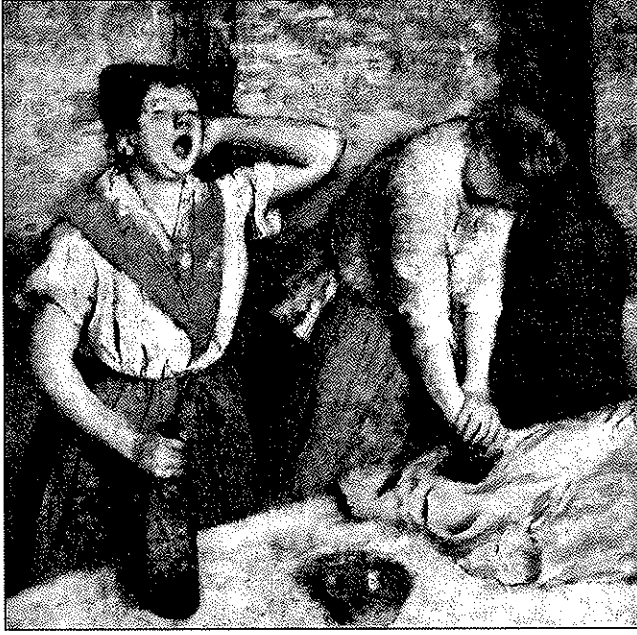
Neden mi? Bugün Kıbrısta Kıbrıslı Türk sayısının seksen bin civarında kaldığı tahmin ediliyor. Diğerlerini, "garasakal"ları, yani Türkiye kökenlileri de saydığımız zaman sayı iki yüz doksan dört bin civarında. Buna kaçak olarak orada bulunan Türkler de katılınca sayı dört yüz elli bini buluyor. Yani bu durumda gerçekte olan şu ki Türkiye buradan yolladığı nüfusu beslemek için oraya kaynak aktarıyor. Kıbrıslı hiç bir Türk de bunu sorgulamıyor ya da bu biçimde ifade etmiyor. Bu biçimde ifade etmiyor ama, kendi algı biçimiyle şöyle ifade ediyor: "Garasakal geldi aldı bağçeleri bağları, bize gelince bir şey yok! Bize puan koyuyorlar, şu kadar puan eksik olunca tapusunu alamıyorsun diye engel koyuyorlar."

Yani Türkiye'den aktarılan kaynak ile orada olu-

şana bakıldığında bu kadar kişinin yalnızca oradaki mekânı kullanmaları bile o kişilerin Türkiye'de kalması durumunda Türkiye'ye olan yükün daha fazla olacağı söylenebilir. Üstelik bunun karşılığında elde edilen konum da bonus olarak Türkiye'ye geri dönmüş oluyor.

Kıbrıslı Türklerin özgüvensizliğinden söz ettik. Bu güvensizlik özellikle 1974'den sonra artmıştır. Ancak daha eskilere kadar giden bir süreç de söz konusudur. Sayıca yetersiz olduklarından güven duygusunu ancak daha güçlü görünenin yanında olmakla sağlama yoluna gidilmiştir. Bu süreçte EO-KA'nın kurulması ve Türklerin İngiliz polisi olmalarından söz etmiştik; ancak meselenin yalnızca EOKA ile ilişkili olmadığı, genel olarak İngilizlere karşı olumlu bakış açısı sınırlarını zorlayan bir hayranlık olduğu da iddia edilebilir. İngiliz sömürge döneminde 10 Mart 1916 tarihinde New York yasalarına göre kurulan Kıbrıs Maden Şirketi (CMC) ile Antik Roma döneminden beri unutulmuş bakır yataklarının yeniden işletilmeye başlanmasıyla sunulan iş imkânları Kıbrıslı Türklerin hoşuna gitti. Ancak bu süreçte pek çok Kıbrıslı Türk bakır madenlerinde kötü koşullarda çalışmaktan hastalandı. Yine de kimse bu sömürüden ve hastalıklardan söz etmezken, yapılan kimi binalardan söz eder halde idi. Hattâ bugün için bile bu konu önemli görülmektedir. İşçiler için, mesela, Lefke'de prefabrik evler yapıldı. İşçiler madene daha yakın olsun diye. Aslında rant elde etmek için yapılan inşaat işçi evleri olarak olumsuz karşılanmadı. CMC şirketinin mühendisleri için ayrıca daha modern evler yapıldı. İnsanlar için koruyucu önlemler alınmadı ama hastalananlar için bir hastane yapılmıştı. Bugün Cengiz Topel hastanesi olan yer daha önce madende çalışan işçiler için yapılmış idi. Prefabrik tek katlı bir yerdir. O yerin ön tarafında golf sahaları vardır. Yabancılar oralarda golf oynarlardı. İngilizlerin sömürü döneminde CMC tarafından yaptırılan hastanenin Cengiz Topel adını alması da, bir zamanlar yine dışarıdan gelen mühendisler için yaptırılan modern lojmanların TC askerî lojmanı olarak kullanılması da ilginçtir. Çelişik gibi görünse de bu durum aslında belki de Kıbrıs'ın kaderidir. Sömürgeci İngilizlerden ve onların işbirlikçisi diğer sömürgeci şirketlerden kalanlara TC askerleri yerleştiriyor, hastaneye bir TC yüzbaşısının adı veriliyor.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Kıbrıslı Türkler aslında sürekli bir travma içindedirler ve oradan çıkamıyorlar. Çıkmayı başaran ve bunu kavrayanlar ise bu kez başka bir sorun yaşıyor. Bunu kendi içinden çıktığı topluma aktaramamak ayrı bir sıkıntı. Yaşananların farkına varmak kendinde bir şeyleri değiştirmek bu kez de başka bir mutsuzluğa neden oluyor. Kıbrıs'ta hiç bir şeyin değişmeyeceğine, kendi başlarına asla bir şey yapılamayacağına inanmak ve buna razı olmak en iyi yol gibi görünüyor. Kıbrıslı için bir şeyi değiştirmeyi düşün-

Çamaşırcı kadınlar. Tuval üstüne yağlıboya. 1884.

mek bile zor. Mesela yıllarca UBP'yi seçmek o kadar kanıksanmıştı ki, başka bir seçim yapmak bile zor geliyordu. Sürekli UBP'ye oy vermek onun iyi olduğunu düşünmekten kaynaklanmıyor, tam tersi, anlamsızlık ve değişmezlik duygusundan kendini etkisiz görme duygusundan kaynaklanıyordu. Hoş, böyle düşünmeseler ne olurdu ki zaten, nasılsa taşımaya oylarla TC devleti istediği hükümeti başa geçirip Girne'den Anadolu'ya yol bağlamıyor muydu her seferinde?

Aslında Kıbrıslı'nın yaşadıkları yalnızca siyasi alanda tezahür etmiyor, günlük hayatın her alanında kendini gösteriyor. Kıbrıslı'nın yaşadığı en önemli durumlardan biri de ayrılık anksiyetesidir. Bu kaygı bozukluğu kendini o kadar yoğun biçimde belli eder ki, mesela çocuklar evlenir "gider" ama gidemezler! Aynı evde kalmaya devam ederler. Ayrı evleri bile olsa birbirlerinden ayıramazlar. Çoğu zaman mesela üst tarafa yeni evlilerin kendi evleri yapılır ama tüm gün beraber geçirilir ve ancak yatmadan yatmaya oraya çıkılır.

Çünkü Kıbrıslı Türkler'in belki de en önemli ihtiyacı güvendir. Bir kere, sayıca azsın. Bugün seksendört bin Türk Kıbrıslı var. İngilizler İngiltere'ye göçü ve vatandaşlığı kabul edince herkes oraya kapağı attı. Burada yaşayan onca süreç tabii ki etkili, ancak belki de Rumlar bu kadar Helenizme düşmeselerdi aslında bugün gerçekten bir Kıbrıslılık kimliği kabul edilmiş olurdu. Rumların bu konuda sorumlu olduğunu ve AKEL'in de bu konuda ciddi hataları olduğunu düşünüyorum. Kıbrıslı Türklerin Kıbrıslılıktan uzaklaşmasına ve güvenlik duygusu ile TC'ye yaklaşmasına neden oldular. Biz bugün ne kadar Kıbrıslılık kimliği taşıyoruz iddiasında olsak da tam değil. Çünkü konuşurken hâlâ Tür-

kiye için Anavatan diyoruz. Ana kimliğimizi hâlâ TC olarak görüyoruz.

Tabii ki bu arada Kıbrıs'tan bahsedip Denktaş'ı hiç anmamak mümkün değildir. Zaten ona sorarsanız, o kendisini Kıbrıs ile özdeş görmektedir. KKTC'nin ezeli ve ebedi başkanı olmak gibi bir algı içindedir. Kaderin cilvesine bakın ki, Denktaş İngiliz sömürge döneminde savcı iken mesela Klerides karşı tarafta İngiliz sömürgesine karşı mücadele eden ve işkence gören EOKA'cılarının avukatlığını yapıyordu. Bu karşıt duruşları yanı sıra, ikisinin de çok önemli gördükleri bir nokta vardı ki o nokta birleştirici idi. Her ikisi de antikomünist olmakla övünecek ve bunu en önemli vasıfları olarak algılayacaklardı. Dolayısıyla Denktaş'ın pozisyonunu belirleyen önemli noktalar, İngiliz savcılığı, TC mümessilliği ve anti-komünizmdir. Dolayısıyla Denktaş'ın bu pozisyonu aynı zamanda Kıbrıs Türklerinin ve TC'nin Kıbrıs pozisyonunu da tarif ettiğine göre (yani Denktaş kendini Kıbrıs ile özdeşleştirmekte haklıdır), nasılsı bir ilişkiler ağı içerisinde nasıl bir konuma sahip olduğu ve olabileceği az çok belirmiş oluyor.

Gelelim son duruma. Şu an Kıbrısta Talat için kaygılı günler başlamıştır. TC'de seçimler kapıda. İktidarın nasıl şekilleneceği belli değil. AKP iktidarının Kıbrıs politikası ekseninde şekillenen Talat yeni bir TC hükümeti ve farklı bir politika sonrasında muhtemelen yeniden ağız değiştirecektir. Son yaşanan Ferdi Sabit Soyer ile TC komutanının arasındaki tokalaşma krizi ve bunun nasıl yaşandığı, trajikomik tabloyu tüm çıplaklığı ile sergilemektedir. Asker aslında bu biçimde Talat hükümetine karşı Kıbrıs'a özgü bir muhtıra yollamış oluyordu. Bunun çok önemli olmadığı da söylenebilir. Çünkü, ne olursa olsun Türkiye'deki iktidar değişmeden Kıbrıs'taki hükümetin tavrı değişmeyecektir. Değiştirdiği anda da değişecektir. Bunu en iyi askerlerin bilmesi gerekirken, oradaki hükümete muhtıra anlamına gelen bir davranışın ne anlama geldiği de tartışılabilir.

Bu yazıyı yazarken iyi şeyler de söylemeyi istediğimi farkettim. Bir Kıbrıslı olarak hep olumsuz şeyler söylemek zor geldi. Mesela Kıbrıslı Türk ve Rumların ortak konserler ve mitingler düzenlemesi hoş gelişmeler olarak görülebilir. Birbirine karşı ötekileşen iki halkın adaya birlikte sahip çıkmak ve ortak politikalar üretmekle ilgili bir araya gelmeleri olumlu. Bu arada ilginç bir gözlem: bu tür etkinlikleri düzenleyen partilerin, sivil toplum kuruluşlarının oy oranları, üye ve etki alanları göz önüne alındığında etkinliklere katılımın çok, çok yüksek olduğu söylenebilir. Yani bu etkinlikleri düzenleyen partilere oy verilmesi de bu tür etkinliklere önemli bir katılım gerçekleşiyor. Bu, iyimser olmak için bir olgu olarak da, Kıbrıslı'nın geleneksel çelişkisi olarak da okunabilir.

Afganistan

Zaman zaman soruluyor: "Globalleşen dünyada" bu NATO niye var diye. Bir de, bu NATO'nun içinde Türkiye'nin işi ne diye. Cevabı sorunun kendi içinde!

66 ...Yer yüzünde beş bin yıllık tarihi olan az sayıda ülkeden (uygarlık) biri olan Afganistan'ın yazılı kültürüne beşiklik etmiş başkenti Kabil'de, tüm kanalizasyonlar açıkta akıyor, —yersizlikten ve yoksunluktan— tüm açık alanlar tuvalet olarak kullanılıyor. Koalisyon uçaklarının hali bombardımanı ve yağışlarla sökülüp atılan asfaltlardan geriye kalan tozlu yollardan yükselen insan dışkısı, insan teri, hayvan leşi ve hayvan tersi ile bulamaç hâline gelmiş bulutlar nefes yollarınıza doluyor.

31,5 milyon nüfuslu Afganistan'da nüfusun %46'sı 14 yaşın altında... Kişi başına gelir 350 dolar. İşsizlik tam tamına %50. Yani, sokakta gördüğünüz her iki kişiden biri "işsiz"... Afganistan dünyada okur yazar oranının en düşük olduğu ve bu oranın yıllara göre "en hızlı düştüğü" ülke. Okur yazarların oranı sadece %35. Kadınlarda bu oran %20'ye kadar iniyor...

Son istatistiklere göre, Afganistan'da ortalama yaşam süresi hızla 46 yaşın altına doğru iniyor. Hâlen ortalama yaşam süresi 43 yıl. Birleşmiş milletler kriterlerine göre su aslında yok Afganistan'da, ama 10-15 metrelik artezyen kuyularından herhangi bir işleme tabii tutulmadan çıkarılan suyun oranı bile %40'ı aşmıyor...

Ülkenin kesinleşmiş petrol rezervleri 1,6 milyar varil. Kesinleşmiş doğalgaz rezervleri ise 99 milyar metreküp. Dünyanın en zengin bakır yataklarına sahip Şili'den sonra en yüksek bakır rezervleri de Afganistan'da. Kabil yakınlarında bir süre önceden tespit edilen iki milyar tonluk demir cevheri, kurşun, çinko, berilyum yatakları ve değerli taş ocakları ise iştah kabartan cinsten. Bağımsız örgütlerin raporlarına göre Afganistan'ın bugün ilan edilen petrol ve doğalgaz rezervlerinin üçte çarpılması gerekiyor...

Ülkedeki yabancı asker sayısı, ülkenin millî ordusundan bir kaç bin daha fazla. Savaşın başından beri Afganistan'dan kaçanların sayısı da 3,5 milyonu geçiyor...

Bir İslam cumhuriyeti olan Afganistan'da, koalisyon ülkelerinin kurdukları bölgesel kalkınma ve imar timleri, peşpeşe, okulsuz köylere cami ve medrese yapıyor...

Tüm bu gelişmelerin odağındaki isim, harekât sonrası zembille idirilen adam Hamit Karzai. Eğitimi ABD'de tamamladı. ABD vatandaşı. ABD'de ailesinin ve kendisinin ortak olduğu dev bir Çin lokantası işletiyor. Sovyet işgali sırasında geldiği Kabil'de mücahitler safında savaştı. Taliban yönetime geldiğinde Taliban'ı, koalisyon güçleri iş başına geldiğinde onları destekledi..."

Vb..., vb..., vb...

Bütün bunlar 22 Nisan 2007 tarihli *Radikal* 2'de

Ali Çağatay imzalı bir yazıdan seçilerek aktarıldı. Afganistan'ın, "utanç konusu"(!) Sovyet müdahalesinin sona erdirilmesi ardından bugüne kadar ne hâlelere düştüğünü gösteriyor. Özellikle de 11 Eylül 2001 ertesinde ABD'nin Afganistan halkına karşı giriştiği ve nerdeyse bütün dünyanın ağız birliği ederek "hakettiği" dediği cezalandırma/"uygarlaştırma" operasyonunun başından günümüze kadar geçen sürede...

Afganistan'da bugün sadece ABD askerleri yok. Ülke Birleşmiş Milletler kararıyla NATO'nun askeri işgali altında. Türkiye de NATO müttefiki olarak işin içinde. Yurdumuzun yetiştirdiği, çeşitli hükümetlerde bakanlıklar yapmış, bir ara Başbakan Yardımcısı, bir süre için de TBMM Başkanı olmuş nâdir kıymetlerden Hikmet Çetin nam zat yakın zamana kadar orada bir nevi NATO siyasî komiseri ünvanıyla vazife görmekteydi. Türkiye, daha yeni, Afganistan'daki NATO barış gücü kontenjanının bazı birliklerinin kumandasını deruhte etmiş bulunuyor.

Ne âlâ, değil mi?

Yukarıda kısaca ne hâlde olduğu —ne hâlde getirildiği— sergilenen Afganistan'daki uluslararası güçlerin barış gayretine Türkiye'nin katkısı!

Hiç de yabana atılabilir bir katkı değil. Afganistan'da Karzai tezgâhına karşı savaşan Taliban güçleri karşısında "barış"ı korumak, için aynı zamanda uygar bir Afganistan yaratmak için ikide bir "ister istemez, kazara ya da yan zaiyat olarak" öldürülen onca insanın (çocuk, kadın, ihtiyar sivil Afganlı'nın) sorumluluğu, sadece, tek kutuplu dünyanın efendisi ABD'nin mi sırtındadır? O efendinin işini görmeye taa buralardan Afgan dağlarına, Kabil'in hayvan dışkısı saçılı çöle dönüşmüş meydanlarına yurt çocuklarını yabancı işgaline direnen insanları öldürsünler diye gönderenlerin hiç mi suçu yok? Varsa, hani nerde, hangi basın organında, TV ekranında sözü ediliyor? Şurda burda ediliyorsa, ediliyor da ne oluyor? Cumhurbaşkanı seçilecek zattın karısının başörtüsü üzerine onca kafa patlatılıp seller gibi yorum üretilen bir ülkede bu soruyu sormak bile zaten zait değil midir?

Zaman zaman soruluyor: "globalleşen dünyada" bu NATO "Niye var?" diye. Vc de, bu NATO'nun içinde, "Türkiye'nin işi ne?" diye.

Cevabı, sorunun kendi içinde!

Son elli senedir —NATO'ya duhul etmemizden bu yana geçen dile kolay yarım asırda— günün icabına göre kâh "demokratik seçim"le, kâh "Atatürkçü bilinç zoru"yla başa geçen yönetimler marifetiyle Türkiye'nin dünya sahnesinde üstlenegeldiği başka ne gibi bir işi oldu ki?

Yeni Bir Parti

Engin Erkiner —

Yaşananlar burjuvazinin çeşitli kurumları tarafından artık dışlama ihtiyacı duyulacak kadar ciddiye alınan politik bir gücün sorunları. Almanya'da "önemsiz sol güç" dönemi geride kaldı

PDS'in adını değiştirip Sol Parti (SP) olması, ardından Sosyal Adalet İçin Seçim Alternatifi (WASG) ile birleşme sürecine girmesinin yaklaşık iki yıllık geçmişi var. Bu birleşme bu yılın Haziran ayının ortalarında yapılacak ortak kongre ile tamamlanmış olacak. WASG, SP ile birleşecek ve yeni partinin adı SP olacak.

Almanya partiler yasası iki ya da daha fazla partinin seçim ittifakı yapmasını ve birleşmesini engelleyen maddelerle doludur. Bu maddelerin kökeni, İkinci Dünya Savaşı sonunda kayıtsız şartsız teslim olan Almanya'nın Batı bölümünü işgal eden müttefiklerin değişik alanlarda yaptıkları düzenlemelere dayanır. Amaç, gücün merkezleşmesinin olabildiğince engellenmesidir. İşçi temsilciliklerinin işyerlerinde önemli düzeyde söz sahibi olmaları da buradan kaynaklanır.

İki ya da daha fazla partinin seçimlerde ittifak yapmaları ya da birleşmeleri oldukça karmaşık formalitelerle düzenlenmiştir. İki partinin son genel seçimlere nasıl ittifak yapar gibi görünmeden —gerçekte ise seçim ittifakı yaparak— katıldıkları ve yüzde 8,6 oy aldıkları *Kızılçık*'ta daha önce açıklanmıştı. Bu yazıda, birleşmenin son aşamasında neler yaşandığı ve yeni partinin artık kesinleşmiş programatik ilkeleri ile gelecekteki muhtemel gelişme yolu üzerinde durulacaktır.

BİRLEŞMENİN ENGEBELİ YOLU

Almanya partiler yasasına göre iki partinin birleşbilmesinin görece "kolay" yolu, birisinin ötekine katılmasıdır. Burada da önemli engeller bulunuyor. Öncelikle, iki partinin kongrelerini toplayıp statülerini değiştirme kararı almaları gerekiyor; bunun için de delegelerin en az yüzde 75'inin olumlu oy kullanması zorunlu koşul olarak belirlenmiş. Sosyal Demokratlar, Hristiyan Demokratlar, Yeşiller ve soldaki küçük gruplar, kısacası neredeyse politik yaşamda yer alan herkes, SP ve WASG'nin birleşmeyi yasal çerçevede nasıl gerçekleştirebileceğini merakla izliyordu. Partiler, süreci yasal açıdan kazasız belasız geçebilmek için ülkede konunun uzmanı avukatları —önemli miktarda paralar ödeyerek— görevlendirdiler ve onların belirledikleri yolda ilerlediler.

Birleşme sürecinin bir başka önemli bileşeni program ve tüzüktü. Burada söz konusu olan ayrıntılı bir program değil, programın genel ilkelelerinin belirlenmesiydi. Programın içi birleşme gerçekleştirildikten sonra parti içi tartışma sürecinde doldurulacaktı. Bu, değişik bir hareket tarzıydı. Yıllardan beri bilinen, iki partinin programlarını ortaya koymaları, bunlar üzerinde ayrıntılarıyla tartışmaları ve anlaşabilirlerse eğer birleşmeleri idi. (Ek olarak partinin işleyişini belirleyen tüzük de önemliydi.)

İki partinin önemli bir bölümünün uzun tartışmalar yürütmek gibi bir niyeti yoktu. Seçimlere ortak katılmış ve önemli başarı kazanılmıştı. Dahası, partilerin yerel örgütlerinin önemli bir bölümünde tabanın birbiriyle yakın ilişkisi, hattâ bütünleşmesi söz konusuydu. İki parti de tüzüklerini değiştirerek karşılıklı üyelik için olanak sağlamış ve böylece tabanın bir bölümü iki partiye de üye olmuştu. Genel psikoloji, "yasal olarak iki parti ama tek taban" yönündeydi. Sorunlar yok değildi. Bazı bölgelerdeki parti örgütleri karşılıklı olarak "düşman kardeşler"i oynuyorlardı, ama bunların sayısı oldukça azdı. Kısacası iki partinin tabandaki birleşmesi yasal birleşmeden önde gidiyordu.

Bu durumun ortaya çıkmasında iki neden etkili oldu:

Birincisi: Sol kamuoyunun baskısı. Bu baskı iki partinin birleşmesinde itici rol oynadı. Almanya'nın tarihinde ilk kez ülke çapında kitlesel bir sol partinin oluşabilmesi olanağı ortaya çıktı. Politikada ne yapıldığı kadar onun ne zaman yapıldığı da önemlidir. Uygun koşulları zamanında değerlendiremezseniz bir daha aynı koşulları yıllarca bulamayabilirsiniz. "Artık bu ülkede dikkate alınacak güçte sol bir güç ortaya çıksın!" diye güçlü bir istek birleşmede olumlu rol oynadı.

İkincisi: İki partinin tabanındaki iç içe geçiş dikkate değer bir büyümenin yanı sıra bazı eski sorunların kaybolmasına ve büyümeyle gelen yeni sorunların ortaya çıkmasına neden oldu. Örneğin, eskiden meteliğe kurşun atılırdı. Partinin yükselen oy oranıyla birlikte hazineden aldığı yardımın artmasının yanı sıra, belediye meclisleri, eyalet meclisleri ve Federal Parlamento'ya seçi-

len temsilcilerin gelirlerinin bir bölümünü düzenli olarak partiye aktarmaları sonucu ekonomik durum belirgin biçimde düzeldi. Buna karşılık yeni sorunlar çıktı. Bunların başta geleni, medyada SP'ye karşı uygulanan dışlama politikasıdır. SP (eski adıyla PDS) ülkenin doğusunda yoğunlaşmış olması nedeniyle yöresel bir parti olarak görülür ve medyada fazla yer almazdı. Şimdi ise gücüyle orantısız olarak yer alıyor ve ancak partiyle ilgili olumsuz bir gelişme gündeme geldiğinde medyanın ilgisini üzerine çekebiliyor.

Durum böyle olsa bile, yaşananlar artık burjuvazinin çeşitli kurumları tarafından dışlama ihtiyacı duyulacak kadar ciddiye alınan politik bir gücün sorunlarıdır. Almanya'da "önemsiz sol güç" dönemi geride kaldı ve bunun SP ve WASG tabanında önemli etkisi oldu.

Geçtiğimiz Mart ayında iki partinin kongreleri Dortmund'da yan yana iki salonda toplandı. İki önemli görev vardı: Programın temel ilkeleri konusunda ortaklaşa bir karara varmak ve birleşmeyi büyük bir çoğunlukla onaylamak. İki parti tabanından programla ilgili olarak verilmiş çok sayıda değişiklik önergesinin görüşülmesi ve değişiklik konusunda bir kongrenin aldığı kararın öteki tarafından benimsenmesi, eğer benimsenmiyorsa değişiklik kararının geri çekilmesi gerekiyordu. Her birinde yaklaşık 300 delegenin bulunduğu iki kongrenin eşgüdüm içinde çalışarak bu işin içinden çıkması hiç kolay değildi, ama başarılı ve ardından birleşme konusunda oylamaya geçildi. SP'de sorun yoktu ama WASG'deki (Sosyalist Alternatif adlı Troçkist grupta yoğunlaşan) muhalefet için bu kongre son şanstı. Bu nedenle birleşmeyi engellemek için ellerinden geleni yaptılar ama başarılı olamadılar.

SP'de birleşme aleyhine oy çıkmadı, birkaç çekimser vardı, kabul oranı yüzde 97 idi. WASG'de de birleşme yüzde 87 oranında kabul edildi; böylece her iki parti de yüzde 75 barajını aşmış oldular.

İki parti 16-17 Haziran'da Berlin'de yapılacak ortak kongre ile resmen birleşmiş olacaklar. O tarihe kadar birleşme konusunda her iki partinin içinde ayrı ayrı taban oylaması yapılacak. Bu oylamalarda herhangi bir barajın aşılması gerekmiyor ve yüksek oranda "evet" oyu çıkacağını tahmin etmek zor olmasa gerek.

SP'nin 60 bin, WASG'nin 12 bin üyesi bulunuyor. SP üyelerinin çoğunluğu ülkenin doğu eyaletlerinde bulunurken, WASG büyük oranda batı eyaletlerinde örgütlü.

PROGRAM TARTIŞMASI

Yeni partinin taslak çerçeve programı açıklandığında değişik tepkiler ortaya çıktı. Taslak, öz

olarak PDS programının ana ilkelerini içeriyor olmakla birlikte güncel bazı konularda farklı yaklaşımlar getiriyordu. Bunlar birkaç noktada toplanabilir:

Birincisi: Alman ordusunun dış ülkelere gönderilmesi konusu. Dışarıdan bakılınca öyleymiş gibi görünmemekle birlikte, ABD'den sonra kendi dışındaki ülkelere en fazla asker bulunduran ülke Almanya'dır. Almanya Savunma Bakanlığı yaptığı değişik açıklamalarda, Almanya'nın güvenliğinin savunulmasının Hindukuş Dağları'nda başladığını belirtmişti. SPD ve önemli oranda da Yeşiller de aynı görüşü savunuyorlardı. SPD'nin tarihin bazı dönemlerinde "savaş partisi" hâline geldiği biliniyordu, buna belirli oranda Yeşiller de katılmıştı.

SP, Alman ordusunun ülke dışına gönderilmesine karşı olmakla birlikte, taslakta bu karşı oluş Birleşmiş Milletler (BM) kararları çerçevesinde olmak koşuluyla kabul edilebilir biçiminde ifade ediliyordu. Bu konuda her iki parti içinde de büyük tartışma çıktı. Taslağın savunucuları, Sudan ya da Somali gibi ülkelere BM kararı ve kumandası çerçevesinde asker gönderilebileceğini savunurken, diğer kesim buna karşı çıkıyordu.

Bu tartışma henüz çıkış yolu bulunamamış bir açmazı da gösteriyor. Bazı ülkelere (örneğin Lübnan'a) BM kumandasında Barış Gücü gönderilmesi, oradaki savaşı kendi hâline bırakmaktan daha iyi sonuç verebilirdi. Ne ki, BM'in büyük devletlerin, özellikle de ABD'nin etkisinde olduğu da biliniyordu. ABD ve müttefikleri Irak'a saldırırlarken BM'i ikna edemedikleri için onun tutumunu dikkate almamışlar ve BM de buna karşı etkili bir tutum alamamıştı. Bir dünya hükümeti olmadığına göre, bir ülkenin diğerini işgal etmesini veya soykırımı durdurmanın başlıca karar ve uygulama gücü olarak BM'den başka seçenek bulunmuyordu, ama o da ABD'nin güçlü etkisi altındaydı ya da gerektiğinde bir kenara atılabiliyordu ve buna karşı yapması gerekeni yapamıyordu.

Bu koşullarda tek çözüm, bunun yeterli bir çözüm olmadığını da bilerek, ülke askerinin şu veya bu nedenle başka ülkelere gitmesine karşı olma.

İkincisi: Taslak, Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde 44 yıl yaşamış sosyalizmle ilgili olarak olumlu bir değerlendirme içermiyordu. DAC'de yaşanmış sosyalizmin bazı iyi yönlerinden söz edilmekle birlikte, sonuçtaki değerlendirmede olumsuzluk ağır basıyordu. Bu konuda SP içindeki Komünist Platform'un dışında görüş getiren olmadı. İki partinin de büyük bölümü için geçmiş, özellikle de sosyalist ülkeler arasında en iyi durumda olan DAC'deki sosyalizm değerlendirilmiş ve gerekli sonuçlar çıkarılmıştı. Bu sosya-

Dinlenme. Kağıt üstüne pastel. 1893.

lizm şu veya bu iyi yanları olmakla birlikte kapitalizm karşısında kaybetmişti. Aynı deneyimi uygulamadaki bazı hataları düzelterek tekrar etmeye kalkmanın anlamı yoktu, zira yaşanmış sosyalizmin taşıdığı zaafı uygulama hatalarının ötesindeydi.

Üçüncüsü: Hükümete katılma konusuydu. Taslakta bu konuda herhangi bir koşul yer almıyordu, ama SP'nin Berlin örgütünün SPD ile birlikte yer aldığı Berlin Eyalet Hükümeti'nde yaptıkları, Berlin'in ötesinde Almanya çapında SP'nin başına dert olmuştu.

Berlin, CDU yönetimi altında ekonomik olarak iflas etmiş bir kentti. Değişik yolsuzluklara da karışan CDU hükümetinin çekilmesinin ardından yapılan seçimlerden SPD ve PDS büyük başarıyla çıktılar. PDS, Doğu Berlin'de oyların yüzde 49'unu almıştı. İki parti arasında bu eyalette koalisyon hükümeti kuruldu. PDS koalisyonda bulunduğu süre boyunca değişik özelleştirme kararlarına ve fiyat artışlarına onay verdi. Geçtiğimiz yıl yapılan eyalet seçimlerinde büyük oy kaybetmesine karşın SPD ile koalisyonu sürdürdü. SP ve WASG yönetimleri —o sırada SP.PDS adını taşıyan— Berlin örgütünden koalisyonu sürdürmemesini, partinin sosyal politika konusundaki ilkelerine uymasını defalarca istediler. Berlin örgütü daha dikkatli olacağına söz vermekle birlikte, eski politikasını da tümüyle bırakmadı. Ne ki, Berlin parti yönetiminin çizgisi bu kentte yapılan kongrede delegeler tarafından önemli bir çoğunlukla onaylanınca, parti merkezinin de yapabileceği bir şey kalmadı.

Partinin yerel, eyalet ya da ülke çapında hükümete katılması için açık koşulların belirlenmesi ve bunların da programda yer alması isteniyordu.

Taslaktaki başlıca üç tartışma konusunun sadece ilkinde değişiklik yapıldı ve Alman ordusunun hiç bir koşul altında başka ülkelere gönderilemeyeceği karara bağlandı. Özellikle hükümete katılma konusunun açık koşullara bağlanması çok tartışıldı. Bunu özellikle WASG istiyordu, ama delegelerinin çoğunluğu eski DAC sınırları içindeki doğu eyaletlerinden gelen SP delegelerince kabul edilmeyince, taslakta bu konuda herhangi bir koşul yer almadı.

Burada ortaya çıkan sonuç öğreticidir. SP'nin batı örgütleriyle WASG arasında bu konuda herhangi bir fark yoktu. DAC'de sosyalizm döneminden gelen ve çoğunluğu 60 yaşın üzerinde olan SP'nin doğu örgütleri delegeleriye, hükümete katılmanın açık koşullara bağlanmasına karşı çıkıyorlardı. Bazı tekil örnekler dışında SP'nin batı eyaletlerindeki üyelerinin WASG ile daha iyi anlaşmaları söz konusuydu. Birleşmenin ardından SP'nin ağırlıkla doğu örgütü olmaktan çıkması sadece bölgesel bir sorun değildi. Partide yeni bir sol kültür, sosyalizmi yaşamamış Almanya'nın batı kesiminin sol kültürü hâkim olacaktı.

Görevi gereği sık sık doğu eyaletlerine giden ve batıdaki eyaletlerden birisinin yönetim kademesinde yer alan bir parti görevlisi aynı parti içinde batı ile doğu arasındaki kültür farklılığını şöyle açıkladı:

“Biz yıllarca polisle, patronlar ve hükümetle

mücadele içinde politik yönden sosyalleşildik. Bir yerde grev, başka bir yerde atom enerjisine karşı hareket, daha başka bir yerde çevre sorunları için kampanya açılması konuları vardı. Doğudaki yoldaşlar ise iktidara doğdular. Üyesi oldukları parti iktidardaydı ve alternatifi de yoktu. Onlar için hükümete katılmak çok önemli, bizim için ise öyle değil.”

SP'nin Berlin örgütünün Batı Berlin'de zayıf, Doğu Berlin'de ise hayli güçlü olduğunu belirtmek gerek. Berlin Eyalet Örgütü'nün politikasını onaylayan delegelerin önemli bölümü 44 yıl sosyalizm koşullarında yaşamış doğu kesiminden geliyordu. SP'nin Berlin örgütünün politikasını haklı olarak eleştiren ve yaşamış sosyalizmi büyük oranda olumlayan değişik sol gruplar, Berlin'deki politikanın sorumlusunun sosyalizmi yaşamış insanlar olduğunu görmüyor ya da görmek istemiyordu.

Sonuçta çerçeve taslak olarak program önerilenden daha sol değişikliklerle kabul edildi. Burada SP içindeki Komünist Platform'un tutumu ilginçtir. Platform sözcüsü Sahra Wagenknecht başlangıçta bu taslak ile partinin sosyalizmle ilişkisinin kalmadığını söyleyecek, ardından yapılan değişikliklerle kabul edilen taslağın, istenildiği gibi olmasa da iyi bir taslak olduğunu belirtecekti.

İnsan ister istemez merak ediyor: Demokratik sosyalizmi savunmakla sosyalizmle ilişkisini kesmek arasındaki çizgi bu kadar ince midir? Bu konudaki bulanıklık sosyalizmden ne anlaşıldığının (demokratik sosyalizm dahil) yeterince açık olmamasından ve Marksist sosyalistlerin etkisiz ve dağınık durumundan kaynaklanıyor.

Almanya'da on yıl arayla yapılmış iki konferansın karşılaştırılması bu bakımdan aydınlatıcıdır. SP Marksist bir parti olmasa bile, sosyalizm konusunda Almanya solundaki sorunlardan oldukça değişik sorunlarla karşı karşıya değildir.

İKİ KONFERANS

Almanya'da on yıl arayla, 1997'de ve 2007'de, Marksizmin sorunlarını görüşmek üzere iki konferans toplandı. Hannover'de yapılan ilk konferansa katılmış ve bu konuda Sosyalist Politika dergisine bir yazı yazmıştım. Konferans sosyalizmin çözülmesinin şokunun atlatılmaya başladığı dönemde toplanmıştı ve akademik bir içeriğe sahipti. Yıllardan beri ilk kez Doğu ve Batı Almanya üniversitelerinden Marksist öğretim üyeleri konferansa katılmıştı. Konferansta yeni bir şey söylenmedi. Üzerinde durulan başlıca konu, Luxemburg, Lukacs ve Korsch'un teorilerinin üzerinde önemle durulmasının gerekli olduğu, teorik alanda yeni bir çıkışın ancak bu yolla mümkün olabileceği idi. Konferansta pratik konu-

larda konuşulmamıştı. ATTAC henüz çok zayıftı, PDS'in geleceği ise ümitsiz görünüyordu.

İkinci konferans geçtiğimiz Nisan ayında "21. Yüzyıl Sosyalizmi" başlığı altında Berlin'de yapıldı. Konferansın ayrıntılı programı da önceden ilan edilmişti. Başlığın içerikten birkaç numara büyük olduğunu düşünerek bu konferansa katılmadım, ancak çeşitli sol gazete ve dergilerde konferans hakkında yapılan değerlendirmeleri okudum. Marksist ya da Marksizme yakın duran dergi ve gazetelerin konferans değerlendirmeleri birbirine oldukça yakındı ve üç noktada odaklanıyordu:

Birincisi: Konferansta teorik açılımlar yapılmamış, bunun yerine pratik konular hakkında tartışılmıştır. Almanya Komünist Partisi'nin (DKP) önde gelen isimlerinden Robert Steigerwald, ilk konferansla ikincisi arasındaki en önemli farkın bu olduğunu belirtiyor. Pratik konuların başında gelen, Almanya'da sol potansiyelin yaklaşık yüzde 90'ını temsil ederek ortaya çıkan SP hakkında değerlendirme yapılmasıydı. SP konferansa katılmamış olmakla birlikte gölgesi kaçınılmaz olarak konferansın üzerine düşmüştü.

İkincisi: Marksizm etkisiz durumdadır. Birbirinden farklı Marksizm anlayışlarına sahip olan insanların üzerinde birleştikleri bu nokta, hayli geç olmakla birlikte Marksistlerin ayaklarının suya erdiğini gösteriyor. 2007'de Marksizm solun içinde bile etkisiz durumdadır. Bu durum sadece Almanya'ya özgü değildir ve 20. Yüzyıl'ın başından beri ilk kez bu kadar açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Kendisini sol, sosyalist ve kapitalizm karşıtı olarak gören çok sayıda insan Marksist değildir. Bu, onların Marksizme düşman oldukları anlamına gelmiyor; tersine bu insanlar kapitalizm karşıtı bir teori olan Marksizmden de öğrenmeye her zaman olduğu gibi şimdi de açıktır. Ne ki, Marksizmin bu insanlara öğretebileceği fazla bir şey bulunmuyor. Marksist sosyalizm yandaşları Marksist olmayan sosyalistleri eleştiriyorlar, ama karşılarına somut bir seçenek koymıyorlar. Burada üçüncü büyük sorun ortaya çıkıyor.

Üçüncüsü: Konferansa katılan ve onu değerlendirenlere göre, sosyalizm (Marksist sosyalizm anlamında) inandırıcılığını yitirmiş durumdadır ve yeniden eski çekici konumuna kavuşturulması gerekir.

Bu nasıl yapılacak? Hiç birisi de yeterince somut olmayan değişik yaklaşımlar var. Açık olan, iki konferans arasında geçen on yılda Troçkistlerden reel sosyalizm savunucularına kadar küçük gruplar olarak geniş bir yelpazeyi kaplayan Marksistlerin önemli teorik açılımlar yapamamış olduklarıdır. Bunun yerini seçeneksiz eleştiriler ya

da sosyalizmin çözülmesini sözüm ona açıklayan ve her şeyden önce kendini rahatlatmayı hedefleyen saptamalar almıştır.

Bu tutumun Marksizmin eski etkinliğini kazanmasını kolaylaştırmayacağını kendileri de biliyorlar, ama geçmişin başarılarıyla övünmenin ve başkalarının tutumlarında yanlış bulunanların eleştirilmesinin ötesinde açılım yapılamayınca, yapılabilecek başka bir şey de kalmıyor.

FARKLILIKLAR NELERDİR?

Almanya'da ve diğer Avrupa ülkelerinde Marksist olmayan kapitalizm karşıtlığı geçtiğimiz on yılda önemli bir gelişme gösterdi. Bu gelişmeyi dikkat çekici kılan teorik yanından çok, pratikte attığı adımlardır.

Mante Ailesi. Kağıt üstüne pastel. 1989.

On yıl önce adı pek az duyulan ATTAC hem örgüt olarak büyüdü, hem de ciddi bir anti-kapitalist birikimi barındırmaya başladı. Bu konumuyla —bazı sloganlarını ve toplumsal hareketlerin önemini kabul etmek bağlamında— Marksist sosyalizm yanlılarını da önemli oranda etkiledi.

Dünyanın en eski ve en kitlesel partisi olan SPD, Liebknecht-Luxemburg döneminden beri ilk kez önemli bir bölünme yaşadı ve ayrılanların da katılmasıyla SP Almanya'da 1933'den beri ilk kez ülke çapında sol bir güç olarak ortaya çıktı. İnsanların teorik açıklamalardan daha fazla o açıklamaların pratiğe başarılı uygulanmaları sonucu ikna oldukları bilinir. Bu bakımdan Steigerwald'ın Berlin'deki konferansa SP'nin katılmamış olmasına hayıflanması anlaşılır gibi değil. Katılsalardı bile herhalde parlak gibi görünen teorik açıklamalarla ikna olacak değillerdi.

Almanya son 15 yılda çok değişti. Dünyanın en zengin ülkelerinden birisi olan Almanya'da işsizlik, yoksulluk, hayat pahalılığı 1945 yılından beri görülmemiş boyutlara ulaştı. Bu ülkede solun gelişmesi için her olanak var. Böyle bir ülkede DKP'nin oy oranı hala 0,1 ise, MLPD, KPD ve değişik Troçkist grupların gücü daha da az ise, bu durumda herhalde insanın kendisine, teoride ve pratikte "Biz bu işi neden yapamıyoruz?" diye sorması gerekir.

Burada konunun somutlanması açısından Marksist kapitalizm karşıtlığı ile Marksist olmayan kapitalizm karşıtlığı arasındaki farkların kabaca sıralanması gereklidir. Kabaca diyorum çünkü her iki kesim de bütünsel bir özellik göstermediğinden farklılıkların ancak genel olarak sıralanması mümkündür. Bu farklılıklar kapitalizme karşı mücadele ve sosyalist toplum anlayışı gibi iki ana başlık altında belirtilebilir.

Birincisi: Marksist olmayan kapitalizm karşıtlığı işçi sınıfını toplumsal değişimin öncü gücü olarak görmez, bunun yerine bütün halkı koyar. Bu konuda Marksistlerin bir bölümüyle farklılık bulunmuyor, zira bu kesim işçi sınıfının kapsamını neredeyse bütün halkı kapsayacak kadar genişletiyor ve böylece arada terminolojinin ötesinde farklılık kalmıyor.

Marksist olmayan kapitalizm karşıtlığı öncü parti anlayışını kabul etmez ve toplumdaki sosyal hareketlere büyük önem verir. Marksistlerin bir bölümü de öncü parti anlayışını kabul etmiyorlar, ama sosyal hareketlere parti kadar önem vermiyorlar.

Marksist olmayan kapitalizm karşıtlığı kamu sektörünün ekonomide önemli yer tutmasını, özelleştirmenin durdurulmasını ve geri çevrilme-

sini, çalışma saatlerinin azaltılmasını ve devletin istihdam yaratmakta aktif rol üstlenmesini savunur. Marksistlerin önemli bir bölümü bunu "yeni Keynesçilik" olarak adlandırıyorlar, ne ki, bu doğru değildir. 1930'lu ya da 1960'lı yıllarda ekonomide devlet sektörünün ağırlığını savunmakla, günümüz kapitalizminde, yani özelleştirme, yüksek işsizlik, esnek çalışma koşullarında bunu savunmak aynı şeyler değildir. Keynesçiliğin ve asıl gücünü buradan alan sosyal demokrasinin önceki yıllarda mad-dî temeli vardı. Artık bulunmuyor. Özelleştirmele-re, savaşa karşı çıktığınız ve çalışanların yaşam koşullarının önemli oranda iyileştirilmesini —herkese yaşanabilir asgari gelir sağlanması da dahil olmak üzere— savunduğunuzda, çağdaş kapitalizmin önemli işleyiş özelliklerine de karşı çıkarsınız.

Almanya gibi güçlü bir emperyalist ülkede kapitalizm karşıtı reformlar temelinde uzun bir süre sistemin içinden yürümek söz konusudur. Bu konuda, örneğin SP ile DKP arasında önemli bir fark bulunmuyor. Bu durum, SP ile diğer sol güçler arasındaki ittifak zeminini oluşturuyor. Özellikle DKP ile seçim ittifakları da dahil olmak üzere ülkenin değişik bölgelerinde bazıları uzun zamandır süren birikteliklerin oluşması da bu zemine dayanıyor. Bu ittifakta şimdiye kadar görülen SP'nin etkilenmekten çok etkilendiğidir.

İkincisi: Marksist olmayan sosyalizm anlayışı, yaşanmış sosyalizmin olumlu yanları olduğunu kabul etmekle birlikte, bu sosyalizm anlayışının sonuçta başarısız olduğunu ve bazı yönleri düzeltilerek tekrarlanması da mümkün olmadığını savunur. Bu kesimin sosyalizm anlayışının temelinde insanın tüm yönleriyle gelişmesinin koşullarının oluşturulması yatar. Bu sosyalizm anlayışı teknoloji hayranlığını, üretici güçlerin geliştirilmesinin her şeyin önüne konulmasını reddeder.

Marksist sosyalistlerin bir bölümü de benzeri bir anlayışı savunmakla birlikte, böyle bir anlayışın Marksizmde getireceği büyük teorik sarsıntıyı dikkate almazlar. Marksist olmayan sosyalistler, kapitalizm üzerine inşa edilmeyen, ondan ciddi oranda ayrılan farklı bir uygarlık anlayışını savunurlar. Üretici güçlerin gelişmesinin kapitalizmden daha ileri olması, bolluk toplumuna ulaşmak gibi bir hedefleri yoktur. Bu ise, toplumların gelişmesini üretici güçlerin gelişmesine göre sınıflandıran Marksist tarih anlayışıyla uyum maz.

Son olarak, Marksist olmayan sosyalistlerin kapitalizm sonrası toplumda piyasa mekanizmasını tümüyle ortadan kaldırmak gibi bir amacı yoktur. Reel sosyalizmde bu mekanizmanın yeterince kulanılmamasının ciddi ekonomik ve sosyal sıkıntılara yol açtığı görüşündedirler. Önemli olan piyasanın hangi alanlarda ne oranda var olduğu ve nasıl düzenlendiğidir.

Demokratik sosyalizm anlayışının yeterince açık olmadığı söylenebilir. Doğrudur. Ne ki, şu anda reel sosyalizm anlayışı ya da bunun bazı yanları törpülenmiş olanından daha somut bir sosyalizm anlayışı bulunmuyor. Bu anlayış aşılmıştır ve tekrarlanması mümkün olmadığı gibi, buna kalkışmak da doğru değildir. Farklı sosyalizm anlayışlarının somutlanması sadece teorik araştırmalarla mümkün olmayacağını, pratik yürüyüşün de buna önemli katkısı olacağına inanıyoruz.

Marksist olmayan anti kapitalizm ve sosyalizm anlayışı SP içinde ağırlıklı durumdadır. Önceden de belirtildiği gibi bu anlayışın değişik bileşenleri vardır. Parti içinde ayrıca Komünist Platform, Marksist Platform gibi platformlar da bulunuyor.

SONUÇ YERİNE

Sol sosyal demokratlardan komünistlere kadar solun geniş bir kesimini içinde barındıran partinin aynı zamanda epeyce sorunlu bir parti olacağı da açık. Farklı unsurları belirli bir çerçeve içinde bir arada tutabildiği, değişik toplumsal örgütlenmelerde etkinliği artırabildiği ve bunlardan gerekli teorik sonuçları çıkarabildiği ölçüde SP'nin başarılı olabileceği söylenebilir.

Sendikalarda SPD ile SP arasında mücadele kı-zışmaya başlıyor, bir bölüm sendika yönetimi SPD'ye karşı açık tavır alıyor. SP bu alanda da henüz yolun başındadır ve sendikaları SPD'nin kalesi olmaktan çıkarsa bile, bugünkü kapitalizm koşullarında hızla üye kaybeden sendikaların nasıl örgütlenmesi gerektiği konusunda pratikten çıkarılan dersleri de içeren önemli açılımlar yapmak zorundadır. Aynı durum başka toplumsal örgütler için de söz konusudur.

Bunların hepsini tabii ki SP yapmayacak, zaten yapamaz da. Parti için, toplumsal hareketlerle birlikte çalışmak kesin bir zorunluluktur.

Parti teorik ve pratik mücadelesini kendisinden daha soldaymış gibi görünenlere karşı değil, SPD, Yeşiller ve Hristiyan Demokratlara karşı yürütüyor. Daha solda imiş gibi görünenlerden ne teoride, ne de pratikte öğrenilebilecek bir şey bulunmuyor. Değişik Marksist akımların teorik ve pratik açmazlarından biraz olsun kurtulup gelişmeleri, kendilerine olduğu kadar kendileri dışındaki solun da yararına olacak. SP ve ATTAC yıllardır esamesi okunmayan solu toplumun gündemine oturarak solun her çeşidinin gelişmesi için gerekli ortamın yaratılmasına önemli katkıda bulundular. Umarız herkes bu ortama katkısını yapar.

Dünyanın ikinci güçlü ülkesi olan Almanya'da solun her çeşidinin güçlenmesi bizi rahatsız etmez, tersine memnun eder. Bu ülkenin doğal olarak çok çeşitli ve güçlü bir sola ihtiyacı var.

Özgürlük ile Eşitlik

Hüseyin Hasançebi —

*Özgürleşme dâvasını "demokrasi"ye bağladığındanberi
Batı en son ve en tam özgürlükten vazgeçmiş görünüyor.
Batı'nın sınıf kıyamlarına karşı en vurucu silahı
felsefesiydi. Şimdi yerinde yeller esiyor*

Bu yazıda, "eşitlik" ve "özgürlük" kavramlarının kendi aralarındaki ilişkiye ve ikisinin birden gerçek yaşam süreçleriyle olan ilişkisine bakmaya çalışacağız. Bu da nereden çıktı, bir ihtiyaç mıdır? Bunu bir ihtiyaç olarak görmemizin nedeni, günümüzde sosyalizm için mücadele konusunda süregiden ve çoğu spekülâtif nitelikte olan değişik tartışmalara, yaşanmış ve bitmiş sosyalizm deneyimini de gören bir genel çerçeve içinden yürüyerek katılmak içindir. Reel sosyalizmin birden bire ve "kendi içinden" yıkılışı sosyalist düşünce ve sosyalist siyasi etki alanında büyük bir hasar yaratmış, denebilir ki bugünün korkuyla kaplanmış dünyasını ortaya çıkarmıştır. Sosyalist düşünce ve siyasi eylem alanında sadece ne yapacağını bilmezlik değil, neyi nasıl düşüneceğini bilmezlik de egemen olmuştur. Elbette kimse bir başkasına neyi nasıl düşüneceğini öğretecek durumda değildir, olumsuz olan da bu değildir, olumsuzluk bu durumun sosyalist düşüncenin yeniden hareketlenmesini engellemesinde, yeni bir temel varsayım kurulmasına, yeni sosyalist siyasi mücadeleler kurgusuna yasak koymasında gözükmektedir. Her ne denirse desin, sosyalist düşüncenin asıl ilgi alanı, "eşitlik" ve "özgürlük" kavramlarını birlikte veren bir dünyanın nasıl kurulacağı ve bunun, bugünden başlayan somut adımlarının nasıl atılacağıyla ilgili konulardır. Yani biz (sosyalist düşünce dünyasında olanlar ve kalanlar) bugün ne yapmalıyız ve bunu nasıl yapmalıyız sorusuna cevap aramak için düşünmeliyiz.

"Eşitlik" ve "özgürlük" kavramları, birbirlerinden bağımsız kavramlar olarak ve tarihsel gelişim içerisinde değişen içerikleriyle çokça tartışmaya konu oldukları gibi, son iki yüz elli yıl içinde insanın toplumsal eylemine yön verecek bir etkinlik kazanmışlardır. Sadece sosyalist düşünceler alanını ilgilendiren kavramlar değildir bunlar; dinlerin, felsefi düşüncenin, siyasetin ve sanatın da ana teması olmuşlar, denebilir ki insanın pratik ve düşünsel tarihi ile bu iki kavramın tarihi bütünleşmiştir. Birbirinden çok ayrı tarihsel mecralar içinden gelişip gelen bu iki

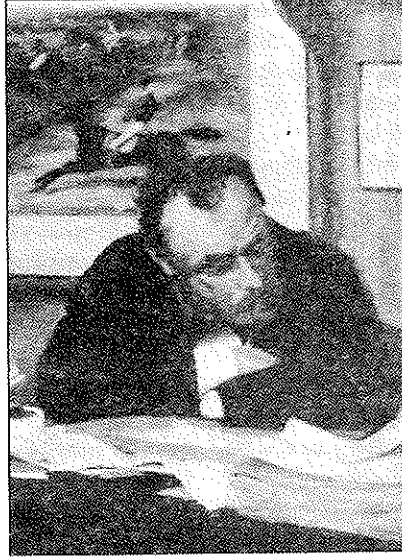
kavramı ikiz kavramlar haline getiren ise 19. Yüzyılın sol, anarşist ve kısmen de komünist düşüncesidir. Sosyalizmin, bugün de sürmekte olan teorik tartışması ister istemez bu iki kavramla birlikte gelişecektir. Bu iki kavramla bizim kurduğumuz ilişki ve bu iki kavramın kendi aralarındaki ilişki sosyalist düşünce ve eylem alanı için önemli bir sorun oluşturmaya devam etmektedir, fakat biz güncel tartışmalar içinde bunun pek farkında değiliz. Her tartıştığımız konunun temelinde aslında "Eşitlik" ve "özgürlük" kavramlarının diyalektiği bulunmaktadır. Örneğin bugün İran'ın veya İran'a benzer geniş âlemin Batı'yı toptan karşısına alan tavrı önünde sosyalist düşüncenin ortak bir görüş geliştirmesi imkânsızdır. Özgürlük kavramını, bütün somut ilişkilerinden koparıldıktan sonra benimseyen bir sosyalist görüşün bu İran tavrına yakınlık göstermemesi doğaldır. Bu tavır özgürleşmeye hep-ten kapalıdır. Ama öte yandan "eşitlik" kavramından eşitlikçi bir felsefeye varabilmiş olan herhangi bir sosyalist görüşün de, Müslüman dünya ile de bire bir örtüşmeyen bu tavrı kendisi arasında kurabileceği ortaklıkların sınırı yoktur. Ama bu yaklaşımın özgürlük kavramıyla ve özgürleşmeyle de bir ilgisi yoktur. İşte sosyalist düşünce alanıyla ilgili ve "Eşitlik" ve "özgürlük" kavramlarıyla bağlı bir "teorik sorun" misallemesi!

Gerçi "sosyalizmin teorik sorunları" dediğimiz şey, ortada somut bir sosyalizm uygulaması hiç yokken ve bilinmezken de vardı ve tartışılmaktaydı, araya yetmiş yıllık somut bir uygulama girdikten ve bittikten sonra da aynı yoğunlukta var ve tartışılıyor.

Sosyalizm uygulaması bilinmezken tartışma çok daha yaygın ve hareketli bir tartışmaydı. Tartışmanın zengin bir felsefi içeriği vardı. Tartışma bütün dünyayı içeriyordu. Hem geçmişe dayanıyor, hem de bütün tarihi silip atmaya, yeni bir tarih yaratmaya, hattâ daha yüksek bir soyutlamada "insanın tarihi"ni başlatmaya soyunuyordu. Bugün ise sosyalizmin teorik sorunlarıyla ilgili tartışma, pek çok Marksist çevre, ki-

şi, ekol tartışmadan çekildileri, tartışma içinde kalanların ise çoğunlukla ya uçuk ya da ürkek ve bölük pörçük bir tartışma yürütmeleri nedeniyle daraldı. Tartışmadaki daralmanın önemli bir nedeni, yetmiş yıllık sosyalizm uygulamasının apansız yıkılmış olmasının verdiği şaşkınlık ve ortaya çıkardığı yeni sorunlar ve sorular olmalıdır. Ama bundan daha önemli başka nedenler de var. Bu çok geniş bir konudur ve kapitalizmin yeniden eylemli bilimsel eleştirisiyle birlikte gelişecek, değişik tartışma mecraları oluşacaktır. İlk akla gelen bir kaç tartışma konusuna burada işaret edebiliriz:

Sosyalist siyasete ve mücadeleye, bilhassa işçiler başta olmak üzere, kapitalizmin sürekli ve artan ölçüde yoksullaştırdığı, dışlayıp siyasal sistem dışına çıkardığı emekçi nitelikli yığınlar ilgi göstermiyorsa bu mücadele görünür bir siyasal ve toplumsal dinamik olamıyor, ya entelektüel bir katman faaliyeti olarak kalıyor, ya da panik halindeki orta katmanların belli bir konsepti bulunmayan güncel talepleri arasına sıkışan ve güncel siyasetin çarkları arasında ezilen bir tartışma oluyor. Ekoloji-insan tartışması, insan-doğa ilişkilerinin tartışılması, cennet (Kuzey)-cehennem (Güney) tartışması, yoksulluk tartışması, küreselleşme ve küreselleşmeye karşıtlık tartışmaları bu nitelikte tartışmalardır. Bu tartışmaların yarattığı yeni bir düşünce alanı vardır ve sosyalist düşünceyi de kendine çekmektedir. Çünkü somut dünya sorunlarıyla doğrudan ilgili bir tartışmadır bu alan ve sosyalist düşüncenin de mutlaka cevap bulmak zorunda olması ölçüsünde önem kazanmıştır. Aynı zamanda oldukça eylemli bir alan olması nedeniyle buradan, kapitalizme karşı mücadeleye katkı ve zengin bir içerik sağlayacak ömürlü çelişkiler de hiç çıkmıyor değil. Ancak, "yeni toplumsal hareket"ler de denilen bu alan dinamikleri sınıfsal nitelikli sosyalist bir konseptin bütünlüğü içinde yer almadıkları için etkin olamıyorlar. Bu alandaki çelişkileri dikkatli bir çözümleden geçirip kendi konseptini esnetebilen burjuva sistem partileri veya siyasî akımları, veya bu çelişkilere odaklanıp ihtisaslaşan akademik dünya tarafından kolayca yutuluyorlar. Örneğin Afrika'da, kıta insanını ortadan kaldıracak bir tehdit hâline gelen AIDS Güney Afrikalı Komünistlerle-

Ev içi. Detay.

rin gayretleriyle, çözümü siyasal nitelikte olan bir insanlık sorunu olarak kavranırken dünya sermaye sınıfı bu aynı sorunu, Hollanda sömürgeciliğinin hâlen de sürmekte olan rolünü örtbas ederek, evet gene bir insanlık sorunu, ama gene sermaye dünyasında çözülecek bir sorun hâline getiriyor. Bu ve benzeri "dünya sorunları", "insanlık sorunları" böylelikle "kapitalizmin sorunları" olmaktan çıkıyor, sermaye sınıfı tarafından çirkef bir humanizma konusu olarak, gene sermaye tarafından sıkıca örgütlenmiş ve manipülasyonla yönetilen bir orta sınıf faaliyetine havale ediliyor.

Sosyalizmin teorik sorunlarıyla ilgili klasik tartışma bugüne kadar bu alana hiç bakmadığı ve orta sınıfın entelektüel faaliyeti ile ilişki kurmaktan ısrarla kaçındığı için, sözünü ettiğimiz bu alanla ilgili düşünsel araçlardan da yoksundur ve bir tesbit olarak söylersek, klasik sanayi proletaryası zeminine hapsedilmiş komünist çizginin geçmişte Avrupa kıtasında uğradığı ağır siyasal yenilgi bu noktayla yakından ilgilidir. İş işten geçtiği ve artık ancak bir fantazi konusu olabileceğini bilerek söylersek, Avrupa işçi sınıfı kapitalizme karşı ekonomik, siyasî ve ideolojik mücadelesinde en azından Soğuk Savaşın ilk on-yirmi yılındaki kadar güçlü kalabilse ve tekelci Avrupa sermayesini dar bir alana sıkıştırabilseydi, bunun için enternasyonalist bir fedakârlığa soyunmasına da gerek kalmadan kendi sınıf çıkarı temelinde sağlam durabilseydi, belki de reel sosyalizm yıkılmayacak, yıkılsa bile arkasından ortaya çıkan dünya, bugünkü dünya olmayacaktı. Neyse ne, sosyalist düşüncenin bugünkü teorik sorunlarından biri de toplumun orta katman dinamikleri ile ilişkisinin nasıl kurulacağı noktasına, yani Avrupalı komünist hareketin önceki tarihinde yapamadığının bugün yapılabilmesine düğümlemişti.

Başka bir teorik tartışma alanına bakalım: Kapitalizmin eylemli bilimsel eleştirisi yönünden bugüne kadar belirleyici olmuş ve öncülük gibi bir misyon yüklenmiş olan Batı yarım küresinde sosyalizm için siyasî mücadele büyük ölçüde tarihsel köklerinden kopmuş ve parlamenter mücadele ve çoğulcu demokrasinin sınırları içine çekilmiştir. İhmal edilmeyecek ve işçi sınıfı sosyalizmi için, sadece bugüne kadarki mücade-

lesi açısından değil, dünya kapitalizmi içindeki fiziksel etkinliği nedeniyle de bundan sonraki sosyalizm mücadelesinin aslı gücü olacağı bel- belli olan Avrupa işçi sınıfının bugünkü duru- mu da bir açmaza işaret etmektedir.

Avrupa'nın klasik işçi partileri işçi sınıfından kopmuşlardır ve bunu, işçi sınıfının kendilerin- den kopması olarak okumuşlardır. Bu okuma şekli, işçi sınıfının ahmaklaştığı ya da ahmak- laştırıldığını söylemek anlamına gelir. Yani işçi- ler kendi çıkarlarından kopmuş, sermaye sınıfı- nın çıkarlarına, kendi seçimleriyle bağlanmış ol- maktadırlar demeye gelir. O zaman onlar da, iş- çi sınıfını yeniden kazanmak için arkasından gitmiş olmaktadır! Hatta bu gidişatın onları orta sınıfla buluşturacağını da umarak umutlan- mışlar, her bir Avrupalı komünist partisi, bürok- ratik sosyalizm diye gördüğü reel sosyalizmden koptukça kendi bürokratik kozası içine çekilmiş, bazı istisnalarıyla da eriyip gitmiştir. Bu süreç- ten Avrupa sağı güçlenerek çıkmış, bugünkü Avrupa doğmuştur. Açık olan şudur: Avrupa iş- çi sınıfı yerindedir. Avrupadaki komünist siyasî hareketin arkasından gitmemiştir. Reel sosyalizm ile, bir işçi evreni içinde kurulmuş ilişkisi par- çalanmıştır. Yani bilinci parçalanmıştır. Korku- ya kapılmıştır. Avrupa ile Rus sosyalizmi ara- sındaki duvar ortadan kalktıktan sonraki koşul- larda işçi sınıfının siyasî mücadelesinde bu ge- rileme bu bakımdan bambaşka bir nedene işa- ret etmektedir.

Avrupa'da emekçi kitleler, programlarını ve hedeflerini beğenmiş olsalar bile sosyalist-komü- nist-sol programlara parlamenter güç kazandırma konusunda ürkek ve çekimser davranıyorlarsa, bu, programlarını hayata geçirebileceklerine inanmadıkları içindir. Bu inançsızlık reel sosya- lizmin çökmesi veya çökertilmesi hadisesiyle yakından ilgilidir. Çünkü işçiler ve diğer emek- çi toplum kesimleri ve orta katmanlar, bu par- tilere ulusal sınırlar içinde böyle bir güç veril- se bile, iktidar olduklarında programlarını ger- çekleştirmelerine uluslararası kapitalist gücün izin vermeyeceği inancı içindedirler. Bu inanç boş bir inanç değildir, somut deneyimlere da- yanmaktadır. Reel sosyalizmin yıkılmasından sonraki süreçte Avrupa sermayesi bütün gücünü işçi sınıfının tarihsel birikimini yok etmeye çe- virdi. Komünist partileri zaten boşlukta kaldık- ları için bu sert rüzgârda döküldüler. Avrupa sermayesi sosyaldemokrat işçi partilerinin yaka- sına yapıştı, onları fena halde silkeledi, sınıfsal konumlarını da paramparça etti. Bu kadarını ya- pabilen kapitalist sınıf, fazlasını yapar diye iş- çilerin yüreğine derin bir korku sindi. Geline

bu durumda o sınıftan, ayağa kalkmasını bekle- mek haksızlıktır. Bugünkü durumda Avrupa iş- çi sınıfı hem kapitalizme karşı mücadele yönün- den siyasal birlikten, hem de güneybirlik sınıf mücadelesini yürütmek bakımından da öncü sen- dikal birlikten yoksundur. Bu vakıa, sosyalizmin teorik sorunlarıyla ilgili tartışmaya, Troçkist si- yasî akımlar ve çevreler tarafından hemen, oto- matik, bir somunu söküp başka bir yere takma mekanizmiyle, "Dünya devrimi" olarak taşın- maktadır. Avrupalı Marksist aydınlar, apışıp ka- lacakları eylemli bir kapitalizm eleştirisi görme- dikleri için de, durumla ilgili bir yığın Mark- sist fantazi üretmeye yönelmişlerdir. Klasik ko- münist partisi çevrelerinden ise, bunlar zaten SBKP eksenindeyken edindikleri bir zihin bü- rokrasisi ile teorik açılımları kendilerine yasak- lar hale gelmiş bulundukları için, sosyalizmin bugünkü temel teorik tartışmasına Avrupa'dan bir katkı çıkmamakta veya gelen katkı, faraza Pakistan'dan gelen katkıdan daha parlak veya daha fazla olmamaktadır. Teorik tartışma gele- neği Avrupa merkezli bir gelişim tarihine sahip olduğu için sosyalist düşünce alanı da Avrupa ile birlikte çökmüş olmaktadır.

Kapitalizm bütün enerjisini yitirmemiştir. Kendi doğrusal gelişmesi üzerinde bir noktada son bulmayacağı aritmetik kesinlik kazanmıştır. Sermaye birikim süreciyle ters düşmediği yerde, teknolojinin de avantajlarını kullanarak klasik dokusu içindeki unsunların yerini değiştirmek, yeni unsurlar katıp işleyiş zincirini yeniden kur- mak gibi girişimlerle kendi bünyesinde esaslı bir değişimi gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu- nu dünya çapında gerçekleştirebileceği güçlü araçları da vardır. Emek sermaye ilişkilerini ye- ni bir kalıba dökmek ve işçi sınıfının yapısal özelliğini esnetmek gibi amaçları da içeren bir plan dahilinde ve adım adım, yeni bir dünya kapitalizmi şekillenmektedir. Bu gelişme sosya- list düşüncenin önüne yeni bir dizi soru çıkar- maktadır. Bu soruların doğru sorulup sorulma- dığı da belli değildir, çünkü hemen hepsi, de- neysel sonuçlardan yoksun olarak sorulmaktadır. Hızla değiştiğini gözlemlediğimiz bir dünya ile ilgili sorulmuş bu sorularla sosyalizmin teorik sorunlarına bir açıklık getirmek mümkün olama- maktadır. Bu da doğaldır. Hangi olgu geçici, hangisi kalıcı, bu kesinleşmemiştir. "Eğilim" olarak görünür hâle gelen bir gelişme kısa bir süre içinde ortadan kalkabilmektedir. Bütün bun- lar gelen bir dalganın habercisi olsalar bile o dalganın ne olduğunu tanımlama güçlükleri var- dır. Uzun ömürlü olacakmış gibi görüntü veren olgular bile hemen ertesi gün çökebilmektedir.

Ev içi. Tuval üstüne yağlı boya. 1873-1875.

Bu nedenle belli bir durumda hayatla, sınıf mücadelesiyle, kapitalizmin gelişmesiyle, dünyanın hangi istikamete gittiğiyle ilgili verilmiş kesin yanıtlar bir sonraki durumda havada kalabilmektedir. Mevcut Marksist silahlarla açıklanmasında güçlük yaşanan pek çok somut hadise var. örneğin:

● Mâli sermayenin, olağanüstü hâle gelebilen yıkıcı veya yapıcı rolü nedeniyle ele geçirildiği dünya çapındaki siyasal insiyatif kalıcı mıdır, yoksa dünyanın fiziki ihtiyaçlarından ve üretimden bağımsız konumu nedeniyle şişebileceği bir sınırdan patlayacak bir balon mudur?

● İşçi sınıfı(ları) sermayenin nesnel karşıtı olmaktan dolayı karşı oldukları kapitalizmin “uyumlu” bir parçası haline geldikleri için kapitalizmi yıkacak güç buradan başka bir toplumsal mekana mı kaymaktadır? İşçiler kendilerini kurtaracağını düşündükleri için sosyalizmin peşinden gittiler ve fakat kendilerinin kurtarmak zorunda kaldıkları bir sosyalizm ile karşılaştılar. Kuruluşu işçilere, onların fedakârlığına, sabrına ve kuşaklar boyu harcanmasına dayanmayan bir sosyalist varsayım geliştirmeden, işçileri ve emekçileri yeniden sosyalist bir gelecek tasvuruna çekmek kimin harcıdır ve nasıl yapılacaktır?

● Merkez kapitalizm, dünyanın geri kalanıyla, hâlâ kendisi için yaşamsal olan bağlarını sürdürüyor olsa bile, acaba o dünyadan giderek kopmakta mıdır? Bu dünyanın bu gidişata itira-

zı, giderek yaygınlaşmakta olan kanlı direnişlere ve savaşlara yolaçmaktadır ve acaba bu yoldan kurulmak istenen emperyalist bir yeni dünya hegemonyası, merkez kapitalizmi çöktecek (Petras) bir çelişkiyi de içinde barındırmakta mıdır? Bütün imparatorluklar genişledikçe merkezden zayıflamış ve çökmüşlerse tekelci sermaye imparatorluğu da böyle mi çökecektir?

● Reel sosyalizmin yıkılışıyla doğan boşluğu doldurmaya çalışan emperyalist kapitalizm, karşı tarafta (eski sosyalist ülkeler) oluşan entegrasyon iradesine rağmen büyük güçlüklerle yüzyüze gelmektedir ve âdeta yeni bir soğuk savaş dönemine girilecekmiş gibi bir süreç doğmaktadır. Bu süreç, dünyada yeni bir gerilim yaratmaktadır, kapitalizmin kendi kendini yıkıcı gelişmelerini ima etmektedir, buradan ne çıkacaktır?

● Reel sosyalizmin eleştirisi aynı zamanda “tek ülke sosyalizmi”nin eleştirisi olarak şekillendi ve bugünkü dünyanın çözümlenmesi konusunda Troçki'ye takılıp kaldığı yerden bir adım ileri gidemedi. Bugünkü kapitalist dünyanın tek ülke sosyalizmine olduğu kadar sosyalizme hep-ten kapalı çehresinde hangi ışık görülmektedir ki, “dünya devrimi”ni beklemek ya da ummak gibi, Eyüp peygamber sabrını çağrıştıran sosyalist düşünceler ileri sürülmektedir?

Bu ve benzeri bir çok soruya, yaşanmış ve yıkılmış sosyalizm deneyiminden bağımsız cevap bulmaya çalışanları, altından kalkılması güç

bir işe soyundukları için kutlamak gerekir. Reel sosyalizm deneyiminden bağımsız bir gelecek zaman masalı yazılamaz. Buna bakalım.

REEL SOSYALİZMİN YIKILIŞ NEDENLERİ

Reel sosyalizmin niçin yıkıldığını bilmek önemli midir? “Eşitlik” ve “özgürlük” kavramlarının çözümlenmesine reel sosyalizm tecrübesi ışığında girişmenin ilerletici bir özelliği vardır. Sosyalizmin teorik sorunlarıyla ilgili bugünkü tartışmaya bu yıkılış öyküsü yeterince yansımamıştır. Reel sosyalizmin yıkılış öyküsünü, en azından onun kuruluş öyküsü ölçeğinde hatmeden sorunlar hakkında inandırıcı tek kelime yazılamaz.

Reel sosyalizmin kim tarafından, niçin yıkıldığı sorusuna geçerken değindiğimiz bir önceki sayımızda (*Kızılçık* sayı 29) dikkatleri Rus toplumunun ve SSCB’yi oluşturan toplumların dokusuna bakmadan, sadece SBKP üzerine çekmiş ve reel sosyalizmi kuran parti tarafından, planlı bir operasyonla tasfiye edildiğini söylemiştik. İleri sürdüğümüz bu nokta üzerinde biz de yeterince durmadık. Çünkü şimdi söylenecek çok şey çok kişiye absürd gelebilecektir. Bunda şaşılacak bir şey de yoktur. Herkes reel sosyalizmin ekonomik gelişme-gelişememe gibi bir tarihsel açmazda kendi içinden yıkılıp gittiğini düşünürken bizim açıklama tarzımız Reel sosyalizmin tasfiyesini bir “devletler arası ilişki” gibi göstermektedir. Şunu demektir: Rusya (Gorbaçov) sosyalist sistemin Avrupa kanadından tamamen vazgeçtiği anda tasfiye de başlamış oldu. Bu aynı zamanda Rusya’yı Avrupa’nın içine atmak demekti, çünkü Avrupa’nın sosyalist bölümünün sistemin dışına çıkarmadan Rusya’yı Avrupa’ya sokmak olanaksızdı. Gorbaçov Berlin duvarını yıkarken yakalandı ama geç yakalandı. Tasfiye planının bu bölümünü tespit edebiliyoruz. “Birleşik Almanya” korkusuyla yatıp kalan Fransa (Mitterand) ve İngiltere’nin (Taçer) karşı çıkmalarına rağmen Gorbaçov’un duvarı yıkmakta direnmesi planı ele veriyor. Bu önemli, çünkü konuyla ilgili soru, reel sosyalizmin halkın tepkisi nedeniyle mi, yoksa halka rağmen mi yıkıldığıdır. Bu sosyalizm, bizzat onu kuran parti tarafından tasfiye edilirken halkın susmuş, seyretmiş olması, reel sosyalizmin halka rağmen yıkılmadığına işaretler. Reel sosyalizmi bizzat yaşayan insanlar yıkılışa herhangi bir direniş göstermemiştir. O zaman şunu söylemek zorundayız: Reel sosyalizm “sosyalizmden beklentiler”e cevap veremediği için yıkılmıştır. Yıkanın eli serbest kalmıştır. Bu durumda konuyu “sosyalizmden beklentiler”in ne olduğuna doğru derinleştirmemiz lâzım gelir. İşte burada akla, ger-

çekliğe, hakkaniyete ihtiyaç doğar.

“Sosyalizmden beklenti”ler konusu, reel sosyalizmin eleştiri noktasında büyük önem taşır. Eleştirinin doğru zemine oturmasını sağlar. Tartışmayı fantezi olmaktan çıkarır. Spekülatif olmaktan kurtarır. En önemlisi de bu tartışmayı bugüne ve geleceğe bağlar. Bunu yaparken bile sınırsız bir tartışmaya yol açmasın diye tartışma kabul etmez bir tesbitten yola çıkabiliriz. O da şudur: Sosyalist toplumlarda yaşayan sosyalistler ile sosyalist olmayan toplumlarda yaşayan sosyalist insanların sosyalizmden beklentileri çok farklı olur, nitekim de böyle olmuştur. Bu o kadar böyledir ki, sosyalist gerçekçilik denilen sanat ve edebiyat akımının, sosyalist olmayan ülkelerde yaratılması olanaksızdır fikrini, hem sosyalist, hem de kapitalist ülkelerde yaşayan sanatçı çevreleri kabullenmek zorunda kalmışlardır. Bunu anlamadan reel sosyalizmin yıkılış nedenleri konusunda teorik bir tartışma geliştirmek olanaksızdır çünkü, yıkılışın sırrı bu farklılıkta yataktadır.

Peki, sosyalist bir ülke kurmaya çalışan veya kurulmuş bir reel sosyalizmi yaşayan insan sosyalizmden ne bekler?

Sosyalist bir ülke kurmaya girişen herhangi bir sınıflı toplumun farklı kesimleri farklı beklentiler içinde olsalar bile genel olarak tanımlanabilir ortalama bir beklenti vardır. En azından Rus Devrimi için sosyalizmden beklentilerin ne olduğu gözükmemektedir. Bunlar, önceki kapitalist toplumun onlardan esirgediği, veremediği, hiçbir zaman veremeyeceği anlaşıldığı için çalışan yığınların kapitalizmden kopmalarına ve sosyalist siyasi akımın peşinden gitmelerine neden olmuş şeylerdir. Sosyalizmden beklentilerin kurulan sosyalizmi belirlemesi ise eşyanın tabiatındandır. Halkın sosyalizmden beklentilerinin kurulan sosyalizmi nasıl belirlediğine bir örnek olsun diye aktaracak olursak bu noktayı anlamamız kolaylaşır: Aleksandra Kollontai ilk devrim hükümetinin hazine bakanlığına atandığını radyodan öğrenmiştir. Sabah hazırlığını bitirince Kışlık Saray’a gidip görevine başlayacaktır. Kapısının zili çalınır. Silahını kemerine sokup kapıyı açtığı anda, karşısında ihtiyar bir mujik durmaktadır. Mujik, “Kutlarım yoldaş Kollontai!” der ve cebinden sararmış, buruşuk bir makbuz çıkarır. “Osmanlıyla savaşta Çar benim atımı ödünç almış, bu makbuzu vermişti. Devrimci hükümetim atımın bedelini öder artık!” Kollontai güler, kışlık saraya birlikte giderler. Kollontai “Bana devrimci hükümetin hazinesinin yerini gösterin” der oradakilere. Böyle bir yer yoktur. Kollontai hükümet üyesi arkadaşlarından makbuzun bedel-

lini toplar ve öder. Makbuzu da, "Bu devrimci hükümetin ilk harcamasıdır, iyi saklayın!" diyerek oradaki görevlilere teslim eder.

Rusya için bakılınca siyasî devrimi destekleyen halkın "sosyalizmden beklenti"si barış-toprak-ış gibi görünür. Bunlar, maddi ve manevi her şeyin yitip gittiği bir tarihi anda toplumsal hayata yeniden başlamayı ummak için gerekli ve zorunlu ilk çıkış noktasından daha fazla bir şey değildir. Bu, yeni bir hayatı (sosyalizm) inşa başlamak için hem sebeptir, hem de inşa edilen sosyalizmi belirleyecek olan genel çerçeveyi çizmektedir. Bu aynı zamanda sosyalist düşünce ve irade için de çizilmiş bir sınır anlamına gelmektedir. Devralınmış koşullar tarafından sosyalizmden maddi beklenti ekmek, konut, eğitim, sağlık, yol, su vb. belirlenmişse, sosyalizme buradan başlanacak demektir. Kim yeniden yaratacaktır, bu noktada sadece düşünce, irade ve inanç olarak varolan sosyalist toplumsal hayatın maddi temellerini? Elbette "işçi"ler. Bu demektir ki, "işçiler" gene "işçi" olarak kalacaklar ve kendilerini kurtaracağına inandıkları ve bunun için ölümü göze aldıkları sosyalizmi onlar kurtaracaktır. Kurtardıkları sosyalizmin bekledikleri sosyalizm olması zorunlu bir şeydir. Reel sosyalizm öyküsü böyle başlar.

Dans eden dört kadın. Kâğıt üstünde pastel. 1903.

Denir, denmiştir ve denmektedir ki, bu başlangıç noktasında "eşitlik" var ama "özgürlük" yok, o halde "sosyalizm" de yok, çünkü sosyalizm "eşitlik" ve "özgürlük" durumunu birlikte veren veya vermesi zorunlu olan bir toplumsal ilişkiyi varsayar. Eşitlik ve özgürlük ilişkisine, o halde aynı zamanda reel sosyalizmin eleştirisine buradan girilebilir. Bu eleştiri, reel sosyalizmi yaşamamış olan sosyalistlerin eleştirisiidir. Elbette çok değerlidir, üretkendir, ama "dışarıdan"dır. Dışarıdan olduğunu hesaba katmayan reel sosyalizm eleştirisi ciddi bir eleştiri düzeyine yükselmemiştir. Bu eleştiri, "Eşitlik" ve "özgürlük" kavramları arasındaki ilişkinin istismarına dayandığı için sosyalizm için mücadeleden bugünkü sorunları karşısında da silahtsızdır.

Çağının anarşist, sol ve sosyalist düşüncelerinin aksine Marx'ın düşüncesinde sosyalizm ile eşitliği birbirine bağlayan herhangi bir vurguya rastlanmaz. Ama buna rağmen Marx'ın düşüncesinin "eşitlik", hatta mutlak eşitlik olarak algılanması ve anlaşılması için pek çok neden vardır. Bu nedenle Marx'tan Marksizme intikal eden kuvvetli bir eşitlik fikri bulunmaktadır. Bu eşitlik fikri, özgürleşmenin de koşulu olarak anlaşılmıştır. Yani, nihaî amaç özgürlük ise, buna "eşitlik"ten geçilerek varılacaktır. "Eşitlik yoksa, özgürlük de olamaz!" denmiştir.

Marx'ın sosyalizm hakkındaki düşüncesinin böyle anlaşılmasının nedeni, yanlış veya eksik anlaşılmasından kaynaklanmaz, işçi sınıfının taşıyıcı tarihsel rolüne dayanmasından kaynaklanır. İşçiler Marx'ın düşüncesinden bunu anlamışlar ve sosyalizmden eşitlik beklemişlerdir. Özgür kaldıkları (oldukları) anda ilk yapacakları iş eşitliği gerçekleştirmektir. Eşitlik üzerine akıl patlatmış olduklarından değil, doğrudan, somut ihtiyaçlarının karşılanmasında eşitlikten paylarına düşecek olanı hakkettikleri için. Bu, aynı zamanda onların Marx'ı herkesten iyi anladıklarının isbatıdır. Eşitlik aslında işçilerin hayattan beklediği, özlediği şeydir, hayatı kazanmak istemelerindeki temel saiktir. Sosyalizm düşüncesi ve siyaseti onların bu beklentisine denk düşen şeyler vaazettiği için daha çok işçilerden rağbet görmüştür. Eşit olunmayınca özgür de olunamayacağı düşüncesi, çok doğal, hattâ sözkonusu olan, köleleştirilmiş bir sınıf olarak işçiler ise ve özgürlüğü de eğer bizzat onlar getirecekse, bunun eşitlikten geçilerek ger-

çekleştirilmesi şarttır gibi gözükmektedir. Bu algılama işçi sınıfının güdüsü veya eylemi ile sınırlı kalmaz, bir düşünce planı oluşturur. Nîçin?

Şu nedenle: İşçi sınıfı özgürlüğü, başkaları için değil kendisi için ister. Ama bu öyle bizim bildiğimiz, sadece soyutlamada anlaşılabilir "özgürlük"e benzemez."Eşitlik" için özgürlüktür bu. Eşitlikten önce gelen özgürlüktür. Eşitlik denilen duruma giden yolu açması için zorunlu olan özgürlüktür. Eşitliği sadece amaçlayan değil, aynı anda içeren özgürlüktür. Bu nedenle bütün yaşam süreçlerini içine alan özgürlüktür. Bu, işçi sınıfının "sadece kendisi için" istediği bir özgürlük olduğu için aynı zamanda bencilidir, somuttur, "çıkart" olarak kendini gösteren bir özgürlüktür. Diğer bütün özgürlük tanımlarından farkı, paylaşılabılır nitelikte olmasıdır ve bu da işçi sınıfının toplumdaki belli durumundan ve konumundan dolayıdır.

İşçi sınıfının, bulunduğu durumdan özgürlüğe yükselişinin manivelası Marx'ta kesinkes proletarya diktatörlüğüdür. Bilhassa son elli yılda Marksist düşünce ve siyasî akımlardan rağbet görmemiş olsa da gücünü koruyan bir felsefi önermedir. Orada kalmaz. Çok somut bir önermedir, çünkü proletarya diktatörlüğü aslında demokrasi olan bir devlettir; ısrarla böyle olduğu vurgulanmasına rağmen özgürleşme eylemi olarak anlaşılmamıştır. Niye? Çünkü sadece işçileri özgürleştirmektedir. Sadece burjuva sınıfı özgürleştiren "demokrasi" demokrasi olmuştur da, sadece işçileri özgürleştiren demokrasi, demokrasi sayılmamıştır. Sadece işçileri ve çalışanları özgürleştirdiği için Marx'ın teorisinin eksenini olan proletarya diktatörlüğü elbette eksik bir özgürlüktür. Ancak bu eksik özgürlükten tam özgürlüğe, bir sırat köprüsünden geçilerek gidilmektedir. İşte bu devlet olgusuyla ilgili köprü, teorik olarak hâlâ değil ama, deneysel olarak her şeyi berbat etmiştir. Buradan, yani işçi sınıfının siyasal egemenliği olarak demokrasiden toplumun tümünü kapsayan bir özgürlüğe geçebilmek için geçilmesi gereken köprü üzerinde her şey birden bire çökmüştür.

Buradan sosyalizmin teorik tartışma sorunları arasına eklenmesi gereken, "Eşitlik" ve "Özgürlük" kavramlarıyla sıkıca bağlı temel konulardan birini yakalamak mümkündür: "Devlet meselesi"! Bu mesele reel sosyalizmde çözülememiş bir mesele olarak kalmamış, ters dönmüş ve sorunu daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

Marksist teorideki "devlet meselesi" açısından reel sosyalizm tecrübesinin, özgürlüğün kazanılmasından sonraki ilk beş yılına, yani devrim-

den, yani (özgürleşmeden) hemen sonraki süreçte bakarsak, "eşitlik" ve "özgürlük" denklemi yönünden sorun şöyle görünür: İşçi sınıfının "devlet"i ile birlikte, sonuçta eşitliği de veren bir özgürleşme yolunu katetmesi, ancak "özel bir devlet biçimi" ile mümkün görülmüştür. Bu konuda sosyalist teoride sonu gelmemiş ve gelmez bir tartışma vardır. Bu tartışma teorik planda, reel sosyalizmin tecrübesinden sonra da sürmektedir. Reel sosyalizmin dışardan eleştirisinin temelinde de bu konu yerleşmiştir. Denilir ki, bu "özel devlet", yani kendi kendini yok edebilir nitelikte bir devlet 1871'de Paris, 1917'de Rus devrimlerinde görülmüştür. Birincisi kısa sürede ortadan kaldırılmış olan "Komün", ikincisi ise, azmanlaşarak bilinen klasik -bürokratik-devlete dönüşen "Sovyet"tir. Rus işçi-köylü devletinin (Sovyet) ve buna aynı yapı ile katılan cumhuriyetlerle birlikte oluşmuş Birleşik Sovyet Devletinin neden kendi kendini yok edemediği ve devletsiz bir topluma geçemediği sorulmaktadır. Buna bir çırpıda, kolayca yanıt verenler vardır. Bu görüş, Sovyet devlet biçimi "Parti" ile birleştirilince "Parti Devleti"ne dönüştü ve hem "demokrasi" olmaktan çıktı, hem de kendi kendini yok etme dinamiğini kaybetti demektir. Sovyet'in parti ile birleştirilmesi planı Lenin'e aittir ve bu plan Sovyet'in, bırakalım kendini yok eden devlet olamamasına, "devlet olamaması"na dayanmaktadır. Devlet olabilmesi amacıyla parti ve sovyet örgütleri birleştirilmiştir. Eleştirinin itirazı bunadır. Yani, "Devlet olmayan devlet" ile "Proletarya diktatörlüğü!", Parti olmayan parti ile siyasî mücadele! Sendika olmayan sendika ile sınıf mücadelesi!, Jilet olmayan jilet ve traş önerilmektedir. Neden olmasın ki? Amma,... Bu parti, (SBKP) dar bir siyasetken kılı kırk yarabilmektedir. Çağının karmaşık yapısını (emperyalizm), Marksizmin merceğinden bakarak çözebilmektedir. Büyük bir devrime öncülük edecek olan akıllı yaratabilmektedir. Yani aslında bu parti, safları darken sınıf bilincinin en yüksek noktasındaydı. Fakat devlet olunca ister istemez toplumun sentezine dönüşmek zorunda kaldı. Çünkü toplumun sentezi olmayan devlet akıl dışı bir şeydi.

Partinin toplumun sentezine dönüştüğü evrim şunu göstermiştir: Özgürlükten devlet olmaya doğru giden süreç, özgürlükten eşitliğe doğru gelişen toplumsal dönüşümün paraleli bir süreçtir. Sosyalizmden, dolayısıyla kurucu partiden ve nihayet parti devletinden beklenen şey eşitliktir, elde edilmiş olan eşitliği korumasıdır. Zaten özgürlük, sonuçta eşitlik için gerekli değil miydi? Bu nedenle parti, kendisinden beklenen neyse

Dans eden dört kadın. Detay.

onun yoluna girmiştir. Eşitliğe doğru çok hızlı bir gelişme olmuştur. Eşitliğin hızla kurulması, bunun için gerekli olan ve devrimle kazanılan özgürlüğü, kendini yıkan bir özgürlüğe dönüştürmüştür. Bilincin bunu farketmediği, tartışmaya açmadığı, çare aramadığı söylenemez. Tartışılan, sadece, eşitleştirmedeki hızdır ve işin özü de budur. Eşitlik olarak sosyalizmi, bunu bir an önce isteyen topluma hazır bir tepsi içinde vermeyi doğru bulan hemenci görüş ile, eşitliği “topluma maletmek” yoluyla gerçekleştirmeyi doğru bulan sabırcı görüş arasında (Stalin-Buharin) kanlı bir çatışma dönemi yaşanmıştır. Bu da bir sınıf çatışmasıdır. Çıkarları devrimde birleşen sınıfların “devrimden beklenti”leri ayrıştığı andan itibaren başlayan bu çatışma reel sosyalizmi belirlemiştir. Kimse bizden böyle bir şey beklemiyor ama, bu olaya bir “hüküm” giydirmek şartsa, “özgürlük iyi veya doğru kullanılmadığı için kaybedildi” demek yanlış olmalıdır. İyi ama, doğrusu hangisidir? Deneysel olarak özgürlüğün hızla eşitliğe doğru bükülmesinin yanlış olacağı görülmüştür. Ancak karşıt görüşün deneyiminden yoksunuz. Buharin şöyle demişti: “Bizim sosyalizmimiz, saksıya dikilmiş bir fidandır. Stalin bu fidanı, çabuk büyüsün diye ucundan tutup yukarı doğru çekmektedir. Bu yapılırsa kökleri topraktan çıkabilir. Yapmamız gereken, saksıyı sulamak ve sabırla büyümesini beklemek olmalıdır.” Doğrudur da, sulanan saksı toprağında (Rusya) “yabani otlar”ın büyüyeceği de gün gibi açıktır. Demek ki dikkati ve eylemi “Eşitlik” ve “Özgürlük” denklemini bozmamaya yoğunlaştırmak gerekir. Bu da, bu-

günden sonrası için şunu verecektir: Gereksinme, kendini yoketmeyi, planıyla birlikte baştan ilan etmiş bir devlettir. Devlet kendini sadece, kendisi tarafından değil, kendisi dışında ve toplum tarafından tanımlanmış bir “ortak çıkar”ı ilke düzeyinde mutlaklaştırmak suretiyle yapabilir. Bu da somutta devletin kendini bir süreç içinde “topluma devretmesi”yle olabilir. Bu aynı zamanda toplumun devleti devraldığı bir süreç demektir. Bunun, devletin küçültülmesi ve sivil toplumun güçlendirilmesi şeklindeki tezle ilgisi yoktur. Bu, “devletin demokratikleştirilmesi” türünden bir saçmalığa da vardırılmaz. Reel, somut bir şeydir. Devlet belli bir durumda neyi niçin yapmak için gerekli ise, bu görevin toplumsal örgütlenme aracılığıyla ikame edilmesidir. Buna ekonomi, eğitim, sağlık, güvenlik gibi her konu dahildir. Bütün bunlar “piyasa” gerektirmeyen ve her defasında “piyasa” gerektirdiği sınırdan veya tıkanma noktasından geri dönüşün de kurgulandığı bir konsepti zorunlu kılar. Ancak bu süreç içinde bir “işçi devleti”, işçilerin gene işçi kalmalarına rağmen yok olabilir. Devletin yok oluşu varsayımıyla işçi sınıfının kendi kendini ortadan kaldıracağı varsayımını örtüstürmemek gerekir. Görüldü ki, işçi sınıfı ortadan kalkmıyor, tersine büyüyor ve genişliyor, devlet de, bürokratlaşarak, yozlaşarak, en sağlam özgürlük dinamiği olan Partiyi de yozlaştırarak, olduğu yerde kalıyor.

“EŞİTLİK” VE “ÖZGÜRLÜK” ÇATIŞMASI
“Eşitlik” ve “özgürlük”, tek başına alındığında masum ve hareketsiz kavramlar gibi görünür-

ler ama yanyana konulduklarında birbirlerine karşı hemen harekete geçerler. İkisini birleştirip bir varsayım oluşturmaya kalkıştığınızda durum daha da karmaşık hale gelir. Çünkü bu iki kavramın, mantıksal sınırlarına götürüldüğünde ancak farfedilen, birbirini yokeden özellikleri vardır.

İnsanın toplumsal bir varlık olarak herhangi bir zamanda tanımlanmış bir özgürlük talebine rastlanmamıştır. Özgürlüğün uç yorumlarından birini felsefe haline getirmiş bulunan Sartre bile özgürlüğü düşünürken kendine sınır koymayı bilmiştir: “İnsan özgür olmaya mahkûm edilmiştir. Ama bu düşünsel ve moral bir şey değildir. Fiziksel ve toplumsal bir şeydir,” demiştir. Özgürlüğün fiziksel ve toplumsal olması, tam da reel sosyalizmdeki özgürlük tanımına bükülmektedir. Lenin, esasen, elde edildiğinde ne yapacağımızı bilmediğimiz, ne için kullanacağımıza kafa yormadığımız bir özgürlük tanımını reddetmiştir. İnsan bireyi özgürlükle ilişkisini, somut tatlar ve tatminler üzerinden kurmadıkça onu anlayamaz, kavrayamaz. Bu nedenle toplum bizim soyutlamada kavradığımız bir özgürlük tanımıyla yetinemez, özgürlüğün, aynı zamanda eşitliğe ve eşitlikten elde edilecek kazanımlara (nimetlere) götüren bir yolu da imatmesi gerekmektedir.

Bu durumda insan tarih içinde bir hareket gibi görünür, ama salt özgürlük olarak bulunduğu bir duruma rastlanmaz. Bu demektir ki insan tarihsel hareketi içinde özgürlüğü aramakta olan bir varlıktır. Aynı şekilde eşitliği de aramaktadır. Ancak gökte değil, düşüncede değil, eşitliği fiziksel dünyada aramaktadır. Zira eşitlik fiziksel bir durumdur. Dokunulur, ölçülür, tadılır bir şey olmalıdır özgürlük. Üşüyen insan, aç insan, varlık koşullarını özgürlükte bulamayan insan özgür olmayan insandır. Özgürlükte eşitlik vaatlemeyen hiç bir şey eşitlik vaatlemiş olmayacaktır.

Özgürlüğün fiziksel ve toplumsal bir şey olarak algılandığı durumda bile kavramın illizyonu ortadan kalkmamaktadır. Örneğin Berlin duvarına aynı anda her iki tarafından da bakılmıştır. Doğu tarafından bakanın, duvarın arkasındaki dünyayı bir cehennem gibi tahayyül etmesi, o dünyanın ne kadar özgür bir dünya olursa olsun, insanları eşitlemediği için özgür de kılamayacağı varsayımından kaynaklanır. Batısından bakanlar için de tersi sözkonusudur, duvarın ötesindeki dünyayı bir eşitlik cehennemi olarak tahayyül etmişler, orada yaşayan insanları birer köle olarak düşünmüşlerdir. Ancak şu olmuştur: Duvarın Batısından Doğuya kaçana hiç rastlanmamış, ancak Doğusundan duvarın Batı yakası-

na kaçanlar, duvarı adım adım aşındıracak ve sonra da yıkacak kadar çok olmuşlardır. Burada konu çatallaşmaktadır. Duvarın Doğusundan Batı tarafına kaçanların eşitlikten kaçtıkları, orada özgürlüğü bulacaklarını düşündükleri akla geliyor. Gerçekten de “eşitlik” bir çok insan için iyi, ama aynı zamanda bazı bir çok insan için de kötü bir şey midir? Eşitlikten kaçmanın anlamı nedir?

Eşitlik kavramının yapısında bir sakatlık vardır. Kolay kaçılabilir, bırakılabilir bir şeydir. Elde edilmesi için uzun gayretler gerekmez. Birden bire, bir anda olabilir bir şeydir eşitlik. Eşitleştirici bir felsefe toplumsal gücü eline aldığı anda eşitliği hemen kurabilir. Fiziki olanı şitlediğiniz takdirde insanlar otomatik olarak eşitlenmektedir. Bu eşitliği bir güçle kurduğumuzu düşünelim. Bu güçten artık, eşitlik durumunu korumak zorunda olduğunuz için hiç bir zaman kurtulamayacaksınız demektir. Eşitlik ancak, kendisinden daha güçlü bir irade varsa yaşayacaktır. Dolayısıyla, bir yerde güç, bir yerde eşitlik bulunacaktır. Eşitlikten kendi kendini korumasını beklemek abestir. Rus devriminin ilk bildirisi “Sizi eşit kıldım!” demek olmuştur. Gerçekten de herkes aynı anda eşitlenmiştir. Bundan, amacı değiştirmeyen bir “manevrayla” (NEP) geri dönmüş, ama sonra tekrar, kaçınılmaz biçimde aynı yola yeniden girilmiştir. “Eşitlik” bir “güç”ten, ama kendisi dışında bir güçten doğar. An meselesi, karar meselesidir. Elbette aynı zamanda “devlet” meselesidir. Hiç bir felsefi önerme “Eşitlik”ten daha kolay gerçekleştirilemez. Eşitliğin kendini devlet olarak örgütlemesi ile özgürlüğün kendini devlet olarak örgütlemesi farklı şeylerdir. Eşitlik, devleti kendi dışında, kendi himayesi için, yani himayesine girmek için örgütler. Örgütlediği devlet ne kadar kuvvetli ve hattâ ebedî ise, eşitlik de o ölçüde garanti altında ve kalıcı olacaktır. Oysa özgürlüğün devlet olarak örgütlendiği durum bambaşkadır ve bu da sınıfsaldır. Özgürlüğün sınıfsal olmayan tanımı yapılamaz. Özgürlüğünü devlet hâline getirmeyi başaran Fransız burjuva sınıfı (1789) işte “Özgürlüğün diktatörlüğü!” diyerek (Marat) noktayı koymuştur. İşçi sınıfı da aynı şeyi söyleyebilirse, sorun kalmayacaktır.

Bugün artık eşitlik ve özgürlük kavramları arasındaki ilişkiyi yeniden kurabiliriz. Bu aynı zamanda gereklidir de. Çünkü muazzam bir tecrübe yaşanmıştır ve bunun bundan sonraki sosyalizm için mücadeleye çok yönlü etkileri olacaktır. Bu aynı zamanda sosyalizmin silahlarını yenilemesi, yeni bir değerler sistemi oluşturmaya, daha güçlü varsayımlar geliştirmesi bakımın-

dan da üstünde durulması gereken bir konu olacaktır. Olmaya, olumlu veya olumsuz, başlamıştır da.

Özgürlük kavramıyla sosyalizm arasındaki ilişkinin daha geniş ve daha derin bir perspektif içermesi, işçi sınıfının yapısında, diğer sınıflarla ilişkilerinde, kapitalist toplumu sosyalist topluma dönüştürmede büyük potansiyelleri olan tekelci mülkiyetin güç ve yapısındaki değişimle yakından ilgilidir.

Şu sıra dünyanın, sınıf mücadelesi yönünden "hareketli" gözükken bölgelerine ve tek tek noktalara bakıldığında, bunların "özgürleşme" mücadelesi olduklarını söylemek güçtür. Güçtür çünkü bunların her biri emperyalizmin yerel ekonomik ve siyasi ilişkiler sistemine karşı varlık savunması temelinde gelişen mücadelelerdir. En azından şimdi böyledirler. Eşitlik ve özgürlük ilişkisi açısından bakıldığında bu hareketlerin sosyalizme dönük bir dinamiği vardır. Neresinde vardır? Bunlar daha çok eşitlik veya adalet fikrini güçlendiren veya bu fikirlerin motive ettiği hareketlerdir. Varsa eğer, yerel sosyalist güçler de bu hareketlerin içinde veya yakınında durmaktadırlar. Bunlar "özgürlük" konusunda ses vermeyen hareketler oldukları halde dünyanın dört bir yanındaki "özgürlükçü" sol, sosyalist, komünist çevreler, kişiler, bu hareketlere "barış" dışı saiklerle destek ve sempati göstermektedirler.

Felsefî ve siyasî anlamda özgürlükçü olduklarından kimsenin zerre şüphesi bulunmayan ve çoğu da dünyanın tanıyıp saygı duyduğu aydınlar olan bu insanlar bu hareketlerde "özgürleşme" adına ne bulmaktadırlar? İşin sırrı da buradadır. Bizim görmediğimiz, ama onların gördüğü hiç bir şey yoktur. bu eşitlikçi, adaletçi, yaşamaya soluk arayan bu toplumsal hareketlerde. Bu hareketleri destekleyen insanlara "Batı'nın vicdanı" diye bakmak da haksızlıktır. Onlar kimsenin vicdanı olmak istememişlerdir. Sa-

Dans eden dört kadın. Detay.

dece iyi çözümlenmiş bir özgürlük anlayışına sahip oldukları için sağlam bir yerde durmaktadırlar. Çünkü, eşitlik ve özgürlük varsayımı nasıl kurulursa kurulsun, bu mücadeleler olmaksızın asla özgür olunamayacağına bilincidir burada söz konusu olan. Neresinden bakılırsa bakılsın, insanın başkaldırısı olarak görünen ve dünyayı bir cehenneme çevirme potansiyeli taşıyan bu hareketlere bir de ayrıca hangi çivileri söktükleri, hangi dipten gelen dalga üzerinde sörf yaptıkları yönünden bakmaya çalışanların ancak özgürlükten söz etmeye hakları vardır. Bu noktaya iyi bakılmazsa tıkanmış dünyanın yolunu açmak için, "Lenin'e dönmek" ten sözedenler olabileceği gibi, "Stalin'e dönmek"ten sözedenler de olacaktır. "Stalin'e dönmek" burada herhangi bir toplumun kendi doğal gelişmesini yaşamak istek ve iradesinden başka bir şey değildir. "Lenin'e dönmek" ise özgür olabilmek için her şeyden önce kendini özgürleştirmektir!

Dünyanın "özgürlükçü" potansiyelinin hemen bütün birikimine tek başına sahip olan Batı'ya baktığımızda ne görüyoruz? Özgürleşme dâvasını "demokrasi"ye bağladığından beri Batı en son ve en tam özgürlükten vazgeçmiş görünüyor. Bunu üstelik kendi demokrasi tarihini baskı altına alarak yapıyor. Batı'nın, sınıf kıyımlarına karşı en

vurucu silahı felsefesi idi. Şimdi yerinde yeller esiyor. Batıdaki işçi sınıfının içinden unuttuklarını yeniden hatırlamak gibi sesler gelmiyor değil ama... "Yeni şeyler söylemek lazım" elbette ama hafıza büsbütün boşalmış ise, yeni şeyler de söylenemiyor. Demek ki özgürleşebilmek için eşitlikçi tüm düşünceleri, inançları ve mücadeleleri çöpe atmak gerekmiyor, çünkü bu mücadeleler olmaksızın özgürleşme de olamıyor. Ve elbette, ufkunu demokrasinin ufkuyla sınırlandırmış özgürleşmecî düşününce de bir hükmü bulunmuyor.

Atları, Balerinleri ve...

Degas

Ayfer Coşkun —

*"...benim yaptığım, bir düşüncenin ve etüdüün meyvasıdır...
Ben esin diye bir şey, ya da kendiliğinden öylesine
gelen hiç bir şey bilmiyorum..." —Degas*

Bir yanda Rubens ve Poussin, öte yanda çağdaşı Delacroix ve Ingres... Dört ünlü ressamın sarmalında yolunu arar gibidir, hukuk eğitimini terkedip de resimde karar kıldığı zaman Degas.

Önce Ingres'in öğrencisi Louis Lamotte'un atölyesine girer. Lamotte ikisini tanıştırmakta hiç zaman yitirmez ve tahmin ettiği gibi, Ingres genç Degas'ı içtenlikle yöreklendirir. Artık adımını bu alana atmıştır, yolunu bulmakta da zorlanmayacaktır.

Degas'nın ileri yaşlarda görme zorluğu çektiği ve hattâ tamamen görmez olduğu bilinmektedir. Ama başlangıçta, babasının zenginliği sayesinde, çalışma zorunluluğu olmaksızın salt resme yoğunlaşabilme şansını elde etmiştir. Böyle bir olanakla, istediği ve gerekli gördüğü yolculukları da yapma şansına sahipti. Floransa, Roma, Napoli'ye gitti ve uzunca süreler kalarak, Botticelli gibi bir çok ressamın yapıtlarını yakından inceleyip kopyalarını yaptı. Belki bu dönemin etkisiyle bir süre, 1860-61 yıllarında, "İspartalı Gençler Taliminde", "Semiramis Babil'i Kuru-yor" gibi tarihî konuları işlediği tabloları yaptı.

Bu dönemi geride bırakırken, Japon estamplarının etkisinin gözlemlendiği çalışmalara yöneldi.

Tam bu arayışlar, çalışmalar sürerken, hep ilgilendiği "hareket", giderek onun resminde başat rol üstlendi. 1872'de ABD'ye gittiğinde, orada da bu çizgiyi sürdürdü. Özellikle grup resimleri yaptı. Bunlardan en tanınmış, "New Orleans'da Pamuk Borsası" adını taşıyan tablodur, ki yine bol hareketli figürlerden oluşan bir yapıttır.

İzlenimciliğin kurucularından olan sanatçı, onlarla ilişkisini kesmemekle birlikte, ilginç bir biçimde onların açık hava üzerine yürüttükleri çalışmalara yanaşmamıştır.

Evet, daha çok harekete tutkun bir ressamdı o. Portrelerle başladığı resim çalışmaları bu tutkuyla yol almış olmalı ki, kısa zamanda atlarla ve balerinlerle buluştu. Bu arada yıkanan, kurulan kadınları da tuvale geçiriyordu. Onlar da daracık mekânlarda, leğenlerde olmalarına karşın alabildiğine hareketliyidiler. Degas resminde, izleyiciyi saran, alıp götüren ilk etken renk değil, harekettir diyebiliriz rahatlıkla ama, resmi asla "hareketin analizi"ne feda etmemiştir. Zaman zaman çizgiyi rengin üstünde görse de, onları seçmekte, katmanlamada ve resmine katmada son derece duyarlıdır.

İnsan vücuduna her şeyden fazla önem veren sanatçı, şair Baudelaire gibi

Jockeyler. Etüd. Kağıt üzerine mürekkep, 1866

Sahnede bale provası. Kağıt üstünde Pastel. 1878-1879

düşünmekteydi: “İnsan vücudu ahenkli bir uyumdur ya da hareketli güzel bir yapı...”

Yani sözünü döndürüp dolastırıp yine harekete getirir Degas ve bu ahenkli, güzel yapıyı her yönüyle, çeşitli ışıklar altında, değişik yerleştirmeler kullanarak işler. Figürleri tuvale yerleştirmekte âdeta hiç bir kural tanımaz. Öyle ki, gövdenin bir bölümünü göstermekle yetinir bazen. Bu yöntemi heykellerinde de kullandığını biliyoruz. İzleyicinin hayal gücünün önünü açmaktı amacı ve çok da başarıyla gerçekleştiriyordu bunu. Benzer bir şeyi de mekânı belirsizleştirerek gerçekleştirmiştir. Bu tür çalışmalarında da izleyicide derin bir iz bırakırken, onun hayal gücünü zorlamaktadır.

Ve at yarışları hep yakınındaydılar. Balerinler, atlar, jokeyler ve kadınlar ... Onları açık havada ya da değişik ışıklar altında inceler; “...gördüğünü kopya etmek iyi fikir de...” der, ama bellek ile imajınasyonun harmanlanmasında bulur aradığı resmi. Çalışma yöntemi, seçimleri konusunda söyledikleri, bizim onu daha yakından tanımamıza yardımcı oluyor.

“...Benim yaptığım, bir düşüncenin ve etüdün meyvasıdır... Ben esin ya da kendiliğin-

den öylesine gelen hiç bir şey bilmiyorum...”

Bu düşüncesini daha da açık bir biçimde ortaya koyan bir başka değerlendirmesi de şöyledir:

“...Sanatta hiç bir şey kaza eseri olmamalı...”

Açık havada, bol güneş altında, gözleri nedeniyle rahat çalışamamasının bu seçimindeki etkisini doğal olarak bilemeyiz. Bilinen bir şey varsa, hareketin hazinesi insan gövdesiyle yarış atlarının onun resminde başat yer almış olduğudur.

Atlar bir çok ressama esin kaynağı olmuştur ama, Degas özellikle yarış atlarıyla ilgilenmiştir. Onların dörtmala gidişleri, atlayıp zıplamaları, tırıs kalkışları, tam yarışa başlarkenki o oynak duruşlarıydı aradığı. Ve Jokeylerin onları yönetmek, zaptetmek için aldıkları pozisyonlar...

Bir de balerinler (baletler değil), onların ritmik hareketleri, giysilerindeki yumuşak kıvrımlar, üzerlerine püskürtülmüş değişik ışıklar... Bu ışıkların altında daha da belirgin hâle gelişleri onların...Baleyi ve balerinleri seçmesinin nedeni, “arabeske, ritme ve uyuma verdiği değer bir kanıtı” olarak algılanmaktadır. Bolca kullandığı kadın modeller için, bir soru üzeri-

Jokeyler. Tuval üstüne yağlıboya. 1881-1885

Sabah banyosu. Kağıt üstünde pastel. 1890.

ne olmalı, şöyle der: "Onları ayartıcılıklarının dışında görürüm."

Hemen hiç manzara çalışmayan sanatçı, sanki buna yollama yaptığı masa örtüsü ya da desenli duvar kağıtlarını, şaşırtıcı bir incelikle işlemiştir. 1871 tarihli "Hortense Valpinçon" bunun güzel bir örneğidir.

Degas'ın önemli özelliklerinden biri de, hiç bıkmadan değişik teknikleri denemesidir. Hem tuvalde, hem de renkte ve renk malzemelerinde devamlı arayış içindeydi. Tuvalin üzerine boyalı kağıtlar yapıştırır, hattâ tam işlenmemiş tuvaler bile kullanırdı. Yağlıboya tablolarının radyografisi, onun çok hızlı bir çalışma tarzı olduğunu ortaya koyuyor. Bu hıza uygun, çabuk kuruyan boyalar oluşturma uğraşı vermiştir aralıksız. Onun için ideal boya pasteldir. Pasteli guaşla birlikte kullandığı da olmuştur. Çünkü bununla noktalı leke, tarama tarzı çalışmalarını daha kolay gerçekleştireme olanağı bulmaktaydı. Pastele 1884'de başladığı bilinir. Bu arada yağlıboya çözücülerinden de yararlanmıştır.

Degas alışılmışın dışında renkler kullanmaktan da geri durmamıştır. Bunda seçilen konunun etkisi yadsınamaz ama, daha çok, çalışmaların yapay ve değişik ışıkların altında yapılmış olmasının etkisi vardır.

Sanatçının görme sorunu ilerledikçe, bunun etkilerinin resmine yansıdığı açıkça görülmektedir. Giderek, figürler büyür, bazı organlar lekeye dönüşürken, yüzler belirgin olmaktan çıkar. Ama bu dönemlerde, çok daha parlak, belirgin renkler kullanmaya başlar. Vücut hareketlerini betimlerken de, en büyük görevi kumaşa ve kumaşın kıvrımlarına yükleyerek, sorunları gizlemeyi başarmıştır.

Degas 27 Eylül 1917'de öldüğünde, ardında yüzlerce tablo, heykel bırakır ve ölmeden önce dostu Forain'e son olarak şöyle dediği yazılır:

"Cenazemde kalk ve de ki, çizim yapmayı çok severdim, ben de severim. Sonra da evine git ve yat!"

Karadeniz Otoyolu

Bu otoyol bir yüz karasıdır

Nisan başlarında, Cumhurbaşkanlığı polemiklerinin tozu dumanı arasında Başbakan, Karadeniz Otoyolu'nun Samsun'a kadar olan 543 km.lik bölümünü törenle hizmete açtı. Ekranlarda konuşmasını izleyen yurttaşların önemli bir bölümü (Başbakan'a siyaseten karşı olanlar bile) o otoyolun değerli bir eser olduğuna büyük ihtimalle inanmışlardır.

Bu yazının içeriğinde fazla önem taşımaya da, bir noktayı parantez içinde anmakta yarar var: Erdoğan her ne kadar projeyi kendisine mal ettiyse de, fikir, proje ve inşanın başlaması Mesut Yılmaz'a aitti. Demek ki, burada söyleyeceklerimizin muhatapları aynı zamanda Mesut Yılmaz'dır, onun koalisyon ortaklarıdır.

ÜÇÜNCÜ DÜNYALIYIZ

O otoyolun oraya kondurulmasında payı olan bütün siyasiler ve karşı çıkmayan belediyeler insana ve doğaya (doğa-insan uyumuna) yapılmış bu saldırıya ortak olmuşlardır.

Ama **Kızılçık** olarak önce iğneyi kendimize batırmamız gerekiyor: Dergi çevresinde bir çok Karadenizli arkadaşımız olduğu ve bu inşaat yıllardır sürdüğü, (hattâ TSİP'ten mücadele arkadaşımız Nefise Akçelik Karayolları'nda çalışırken kanserden öldüğü için adının bir tünele verildiğini bildiğimiz) halde konuyu okurlarımızın dikkatine sunmamamız bir eksikliktir. Yazsaydık da tabii hiç bir şey değişmezdi, ama duyarlılığın gereğini yapmış olurduk.

İnsanın Erdoğan'ı dinlerken dehşete kapılmaması olası değildi: Başbakan Karadeniz Otoyolu'na Sarp sınır kapısından yola çıkan bir aracın 3. Boğaziçi köprüsüne kadar geleceğini söylüyordu. Bu yol TEM üzerinden Avrupa'ya ulaşacağına göre Başbakan çok mu çok Avrupalı bir şey yaptığı inancındaydı. Doğa katliamına devam edilecekti.

Ekonomi, kalkınma, refah gibi klişeleri her durumda insan faktörünün üstüne koymak tipik bir Üçüncü Dünya bakışıdır. Kapitalizmin başlangıcından yakın zamanlara değin bu bakış tüm burjuvaziye aitti, ama çevre hareketlerinin gelişmesi, ekolojistlerin ısrarlı, inatçı, yoğun mücadelesi gelişkin kapitalist ülkelerde burjuvazinin doğayı tahrip konusundaki acımasızlığını geriletmiştir. Batı'da artık öyle ülkeler vardır ki, yöneticiler ya da özel mülk sahipleri bir tek ağacı bile kesememektedirler.

Ekonomik fayda diye doğayı tahrip etmek, insanın onunla oluşturduğu dokuya aldırılmamak (yapılan yanlış daha sonra dönüp insanı vurduğundan) Üçüncü Dünya kalkınmacılarının gelişmemişliğidir. Karadeniz Otoyolu ile övünülmesi de böyle bir gelişmemişliktir. Kaldı ki, bu otoyolun hangi büyük ekonomik yararlar getireceğini sormak da hakkımız. Havayolu taşımacılığının bu denli yaygınlaştığı ve ucuzladığı bir çağda Sarp'tan İstanbul'a

karayolundan gelmeyi övünç vesilesi yapmak da bir başka Üçüncü Dünyalılık olmalı.

Geriye kala kala bu inşaatın hangi müteahhidin ve taşeronun nemalandığı kalıyor. İnşaat bölüm bölüm 5-6 müteahhide ihale edildi. Başta % 20 fiyat kıran müteahhitler, zaman geçtikçe zam üstüne zam yaptılar. Yolun birçok kısmı yeniden ve yeniden yapıldı. Astarı yüzünden pahalıya geldi. Yerel halk bunu biliyordu ve oradan geçen yabancıysanız, "Bakın şurası tekrar yapıldı", veya "Anaplı müteahhit şimdi AKP'li oldu" diye size ayrıntılı bilgi veriyordu. Kısacası, saydığımız zararları dışında bu yol tam bir vurgun aracı olmuştur. Daha da olacaktır.

Üçüncü Dünyalı olmayan ülkelerde böyle büyük bir işe girilirken önce sosyal planlama olarak ele alınır, konunun ne getireceği ne götürceği hesaplanır, oranın yerel ekonomisi irdelenir, ayrıca teker teker şehircilik açısından incelenir, her boyut dikkate alınır, hattâ güzergâh üzerindeki yerleşim birimlerinde yaygın kamuoyu yoklamaları için ön çalışmalarda elde edilen veriler hem global olarak hem de o yöre tekilinde halkın önüne koyulur, fikirleri sorulur, ondan sonra pozitif karar verilirse inşaat projesine geçilir.

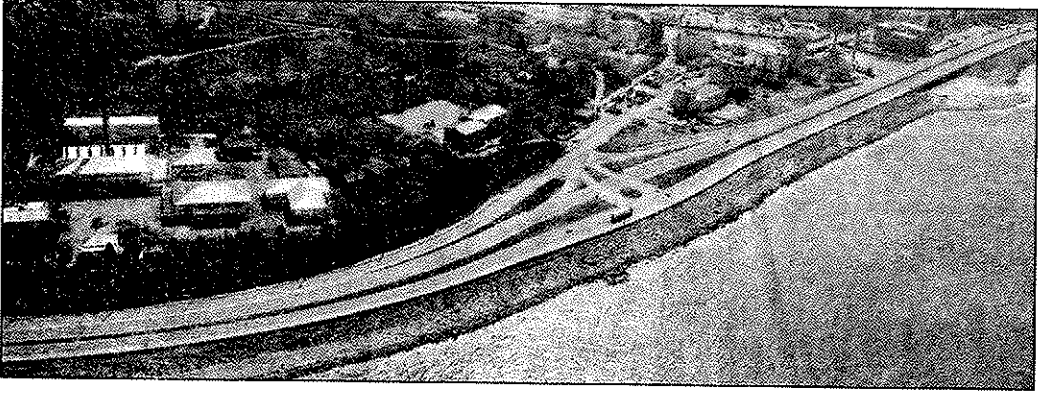
Bunların hiç birisi yapılmadığı gibi, insanın, otoyolun bütünsel bir inşaat projesi de yoktur. Parça parça projeler yapılmış ve her bir bölümü o hâliyle ihaleye çıkarılmış, bin bir inşaat ve müteahhitlik rezaleti yaşanmıştır.

Nitekim, Hopa ilçesi Belediye Başkanı ÖDP'li Yılmaz Topaloğlu sahil yolunun bütünlüklü bir yol olmadığını söylüyor ve bunun gerekçelerini ise şöyle sıralıyor: "Hopa'ya ister Artvin, ister Sarp kapısı tarafından gelin; girmek için şehrin sonuna kadar gitmeniz gerekiyor. Sahil yolu kıyıda yaşayan insanların denizle ilgisini kesti. İnsanların sahil kenarında yürümek gibi bir lüksü artık yok. İki şeritli yolda emniyet şeridi bulunmuyor. Bizim ilçemizde üst geçit eksikliğinin olduğunu söyleyebilirim..." (Vatan, 11.04.2007.)

AKHA'DAN ANKARA'YA KARADENİZ

Burada konu basit bir doğa tahribi değildir. Yolun çok önemli bir bölümü ya sahilin doldurulmasıyla yapılmıştır veya yer yer yerleşim birimlerinin üzerinden (mesela Giresun merkezinden) viyadük geçirilmiştir. Güzelim koylar yok olmuş, o koylardaki şirin kasabalar özelliklerini yitirmişlerdir.

Doğu Karadeniz şeridi dünyanın çok eski yerleşim yörelerinden birisidir. Örneğin Antik Yunan mitolojisinin ünlü Argonat'lar destanı bitmez tükenmez deniz seferlerini öyküler. Bunlar arasında Karadeniz seferi önemli bir yer tutar. Akha'lı kahraman Jason, arkadaşlarıyla Argo adlı gemiye binerek şimdiki Theselya'dan yola çıkar ve

şimdiki adıyla Marmara'dan geçerek Karadeniz'e (o zamanki adıyla Pontos Euxseneus: Konuksever Denize) açılırlar; bir dolu maceradan sonra Altın Post'u (altından yapılmış koyun postu) o kıyılardan alıp getirirler.

Olay, Ege'deki uygarlıkların (Akha'lıların, Miletos-luların, vb.) Anadolu'nun doğu Karadeniz yörelerine gelip yerleşmelerinin, koloni kurmalarının, oradaki kavimleri kontrol altına almalarının, veya boş yöreleri yerleşime açmalarının, böylece bölgeyi ticaret merkezi hâline getirmelerinin mitolojiye masal hâlinde yansımalarıdır. Yani bugün bizim insan-deniz-doğa dokusuna el attığımız o uygarlığın kökü o kadar eskidir. Örneğin, şeridin doğu ucundaki Hopa'nın tarihi M.Ö. 3000 yılına kadar gitmektedir.

Daha sonra Romalılar Anadolu'ya geldiklerinde Konuksever Deniz'in (Pontos) adından yola çıkarak bölgeye Pontus adını vermişlerdir. Bugünkü bazı il ve ilçe adları o zamanlardan kalmadır: Bir kaçını sayarsak: Sinop (Sinope) Samsun (Amisos), Ordu (Kotyo-ra), Giresun (Kerasous), Trabzon (Trapazeus), Rize (Antik Milet ticaret kolonisi Rhzios), Tirebolu (Tripolis), Yomra (Dirona), Ünye (Oinoie) ya da bölgenin güneyine düşen Amasya (Amaseia), Zela gibi isimler o zamandan kalmadır.

DENİZSİZ KALAN SAHİLLER SAHİLSİZ KALAN İNSANLAR

Binlerce yıllık doğal ortamın yok edilmesi o kadar uzun zamandır deniz kıyısında yaşamış, denizle bütünleşmiş insanların denizle irtibatlarının koparılmasıdır. Sahil halkı bu otoyola Çin Seddi adını takmıştır. Halkın kendiliğinden bulduğu bir isimdir bu. Pek çok kimse, inşaat makinelerini görünce, bize hizmet getiriliyor, yol yapılıyor diye memnun olmuş, ama yol inşaatı tamamlanınca denizden ve kumsaldan koparıldıklarını, sıfır kotundan görme mesafesi olarak asfalt kaplı beton heyulanın altında kaldıklarını ve insan olarak da onun altında ezildiklerini anlamışlar, denizin değerini o imkân ellerinden gidince kavramışlardır, ama iş işten geçmiştir. Bize de grayder geldi gençlerimiz geçici iş buldular, bu eser Mesut Yılmaz'la Erdoğan'ın eseridir, ikisi de hemşehrimizdir, Allah Tayyip beyi başımızdan eksik etmesin diyen Rizeli, vb. yaşlılar az değilse de, sonuçları onlar değil ama çocukları torunları yaşayacaklar.

Bu arada bazı kasabalarda çevreciler yapıma karşı direnmişlerse de Tirebolu halkı dışında başarı sağlayan olmamıştır. Yürütmeye karşı açılan 14 dâvadan sonuçla-

nan 5'i kaybedilmiş, 5'i kazanılmıştır, geri kalanların da artık önemi kalmamıştır. Halkın kazandığı 5 davada mahkeme hükmüne uyulmamıştır. Sıt alanı olduğu için yolun yapılamayacağı hükmü verilince, bu kez oralar sıt alanı olmaktan çıkarılmıştır.

Rize Fındıklı'da inşaatı karşı önemli uğraş veren Avukat Cihan Eren iki yıl önce 18 Nisan'da öldürülmüştür. Bu olay diğer yörelerde karşı koyanları da ürktürmüştür. Sadece Tripolis adlı antik yerleşim biriminin bugünkü mirasçıları direnerek, ısrar ederek, koydan geçecek ve diğerleri gibi kendi kasabalarını da mahvedecek yolu kısmen önlemişler, güzergâhı içeriden ve bir tünelden öteye aktararak kasabalarını biraz olsun kurtarmışlardır.

NERELERE DOKUNULDU?

Sarp-Samsun arasındaki sahil kasabalarının adlarını yazarsak, insana yarar adına ne denli zarar verildiğini siz de göreceksiniz. Kaldı ki, o kıyılarda yaşayanlar sadece kent ve kasabalılardan ibaret değil, sahil köyleri de cinayete kurban gittiler.

Doğudan batıya: Kemalpaşa, Hopa, Arhavi, Fındıklı, Ardeşen, Pazar, Çayeli, Gündoğdu, Rize, Derapazarı, İyidere, Of, Çamburun, Sürmene, Araklı, Arsin, Yomra, Trabzon, Akçaabat, Akçakale, Çarşıbaşı, Vakfıkebir, Beşikdüzü, Eynesil, Görele, Tirebolu, Espiye, Keşap, Giresun, Bulancak, Piraziz, Ordu, Boztepe, Perşembe, Kale-yaka, Mersin, Yalıköy, Bolaman, Fatsa, Ünye.

Bu kasabaları görmüşsünüzdür veya çoğunu fotoğraflarından bilirsiniz. Bir kaç haric hepsinin adı Türkiye'ye mal olmuştur. O güzelim sahil şimdi yoktur ve bu da siyasilerin böbürlenme vesilesi olabilmektedir. Orların ne hale geldiğini —şahsen gidemesek bile— yapılacak belgesellerden, çekilecek fotoğraflardan göreceğiz. Otoyolun önümüzdeki yıllarda insanlara ne getirmediğine, ne götürdüğüne tanık olacağız.

Bu otoyol bir yüz karasıdır.

Ama bizde ne bunları inceleyecek ve ortaya serecek gelişkin bir sivil toplum örgütlenmesi (yurttaş inisiyatifi) vardır, ne de buna para ve dikkat ayıracak bir medya. İstanbul'a gökdelenler dikildikçe buldumcuk olan medyadaki kimi modernizm budalalarının bu yola ayılıp balyacaklarına da kuşku yoktur.

Bizler bön bön başörtüsü yasağı olsun mu olmasın mı, Başbakan Köşke çıksın mı, çıkmasın mı diye tartışıp dururken atı alan (3. Boğaz Köprüsünden) "Üsküdar"ı geçmiş, binlerce yılın dokusuna vandalca dokunulmuş ...malı götüren götürmüştür.

Nasreddin Hoca 800 Yaşında!

Öner Ciravoğlu ———

Nasreddin Hoca'nın sıradan bir din adamı olmadığını, dönemin elverdiği ölçüde toplumsal bilinç taşıdığını ve bu kaygıyla yaptığı nüktelerin fıkralaştığını bir kere daha öne sürmekte yarar var

Akşehir Nasreddin Hoca etkinlikleri nedeniyle oluşturulan Danışma Kurulu'na çağrıldım. Değerli arkadaşım Nasreddin Hoca Derneği Başkanı Taner Serin'le kasabayı gezme fırsatı da buldum. Bu arada Nasreddin Hoca'nın türbesine de uğradım. Ve dönüşte düşünmeye başladım. Hoca'yı ne kadar tanıyoruz? Onu yeterince araştırdık mı? Fıkralarını farklı açılardan "tasnif" edebildik mi?~

Elbette konuya ilişkin yüzlerce araştırma, binlerce makale elimizde...

Bu yapıtların ve makalelerin açıklamalı bir bibliyografyasını hazırlayan Dr. Mustafa Duman'ın verdiği dökümlerden öğrenilecek çok şey var... Üstelik her yıl, Temmuz ayında, belirttiğim gibi, Akşehir'de Nasreddin Hoca Şenlikleri yapılıyor.

Ancak tüm bunlara karşın Türkiye'nin "olup bittileri"nin bir takipçisi olarak Nasreddin Hoca olgusu üzerinde derinliğine düşünmenin vakti geldi demektense hiç geçmez demek daha doğru olur sanıyorum. Hazret herdaim gündemimizdedir!

Nasreddin Hoca fıkralarını günümüzde geçerli kılan öge, kuşkusuz onun eskimezliği. Ama toplumsal açıdan başa çıkamadığımız sorunların da eski dönemlerdeki gibi sürüp gelmesi olgusunu göz ardı edemeyiz sanırım. Belki de bir ölçüde onu güncel kılan şey de budur.

NASREDDİN HOCA VE TOPLUMSAL TEPKİ

Hocanın fıkralarının ortak özelliklerini ararken ilk olarak önümüze onun nüktedanlığı çıkıyor elbette. Ancak bu nüktedanlık günümüzde olduğu gibi soyut bir anlayışı temsil etmiyor. Dönemin toplumsal özelliklerini, değişim içinde yansıtıyor. "İnsanda erdemi arayışın" simgesi olan Yunus Emre gibi, Mevlâna gibi dinselliğin sınırlarını içine alan bir yaşam felsefesi yerine, hayatın gerçeğine tutunmaya çalışan toplumsal tavır alış yönünü gösteriyor.

O kadar ki, Hoca'nın nüktelerine gündelik yapıp etmelerimizin kimi ayrıntıları, insanlık durumlarının açmazları birer kıssadan hisse tadında yerleşir. Toplumsal gelgitlerin, üretim ilişkilerinin yavaş da olsa biçimlendirdiği insan ilişkileri fıkraların üslûbuna yansır.

Toplumsal çalkantıların ışığında baktığımızda Nasreddin Hoca mirasının zengin kaynaklarına ve göndermelerine ulaşırız.

Denebilir ki dönemin feodal yapısına, isyanlara, Anadolu'ya yerleşen yeni kavimlerin dönüşümüne koşut olarak dinsel yaşamın da dö-

nüştürülmesini temsil etmektedir, o. Bu dönüşümde günümüz laikliğinin ipuçları da aranabilir.

ÇALKANTILAR DÖNEMİ

Nasreddin Hoca'nın yaşadığı dönemi Tuncer Baykara şöyle özetlemektedir:

"12. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren gelişmeler, Anadolu'da yeni bazı sahalarda nüfusun yığılmasına, yeni şehirlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. I. Gıyasettin Keyhusrev devrinde başlayan bu yeni dönem, oğlu Alaaddin Keykubat (1220-1237) döneminde kesin neticelerini vermiştir. XV. Yüzyıl Osmanlı kaynakları mesela Neşri, Alaaddin Keykubat'ın 19 pare şehir inşa ettiğinden söz etmekle bu yeni dönemin hatırasını yansıtır. (Aktaran: Alpay Kabacalı, *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca*, 1991)

Babailer ayaklanması, Moğol istilası, Selçuklulardaki şehzade kavgaları, Cimri ayaklanması bu dönemde olagelmıştır.

"... bütün bu olumsuzlukları ciddiye alınmayarak yine de dünyayı yaşanmaya değer; hayatı, tadını çıkarmaya layık bir zaman süreci olarak algılayan ve algılatan derin mizah anlayışını ilmi ilmi örererek oluşturan sosyal çevre, bu kaba hatlarla nitelendirilebilir," diyor Ahmet Yaşar Ocak'ın (Aktaran Kabacalı, s.23) ve "Halkın bu umutsuz yaşamı, ancak ölümden sonraki mutluluğa inanmak sonucunu doğurmuş, bu inançla

Nasreddin'in çağdaşı olarak Mevlana, Yunus Emre gibi mistik ozanlar yetiştirmiştir," diyen (a.y.) Şükrü Kurgan'ın aksine ağırlıklı bir siyasal güçten yoksun olan Orta Anadolu, din odaklı yeni çıgırların yanı sıra çözümsüz hayatın psikoterapisinin ya da ironi yüklü toplumsal eleştirinin simgesi olarak Nasreddin Hoca'yı doğurmuştur.

Nâzım Hikmet de *Kuvayi Milliye Destanı*'ndaki 'Türk Köylüsü' adlı şiirde "Nasreddin Hoca gibi ağlayan" imgesiyle bu değerlendirmeyi desteklemektedir.

Bu bağlamda Hilmi Yavuz onun dünya görüşünün "kaypaklığı"nı vurgularken Aziz Nesin Nasreddin Hoca'nın fıkralarını "halktan yana mizah" olarak adlandırıyor.

Öte yandan Akşehir'in ticari anlamda da önemli tarihçiler tarafından saptanmaktadır. Özellikle Bizans ile yürütülen ticaretin Akşehir merkezli olduğunu T. Baykara (akt. Kabacalı, s.23) belirtmektedir.

Nasreddin Hoca fıkralarında "para", "alacak verecek" sorunlarının geniş yer tutmasının da dönemin üretim-bölüşüm ilişkilerinden kaynaklandığı söylenebilir.

FIKRALARIN TASNİFİ

Nasreddin Hoca'nın sıradan bir din adamı olmadığını, dönemin elverdiği ölçüde toplumsal bilinç taşıdığını ve bu kaygıyla yaptığı noktelerin fıkralaştığını öne sürebiliriz. Bunu destekleyen bir saptama da Şükrü Kurgan'ın fıkralara ilişkin (akt. Kabacalı, s. 35) tasnifidir:

- Toplumun gerçek değer yerine kılığa, şekle önem veriş ile alay,
- Kendi işi ile alay,
- Toplumun değer anlayışı, lüks düşkünlüğü ile alay,
- Ticaret, alışveriş kurallarıyla alay,
- Din kuralları, dünya ile ilgili gerçekleri unutturmamalıdır,
- Bir iyiliğin, bir yardımın karşılığını isterken insafli olmalı, çıkarımızı başkalarına zarar vermeden sağlamalıyız,

■ Güç durumlardan kurtulmak için mantık kurallarını çiğneme,

■ Deneysel bilimlerin önemi,

■ Medrese'nin, gerçeği akla en uzak yolda arayan "kıstasçı" anlayışıyla alay,

■ Sofizm, safsata ve mugalata ile alay,

■ Toplumdaki zulüm, rüşvet ve halkı ezen "bey" korkusu...

İki fıkra örneği:

Nasreddin Hoca'ya:

- Burnun ne tarafta? Demişler, ensesini göstermiş.

- Tam tersini gösteriyorsun Hoca, demişler.

- Bir şeyin tersi bilinmezse doğrusu anlaşılmaz! demiş.

Bu fıkroda karşıtlıkların duyumsattığı çözüm yöntemi düşünülmeli. Diyalektik düşünmeye bir selam gibi...

Hoca bir gün biraz yoğurt mayası alıp Akşehir Gölü'ne gitmiş, mayayı göle bırakmış. Birisi bunu görüp sormuş:

- Ne yapıyorsun Hoca?

- Göle maya çalışıyorum, demiş Hoca.

Adam şaşırıp kalmış:

- Tutar mı?

-Ben de biliyorum tutmayacağını. Ama ya tutarsa?

Hep bildiğimiz bu fıkroda umuda duyulan özlem var. Dönemin bir türlü durulmayan çalkantılarına karşı halkın bekleyişi...

(Bu fıkralar Alpay Kabacalı'nın *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca* adlı eserinden alındı.)

Sonuç olarak Nasreddin Hoca'nın toplumsal belleğimizde bunca yer edişinin asıl nedeni, insanlık durumlarına getirdiği evrensel ve güdümsüz bir bakış açısıdır. Bu bakış açısıyla kuşaktan kuşağa ve çoğala çoğala gelmiş özgün mizah anlayışıyla halkımızı bağrında yer almaktadır.

Siyasetçilerin, toplum mühendisliğine soyunanların ondan alacağı ne çok ders var!

Seçme Kaynakça:

Nasreddin Hoca Fıkraları, Tasvir neşriyat, (Önsöz İsmail Hami Danişmend), 112 sayfa, Matbaa Ebüzziya, tarihsiz.

Nasreddin Hoca ve Hikayeleri, Mehmet Ali Aksoy, Semih Lütfü Kitabevi, 304 sayfa, tarihsiz.

Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca (Hayatı, Kişiliği, Fıkraları), Alpay Kabacalı, Özgür Yayınları, 268 sayfa, İstanbul, 1991

Nasreddin Hoca Fıkraları, Eflatun Cem Güney, Varlık-Milliyet, 126 sayfa, 1995

Nasreddin Hoca, Şükrü Kurgan, Kültür Bakanlığı, 90 sayfa, Ankara, 1996

Nasreddin Hoca Fıkraları, Nuri Taner, Ortıpa Yayıncılık, 160 sayfa, İstanbul, 1996

Nasreddin Hoca Fıkraları, Yusuf Çotuksöken, İncelene-Derleme, Özgül Yayınları, 160 sayfa, 1996.

Yaşadığımız günleri bıyık altından gülerek anlatan Orhan Duru

Konur Ertop

“Öykü yazarı içten olmalı, gerçekten iyi bildiği şeyleri utanmadan, daha yüce konular yazmalıyım ya da genel eğilime uymalıyım kaygısına kapılmadan sunabilmelidir okuyucuya.” — Orhan Duru

İlk kitabını 1959 yılında yayınlayan Orhan Duru'da, kuşağının “bunalan genç adamlar”ı anlatan öteki öykücülerıyla birçok ortak yan görülmüyordu. Toplumsal çelişkileri, insanı kuşatan dünyanın saçmalığını anlatıyordu.

Çok sonraları o dönemden söz ederken, “Hepimiz barut gibiydik ve sert alaycıydık o yıllarda, hem kendimize hem başkalarına karşı. Alışılmış yazın biçimlerine, yerleşmiş kalıplara, toplum düzenine, o yıllardaki yurt yönetiminde erki tutanlara karşı çıkıyorduk,” diyecektir.

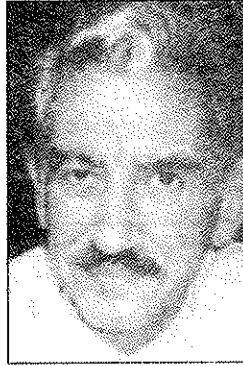
Kuşağıyla birlikte kendisini de etkilemiş yabancı yazarlar konusunda ise açıklaması şöyledir:

“Özellikle Paris kaynaklı esintiler düşün biçimimizde etkili oldu. Sartre ve Camus'nün İkinci Dünya Savaşı sonrası estirdiği 'Varoluşçuluk' havasını ilk bizler soluduk derinden. (...) 'Varoluşçuluk' dışında, geçen yüzyıl Rus yazarları, özellikle Dostoyevski'nin etkili olduğunu, daha sonraları buna Franz Kafka'nın eklendiğini söyleyebiliriz.”

Duru'nun kuşak arkadaşlarıyla birlikte etkilendiklerini anlattığı yazarlardan daha da önce Voltaire okuduğunu biliyoruz. Bu konuda, “Sürekli aydınlık görüşler, alaycı yaklaşımlar arıyordum. Bunu daha çok Fransız yazarlarında buluyordum,” der,

Sözünü ettiği “alaycı yaklaşım” onun yapıtını açıklayan anahtardır.

Daha ilk yapıtında dikkati çeken başka bir özelliği “Türkçenin kalıplaşmış yapısını kırma uğraşı”dır. Bu tutumunu da, “Türkçenin eski örneklerinden Mercimek Ahmet'in Kabusname'sinden ve devrik cümleden yararlanıyordum ve kara mizah ağır basıyordu öykülerimde,” diye açıklar.

BELLİ BAŞLI İZLEKLER

İlk kitabının ilk öyküsü “Karabasan”da, Kafka'nın “Değişim”inden çıkıp gelmişe benzeyen böcek imgesi kendini gösterir:

Evde birden çoğalmaya başlayan türlü türlü böcekler, öykü kahramanı genç adamın yüreğinde birikmiş sıkıntının bir dışavurumudur. Karabasan duygusu onu böceklerden kurtulmak için, yaşadığı evi yakmaya sürükler. Ancak böceklerin başka evlerle birlikte tüm kenti kaplamış olacağı kuruntusu da onu bırakmaz!

Bir başka öyküde, okumuş bir delikanlı kendini asmaya kalkar. Nedeni yoksulluk mudur, sıkıntı mıdır anlaşılamaz. Oduncunun, marangozun hakkından gelerek sonunda bir darağacı kurar. Ancak kendisini değil gelip geçeni asmaya koyulur!..

İnsanın sürüklendiği bunalım, çevresini saran saçmalık neredeyse ilk kitabın bütün öykülerinde kendini gösterir:

Bir öyküdeki Ahmet, gecəkondusu yıkıldıktan sonra karısı ve iki çocuğuyla büyük kentin kaldırımlarında düşüp kalkmaya başlar. Gecekondu yıkımı, buna direnen, ancak durmadan ezilen insanın durumu başka öykülerin de konusudur.

Sahibi yazlığa gitmiş bir köşkün kurnaz bekçisi, odaları kiraya verip koca eve bir sürü insan yerleştirir. Yeni kiracılar geldikçe ev genişleyip kentin içlerine doğru büyümektedir! Bu durumu, başkenttekilerin dikkatini çekince eve baskın yapılır, yerleşenler çıkarılır. Ancak içlerinden biri evin sahibi olduğunu ileri sürüp direnir, bekçi de onu onaylar! Öyküde tanımlanan “anlaşılmaz, içinden çıkılmaz dünya”yı, Orhan Duru başka yanları, başka çelişkileriyle öteki öykülerde de anlatmayı sürdürür.

Gerçeküstü görüntülere sık sık başvurur. Yeni kiracılar geldikçe büyüyüp şişen evin bir

benzeri de sayısız yolcunun üstüste yerleştiği bir dolmuştur:

"Geçmiş yıllardan arta kalan arabası Ahmet'in başladı almaya binmek isteyen ve ucuza gitmek isteyen halkı içine. Herkes sıkışarak biniyordu bu kez ve bağırarak birbirleriyle itişiyorlardı bir an önce binmek için. Ahmet de birden buldu neşesini arabaya binenleri görünce. Önce iki genç bindi otomobile üniversiteye alınmayanlardan, arkadan üç kız bindi evde kalmışlardan, beş memur işten çıkıp eve dönenlerden, iki boyalı kadın Tabarin Bar'dan, Silvia Majestik'ten, Arman Talay Ulus'tan, üç işçi, bir sendikacı yürüyüş yapanlardan, dört başka işçi sakal bırakanlardan, Ziya bey emekli muhasebe müdürlerinden, Emin bey Eminsulardan, bindiler akıl almaz arabasına Sultanahmet'in.

Bindikçe şişiyordu kan emmiş bir tahtakurusu gibi Ahmet'in taksisi ve görenler şaşıyordu bu işe.

... Başladı inmeye yolcular. Ama indikçe yolcular başladı küçülmeye Ahmet'in arabası. Herkes dehşetle bakıyordu ne oluyor diye ve halk basıyordu yaygarayı tempolu. İndikçe küçüldü araba, küçüldükçe küçüldü, en sonunda Ahmet indi arabadan arka lastiklere bakmak için, kaldı araba bit kadar.

Yoldan geçen iyi giyimli bir bey, yeni aldığı ayakkabısının burnuyla ezdi arabasını Ahmet'in, böcek ezer gibi."

Orhan Duru, hizmet yerine şekilcilığe gömülmüş bürokrasiye, içtenlikten yoksun insan ilişkilerine, bencillik, görgüsüzlük, paraya düşkünlük gibi insan hallerine, taşlamalar yöneltir.

Sıkıntı, yalnızlık, sevgi yoksunluğu kahramanlarının sorunları arasındadır. Doğal, insancıl boyutlarını yitirmiş kadın-erkek ilişkilerindeki açmazları vurgular:

"Bu evler, bu sokaklar, bu köpekler, bu çamurlar, bu ölgün yapraklı ağaçlar, gerçekte bir dışa vuruşudur içimdeki sinema makinesinin. Doğru ama hiç unutmamalıyım kendi zavallılığımı, yalnızlığımı, sevgiden yoksunluğumu."

Yaşadıkları yüzünden umarsızlığa itilmiş aydınlar, ezilen küçük adamlar kahramanları arasındadır. Toplumsal düzenin nasıl yozlaştığına, insan ilişkilerinin bozulduğuna, ekonomideki dengesizliğe tanıklık eder:

"Ya o çocuklar, toz, toprak, pislik içindeki yoksul çocuklar. Görüyorum her gün. Her gün yerleşiyor içime kaskatı şeyler. Azalıyor coşkunluğum. Zaten artık coşkun olabilecek ne param var, ne kılığım. Ve görüyorum ki, yiyor herkes para, herkes geçiniyor başkasının sırtından, baş-

kasının sırtı başkasından, o da başkasından. Duyuyor ve anlıyorum ki artık kalmamıştır doğruluk. Doğruluk dediğin enayilik."

Gerçekle düşsele içiçe yer verir. Çevresinde yaşananları, kahramanlarının sorunlarını anlatırken olup bitenlerin düşlere nasıl yansıyabileceğini gösterir. Usdışına, olağanüstüne uzanır.

Aydınların sorunlarına eğilir, düşünce özgürlüğünü savunur, baskı yönetimlerini eleştirir. Bir öykü kahramanı kitaplığa gidip 1960'larda aydınların ellerinden düşmeyen yapıtları ister: "Âşık Kereveti" (Oktay Rifat'ın Âşık Merdiveni kitabı), "Düdüklü Pencere" (Metin Eloğlu'nun Düdüklü Tencere'si), "Kessen Tükenmez" (Fethi Naci'nin İnsan Tükenmez'i)...

Gördüğü tepki şudur:

"Kütüphane memuru anasına küfretmişler gibi fırladı yerinden:

'Bööö, böööö, bozguncu, hain-i vatan, vakt-i safa-yı canan, düzenbaz, hilebaz, hokkabaz. Bööö, böööö yasaktır bu kitaplar yasak. Tehlikelidir aynı zamanda. Ne yapacaksın onları bakayım? Okunmaz onlar, ben senden iyi bilirim okuyacağın kitapları...' "

Yeri gelince çarpık kentleşmeyi, kent doku-sunun bozulmasını, doğal çevrenin yozlaştırılmasını sergiler:

"Geniş bir alandı burası, yol geçtiği için son günlerde fiyatları yükselen. Bu yüzden gerek-miştii komisyoncuların araya girip, ev sahiplerini kandırıp eski evlerin yıkılması ve yerlerine yeni gökdelenlerin dikilmesi."

"Kabızmal kondu mirasa. Bozup bostanı dik-ti kazık gibi bir apartman. Verdi her katını kira-ya, şimdi para demiyor ayda beş bin liraya."

"Kent, sanki ortası olgunlaşmış ve patlamış, kıyılarında kokuşma ve yaşama savaşının sürüp gittiği bir çibana benziyordu."

Taşradaki çıkarıcı politika yaşamına, hükümet-le işbirliği yapan eşrafa, kentlerde toplumsal kaynaşmaya, sorunlarını dile getiren kalabalıkların eylemine, sokakta yaşanan şiddete, kabagü-cün baskısına kayıtsız değildir:

"Bu Mehmet bey düpedüz deyyusun biri. Memurlarla elele verip hem hükümeti, hem halkı dolandıran cinsten. Halk desen burada kiloyla satılır. Derdini anlatamıyor. Ya Kürtçe konuşuyor ya Arapça."

"polis yürüyor coplarını fırıl fırıl çevirerek haykıranların üzerine ve yatıyor karanlık yerlerde baygın kişiler çürükler içinde etleri

ne duruyorsun cop sok cop sok cop sok tam kafasının bingıldağının merkezine vur ki etkili olur bu bakma gözünün yaşına toprağına taşına ve emriyle büyüklerimizin boynumuz kıldan

ince kıldan ince köprücük kemiğimiz ve hasancık kemiğimiz”

Kent insanının sürüklen-diği yalnızlığın, sıkıntının kökenini araştırırken, saçmalığın yaşayıp gittiğini göstermek için tarihten yararlandığı olur.

Tebdil gezen padişahın karşılaştıkları, bugünün dünyasında yaşananlardan fark-sızdır. Binbir Gece'nin son gecesinde artık can-nını kurtarmış Şehrazat, Şehriyar'dan da kurtu-lup onun yerine geçer:

“Böylece Şehrazat rahatladı ve tahta geçip oturdu. Halk acımasız bir padişah-tan kurtulup iyi öyküler anlatmasını bilen zeki bir kadına ka-vuştuğu için kırk gün kırk gece şenlikler dü-zenledi.

Şehrazat ise kendine binbir gece öykü an-la-tacak bir delikanlı aramaya başladı.”

Zengin bir izlek de görgüsüzce kurulmuş tat-il köylerindeki çılgınca yaşamla, doğanın ve es-ki yapıtların uğradığı kıyımla, kalkınma için tu-rizme bağlanıp boşa çıkan umutlarla ilgilidir:

“Geliyorlardı akın akın ve ordu ordu, hipp-i-ler, bitli turistler, evde kalmış kızlar, jigolo ara-yan yaşlı bayanlar, genç kız arayan yaşlı bey-ler, çılgınlar, manyaklar, üşütükler, keçileri ka-çıranlar, otobüsü kaçıranlar, esrarkeşler, keman-keşler, zurnabazlar, hokkabazlar, davlumbaz-lar...”

“Köyündeki tarlalarını satıp motel yaptırmıştı çok para kazanacağı umudu içinde Ziya bey ama beklediği müşteriler gelmiyordu ve bir de-fa gelenler de 'ya pişman ya pişmaniye' oluyor-lardı bu motelde.”

“Tatil köyü ise toplama kampı gibi. Lüks bir toplama kampı. Çevresi dikenli tellerle çevrili. Dışardan içeri girilmiyor, içerden dışarı çıkılma-sın diye her çeşit tuzak orada.”

BİLİMKURGU

Tarihsel alanın tam karşısında, öykücünün sev-diği başka bir alansa bilimkurgudur. Kurmaca dünyaya daha çocukluğunda merak sardığını anlatır:

“Halamın kızının evinde elime kocaman bir “1001 Roman” cildi geçti. Onu doya doya oku-duğumu anımsıyordum. Özellikle ilk sayfada ya-yınlanan 'Brick Bradford Başka Dünyalarda' di-zisi iyice etkilemişti beni, 'bir türlü unutmıyo-rum.’”

Bir öyküsü, üç bin ışıkyılı uzakta dünyanın

ele geçirilmesi ve sömürge yapılması için hazırlığa giriş-miş uzaylıları anlatır. Öykü-de E. V. Daniken'in konuy-la ilgili yapıtları olumsuzla-nır. Buna karşılık bir öykü-de, Piri Reis'in haritasına bir uzaylının katkısından söz edilir. Bir öykünün kahrama-nı öğrenci K, bir gezegende yaşanan öğrenci eylemleri içinde yer almış görünmekte-

dir. Oysa bu görev ona düzenin bir parçası ol-ması için verilmiştir. Zamanla yönetimde tepe-ye tırmanır. Öğrenci örgütleri için artık yeni ey-lem planlarını o düzenleyecektir...

Teknolojide ilerlemenin, yeni buluşların geti-rip götürdükleri üzerinde durulur:

“Labirentin ortasında video-canavar oturuyor-du soğukkanlı, kendine güvenli ve besleniyordu küçük çocukların beyinleriyle, soğancık ve omu-rilikleriyle. Böylece emiyordu ilğini ve kemiği-ni, sıkıyordu toplumun ümüğünü.”

“Sonra birdenbire tüm teknik gelişmenin in-sanları bireyler olarak parçalayan, birbirinden koparan, onları ayıran ve bencilileştiren, evleri-ne kapanıp yaşamalarını sağlayan bir yol ve yöntem olduğunu, böylece toplum yaşamına ters bir etkiyle, gerçekte yalnız olan insanı büsbütün yalnızlaştırdığını düşündü bulanık bir biçimde.”

Gelecekte neler olup bitebileceğini sayıp dö-ken bilimkurgu öykülerinin yanı sıra daha ya-kın gelecekle ilgili karanlık varsayımlar da üretilir:

“Bütün mahalleler tekke ve zaviyelerle dolu... İslam Ortak Pazarına tam üyelik için uğraşıp duruyoruz... Kadınlar örtündü ama bu kez cin-sel sapıklıklar çıktı ortaya. Yakışıklı ve genç er-keklere eğilimler çoğaldı toplumda. Sigara ve alkol yasak ama kitapta yazmayan uyuşturucu-lar yayılıyor bu kez. Yükselmek isteyenler güç-lü tarikat ve tekkeleri seçmek zorunda... İşte toplumumuzun beklentisi oldu. Aradan bu kadar yıl geçtikten sonra Halife hazretleri coşkun sev-gi ve saygı gösterileri, tekbir sesleri arasında rih-tıma ayak bastı.”

Bu kadarla kalmadık. Aynı gün Meclisin al-dığı bir kararla yeni bir devrim yasası daha yü-rürlüğe girdi uygun bir zamanlamayla. Latin al-fabesini yasakladık. Arap harflerine döndük.”

ALTI KİTAP BOYUNCA

Elbette, kitaplarına adlarını vermiş öykülerde de bütün bu izlekler kendini gösterecektir:

Bırakılmış Biri (1959) kitabında bu adı taşı-

yan öyküsünün kahramanı, dönemin başka öykücülerinin de ilgilerini yönelttiği bunalımlı aydın tipidir: Karımarışık olaylar ortasında yaşadığını düşünür. "Çevremdekiler kötü. Beni istemiyorlar, yahut bana öyle geliyor. (...) Hiçbir şeyden zevk duymaz oldum. (...) Mutlu değilim, çıldıracağımı hissediyorum," diye konuşur. Arkadaşları onun kaygılarına karşı ya duyarsızdır ya da onu anlayabilmekten uzaktır. İnsanlardan beklediği sevgiyi bulamamıştır, içinde yaşadığı çevreyle uzlaşamaz. Bir tabanca almış, yaşamına son verip veremeyeceği konusunda kendi kendini sınamaya koyulmuştur.

Denge Uzmanı (1962) kitabına adını veren öykünün kahramanı, lunaparkta ölüm silindirisinin içinde motosikletle gösteri yapmaktadır. İçini bir kurt kemirmektedir:

"Karısı aldatıyordu Ahmet'i bir bakkal çırağıyla ve Ahmet de biliyordu karısının aldattığını kendisini. Açamıyordu derdini kimseye, öldürmek istiyordu karısını ve o bakkal çırağını işkenceyle."

Yakasını bırakmayan kaygı, onu gösteri sırasında güdümüne alacaktır:

"Yapmak istedi olağanüstü bir iş. Dürtüyordu şeytan. Motorun bütün gazını açtı, kendi içindeki gücü de verdi. Tanrıyı da çağırdı yardımına, roket gibi fırladı mağara gibi açık olan hemoroitli ağzından üstüvanenin (silindir). Evkaf hanına doğru uçuverdi motorun önündeki lambyayla ışığa boğarak her yanı."

Daha sonra olağanüstü olaylar sürecektir, anlatı, yazarın düşkün olduğu kara mizaha yönelcektir.

Ağır İşçiler (1974) kitabında gerçeküstü öğeler, kurgubilim dünyası egemendir. Kitaba adını veren öykü, artık sıfırı tüketmiş bir emekçinin ağzından anlatılır:

"Şudur ya da budur, uzun yıllar kendimi bilmeden yaşadım, algılarım bulanık, beynime bir tül perde örtülü. Daha doğrusu yaşıyabildim uzun yıllar, bu durumda bir robot gibi durmadan çalışarak, çalışmaktan gözüm açılmayarak, Babil kulesini ya da Mısır piramitlerini inşa ederek."

Yoksullar Geliyorun (1982) bu addaki öyküsünde, toplumun alt katmanlarının horlanan, ezilen insanları yer alır.

Şişe (1989) kitabında bu adı taşıyan öykü bir tatil kentinde doğal çevrenin, insan ilişkilerinin, yapılaşmanın bozuk yanlarını sayıp döker:

"Kıyılar pislikle doluyordu. Kumsalları naylon

torbalar, plastik kutular kaplıyordu. Denize akan lağımalar çoğalıyordu. Kıyılardaki küçücük tarlalar büyük para ediyordu. Para babaları gelip eski evleri kapatıyordu. Sonra onarıp yazlık yapıyordu. Kentin delikanlıları sarışın yabancı kızlarla oynasıyordu. Töreler bozuluyordu. Alın teri ile kazananın yerini, oturduğu yerden kazanma yöntemi alıyordu. Fiyatlar artıyordu. Paranın değeri kalmıyordu. Onurlu olmanın değeri kalmıyordu."

Bir Büyülü Ortamda (1991) kitabının bu adı taşıyan öyküsündeki

Hammer diye anılan tarihçi Metin'e bu adın şöyle verildiğini öğreniriz:

"Bir tarihçiydi Hammer ve tarihten nefret ederdi aynı zamanda. Okulda bir sınavda Hammer'in (Osmanlı Tarihi'yle tanınan Avusturyalı tarihçinin) kim olduğunu bilmediği ve aklına sadece Mike Hammer (Amerikalı Mickey Spillane'in bir dizi romanının kahramanı olan çapkın detektif) geldiği için bu adı takmışlardı ona."

Güncel tarih akımı diye yeni bir tarih kavramı oluşturan öykü kahramanı, "Uzak geçmiş bizim neyimize. Bu anı yaşayalım. Bu an bile tarih sayılabilir az sonra," demektedir. Arkadaşlarıyla çıktığı tatil gezisinde neresi olduğunu bilmedikleri bir yere gelirler. Yerleştikleri evde, hangi dilde yazıldığını anlayamadıkları kitaplar bulmuşlardır. Bir süre sonra, genç adamları birbirine düşüren kız arkadaşları ortadan yiter. Bahçede karşılaştıkları bahçıvan, onların oraya patronun isteği doğrultusunda geldiklerini, bahçenin bir parçası olduklarını, artık sürelerinin dolduğunu, yerlerine başkalarının geleceğini açıklar...

Gençliğinde Veteriner Fakültesi'nde asistan olan, 27 Mayıs sonrasında 147'ler arasında görevinden uzaklaştırılan Orhan Duru, uzun yıllar gazetecilik yaptı. Yolun başlangıcında kuşağını etkileyen düşünce kaynaklarından, yapıtlarını elinden düşürmediğini anlattığı yazarlardan beslendi. İnsanoglunun açmazlarına, kırk yıl boyunca toplumda yaşananlara alaysamayla yaklaştı. Bıyık altından gülerek anlattıklarına, toplumsal-siyasal olaylar geniş ölçüde yansımıştır. Hareketli, sürükleyici anlatımında, gazetecilik mesleğinin kazandırdığı rahatlık kendini gösterir. Sıradan bir gülmece yazarı olmaktan kurtulmasında eski düzyazı geleneğimizden, Karagöz oyunu, meddah gibi seyirlik sanatlardan beslenmesinin payı vardır.

Bayburtlu Zihni

Refik Zerengil

Zihni, yazdıklarının büyük çoğunluğuyla ve o tarzıyla değil, tamamen farklı tarzda yazdığı çok az şiiriyle dikkati çeker. Kendinden sonra gelen kuşaklar şairi hep öyle tanımışlardır

Bu yıl halk kültürümüzün sembol ozanlarından Bayburtlu Zihni'nin 210. doğum yıldönümü. Şairin asıl adı Mehmed Emin'di. Şiirlerinde Zihni mahlâsını kullandığı için sonradan memleketiyle anılır oldu ve günümüze Bayburtlu Zihni olarak ulaştı. Dadaloğlu, Erzurumlu Emrah, Seyrani ve Dertli'yle birlikte 19. yy'ın en önde gelen bir kaç halk şairi arasında sayılır oldu.

Kendisi âşık geleneğinden gelmiş bir saz ozanı değildi. Değişik mektep ve medreselerde okumuş, devlet memuriyetlerinde bulunmuştur. Hem hece, hem de aruz vezniyle şiir yazmakla ve Divan şairi olmayı istemekle birlikte, bu alanda başarılı olamamıştır, edebiyat tarihimizde halk şairi olarak yer etmiştir.

Hiciv şiirleri ve destanları da bulunur, ama onu bugünlere değin ulaştıran ve karakteristik kılan sıra hasretini, sevgiliye duyduğu özlemi, insan kederini, hüznünü, bugün nostalji dediğimiz şeyi, yani geçmişte kalmış, dünden ne kaldıysa elden uçmuş, yitip gitmiş, bir daha geri gelmeyecek güzel zamanlar olarak anan şiirleridir.

Elemi, kederi, hüznü işleyen ve dünya edebiyatına mal olan bazı yazarlar veya yapıtlar vardır. Ruhbilimciler o yapıtları kendi açılarından hangi terimlerle nitelendirirler bilemeyiz, ama onlar acı çeken insanın estetik düzlemdeki ifadesi olarak kabul edilirler. Örneğin, Alfred de Musset bu alanda ünlü bir simgedir. Bizde de Bayburtlu Zihni öyledir. Zihni'nin bu noktadaki sembol olma özdeşliğini en iyi, en veciz şekilde (ve çaprazdan anarak, alegorik tarzda) Nazım Hikmet ifade etmiştir. Şair "Türk Köylüsü" adlı şiirinin girişinde hal-kını tarif ederken şöyle der:

*Topraktan öğrenip
Kitapsız bilendir
Hoca Nasreddin gibi ağlayan
Bayburtlu Zihni gibi gülendir
Ferhad'dır
Keremdir
ve Keloğlandır*

HAYATI

Öğrenimine Bayburt'ta başladı, sonra Erzurum ve Trabzon medreselerinde okudu. 1815'te İstanbul'a gitti. Orada on yıl kadar kaldı, kâtiplik hizmetlerinde bulundu. Bir süre için Çanakkale Muhafızı Vasıf Paşa'nın maiyetinde Mektupçuluk yaptı. 1826'da Bayburt'a döndü,

ama iki yıl sonraki savaşta Rus orduları Bayburt'u işgal edince kentten ayrıldı, Ruslar çekildikten sonra döndü. Tanık olduğu yıkımı, viraneye dönmüş yurdunu, neseden, sevinçten uzaklaşmış, acıya gömülmüş toplum yaşamını, değişmiş, yoksullaşmış insanları acı ve elemle anlattığı koşma tarzında dizeler onu Payitaht'ın edebiyat ve musikî çevrelerinde üne kavuşturdu. Bu şiirin Şehnaz makamında bestesi Zihni'nin günümüzde de en tanınmış eseridir. (Bestesi, güftesinden daha ünlüdür, sık sık radyo ve TV yayınlarında icra edilmektedir.)

*Vardım ki yurdundan ayağ götürmüş
Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı
Câmlar şikest olmuş meyler dökülmüş
Sakiler meclisten çekmiş ayağı*

*Hangi bağda bulsam ben o maralı
Hangi yerde görsem çeşm-i gazali
Avcılardan kaçmış ceylân misâli
Geçmiş dağdan dağa yoktur durağı*

*Lâleyi sümbüllü gülü nâr olmuş
Zevk u şevk ehlini âh ü zâr almış
Süleyman tahtını sanki mâr almış
Gama tebdil olmuş ülfetin çağı*

*Zihnî derd elinden her zaman ağlar
Vardım ki bağ ağlar bağban ağlar
Sümbüller perişan güller kan ağlar
Şeyda bülbül terk edeli bu bağı*

(ayağ: ayak; şikest: kırma; çeşm: göz; nâr: ateş; mâr: yılan; ülfet: görüşme, dostluk etme.)

Gene XIX. yy. halk ozanlarından Dadaloğlu'nun benzer bir koşması vardır. Mensubu bulunduğu —Ayıntap Gâvur ve Ahır dağları ile Toroslar, Kozan, Erzincan, Payas yörelerinde yaşayan— göçer Türkmen toplulukları merkezin 1865'te Fırka-ı İslahiye (İslah Etme Tümeni) adıyla kurup yolladığı orduya uzunca bir süre direndikten sonra yenilirler [Osmanlı İslahiye ilçesinin adını bu ordudan icad etmiştir.] Daha sonra İslahat Meclisi âzâsı Mehmed Emin Derviş Paşa'nın düzenlemeleriyle Anadolu'nun başka yörelerinde mecburi iskâna tâbi tutulurlar. Dadaloğlu bazı şiirlerinde aşiret yaşamının özelliklerini, göçebelikten kopuşun ve iskâna zorlanmanın toplumsal ve bireysel acılarını, iç çelişkilerini anlatır. Kendi töreleriyle yaşadıkları hayatı ve (Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın deyiimiyle "İlkel komuna" özellikli "barbar toplumun") eşitlikçi, âdil insan ilişkilerini özler,

mensubu bulunduğu Avşar boyundan Uzun Yayla aşiretini hasretle anar. Devlete karşı savaşmış şair olduğu için şiirleri, türküleri eskiden pek bilinmeyen, (o zamanki merkezi yayın kuruluşları olan devlet radyolarında türküleri çalınmayan) Dadaloğlu'nun iki deyişini, Konservatuarda hocayken Anadolu'dan binlerce otantik türkü devşirmiş, tel banda kaydetmiş olan Ruhi Su 1960'lı yıllarda Türkiye'ye tanıttı. Bunlardan birisi —İskân Türküsü olarak da bilinen— "Kalktı Göç Eyledi Avşar Elleri"ydi, diğeri düne özlemini ve görkemli günlere hasretini dile getiren "Gine Tuttu Gavur Dağı Boranı" şiiriydi:

*Gine tuttu Gavur Dağı boranı
Hançer vurup acarladın yarımı
Sana derim Mıstık Paşa öreni
İçindeki bunca beyler nic'oldu
Çınar sana arka verip oturan
Pöhrenk ile sularını getiren
Yoksulların işlerini bitiren
Samur kürklü koca beyler nic'oldu
Tavlasında arap atı beslenir
Konağında baz şahinler seslenir
Duldasında nice yiğit yasanır
Boz-kır atlı yüce beyler nic'oldu
Feneri de deli gönül feneri
Atları da dolanıyor kenarı
Sana derim Küçük Ali öreni
Sana inip konan beyler nic'oldu
Mıstık Paşa gitmiş odası yash
Hatunları vardı hep turna sesli
Toptop zülüflü de İstanbul fesli
Usul boylu hatunların nic'oldu
Saçı altın bağı fesi sırmalı
Lahuri şal giymiş gümüş düğmeli
Gözleri kudretten siyah sürmeli
Mor belikli güzellerin nic'oldu
Sabahaca kandilleri yanardı
Soytarılar firil firil dönerdi
Ha deyince beyyüz atlı binerdi
Sana inip konan beyler nic'oldu
Derviş Paşa yaktı yıktı illeri
Soldu yurdumuzun bütün gülleri
Karalar geydik de attık alları
Altınımız geçmez akça tunc'oldu
Ağlayı ağlayı Dadal'ım söyler
Vefasız dünyayı şu insan neyler
Bin yiğidi bir kötüye kul eyler
Şimden sonra yaşaması güc'oldu*

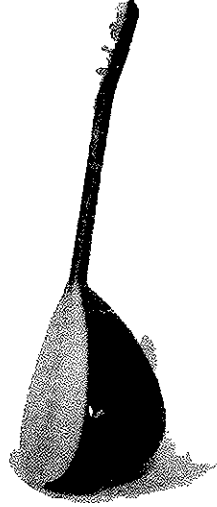
(ören: harabe pöhrenk, pohrenk: kiremit, kiremit hamurundan künk vb., baz: doğan, belik: saç örgüsü, dulda: kuytu, gölgelik yer)

HALK ŞAİRİ

Zihni 1834'te Hicaz'a gider, dönüşte bir süre Mısır'da kalır, oradan İstanbul'a gelir, o sırada tahta çıkan II. Abdülmecid için bir cülûsiyye yazar ve yeni Padişaha sunar. Derken, Akdağ ve Erzurum'da devlet görevlerinde bulunup, 1844'te İstanbul'a döner. Akka'ya giden Osmanlı donanmasında görev alır, orada Reşid Paşa'nın

divan kâtipliğini yaptıktan sonra gene İstanbul'a gelir. 1847'de Hopa, ardından Karaağaç müdürlüğüne, nihayet Of Mal Müdürlüğüne atanır. 1851'de önce Erzurum, sonra Erzincan'da memuriyette bulunur. Bir süre Bayburt'ta kaldıktan sonra 1855'te Trabzon'da hizmet yapar, 1859'da memleketine dönerken Holasa'da hastalanır ve ölür.

Halk ozanlarımız konusunda temel referans niteliği taşıyan çalışma, ünlü Türk edebiyatı tarihi profesörü (DP kurucu liderlerinden ve dışişleri bakanlarından) Fuat Köprülü'nün *Türk Saz Şairleri* adlı antolojik nitelikli üç ciltlik eseridir (Millî Kültür Yayınları, 1930-1940.)

Köprülü, Bayburtlu Zihni'yi şöyle tanıtır: "Oldukça tahsil gören ve muhtelif kültür merkezlerindeki edebi çevrelerde yaşayan, ilim ve sanat adamlarıyla temas eden şairimiz, zamanına göre epeyce münevver, mâlûmatlı bir adamdı. Doğuştan kaabiliyetine ve sanat istidadına eklenen bu bilgi ve görgüsü şiirlerinde de görülüyor. Aruz ile tıpkı klasik şairler gibi divan tanzim eden Zihni, görülüyor ki, Osmanlı edebiyatının büyük üstadlarını çok iyi biliyor, onlara nazireler yazmaya cesaret ediyordu. Basılı divanındaki kasideler, n'atlar, gazellerden başka *Sergüzeştname-i Zihni* ünvanlı —henüz basılmamış— ünlü bir mesnevisi vardır ki, hayatı ve telakkileri hakkında çok mühim mâlûmatı ihtiva etmektedir: Şair bu mesnevisinde oğluna hayatını hikaye ederken orada adı geçen birtakım muasırlarına ait hicviyeleri de kaydetmiştir. Bunlardan başka *Hikâye-i Garibe* adlı tarihî mâhiyette —basılmamış— bir eseri daha vardır.

Hayatı ve edebi temayülleri Zihni'yi, saz şâirlerinden ziyade divan şairlerine daha yaklaştıır; fakat fitrî [doğuştan] istidadına rağmen bilgisizliği, nazım lisanına ve arûz tekniğine kuvvetle sahip olmaması, ona hakiki mâ-nâsiyle bir klasik şair sıfatı verebilmemize inkân bırakmıyor. O tarzda yazdığı bütün manzûmelerinde, nazirelerinde, tahmislerinde [beşlilerinde] klasik şiir tarzının aslâ kabul edemeyeceği acemilikler daima göze çarpar. Bazı kuvvetli bir ilham ile yazılmış his ve hayâl itibarıyla oldukça orijinal parçalarında bile, lisan ve nazım sakatlıklarından kurtulamamıştır. Zihni'nin aruz ile yazılmış bütün şiirleri, muvaffakiyetsiz ve acemi birer taklitten daha ileri geçemez... saz şairi olarak şöhret kazanan Zihni bu şöhreti hece vezniyle ve âşık tarzında yazdığı sayıca az manzûmelere borçludur.

Şâirin *Sergüzeştname*sine ilave ettiği beş destan daha vardır ki, bunların birisi Akka harbi'ne, biri Hart Ovası'nda Rus'larla yapılan bir harbe aiddir. Diğer üç destan tamamiyle mizahî bir mahiyette, bunlardan ikisi Bayburt'lu Bayrakdar adlı gülünç bir adamı tehzil [istihza] eden —ve içinde mahallî lehçelerle bazı taklitler de bulunan— bir manzumedir. XVII. - XX. Asır saz şâirlerinin bu türlü tarihî yahut mizahî destanlar yazdıklarını muhtelif misalleriyle bildiğimiz için, Zihni'nin bu destanlarla o an'aneyi tâkib etmiş olduğunu anlıyoruz.

Şarkı Anadolu'nun bilhassa Erzurum ve Bayburt taraflarında halk arasında çok yayılmış olan bu destanlar, onun mizacındaki hiciv ve tezhil kaabiliyetini, tenkid temayülünü pek iyi göstermektedir. Zihni'nin hece vezniyle âşık tarzında yazmış olduğu manzumelerden şimdiye kadar pek az parçalar neşredilebilmiştir. Aca-ba şairimizin âşık tarzında yazdığı manzumeler esasen az mıdır? Biz bu ihtimâli daha kuvvetli buluyoruz. Tam mânâsıyla bir dîvan şâiri olmak isteyen Zihni, hece ile yazdığı sayıca az parçaları bile dîvanına almamakla bu temâyülünü açıktan açığa göstermiştir. Lisânı âşık tarzında şiirlerinde bile —mesela, tıpkı Emrah'ta olduğu gibi— oldukça ağır terkiplidir; asıl halk edebiyatı unsurlarına ve halk zevkine ekseriya yabancı kalmış, klasik şiir an'anelerine daha sadakat göstermiştir. Esasen onu, klasik şâir olmağa özenen bir saz şâirinden ziyade, arasıra âşık tarzında yazan bir kalem şâiri saymak daha doğrudur. Ancak hece vezniyle yazdığı mahdut parçalar XIX. asır âşık edebiyatının bütün hususiyetlerini büyük bir muvaffakiyetle temsil ettiği cihetle XIX. asır saz şâirlerinden bahsederken ona lâyük olduğu mühim yeri vermemek, edebiyat tarihi bakımından doğru olamaz.”

Fuat Köprülü'nün yazdıklarından çıkaracağımız sonuç, bugüne değin yaşayan hemen her şairin tersine, Zihni, yazdıklarının büyük çoğunluğuyla ve o tarzıyla değil, tamamen farklı tarzda yazdığı çok az şiiriyle karakterize olmuştur. Kendinden sonra gelen kuşaklar şâiri hep öyle tanımışlardır.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

Bayburtlu Zihni'nin yukarıda betimlediğimiz özelliğini yansıtan sıra ve aşk şiirleri kendilerini bize daha iyi tanıtırıyorlar.

*Saba gider isen bizim diyare
Benim vasfı halim o yare söyle
Lalenin bağrında bir ise yare
Benimki erişti hezara söyle
Bülbül bir gül için çekerse zarı
Halini arzeder yüz yüze bari
Ya ben görmenişim o suh didarı
Bıraktı bu garip diyare söyle
Pervane perrini yakınsa nare
Ya ben yakıtım vücudumu yekpare
Zihniya Mansur'u çektiyse dare
Ben esirim zülfü nigare söyle*

(sabâ: sabah rüzgârı; hezar: bin; perrin: kanatlar; nigâr: resim [zülf-ü nigâr: yarin saçları])

*Seni bağ-ı İrem'den mi kaçırılmış
Melek misin aşumandan mı geliş
Gittikçe şevketin şanın yücelmiş
Bilmem taht-ı Süleyman'dan mı geliş
Hüsn ile bugün Yusuf-ı devransın
Ne incisin ne mercansın ne cansın
Korkarım fitneli âhır zamansın
Mehdî misin İsfahandan mı geliş
Güzel sevmek olmuş Zihni'ye âdet
Ne bağda ser çektin ey servi kamet
Sormak ayıp olmasın a çeşmi âfet
Mülk-i lâl-i Beda'şan'dan mı geliş*

(aşuman: gökler; hüsn ile Yusuf-ı devransın: güzelliğinle günümüzün Yusufu'sun; çeşm: göz; Lâl-i Beda'şan: Adı Lâl taşıyla anılan o zamanki bir kent; serv-i kamet: uzun boylu.)

*Yıkılmış çadırların göz etmiş Leyla
Vardım ki boş kalmış yar otağları
Dağı mesken etmiş biçare Mecnun
Akıtmış gözünden kan ırmakları
Zeyd ile göndermiş Leyla'ya name
Dedi iyi getirdim ağyarı kâma
Akıbet yar oldun İbnîselama
Neyledin ettiğin o misakları*

*Zihni'yim akıttım didem yaşların
Yedi yıl bekledim bulak başların
Dağıt bu derneği sav savaşların
Bozuldu kabail ittifakları*

(misak: yemin; dîde: göz; bulak: pınar; kabail: kabileler.)

*Bâd-ı sabâ selâm söyle o yâra
Ya gelsin ya gidek o diyara biz
Kâtip, arzıhâlim yaz ki canana
Ayrılahtı düştük ah ü zâra biz*

*Kâtip, arzıhâlim arşa dayandı
Can gurbette hasret nârına yandı
Herkes sevdiğinden doydı, usandı
Neden kaldık böyle bahtı kara biz*

*Namem hem okusun hem yâr ağlasın
Aşk oduna düşsün nâçar ağlasın
Sînesini dövsün her bâr ağlasın
Desin ki zulmettik Zihni'zâra biz
(ôd: ateş; bâr: yük, ağırlık.)*

*Uzun müddet haber yoktur sılamlan
Her posta geldikçe gönlüm yerinir
Haber yok evlad ü ayal, anamdan
Can postanelere varır sürünür
Kör olsun gurbetin kahır bitmedi
Gidemem vatana çilem yetmedi
Gül de taksam bülbülümüz ötmedi
Altın kafes olsa viran görünür
Bahar geldi seyrân için iline
Herkes sevdiğini takmış koluna
Zihniya gurbetin gider yoluna
Hasretli sîneme hicran sarınır*

*Katip sen yaz saba sen de kerem kıl
Götür arzıhâlim yare tez elden
Naziktir efendim nezahetli bil
Gönderelim o dildara tez elden
Katip çok uzatma sarfı imlayı
Hemen yaz derdime iste devayı
Kerem et bekletme bad-ı sabayı
Azmeylesin o diyaru tez elden
Hasretli dideme nem mi gönderir
Hicran mı gönderir gam mı gönderir
Kendi mi gelir merhem mi gönderir
Zahm-ı dil-i Zihni'zâra tez elden*

(zahm: yara; dil: gönül; dildâr: gönül bağlanan. [sev-gil])

“Hı” ile başlar, “X Q W”ye varır

*Latin alfabesine okur yazarlığı kolaylaştırmak
ya da Türkçe'nin hakkını vermek için geçilmedi.
Latin alfabesine Latin alfabesine geçmek için geçildi!*

TC'nin kuruluşunun hemen ardından Latin alfabesine geçilmesinin önde gelen nedeninin eski Arap yazısının okunup yazılmasını öğrenmekte karşılaşılan güçlük olduğu, bunun terakiye (ilerlemeye) engel oluşturduğu öteden beri söylenir durur.

Bu doğru değildir.

Çin ve Japon alfabeleri gibi daha nice zor mu zor alfabe var. O alfabelerle o ülkelerin Ortaçağ'da değil, modern dünyada nerden nereye geldiklerine bakın, neyin ne olduğunu anlarsınız. Bugün dede yadigârı alfabelerle okuyup yazan, öğrenen ve öğreten Hindistan, Pakistan ve İran'ın da bilim dünyasında işgal ettikleri yerle, seksen yıldır Latin alfabesiyle iç içe yaşayan Türkiye'nin işgal ettiği yer arasında bir kıyaslama yapacak olursanız varacağı- nız sonuç yine ortadadır.

Ayrıca, Latin alfabesiyle kolay okur yazarlık — salt okur yazarlık düzeyinde— hiç de olumlu sayılabilecek bir sonuç elde edilmesine yaramamıştır. Günümüzün istatistik verilerine göre ülkede okur yazar oranı —sağlıklılaştırılmış rakamlarla— erkek nüfusta yaklaşık %80'i, kadın nüfusta %60'ı aşmıyor. %80 ve %60 okur yazar nüfusun ne kadarının gerçekte ne kadar okur ve yazar olduğu ise apayrı bir konu. Çünkü okur yazarlık, salt o bile, “kolay alfabe”yle kendiliğinden gerçekleşecek bir şey değildir; bütün bir öğretim/egitim, kültür anlayışı ve pratiği ile bunların ardındaki topyekûn toplumsal/siyasal süreçlerle ilgili bir şeydir.

Latin alfabesine geçişin, Türkçe'yi Osmanlıca'da olduğu gibi ağır Arapça ve Farsça etkisinden kurtarma dâvasıyla, ya da, bir başka deyişle, Arap alfabesinin Türkçenin ses ve sentaks yapısına uygun düşmemesiyle de bir ilişkisi yok. Tevfik Fikret'in, Mehmet Âkif'in, Rıza Tevfik ve daha nicelerinin nice manzumesi, şiiri var ki hem eski harflerle yazılmış, hem de üstelik âruzla söylenmişlerdir ama bugünün nice temiz Türkçe edebiyatçısına sadelikte olduğu kadar, Türkçenin kendi öz dehasını sergilemekte de taş çıkartır. Türkçe'nin sâdeleşip yenilenerek gelişmesi alfabe değiştirilmeden de bu-

günkü düzeyine ve daha da ötesine ulaşabilirdi. Böyle düşünmeyenler Arap alfabesine değil, Türk dilinin dehasına bütten etmektedirler.

Evet, Latin alfabesine okur yazarlığı kolaylaştırmak ya da Türkçe'nin hakkını vermek için geçilmedi. Latin alfabesine Latin alfabesine geçmek için geçildi! Bugün nasıl kimileri, kendilerini Avrupalı olmaya yakıştırma hevesiyle biz kendi kendimize özgürleşemiyoruz, AB'ye girelim de özgürleşelim diyorlarsa, işte onun gibi bir şey... Yani, Türkçesi, Batılılaşmış olmak için. (Yine kimileri bu “Batılılaşma” sözünden yaralarına dokunuluyormuş gibi gocunuyorlar. Batılılaşma demeyelim, “çağdaş uygarlık seviyesi”ne ulaşma (ya da hadi, madem öyle istiyorsunuz, onu da aşma!) diyelim, ne fark eder? Belki eder, aslına bakarsanız. “Batılılaşma” daha açık seçik, çünkü somut ifadesidir söz konusu yönelimin.

Kavmimizin ezeli —tarihî— hasleti: hep başka, daha baskın uygarlıklara özenip onlardan hazır konma olmamış mıdır? 1500 yılda 16-20 yeni devlet kurup, her birini bırakıp gitmek, 8-10 başka dine girip çıkmak... başka nasıl açıklanabilir? Latin alfabesine de —80 yılda ne kadar bizim, kendi konuşulan Türkçemizin olduğu bugün daha hâlâ, mondenlikte nice Parisienne'i kıskandırır TV sunucularının alfabe mi, yoksa alfaaabe mi denileceğini bilememesinden anlaşılıyor— Batılı ve de Batılılardan olmamız “iktiza” ettiği için geçilmiştir; TC kurulduktan Dört yıl sonra birdenbire gündeme gelmiş bir heves ürünü emrivâki değildir. Uzun yıllar öncesindenberi Osmanlı aydınları arasında uzun boylu tartışılmış, kendine bir hayli taraftar bulmuş bir fikrin hayata geçirilmesidir.

Enver Paşa, bu “zorluk” sorununa çare olarak ordu yazışmalarında kullanılan imlâ kurallarında esaslı bir reforma girişmişti; o yönde bi hayli de yol alınmıştı ama, o arada, başını Hüseyin Cahit Yalçın ve birkaç arkadaşının çektiği bir kesim bunun yetmeyeceğinde, yazının mutlaka hepten Latince'ye çevrilmesi gerektiğinde ısrarcı olmuşlardı.

Evet, Latin alfabesinin Türkçe'ye, Türkçe'nin

İnter net te KIZILCIK turu

Sendika araştırmalarına göre telefon hizmetlerini, dünyada şirketler çoğunlukla kendi personeliyle ve ülke sınırları içinde verseler de, bu işe yoğunlaşan ve teknolojik ilermeler yardımıyla emeği ucuza getiren ülkelerden (ör. Hindistan, Filipinler) dünya çapında hizmet üreten taşeron çağrı merkezleri, sermaye için cazip hale geldi. Bu sayımızda ilk uğrak yeri, Türkiye'de de sayıları artan çağrı merkezi çalışanlarının sorunlarına eğiliyor. Latin Amerika'nın ilgi odağı olan ve bölge üzerine Türkçe haber ve yorum ihtiyacına cevap veren Latinbilgi sitesi de ikinci durağımız

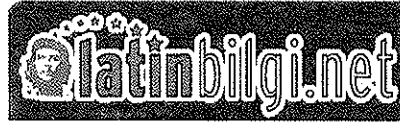
www.gercegecagrimerkezi.org

(Gerçeğe çağrı merkezi)

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çağrı merkezleri, genellikle gençlerin düşük ücretle kısa süreli çalıştığı, uzun, vardiyalı çalışma düzeni, kısa yemek ve ihtiyaç araları, yoğun performans baskısı, sürekli gözetim ve gerilim, yabancılaşma (sorun dinleme, doğal olmayan nezaket zorunluluğu, ki merkezlerde psikolog desteği bulunuyor), monoton, aşırı gü-rültülü, hareketsiz, sıkışık bir ortamda çalışmanın yol açtığı çeşitli rahatsızlıklarla karakterize edilen iş yerleri. Gerçeğe çağrı merkezi sitesi, emeğin hak arama mücadelesinde nisbeten yeni bir alan olan (15 milyon üyeli 900 sendikanın üyesi olduğu uluslararası hizmet sendikaları konfederasyonu UNI, bu konudaki ilk konferansı iki yıl önce düzenledi; bkz. www.uniglobalunion.org/callcentres) bu işyerlerindeki çalışanların, „telefonun ucundaki ses“lerin sorunlarını ve taleplerini dile getirmeyi hedefliyor. Geçen yıl açılan site, Türkiye'deki onbinin üzerinde çağrı merkezi çalışanı için „çözüm üretmek amacıyla örgütlenme“ yolunda internet yayını yapan, bir koordinasyon ağı planlayan ve sömürüye karşı sendikal hakların savunulan bir girişimin sonucu.

Siteye girişte „Çağrı Merkezlerinde Bir Hayalet Dolaşılıyor!“ sloganı altında, çalışanların gözüyle işyerleri hakkında yazı, haber ve yorumlar göze çarpıyor. Ana sayfadaki menüden, sitenin çağrı metnine („Biz kimiz?“), „Haberler“e (panel, yürüyüş, diğer eylemler), okuyucu yazılarına, „Çalışma koşulları“ (ör. banka, cep telefonu çağrı merkezleri, Hindistan'daki işyerleri), „Hukuk“ (iş ve sosyal güvenlik yasaları, banka birleşmeleri, vakıflarla ilgili konular), „Sağlık“ (bilgisayar başında çalışmanın yol açtığı kas, iskelet hastalıkları, strese bağlı rahatsızlıklar) gibi başlıklara, „Kadın“ çalışanlara özgü sorunlara ve çağrı merkezi

gerçeğine dikkat çeken „Yazılar“a, „Mizah“ köşesine (karikatür, „Ekşi sözlük“ ve çeşitli telefon diyaloglarından seçmeler, „Videolar“) erişilebilir.

www.latinbilgi.net

(Latinbilgi)

Son yıllarda Latin Amerika'da emperyalizme, neoliberal politikalarla karşı gelişen muhalefeti dikkate alarak bir çok sitede bölgeye özgü haber, yazı ve yorumlara rastlamak mümkün. Önceleri Sendika.org sitesinde giderek yoğunlaşan Latin Amerika üzerine haber, makale, tartışma ve dosyaları toparlayarak Latininfo olarak yayına başlayan, daha sonra da bağımsız bir site olarak açılan Latinbilgi'nin ise yalnız „asi kıtanın gündemi“ni internete taşıyan bir site.

Sitede esas olarak ülkelere (Arjantin'den Venezuela'ya 23 ülke), konu başlıklarına, yazarlara göre gruplanmış binlerce haber ve makale bulunuyor. Gerek haberlerde (800 kadar haberin yarısı), gerekse makalelerde (250 makalenin üçte ikisi), Venezuela, Bolivya, Küba, Meksika ve Arjantin daha ağırlıklı yer alıyor. Konu başlıklarına göre altıyüz kadar yazının yarıdan fazlası „Emperyalizm, Direniş ve Kıtasal Bütünleşme“, „Seçimler ve Partiler“ ile „Anti-ALCA ve Anti-Kapitalizm“ başlıklarında yoğunlaşmış. Zengin bir bağlantılar listesiyle Latin Amerika üzerine yayın yapan (ağırlıklı İspanyolca) bir çok başka siteye erişmek mümkün. Latinbilgi sitesinde, iletişim için bir form, düzenli haber izlemek için e-Posta listesine kayıt gibi olanaklar da var. Sitede ayrıca verilen bir bağlantı, 2006'dan beri Türkçe yayın yapan (İspanyolca, İngilizce, İtalyanca ve Portekizcenin yanı sıra) Prensa Latina sitesine (www.plturkce.org). Merkezi Havana'da bulunan ve 1959'da, Küba Devrimi'nin ardından kurulan Prensa Latina, çoğu Amerika ülkelerinde bulunan 22 temsilciliğiyle önemli bir haber kaynağı.

Yurttaş Bildirisi

“ 27 Nisan 2007 gecesi yayınlanan Genelkurmay Başkanlığı muhtırası, zaten kısıtlı olan demokrasimizi çok ağır yaraladı.

Askeri bürokrasinin siyasi alana müdahale etmesi, siyasetin silahların gölgesinde yürümesinin doğal karşılanması, siyasal yaşamın asker vesayeti altında olması kabul edilemez.

Genelkurmay Başkanlığı'nın muhtırası demokrasiye yönelik açık bir tehdit ve yasalara göre suçtur.

Biz aşağıda imzası bulunan yurttaşlar bu muhtırayı açıkça reddediyoruz !..

Bugün siyasal, ekonomik, sosyal alanda yaşadığımız kriz, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesiyle de aşılamayacak derinliktedir. Cumhurbaşkanı seçiminde oy veren seçmenlerin yarıya yakınının siyasi tercihlerinin mevcut seçim yasaları ile parlamentoya yansımayaacağı bir sistemde kriz devam edecek; yeni bir genel seçim de krizi çözmeyecek ve sadece kısa bir süre için erteleyecektir.

12 Eylül rejimi bütünüyle tıkanmıştır.

Bugün yaşanan sorunların temelinde, 12 Eylül darbesinin ürünü olan 1982 Anayasası ve bu Anayasa'nın kurguladığı rejim vardır. Türkiye, içinde bulunduğu bunalımdan kalıcı biçimde çıkmak

istiyorsa, bir an önce bu Anayasa'dan kurtulmalıdır.

Ülkemiz; özgürlükçü, çoğulcu, barışçı, demokratik, laik anlayış ortak paydasında, hukukun uluslararası ilkeleri ve değerleri ile örülmüş yeni bir anayasaya kavuşmadıkça, keza seçim barajları kaldırılarak toplumun bütün kesimlerinin siyasal temsiline olanak tanıyan bir Seçim Yasası benimsenmedikçe sürekli kriz üreten bu yapıyı ve krizden beslenen odakları etkisiz kılmak mümkün değildir.

Oysa son günlerde yaşananlar, olması gerekenin tam aksine, “vesayet demokrasisi”nin açık darbeye dönüştürülmesi için bahaneler arandığını gösteriyor. Bizler, laik cumhuriyetin muhtıralara yaslanarak değil ancak daha fazla demokrasi içinde yaşatılacağına inanıyoruz.

“Ne mutlu Türküm demeyenler düşmandır” diyebilenlere yanıtımız açıktır: Bizler bu ülkenin sorumlu, duyarlı yurttaşlarıyız ve yaratılan bu ortamda asla mutlu değiliz.

Özgür, demokratik, laik Türkiye'yi korumaya kararlı yurttaşlar olarak demokrasiyi yoketmeye yönelik her türlü müdahaleye karşı direnme hakkına sahip olduğumuzu açıkça belirtiyoruz...

500 imza. ”
2007-05-14

Evlatlarına kıyan ülkenin seçkin bir edebiyatçısıydı Sabahattin Ali

Edebiyatımızın önde gelen isimlerinden Sabahattin Ali 2 Nisan 1948'de Kırklareli'nde — kendisini Bulgaristan sınırına götürmesi için anlaştığı kamyon şoförü tarafından — kırsal arazide boğularak öldürülmüş, cesedi daha sonraki günlerde çobanlar tarafından bulunmuştu. Yazar bir şiirinde, "Benim meskenim dağlardır," diyordu, ölümü orada oldu.

100. Doğum Yıldönümünü kutladığımız Sabahattin Ali 1907'da Gümlüce'de doğdu. İstanbul Muallim Mektebi'ni bitirerek öğretmenliğe başladı. Kazandığı sınavla gittiği Almanya'da dil öğrendikten sonra, Anadolu'da çeşitli illerde Almanca öğretmenliği yaptı.

Ünlü *Kürk Mantolu Madonna* romanında anlatılan öykü Almanya'da başlar. Bakanlıktaki orta yaşlı memur Raif Bey'i ve onun yaşamının tepe noktasını oluşturan bir zamanların Berlin kesitini, Yahudi Maria Puder'e duyduğu olağanüstü sevgiyi öykülediği, bu nedenle çok ilgi çekici bulunan *Kürk Mantolu Madonna* yazarın değişik türde bir eseridir. Anlatımının taşradan uzaklaştığı ve büyük kentten okumuş insanın büyük bir aşk bağlılığını betimlediği için onun atipik, ama büyük bir aşktan sonra gelen düş kırıklığını, hüznü, çaresizliği, tükenmişliği yansıttığı için tipik bir Sabahattin Ali anlatısıdır.

Bir ihbar nedeniyle 1931'de üç ay kadar tutuklandı. Bir şiirinde Mustafa Kemal Paşa'yı yerdiği gerekçesiyle Sinop Cezaevinde bir yıl kaldı (1932.) Kerem Güney'in bestesiyle ünlü "Başın Öne Eğilmesin/ Aldırma Gönül Aldırma" şiirindeki mekân hapisane olarak şöhrat yapmış Sinop kalesidir. 1935'te bakanlık yayın müdürlüğünde çevirmen olarak, Devlet Konservatuarında öğretmen ve dramaturg olarak çalıştı.

1945'te siyasi görüşleri nedeniyle bakanlık emrine alınınca memuriyeti bıraktı. Cami Baykurt'un "Yeni Dünya", Aziz Nesin'in "Marko Paşa" dergilerinde çalıştı. "Marko Paşa" ka-

patılınca, adı "Malûm Paşa" oldu, kapatmalar sürünce yayın "Merhum Paşa", "Alibaba" isimleriyle devam etti (1946-47.) Sabahattin Ali Yazılarında dolayı tekrar tutuklandı, 3 ay daha cezaevinde kaldı.

Gazetecilikle geçinemiyordu, borç-harc bir kamyon alıp nakliyatçılığa başladı.

Siyasi Şube tarafından sürekli izlenmekten rahatsız oluyor, ayrıca geçim sıkıntısı çekiyordu. Yurt dışına çıkmaya karar verdi. Bugün hayatta olan tanıdıklarından Hıfzı Topuz şöyle diyor:

"... Verdiği mücadele bana kahramanca geldi. Sabahattin hiçbir zaman komünist partisi üyesi olmadı. Komünist de değildi. Türkiye'den kaçmayı düşündüğü zaman Moskova'ya gitmeyi düşünmedi. Bulgaristan'dan geçip İngiltere'ye, Fransa'ya, İtalya'ya geçecekti... Bu adam devlet konservatuarında hocaydı, atıllar. Ondan sonra İstanbul'a geldi, dergiler çıkarmaya çalıştı, dergilerini kapatılar. Ondan sonra geçimini sağlayamaz bir hâle geldi."

Sabahattin Ali yurt dışına çıkma niyetini gizli tutamadığı için haber istihbarat servisinin kulağına gitti ve yazarı yurt dışına götürecek adam kaatil olarak kiralandı ve suikast gece karanlığında işlendi.

Yazar hem köy, hem kasa-ba yaşamını bireyin ruhsal analizlerini yaparak ve sosyolojik çevre içine yerleştirerek işlemiştir. Köylünün yoksulluğunu anlatmıştır. Yapıtlarındaki burukluk ve karamsarlık hem Türkiye'nin o zamanki gerçek-

liklerini yansıtır, hem de iki savaş arasındaki ve II. Dünya Savaşı koşullarındaki büyük sıkıntıları, umutsuzlukları ve çirkinlik psikolojisini ustalıkla vermiştir.

Savaş bittikten sonra bu kez Soğuk Savaş başlamış, Cumhuriyet tek parti istibdadının sol ve aydınlar üzerindeki zulmü yeni koşullarda da devam etmiştir. İşte Sabahattin Ali aydınlar üzerindeki bu şiddetin en somut kurbanıdır. Bizzat kamunun emriyle öldürülmüştür.

Katili taammüden cinayet işlediği halde çok az bir ceza almış 1950 affıyla serbest kalmıştır.

Eserleri: "Dağlar ve Rüzgâr" (şiirler, 1934) ve "Kurbanın Serenadı" (Bütün Şiirleri-1973), "Değirmen" (Hikâyeler, 1935), "Esirler" (oyun, 1936), "Kağın" (Hikâyeler, 1936), "Kuyucaklı Yusuf" (Roman, 1937), "İçimizdeki Şeytan" (Roman, 1940), "Yeni Dünya" (Hikâyeler, 1943), "Kürk Mantolu Madonna" (Uzun hikâye, 1943), "Sırça Köşk" (Hikâyeler, 1947.)

Anma yazımızı çoğumuzun Sezen Aksu'nun bestesinden tanıdığı ünlü şiiriyle bitirelim:

*Başım dağ, saçlarım kardır,
deli rüzgarlarım vardır,
ovalar bana çok dardır,
benim meskenim dağlardır.*

*şehirler bana bir tuzak;
insan sohbetleri yasak;
uzak olun benden, uzak,
benim meskenim dağlardır.*

*kalbime benzer taşları,
heybetli öter kuşları,
göğe yakındır başları;
benim meskenim dağlardır.*

*yarimi ellere verin;
sevdanı yellere verin;
yelleri bana gönderin;
benim meskenim dağlardır.*

*bir gün kadrım bilinirse,
ismim ağza alınırsa,
yerim soran bulunursa;
benim meskenim dağlardır.*